

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ'NİN
TEDRÎSÂT-I EDEBİYYEDEN NAZM VE EŞKÂL-İ NAZM'I**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YILMAZ BARAN

2016

**TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ'NİN
TEDRÎSÂT-I EDEBİYYEDEN NAZM VE EŞKÂL-İ NAZM'I**

YILMAZ BARAN

**YÜKSEK
LİSANS TEZİ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**AKSARAY
ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS, 2016

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 36 (otuz altı) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Yılmaz

Soyadı : BARAN

Bölümü : Türk Dili ve Edebiyatı

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Tâhirü'l-Mevlevî'nin Tadrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm'ı

İngilizce Adı : Tadrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm Of Tâhirü'l-Mevlevî

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yılmaz BARAN

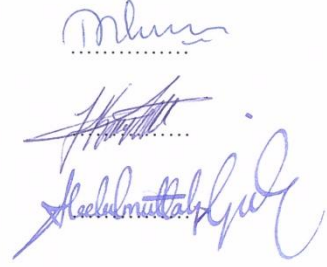
T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Yılmaz BARAN tarafından hazırlanan “Tâhîrî'l-Mevlevî'nin Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm'ı” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Korkut ÇEÇEN
Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, İnönü Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Turgut KOÇOĞLU
Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Erciyes Üniversitesi

Üye: Yrd. Doç. Dr. Abdullmuttalip İPEK
Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi

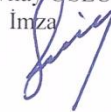
Tez Savunma Tarihi: 15.08.2016

Sosyal bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ....08.09.2016....tarih ve 2016/44-08 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrencinin
Yılmaz BARAN
İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Yrd. Doç. Dr. Sevilay ÖSLÜ DİVANOĞLU
İmza

TEŞEKKÜR

Tez konusunu öneren ve sonraki aşamalarda her türlü yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet Korkut ÇEÇEN'e teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca yönlendirmeleriyle ve önerileriyle tezimizin bu hâle gelmesinde emek sahibi olan Yrd. Doç. Dr. Abdulmuttalip İPEK'e ve bazı bilgileri teyit etme noktasında yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Ahmet Atillâ ŞENTÜRK'e teşekkür ederim.

TÂHIRÜ'L-MEVLEVÎ'NİN
TEDRÎSÂT-I EDEBİYYEDEN NAZM VE EŞKÂL-İ NAZM'I
(Yüksek Lisans Tezi)

Yılmaz Baran

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZET

Tanzimat Dönemi sonrasında edebiyat alanında birbirinden değerli pek çok eser vücuda getirilmiştir. Bunlardan biri de Tâhirü'l-Mevlevî'nin 1911 yılında iki kitap olarak yayımlanan “Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm” adlı eseridir. Biz bu çalışmamızda eseri yeni harflere aktararak araştırmacıların istifadesine sunduk. Ayrıca Tâhirü'l-Mevlevî hakkında yapılan çalışmalara katkı sağlamak için çalışmamıza müellifin eserleriyle ilgili bir bölüm ekledik.

Bilim Kodu :

Anahtar Kelimeler : Tâhirü'l-Mevlevî, Nazım, Nazım Şekilleri, Aruz, Kafiye.

Sayfa Adedi : xii+408

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Korkut Çeçen

**TEDRÎSÂT-I EDEBİYYEDEN NAZM VE EŞKÂL-İ NAZM OF
TÂHIRÜ'L-MEVLEVÎ**

(M. A Thesis)

Yılmaz Baran

AKSARAY UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

ABSTRACT

In the field of literature after Tanzimat Era myriad invaluable works have been originated. One of them is “Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm” which was published in 1911 as two books of Tâhirü'l-Mevlevî. In this study, we have presented the work with new letters for the benefit of the researchers. Also, we have added a part concerning the author’s work in order to contribute to the studies that regard Tâhirü'l-Mevlevî aswell.

Science Code :

Key Words : Tâhirü'l-Mevlevî, Nazım, Nazım Şekilleri, Aruz, Kafiye.

Page Number : xii+408

Supervisor : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Korkut Çeçen

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ	x
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ .....

6

1. Arapça ve Farsçadan Yapılan Tercümele ve Şerhler	8
2. Şiir Kitapları	18
3. Ders Notlarından Meydana Gelen Eserler	21
4. İslam Tarihi Alanındaki Eserler	30
5. Şerh, Lugat, Biyografi ve Araştırma Çalışmaları	36
6. Hatıra, Tartışma ve Roman Türündeki Eserler	47
7. Tâhirü'l-Mevlevî'nin Eserleri Hakkında Kısa Bir Değerlendirme	49

II. BÖLÜM TEDRÎSÂT-I EDEBİYYEDEN NAZM VE EŞKÂL-İ NAZM .....

52

Şekil Özellikleri	52
Muhteva	55
Metot	55
Dil ve Üslup	56

III. BÖLÜM TEDRÎSÂT-I EDEBİYYEDEN NAZM VE EŞKÂL-İ NAZM'IN ÇEVİRİ YAZISI .....

57

A. Nazm

Nazm	59
Evzân-ı 'Arûz	65
Fenn-i 'Arûz	66

Efâ'îl ve Tefâ'îl	67
Bahr-i Hezec	68
Bahr-i Recez	73
Bahr-i Remel	76
Bahr-i Münserih	79
Bahr-i Muzâri'	80
Bahr-i Müctes	81
Bahr-i Serî'	82
Bahr-i Hafif	82
Bahr-i Müttekârib (yâhûd) Tekârüb	83
Bahr-i Kâmil	84
Kâfiye	86
Aksâm-ı Nazm	92
Îlâhiyât	92
Hikemiyyât	93
Hamâsiyyât	94
Garâmiyyât	95
Şarâbiyyât	96
Tesâvîr	99
Rivâyât	101
Medâyih	102
Merâsî	102
Hicviyyât	105
Fenniyyât	110

B. Eşkâl-i Nazm

Mısra' yâhûd Mısrâ'	113
Beyit	115
Kıt'a	116
Rubâ'î	120
Murabba'	124
Şarkı	127
Muhammes	128

Müseddes	136
Müsebba‘, Müsemmen, Mu‘aşşer	142
Tercî‘ ve Terkîb-Bend	145
Gazel	155
Kasîde	169
Târîh	185
Mesnevî	188
Serbest Nazm	193
SONUÇ	195
KAYNAKÇA	197
DİZİN.....	202
TIPKIBASIM	209

ÖN SÖZ

Tâhirü'l-Mevlevî, son dönem edebiyatçılarımız arasında yer alan âbide bir şahsiyettir. Farsça ve Türkçe ile eski nazım formlarında yazılmış manzumelerden oluşan bir divan sahibi olmakla da eski edebiyatımızın son temsilcilerindendir. Çok yönlü bir kişiliğe sahip olmakla birlikte aynı zamanda üretken bir kişidir. Dinî, tarihî ve edebî pek çok önemli eseri vardır. Bunlardan biri de Darüşşafaka'da okuttuğu ders notlarından oluşan “Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm” adlı eseridir.

Eser, İstanbul'da 1329/1911 senesi başlarında birinci kısmı 88, ikinci kısmı 111 sayfa olarak iki kısım halinde neşredilmiştir. Eserin birinci kısmı Mahmud Bey Matbaası'nda, ikinci kısmı ise Yeni Osmanlı Matbaası ve Kitabhanesi'nde basılmıştır.

“Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm”da genel olarak nazım, aruz, kâfiye, aksâm-ı nazım ve eşkâl-i nazım konuları yer almaktadır. Bu konular verilirken de yeri geldikçe bazı ediplerin hayatları hakkında bilgiler verilmiştir.

Üç bölümden oluşan çalışmamızda esasen söz konusu eseri yeni harflere aktardık. Birinci bölümde, Tâhirü'l-Mevlevî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Müellifin hayatı hakkında bazı çalışmalar yapıldığından bu konu üzerinde fazla durmadık. Daha çok eserleri ile ilgili yapılan çalışmaları ele aldık. Eserleri hakkında yazdıklarımızın bir kısmı, A. Atillâ Şentürk ve Zülfikar Güngör'ün çalışmalarından istifadeyle ortaya çıkmıştır. Bizim katkımız ise Tâhirü'l-Mevlevî'nin eserleri hakkında günümüze kadar yapılmış olan çalışmaları elimizden geldiği kadarıyla derli toplu bir şekilde ortaya çıkarmaktır. Tespit ettiğimiz çalışmalardan bazıları hakkında bilgiler verdik. Ayrıca yaptığımız araştırmalar sonucunda Tâhirü'l-Mevlevî'nin eserleri ile ilgili hazırlanmakta olduğunu öğrendiğimiz çalışmaları da müellifin ilgili eserlerinde belirttik. Eserleri tanıttıktan sonra kısa bir değerlendirme yazısı ilave ettik.

İkinci bölümde eseri şekil özellikleri, muhteva, metot ve dil-üslup açısından değerlendik.

Üçüncü bölümde ise asıl konumuz olan “Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm” adlı eseri günümüz harflerine aktardık. Ardından eserle ilgili bazı değerlendirmelerde bulunduk.

Eserin orijinalinde yazılı olan sayfa numaralarını köşeli parantez “[ ]” içinde verdik. Eserdeki dipnotun bizim kullandığımız dipnot ile karışmasını önlemek için kendi dipnotumuzu köşeli parantez “[ ]” içinde vermeyi tercih ettik. Asıl metinde yer alan “§” işaretini de kullandık.

Eser yakın döneme ait olduğu için çeviri yazıda sadece aslî uzunluklar (â,î,û) ile ayın (‘) ve hemzeyi (‘) kullanmayı tercih ettik. Şiir örneklerini ise yazıldıkları dönemin dil özelliğine göre vermeye çalıştık.

Yüksek lisans tez çalışması, bir öğrencinin ilim dünyasına atacağı ilk adımlardan biri olduğundan hatalarımızın ve eksiklerimizin hoş karşılanarak çalışmamızın yararlı olmasını umut ediyoruz.

Yılmaz BARAN

Ağustos 2016, AKSARAY

KISALTMALAR

age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale
agt	: Adı geçen tez
bk.	: Bakınız
cm	: Santimetre
ed.	: Editör
ET	: Erişim tarihi
Fak.	: Fakülte
haz.	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜ	: Marmara Üniversitesi
s.	: Sayfa
SÜ	: Selçuk Üniversitesi

GİRİŞ

Nazım kelimesi edebiyat terimi olarak genellikle “uyaklı, vezinli söz, nesir karşıtı”¹ şeklinde tanımlanır. Tâhirü'l-Mevlevî “Edebiyat Lügatı” adlı eserinde nazmı “edebiyatta sözü ölçülü ve âhenkli söylemek” olarak tanımlamış ve nazımla şiir arasındaki farkı da “Her vezinli söz nazımdır; fakat mânâca güzel olabileni şiirdir. Yani her mevzûn söz, şiir sayılamaz” cümlesiyle açıklamıştır.² Aynı eserde, mısraların sayısına ve kafiyelerin tertibine göre bir manzûmenin heyetine “şekil”, şekillerin hepsine birden de “eşkâl-i nazm” denildiğini öğreniyoruz.³ Yine aynı eserde “Arapların manzum sözlerindeki ahenk ölçülerini öğreten ilmin adına arûz,⁴ son harf ve harekeleri birbirine uygun olan ve mısra yahut beyit sonunda bulunan kelimelere kâfiye denildiğini görüyoruz.⁵

Birer ilim olarak kabul edilen aruz ve kafiye hakkında edebiyatımızda pek çok müstakil kitap yazıldığı görülür. Müstakil kitapların yanında belagatla ilgili yazılan kitaplarda da aruz ve kafiye hakkında bilgiler yer almaktadır. Nazım türleri ise daha çok belagat kitaplarında kendine yer bulur. Nazım şekilleri ile ilgili müstakil bir kitaba da Tanzimat Dönemi’ne kadar rastlanılmadığı söylenebilir.

“19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tanzimat ile birlikte Batı dünyasıyla münasebetlerin artması nedeniyle Osmanlı eğitim sisteminde birtakım değişiklikler olmuş, Batılı anlamda yeni okullar açılmıştır. Bu okullarda okuyan öğrencilerin belâgat ilmini Arapça eserlerden okuyacak kadar Arapça bilmemeleri Osmanlı aydınlarını yeni bir arayışa sürüklemiştir. Edebiyatımızdaki yeni arayışlar neticesinde Türk edebiyatının kendine özgü sanat, edebiyat ve bediiyat nazariyesini oluşturma çabasında olan Türkçe eserler neşredilmiştir.”⁶

Tanzimattan sonra Türk edebiyatı ile ilgili yazılan ilk ders kitaplarında daha çok edebiyat bilgileri ve belâgat konu edinilir. “Arap belâgatının etkisi edebî türlerde, üslûpta, verilen

¹ İsmail Parlatır, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yayınevi, Ankara 2011, s.1271.

² Tâhir-ül Mevlevî, Edebiyat Lügatı, Haz. Kemal Edib Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973, s.115.

³ age, s.115.

⁴ age, s.20.

⁵ age., s.77.

⁶ Nuran Balta, Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Nazariyesi Geleneğinde Mizânü'l-Edeb’in Yeri, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2009, s.64.

örneklerde, sanatlarda devam etmektedir. Edebî ilimler olarak klasik anlayış çerçevesinde lügat, belâgat, sarf, nahiv, kıraat, kitâbet/înşâ, vezin, imlâ, edebî sanatlardan bahsedilir.”⁷

Tâhirü'l-Mevlevî'nin “Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm”ı da Türkçe ders kitabı yazma girişimlerinin olduğu, eğitim-öğretim faaliyetlerinin yaygınlaştığı ve okul sayılarının arttığı bir dönem olan Tanzimat Dönemi'nden sonra kaleme alınmıştır. Dönemindeki pek çok eser gibi klasik üslûbun dışında özgün olarak hazırlanan eser, Eski Türk Edebiyatı alanındaki en temel konuları içermektedir. Biz de hazırladığımız tezle söz konusu hususların günümüzde daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağını düşündüğümüz eseri yeni harflere aktardık. Böylelikle alanda yetkin bir şahsiyet olan Tâhirü'l-Mevlevî'nin ele aldığı konular hakkındaki düşüncelerini ve bu konulardaki öğretim tarzını ortaya çıkarmaya çalıştık.

Edebiyatımızda hiç şüphesiz “Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm” ile aynı muhtevaya sahip pek çok eser var. Özellikle de birer ilim olarak kabul edilen aruz ve kafiye ile ilgili müstakil pek çok eser mevcut. Bizim ele aldığımız eser Tanzimattan sonra yazıldığı için daha çok Tanzimat sonrasında basılan ve tez konumuza yakın kitaplardan bazılarını tarihî sırayla burada belirtmek istiyoruz:⁸

1. Ali Şir Nevâyî, Mîzânü'l-Evzân.
2. Amasyalı Alâeddîn Ali b. Hüseyin Çelebi, Arûz Risâlesi.
3. Halîm-i Şîrvânî'nin Manzûm Arûz Risâlesi.
4. Şeyh Ahmed el-Bardahî el-Âmidî, Kitâbü Câmii Envâi'l-Edebi'l-Fârisî, 1502.
5. Aşkî, Arûsu'l-âruz, 1534.
6. Müslühiddîn Surûrî, Bahrü'l-Ma'ârif, 1540.
7. Müstakimzade Şeyh Süleyman Sadeddin Efendi, Istılahatü's-Şî'riyye, 1773.
8. Mehmed Nüzhet, Muğni'l-Küttâb, 1286.
9. Selim Sâbit, Mi'yârü'l-Kelâm, 1287.
10. Süleyman Paşa, Mebâni'l-Înşâ, 1288-1289.

⁷ Celile Eren Argıt, Tanzimattan Cumhuriyete Edebiyat Ders Kitapları, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 4/7 (2006), s. 257.

⁸ Bazı eserlerin tarihi Miladi olarak verilmiştir. Ayrıca eserlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk.:

Nuran Balta, Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Nazariyesi Geleneğinde Mîzânü'l-Edeb'in Yeri, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2009.

Hayriye Topçuoğlu, “Cumhuriyet Öncesinde Yazılmış Ders Kitaplarında Dil ve Edebiyat Öğretimine İlişkin Görüşler ve Uygulamalar”, TÜBAR, 13 (2003), s. (373-406).

Celile Eren Argıt, “Tanzimattan Cumhuriyete Edebiyat Ders Kitapları”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 4/7 (2006), s. (257-290).

Celile Eren Argıt, Tanzimattan Sonra Türk Dili-Edebiyatı Eğitimi ve Öğretimi (1839-1923), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2004.

11. Mehmed Mihrî, Fenn-i Bedî, 1872.
12. Ahmed Hamdi (Şirvânî), Teshîlü'l-Arûz ve'l-Kavâfi ve'l-Bedâyî, 1289.
13. Ali Cemâleddin, Arûz-ı Türkî, 1291.
14. Recâizâde Mahmûd Ekrem, Tâlim-i Edebiyyât, 1296.
15. Abdurrahman Fehmî, Tedrîsât-ı Edebiyye, 1302.
16. Diyarbakırlı Said Paşa, Mîzanü'l-Edeb, 1888.
17. Muallim Nâcî, Istîlâhât-ı Edebiyye, 1307.
18. Manastırlı Mehmed Rıfat, Mecâmiü'l-Edeb, 1881.
19. İbrahim Rıfat, Sualli Cevaplı Tâlim-i Edebiyyât-ı Osmâniye, 1312.
20. Hâlid Ziyâ, (İzmir İdâdisinde okutulan) Yeni Türk Edebiyyâtı Ders Notları, 1892-1896.
21. Menemenlizâde Mehmed Tâhir, Osmânî Edebiyyâtı, 1314.
22. Süleyman Fehmî, Edebiyyât, 1325.
23. Midhat Cemal, Edebiyyât Dersleri, 1326.
24. Tâhirü'l-Mevlevî, Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm, 1329.
25. M. Reşid, Nazariyyât-ı Edebiyye, 1328.
26. Fâik Reşâd, Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniye, 1330.
27. Köprülüzâde Mehmed Fuad ve Şahabeddin Süleyman, Malûmât-ı Edebiyye, 1330-1331.
28. Muhyiddîn, Yeni Edebiyyât, 1330.
29. Ali Ekrem, Lisân-ı Edebiyyât, 1330.
30. Müftüzâde Mehmed Lütfi, Edebiyyâtdan Mulhakât-ı İlmü'l-Arûz, 1330.
31. Ali Ekrem, Nazariyyât-ı Edebiyye Dersleri Nesir ve Nazım Kısmı, 1331-1334.
32. Enver Kemal Bey, Türkçe Edebiyyât Dersleri, 1333.
33. Ali Canip, Edebiyyât, 1340.

Bu kitaplardan bir kısmının içeriği hakkında şu bilgileri verebiliriz:

Şeyh Ahmed el-Bardahî el-Âmidî, Kitâbü Câmiî Envâi'l-Edebi'l-Fârisî (1502): Eserde aruz, şiir, beyit, mesnevî, rubaî, kıt'a, kasîde, gazel, medh, hiciv, mersiye, müstezad, nazım, kâfiye gibi kavramlar üzerinde durulmuştur.

Müslühiddîn Surûrî, Bahrü'l-Ma'ârif (1540): Bu eserde aruz vezinleri, nazım, kâfiye kavramları anlatılmıştır.

Selim Sâbit, Mi'yârü'l-Kelâm (1287): Eserin üçüncü bölümünde redif, mısra, beyit, mesnevi, rubâî, kıta, gazel, aruz bahirleri konu edilir. Bu eserde tanımlar yapılarak genellikle birer örnek verilmiştir.

Midhat Cemal (Kuntay), Edebiyyât Dersleri (1326): Eserde mısra, nazire, beyit, kıt'a hakkında bilgiler verilir. Ayrıca bahsedilen ediplerin hayatları ile ilgili bilgiler de yer alır.

Köprülüzâde Mehmed Fuad ve Şahabeddin Süleyman, Malûmât-ı Edebiyye⁹ (1330-1331): İki ciltlik eserin birinci cildinde nazım ve nazım şekilleri de anlatılmıştır.

Muhyiddîn (Birgen), Yeni Edebiyyât (1330): Eserin hatime bölümünde eski nazım şekilleri ile ilgili bilgiler vardır.

Fâik Reşâd, Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniye (1330): Eserde gazel, kaside, tahmis, tesdis, terkiib ve terci'-bend, kıt'a, rubâî, mesnevî, hamse hakkında bilgiler verilir.

Ali Ekrem, Lisân-ı Edebiyyât (1330): Eserde eski nazım şekilleri konusuna da değinilir.

Enver Kemal Bey, Türkçe Edebiyyât Dersleri (1333): Aruz, hece vezni, eski nazım şekilleri konularında bilgi verilir.

Cumhuriyetten sonra da aruz, kafiye, nazım ve nazım şekilleriyle ilgili pek çok kaynakta bilgi mevcuttur. Burada sadece bahsettiğimiz konuları doğrudan esas alan bazı kitaplar hakkında bilgi vereceğiz.

---

⁹ Bu bölümde verilen eserler arasında, "Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm"a muhteva olarak en yakın olan eser "Malûmât-ı Edebiyye"dir. Eserin birinci cildinde aruz, kafiye ve nazım şekilleri konuları işlenmiştir.

Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi (1983): Ölçü, uyak, divan ve halk şiiri nazım şekilleri ve türleri ile söz sanatları anlatılmıştır. Eser bizde bu konular ile ilgili Cumhuriyetten sonra yazılan önemli kaynaklardandır.

Haluk İpekten, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz (1994): Eserde nazım şekilleri ve aruz kalıpları konuları hakkında bilgiler verilmiştir.

Ahmet Talat Onay, Türk Şiirlerinin Vezni [Haz. Cemal Kurnaz] (1996): Aruz ve hece vezni ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Ahmet Doğan, Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi (2005): Eserde 29 adet aruz kalıbı örnekleriyle anlatılmıştır.

Bekir Sami Özsoy, Başlangıcından Günümüze Örnekleriyle Türk Şiiri (2005): Oldukça hacimli olan eserde aruz vezni, nazım şekilleri ve türleri konularına da değinilmiştir.

M. A. Yekta Saraç, Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye (2007): Eserde nazım şekilleri, kafiye ve aruz kalıpları anlatılmıştır. Ele alınan konular detaylı olarak işlenmiştir.

Mehmet Aça, Haluk Gökalp, İsa Kocakaplan, Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi (2009): Eserde nazım şekilleri ve türleri anlatılmıştır. Nazım türleri bahsi oldukça detaylı verilmiştir.

Cemal Kurnaz-Halil Çeltik, Divan Şiiri Şekil Bilgisi (2010): Eserde nazım şekilleri konusu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

I. BÖLÜM TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ¹⁰

El-Hâc Mehmed Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun) 13 Eylül 1877 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. İlk tahsiline evlerinin yakınında bulunan Hekimbaşı Ömer Efendi Mekteb-i İbtidâîsinde başladı. Bu mektepteki hocası Hâfız Hasan Efendi'dir. Daha sonra "Gülhâne Askeri Rüşdiyyesi"ne girdi.

Gülhâne Askeri Rüşdiyyesi'nden mezun olduktan sonra "Menşe-i Küttâb-ı Askerî"ye girdi. Buradaki iki yıllık tahsilini tamamladıktan sonra 13 Haziran 1892 tarihinde Bâb-ı Seraskerî'de ilk memuriyetine başladı. Bu vazifenin yanı sıra Filibeli Mehmed Râsim Efendi ile Mesnevîhân Mehmed Esad Dede'nin derslerine başlamıştı. Esad Dede'den 1893'te icâzet-nâme aldı ve kendisine "Şemseddin" lakabı verildi. Yetişmesinde Esad Dede'nin önemi büyüktür.

Mevlevîliğe intisâbı 1894 yılındadır. Ardından hac yolculuğuna çıktı. Hacdân dönüşünde ise Yenikapı Mevlevîhânesi semâzenbaşı Karamanlı Hâlid Dede'den semâ çıkardı ve sonraları devrinin en iyi semâzenleri arasında yer aldı. Bir süre sonra Bâb-ı Seraskerî'deki görevinden istifa ederek Yenikapı Mevlevîhânesi'nde çileye girdi. Bundan sonraki hayatında değişik yerlerde memurluk, mekteplerde muallimlik, medreselerde müderrislik yapmanın yanı sıra; basın-yayın işiyle de uğraşmış, gazete ve dergi çıkarmıştır. 21 Haziran 1951'de İstanbul'da vefat etmiştir.

Tâhirü'l-Mevlevî; şair, muharrir, Mevlevî dedesi, gazeteci, müderris, mesnevîhân ve edebiyat tarihçisi olması dolayısıyla çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. Genç yaşlarından itibaren yetmiş dört yıllık ömrünün son günlerine kadar yoğun bir telif faaliyeti göstererek ardında irili ufaklı yüze yakın yazılı eser bırakmıştır. Hayatını ilme ve eğitime harcamış ve 74 yıllık ömrüne çok şey sığdırmıştır.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin hayatı ve eserleri ile ilgili iki temel kaynak mevcuttur. Her iki kaynak da çok ciddi hazırlanmıştır. Ancak bu kaynakların hazırlanmasının üzerinden uzun yıllar geçti. Dolayısıyla müellifin eserleri hakkında o dönemde bilinmeyen bazı bilgiler zamanla

---

¹⁰ Bu kısımda yer alan bilgiler şu kaynaklardan alınmıştır: "A. Atillâ Şentürk, Tahir'ül Mevlevi Hayatı ve Eserleri, Nehir Yayınları, İstanbul 1991; Zülfikar Güngör, Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun) Hayatı, Eserleri ve Dinî Edebiyatla İlgili Şiirleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994. Bu iki eser çalışmamızın bu bölümünde "iki temel kaynak" olarak adlandırılacaktır.

ortaya çıktı. Bazı eserler üzerinde de çeşitli çalışmalar yapıldı. Hal böyle olunca geçmişte yapılan çalışmalara katkı sağlamak amacıyla tezimizde Tâhirü'l-Mevlevî'nin eserleri hakkında bir bölüm ayırdık.

Eserler, daha rahat incelenebilmesi için altı ana başlıkta verilmiştir. Ana başlıklarda yer alan kitaplar ise alfabetik ya da tarihî bir sıraya göre değil, konu ve içerik bakımından sıralanmıştır. Böyle bir tasnif metodu benimsememizdeki neden ise bazı eserlerin tarihinin tam olarak belirtilmemiş olması ve içerik bakımından birbirine yakın olan ya da birbirinin devamı olan eserleri, peş peşe vererek eserlerin daha rahat anlaşılmasını sağlamaktır. Yaptığımız tasnifin ana başlıkları şu şekildedir:

1. Arapça ve Farsçadan Yapılan Tercümelemler ve Şerhler
2. Şiir Kitapları
3. Ders Notlarından Meydana Gelen Eserler
4. İslam Tarihi Alanındaki Eserler
5. Şerh, Lugat, Biyografi ve Araştırma Çalışmaları
6. Hatıra, Tartışma ve Roman Türündeki Eserler

1. Arapça ve Farsçadan Yapılan Tercümelere ve Şerhler

1. el-Fütuhâtü'l-İslâmiyye Tercümesi: Mekke Müftüsü Seyyid Ahmet Zeyni Dahlan'ın "el-Futuhâtü'l-İslâmiyye" adlı Arapça kitabının tercümesidir. Tercümenin bir kısmı Ceride-i Sufiyye adlı dergide tefrika edilmiş, daha sonra aynı kısımlar Trabzon'da yayınlanan İktbal Gazetesi'nde de neşredilmiştir.

Tâhirü'l-Mevlevî, "Matbuat Alemindeki Hayatım" adlı eserinde "el-Fütuhâtü'l-İslâmiyye" eserinin Türkçeleştirilmiş epeyce bir kısmını on adet kağıt para karşılığında sattığını ve İktbal Gazetesi'nin bunu yayınladığını belirtmiştir.¹¹ Zülfikar Güngör de tercümenin kitap haline gelmiş bir nüshasını bulamadığını, eserin tamamının tercüme edilip edilmediğinin kesin olarak bilinemediğini ve bu eserin Tâhirü'l-Mevlevî'nin eserlerinin belirtildiği hiçbir listede adının geçmediğini belirtmiştir.¹²

2. Telfiku'l-Ahbâr ve Telkihu'l-Âsâr: Bu eser, Kazanlı Şeyh Murad Remzi Efendi'nin "Telfiku'l-Ahbâr ve Telkihu'l-Âsâr fî Vakâi Kazan ve Bulgar ve Mülûki't-Tatar" adlı Arapça eserinin birinci cildinden "Maksad-ı Sâni" kısmının tercümesidir.

3. Es-Sîretü'n-Nebeviyye ve'l-Asâru'l-Muhammediyye Tercümesi: Aslı Arapça olan ve Mekke Müftüsü Seyyid Ahmed Zeyni Dahlan tarafından yazılan bu eserin tercümesi, gazetede neşretmenin zorluğu dolayısıyla yarım kalmıştır.¹³

4. Kafkasya Mücâhidi Şeyh Şamil'in Gazavâtı: Eserin aslı, Şeyh Şamil'in hayatının ve gazalarının Şamil'in sır kâtibi olan Muhammed Tâhir el-Karâhî tarafından anlatıldığı Arapça bir eserdir. Mehmet Akif, 1. Dünya Savaşı'nda Necd'e gönderildiğinde Şamil'in Medine'de ikamet eden oğluna bir ziyarette bulunur ve bu ziyarette eserin daha önce yapılan Türkçe tercümesi ve Arapça nüshası Akif'e hediye edilir. Akif de bu iki nüshayı neşre hazırlaması için Tâhirü'l-Mevlevî'ye verir.

¹¹ Tâhirü'l-Mevlevî, Matbuat Âlemindeki Hayatım/İstiklâl Mahkemesi Hatıraları, Haz. Nurcan Boşdurmaz, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2012, s.33.

¹² Zülfikar Güngör, agt, s.190.

¹³ Ayrıca bk. müellifin tezimizin 29. sayfasında yer alan "İnsanlığın Büyük Önderi Resulü Azâm Hz. Muhammed'in Hâl Tercümesi" adlı eseri.

Tâhirü'l-Mevlevî tarafından yayına hazırlanan eser, eski harflerle 216 sayfa olarak Matbaa-i Amedi'de 1333 tarihinde basılmıştır. Eser hakkında daha sonra yapılan çalışmalar şunlardır:

Muhammed Tahir'ül-Karakhî, İmam Şamil'in Gazavatı, Osmanlıcası: Tahir'ül-Mevlevî – Haz. Tarık Cemal Kutlu, Gözde Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1987.

Bu eser, Tâhirü'l-Mevlevî'nin çalışmasının sadeleştirilmiş halidir. Alfabetik olarak hazırlanan ve eserin sonuna eklenen yaklaşık 110 sayfalık “Notlar ve Açıklamalar” bölümünde asıl metinde geçen kişiler, boylar, devletler, yerler... hakkında geniş bilgiler verilerek eser daha anlaşılır hale getirilmiştir.

M. Tahir el-Karahî, Kafkasya Mücahidi Şeyh Şamil'in Hatıraları: M. Tahir el-Karahî'nin Savaş Günlüğü, Haz. H. Ahmet Özdemir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

H. Ahmet Özdemir, Şâmil'in Kâtibi M. Tahir el-Karahânî'nin Kaleminden İmam Şâmil'in Hâtıratı, Eşik, İstanbul 2014.

Bu eser, Tâhirü'l-Mevlevî'nin çalışmasının bugün anlaşılması zorlaşmış olan kısımlarının sadeleştirilmiş halidir. Eserde daha çok uzun tamlamalar sadeleştirilmiş olup Tâhirü'l-Mevlevî'nin kullandığı pek çok deyim, atasözü ve kelime muhafaza edilerek çevirinin orijinal hali büyük oranda korunmuştur. Anlaşılamayacağı düşünülen deyim, atasözü, kelime vs. ise dipnotlarla açıklanmıştır. Ayrıca yeri geldikçe yerler, kişiler, olaylar vb. hakkında dipnotlarla bilgiler verilmiştir. Metinde geçen yer ve şahıs isimlerinin Rusça karşılıkları da eserin sonuna eklenmiştir.

5. Afgan Emîri Abdurrahman Han: Bu eser, Afganistan Emîri Abdurrahman Han'ın kendi yaptığı işleri ve olayları anlattığı hatıratının müellif tarafından Farsçadan tercümesidir.

İki ciltten oluşan hatıratın birinci cildi Sırat-ı Müstakim'de, ikinci cildi de Trabzon'da yayımlanan İkbâl Gazetesi'nde tefrika edilmiştir.

6. Sa'dî-i Şirâzî'ye Dâir: Eser, İran'da 1310 yılında Şeyh Sa'dî'nin Gülistan adlı eserinin meclis matbasında yeniden yapılan baskısının baş kısmına, Mirzâ Abdü'l-Azîm Garkânî

tarafından yazılmış olan geniş bir mukaddimenin Farsçadan tercümesidir. Çalışma 25 Eylül 1937 yılında tamamlanmıştır.

7. Hind'in Moğol Hükümdârları ve Nâdir Şâh: Aslı, hicri 12. asırda Hindistan'da on seneden fazla yaşayan Cemsin Freyzer isimli bir İngilizin yazdığı bu eser Farsçaya tercüme edilmiş ve Tâhirü'l-Mevlevî tarafından da Farsçadan tercüme edilmiştir.

Eser önce İkbâl Gazetesi'nde tefrika edilmiş ve daha sonra eski harflerle 1+86 sayfa olarak Trabzon İkbâl Matbaası'nda 1329 yılında basılmıştır.

8. Hind İhtilâli: Hindistan'da İngilizlere karşı yapılan ihtilâl esnasında bir İngiliz kadının başından geçen olayların anlatıldığı eserin Farsçadan tercümesidir.

Zülfikar Güngör, Tâhirü'l-Mevlevî'nin matbu eserleri listesinde adı geçen bu eserin herhangi bir nüshasını göremediğini belirttikten sonra müellifin divanının baş tarafındaki hal tercümesinden şu bilgileri nakletmiştir:

“Hind İhtilali:

Hindistan'da İngilizlere karşı zuhur eden ihtilal esnasında bir İngiliz kadının sergüzeştine dair İngilizceden Fârisîye mütercem ‘Sergüzeşt-i Yek Hânım-ı Engilisi der Hindustan’ isimli eserin tercümesidir ki bu da İkbâl Gazetesi'ne derc edilmiş ve Trabzon'un Ruslar tarafından istilasında matbaanın yağma edilmesi dolayısıyla müsveddâtı ve matbu aksamı ziyââ uğramıştır.”¹⁴

9. Risâle-i Fütüvvetiyye Tercümesi: Mir Seyyid Ali b. Şihabeddin el-Hemedânî'nin “Risâle-i Fütüvvetiyye” adlı eserinin Farsçadan tercümesidir. Eser 1946 yılında tamamlanmıştır.

10. Mir'âtü'l-Akâid: Bu eser, Molla Cami'nin akaidle ilgili manzum risalesinin Farsçadan tercümesidir. Bu tercüme, İslam Yolu Mecmuası'nın 26 Mayıs 1949 ile 15 Eylül 1949 tarihleri arasında çıkan 34. ve 50. sayılarında 16 bölüm halinde tefrika edilmiş; 1964 yılında da Abdullah Işıklar tarafından 48 sayfalık bir kitap olarak İstanbul Orhan Mete Matbaası'nda yayınlanmıştır.

---

¹⁴ Zülfikar Güngör, agt, s.193.

11. Hind Masalları: Bu eser, aslı Hint diliyle yazılmış olan ve İnâyetullah Han tarafından Farsçaya çevrilen “Bahar-ı Dâniş” adlı eserin özetlenerek sade bir şekilde Farsçadan tercümesidir. Tâhirü'l-Mevlevî bu tercümenin bazı bölümlerini “Hind Masalları” adıyla Peyam-ı Sabah Gazetesi’nde tefrika etmiştir. A. Atillâ Şentürk daha sonra bu kısımların çok ilgi görmesi üzerine 1920 yılında birinci, 1926 yılında ise ikinci cildi çıkmak üzere eserin 120 ve 80 sayfalık iki cilt halinde basıldığını,¹⁵ Zülfikar Güngör de eserin 120 ve 80 sayfalık iki cilt halinde basıldığını belirtmektedir.¹⁶

Biz araştırmamızda eserin 1337/1921 yılında Mahfil’e ek olarak “Birinci Kısım” notuyla 40 sayfa olarak yayımlandığını ve daha sonra eserin Mahfil’e ek olarak yayınlanan 40 sayfalık kısmını da içine alarak 1342/1926 yılında toplam 120 sayfa olarak yayımlandığını tespit ettik. A. Atillâ Şentürk ve Zülfikar Güngör’ün belirttiği 80 sayfalık baskıyı göremedik.

Tâhirü'l-Mevlevî, Hind Masalları, Matbaa-i Amire, İstanbul 1337 (1921).

Tâhirü'l-Mevlevî, Hind Masalları, Yeni Türkiye Matbaası, İstanbul 1342 (1926).

Eserle ilgili bir çalışma yapılmıştır:

Tâhirü'l-Mevlevî, Masal Masal İçinde/Hind Masalları, Haz. Tahir Hafizoğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007.

Tahir Hafizoğlu, Tâhirü'l-Mevlevî’nin bazı hikayeleri pek bayat bularak tercüme etmediğini ve kendisinin de “Vefasız Kadın” başlıklı öyküyü pek bayağı olduğundan almayıp onun yerine konuyla ilgili bir Arap masalı olan “Hasna-yı Müstesna”yı eserine koyduğunu belirtmiştir.¹⁷

12. Kur’an ve Mağz-ı Kur’an: Hind meşayihinden Şah Abdurrahman’ın Mesnevî-i Şerif hakkında yazdığı bir eserin Farsçadan tercümesidir. Bir nüshası Fatih yangınında, diğer bir nüshası da Yenikapı Mevlevîhanesi yangınında kaybedilen bu tercümenin günümüze ulaşmış ulaşmadığı bilinmemektedir.

¹⁵ A. Atillâ Şentürk, age, s.83.

¹⁶ Zülfikar Güngör, agt, s.194.

¹⁷ Tâhirü'l-Mevlevî, Masal Masal İçinde/Hind Masalları, Haz. Tahir Hafizoğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007, s.9.

13. Mesnevî Dersleri: Bu eser, Tâhirü'l-Mevlevî'nin Fatih, Süleymaniye ve Laleli Cami'nde okuttuğu Mesnevî derslerinin notlarından oluşmuştur.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin ömrü, 6 ciltlik Mesnevî'nin 5. cildinin birinci kitabının sonuna kadar olan bölümü şerh etmeye yetmiştir. En son şerhi yapılan beyit, 17309. beyittir. Bu çalışmanın bir kısmı Tâhirü'l-Mevlevî hayattayken yayınlanmış, müsveddeler halinde kalan diğer kısımları ise Fethi Sezai Türkmen'in çabalarıyla yayınlanmıştır. Tâhirü'l-Mevlevî'nin ömrünün yetmediği kısımları da Şefik Can tamamlamıştır. Böylece tam bir Mesnevî şerhi ortaya çıkmıştır. Eser hakkında yapılan çalışmalar şu şekildedir:

- Eser, “**Mesnevî Dersleri**” adıyla 11 Şubat 1949'dan itibaren İslam Yolu Dergisi sahibi Esad Ekicigil tarafından parça parça, toplamda ise 123 forma olarak yayınlanmıştır. Bu formalar daha sonra “**Mesnevî Dersleri**” adıyla ciltlenmiştir. Bu şekilde yayınlanan kısım Mesnevî-i Şerîf'in 1. cildinin tamamı ile 2. cildinin birinci kısmıdır.

Tâhir Olgun, Mesnevî Dersleri, Nâşiri: Esad Ekicigil, Işıl Matbaası, İstanbul 1949-1951.

Toplamda beş kitap (I. 1-4, II. 1) olan bu yayında Mesnevî'nin en son 5605. beyti açıklanmıştır. Müellifin vefatı sonrası yayın işi yarım kalmıştır.

- Çalışmanın müellifin vefatı nedeniyle müsveddeler halinde kalan kısımları ise Fethi Sezai Türkmen'in teşebbüsleriyle “**Şerh-i Mesnevî**” adıyla İstanbul'daki Ahmed Sait Matbaası'nda 1963-1975 yılları arasında 14 cilt olarak yayınlanmıştır. Böylece Tâhirü'l-Mevlevî'nin “Mesnevî”nin 5. cildinin birinci kitabının sonuna kadar (17 bin 309. beyit) olan şerhi, tamamen yayınlanmıştır.

- Tâhirü'l-Mevlevî'nin yarım kalan çalışmasını öğrencisi Şefik Can tamamlamıştır.¹⁸ Şefik Can tarafından hazırlanan 15-18 ciltler 1982-1985 yıllarında basılmıştır.¹⁹

Eserin günümüzdeki en kapsamlı baskısı Şamil Yayınları'ndan çıkmıştır:

Mevlânâ, Mesnevî Şerhi (10 kitap), Haz. Tahir'ül Mevlevî, Şamil Yayıncılık, İstanbul 2012.

Bu baskıda, Tâhirü'l-Mevlevî'nin “Mesnevî”nin 5. cildinin birinci kitabının sonuna kadar (17 bin 309. beyit) olan şerhi ile Şefik Can'ın tamamladığı kısım yer almaktadır.²⁰

¹⁸ Tâhirü'l-Mevlevî, Şair Ali İffet Merhum Hakkında Hatıralar, Haz. Mehmet Atalay, Çantay Kitap Kırtasiye, İstanbul 2008, s.21.

¹⁹ Mevlânâ, Mesnevî, Türkçesi: Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s.32.

²⁰ Şamil Yayınevi, http://www.samilyayincilik.com.tr/eser_mesnev%C3%AE-serhi_6.html, (ET:17.07.2016).

Eser ile ilgili diğerk çalışmalar şoyledir:

- *Mevlânâ, Mesnevî (3 Kitap, 6 Cilt) [Çeviren ve şerh Eden: Tâhirü'l-Mevlevî, Ed. Recep Kibar, Haz. Selahattin Tuna], Kırkambar Yayınları, İstanbul 2010.*
- *Mevlânâ, Mesnevî (Tek Kitap, 6 Cilt) [Çeviren ve şerh Eden: Tâhirü'l-Mevlevî, Haz. Recep Kibar ve Abdulkadir Sarıkamış], Kırkambar Kitaplığı, İstanbul 2012.*
- *Mevlânâ, Mesnevî (Tek Kitap, 6 Cilt) [Çeviren ve şerh Eden: Tâhirü'l-Mevlevî, Haz. Recep Kibar], Kırkambar Kitaplığı, İstanbul 2013.*
- *Mevlânâ, Mesnevî (3 Kitap, 6 Cilt) [Türkçesi: Tâhirü'l-Mevlevî, Haz. Recep Kibar], Sabah Gazetesi Armağanı 2014.*

Bu dört çalışmada Mesnevî'nin tüm beyitlerinin yer alması, bizde Tâhirü'l-Mevlevî'nin "Mesnevî"nin 5. cildinin birinci kitabının sonuna kadar (17 bin 309. beyit) olan şerhi ile şefik Can'ın tamamladığı kısmın birleştirildiği intıbanı uyandırdı.

Çalışmada Mesnevî tercümesi ile şerhi birbirinden ayrılmış ve eserin önceki haline göre daha az hacime sahip bir "Mesnevi tercümesi" hazırlanmıştır.²¹

Eserle ilgili Recep Kibar tarafından bir çalışma daha yapılmıştır. Kibar'ın bu çalışması, Tâhirü'l-Mevlevî'nin tercümesi esas alınarak hazırlanmış mensur hikayelerden oluşmaktadır.

Mevlânâ, Mesnevî'den Hikâyeler, Tercüme Eden: Tâhirü'l-Mevlevî, Haz. Recep Kibar, Kırkambar Yayınları, İstanbul 2014.

Bu eserle ilgili diğerk bir çalışma da şoyledir:

Tâhirü'l-Mevlevî, Mesnevi Dibacesi/İlk 18 Beyitin şerhi, Haz. Ali Güzelyüz, Mehmet Atalay ve Kadir Turgut, Dehliz Kitaplar, İstanbul 2008.

14. Nisâbü'l-Mevlevî Tercümesi: Bu eser, şeyh İsmail Ankaravî'nin Nisabu'l-Mevlevî adını verdiği manzum eserinin Farsçadan tercümesidir. Eserin bitiş yılı 1947'dir. Eserle ilgili bir çalışma yapılmıştır:

Tâhirü'l-Mevlevî, Nisâbu'l-Mevlevî Tercümesi, Haz. İbrahim Kunt ve Yakup şafak, Tekin Kitabevi, Konya 2005.

---

²¹ Mevlânâ, Mesnevî (1. Kitap), Çeviren ve şerh Eden: Tâhirü'l-Mevlevî, Ed. Recep Kibar, Haz. Selahattin Tuna, Kırkambar Yayınları, İstanbul 2010, s.16.

Bu çalışmada genel olarak şu yol izlenmiştir:

“Bu çalışmada eserin Konya nüshası (SÜSAM Uzluk Arşivi Y89) esas alınmış ve bu nüsha İstanbul nüshasıyla karşılaştırıldıktan sonra yeni harflere aktarılmıştır. Ayrıca eserdeki Arapça ibareler harekelendirilmiş ve ayetlerin yerleri gösterilmiştir. Farsça ibarelerin imlasında metne olabildiğince bağlı kalınmış, gerekli görülen yerlerde hareke kullanılmıştır. Türkçe kelimeler yeni harflere aktarılırken imla, mümkün merteye bugünkü söyleyişe yaklaştırılmıştır.”²²

15. Şeyh Sa’dî’nin Bir Sergüzeşti: Bu eser, Şeyh Sadi’nin Bostan adlı meşhur kitabının sekizinci babında yer alan ve Sadi’nin Hindistan’daki Sûmenât mabedine yaptığı ziyaretini anlattığı “Hikâyât-ı Sefer-i Hisdistân ve Delâlet-i Betbeteristân” başlıklı bölümün Farsçadan tercümesidir. Tercüme Beyanü'l-Hak’ta 7 bölüm olarak tefrika edilmiştir.

Eser, eski harflerle 48 sayfa olarak 1327 tarihinde İstanbul Asır Matbaası’nda basılmıştır. Kitabın sonunda Tâhirü'l-Mevlevî’nin Sadi’den manzum olarak tercüme ettiği birkaç şiir de yer almıştır. Eserle ilgili bir çalışma yapılmıştır:

Esra Çakar, Tâhirü'l-Mevlevî’nin İlk Metin Şerhi Denemesi: “Şeyh Sadi’nin Bir Sergüzeşti” Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 10 (2012) s. 47-74.

16. Şukûfe-i Bahâristân: Bu eser, Molla Cami’nin “Baharistan” adlı eserinin yedinci ravzasından tercümedir. Müellif İkinci Meşrutiyet öncesi dönemde yayınlamadığı bu eseri, Meşrutiyetin ilanından sonra Beyanü'l-Hak Dergisi’nde 17 bölüm halinde tefrika etmiştir. Eserle ilgili bir çalışma yapılmıştır:

Abdurrahman Câmî, “Baharistan” (Farsça Çeviri: Turgay Şafak) & Tâhirü'l-Mevlevî’den “Şukûfe-i Baharistan” (Haz. Semâ Babuşcu), Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2014.

Bu çalışmada Abdurrahman Câmî’nin “Baharistan” adlı eserinin tercümesi verildikten sonra ayrı bir bölüm olarak Tâhirü'l-Mevlevî’nin Beyanü'l-Hak Dergisi’nde 17 bölüm halinde tefrika ettiği kısım yer almaktadır.

²² Tâhirü'l-Mevlevî, Nisâbu'l-Mevlevî Tercümesi, Haz. İbrahim Kunt ve Yakup Şafak, Tekin Kitabevi, Konya 2005, s.XXIII.

Eserden ve Turgay Şafak'ın çalışmanın Giriş kısmında Tâhirü'l-Mevlevî'nin Şukûfe-i Baharistan adlı eseri hakkında yazdıklarından²³ özetle şu sonuçlara ulaştık:

Şukûfe-i Baharistan, Câmî'nin eserinin bir tür şairler tezkiresi olan yedinci bölümündeki ilk yedi şairle (Rûdekî, Dakîkî, Ammâre, Unsurî, Ascedî, Ferruhî ve Firdevsî) ilgili kısmın tercümesidir. Ayrıca mütercim sadece tercüme yapmamış, şairlerle ilgili bazı anekdotlara da yer vermiştir. Şukûfe-i Baharistan'ın Beyanü'l-Hak'ta yayınlanan son bölümünde “mâ ba'dı var” ifadesi olmasına rağmen gazetenin sonraki sayılarında bu konuyla ilgili bir kısım neşredilmemiştir. Tâhirü'l-Mevlevî'nin Baharistan'da yer alan diğer 32 şair ile ilgili tercüme yapıp yapmadığı hakkında şu an için herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

17. Tefsîr-i Hüseyinî Tercümesi: Mevlânâ Hüseyin Vâiz Sebzevârî'in “Tefsir-i Hüseyinî” veya “Mevâhib-i Aliyye” adıyla bilinen Farsça tefsirinin Bakara suresi sonuna kadar yapılmış olan tercümesidir.

Herhangi bir nüshası bilinmeyen bu eserin²⁴ izini Recep Arpa bulmuştur. Arpa, Osmanlıca süreli yayınlardaki tefsir makalelerini araştırırken Tâhirü'l-Mevlevî'nin Tefsîr-i Hüseyinî Tercümesi'nin bir bölümünün Mihverü'l-Ulûm Dergisi'nin 5. ve 7. sayılarında yayımlandığını tespit etmiş.²⁵

Recep Arpa, eserin Mihverü'l-Ulûm Dergisi'nde yayınlanan kısımları hakkında şu bilgileri vermektedir:

“... 5. ve 7. sayılarda bu tercüme için husûsî bir bölüm (Kısm-ı Mahsûs) açılarak 5. sayıda Fâtiha sûresi, 7. sayıda ise Bakara sûresi 7. ayetin sonuna kadar yayımlanmıştır. Mezkûr dergi ise tercümenin son olarak yayımlandığı 7. sayıdan sonra bir sayı daha çıkmış ve bilinmeyen sebeplerle yayın hayatına son vermiştir. Dergi yayın hayatına son verince tefsirin geri kalan kısımları da yayımlanamamıştır. Bu sebeple tercümenin geri kalan kısmının akıbeti hakkında şu an için bilgi sahibi değiliz.”²⁶

Recep Arpa, Tâhirü'l-Mevlevî'nin Tefsîr-i Hüseyinî Tercümesi'nden Bir Numûne, Usûl İslam Araştırmaları, 21 (2014), s. 129-146.

²³ Abdurrahman Câmî “Baharistan”, (Farsça Çeviri: Turgay Şafak) & Tâhirü'l-Mevlevî'den “Şukûfe-i Baharistan” (Haz. Semâ Babuşcu), Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2014, s.17-18.

²⁴ A. Atillâ Şentürk, age, s.110. ; Zülfikar Güngör, agt, s.176.

²⁵ Recep Arpa, Tâhirü'l-Mevlevî'nin Tefsîr-i Hüseyinî Tercümesi'nden Bir Numûne, Usûl İslam Araştırmaları, 21 (2014), s.137.

²⁶ agm, s.138.

18. Tercümelereim: Bu eserle ilgili nüsha bulunamamasından dolayı A. Atillâ Şentürk ve Zülfikar Güngör, Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî'nin başında bulunan "Tasavvufa dair Molla Camî'nin 'Şerh-i Rubâiyyât' ve 'Levâmî' risaleleri, Mesnevî-i Şerif'den müktebes 'Münâcât-ı Hazret-i Mevlânâ'nın bir de 'Câm-ı Cihannümâ' unvanlı risâle-i arifânenin tercümelereidir" ifadesinden başka bir bilgi verememiştir.²⁷ Ancak son yıllarda Abdulrahman Acer tarafından bu eserin Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu Y021 numarada "Tercümelere" ismiyle kayıtlı bir nüshası bulunmuştur.²⁸

Eser ile ilgili bilgileri Abdulrahman Acer'in aşağıda belirtilen çalışmasından özetle veriyoruz:

"Mecmuada birinci olarak Ahmet Remzi Akyürek tarafından Mesnevî'den derlenen "Münâcât-ı Hazret-i Mevlânâ" isimli eserin metni ve bu metnin Tâhirü'l-Mevlevî tarafından yapılmış tercümesi yer almaktadır(1-63 sayfaları arasında).

İkinci olarak İbnü'l-Fârız'ın "Kasîde-i Hamriyye" isimli otuz üç beyitlik kasidesinin Abdurrahmân Câmî tarafından "Levâmî" adıyla yapılan şerhinin tercümesi(64-205 sayfaları arasında); üçüncü olarak Abdurrahmân Câmî'nin "Şerh-i Rubâiyyât" isimli eserinin vahdet-i vücudla alakalı kısımlarının tercümesi(206-266 sayfaları arasında); dördüncü ve son olarak da Muhammed Şîrîn Mağribî'nin "Câm-ı Cihannümâ" adındaki eserinin metni ve tercümesi (267-287 sayfaları arasında) yer almaktadır.

İçeriği belirtilen nüsha mütercimmin el yazısıyla yazılmıştır. Yaklaşık 300 varaktır. Mecmuada yer alan eserlerin her biri ayrı bir deftere yazılmış ve sonradan iplik dikişle birleştirilerek ciltlenmiştir. Bu cildin sırtında isim olarak Tercümelere ibaresi bulunmaktadır. Levami Terümesi hariç diğer eserler kendi içinde sayfa numaralandırılmasına sahiptir."

Bu çalışmada Tâhirü'l-Mevlevî'nin tercümesi sadeleştirilmiştir. Kitabın sonunda tercümenin tıpkı basımına da yer verilmiştir.

Abdulrahman Acer, yazma nüshanın tarafından yayına hazırlandığını da belirtmektedir.²⁹ Acer'den "Levâmî Tecümesi"ni yayına hazırladığını ve çalışmanın baskıda olduğunu, "Câm-ı Cihannümâ"yı da çalışmayı planladığını öğrendik.

²⁷ A. Atillâ Şentürk, age, s. 110-111. ; Zülfikar Güngör, agt, s.178.

²⁸ Abdulrahman Acer, Vücut ve Vahdet-i Vücûda Dair Şerh-i Rubâiyyât, Litera Yayıncılık, İstanbul 2014, s.30-31.

²⁹ Molla Câmî, Vücut ve Vahdet-i Vücûda Dâir Şerh-i Rubâiyyât, Tercüme: Tâhirü'l-Mevlevî, Tercüme ve Notlarla Yayına Haz. Abdulrahman Acer, Litera Yayıncılık, İstanbul 2014. s.27.

Molla Câmî, Vücûd ve Vahdet-i Vücûda Dâir Şerh-i Rubâiyyât, Tercüme: Tâhirü'l-Mevlevî, Tercüme ve Notlarla Yayına Haz. Abdulrahman Acer, Litera Yayıncılık, İstanbul 2014.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin “Tercümlerim” adlı eserinin ikinci kısmı olan “İbnü'l-Fârız'ın ‘Kasîde-i Hamriyye’ isimli otuz üç beyitlik kasidesinin Abdurrahmân Câmî tarafından ‘Levâmi’ adıyla yapılan şerhinin tercümesi” hakkında bir de yüksek lisans çalışması yapılmıştır:

Halil Karabulut, Tahir Olgun'un Levâmi Tercümesi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 2014.

19. Münâcât-ı Hazret-i Mevlânâ Tercümesi: Bu eserde, Ahmet Remzi Akyürek tarafından Mesnevî'den derlenen “Münâcât-ı Hazret-i Mevlânâ” isimli eserin metni ve bu metnin Farsçadan Tâhirü'l-Mevlevî tarafından yapılmış tercümesi yer almaktadır. Eserin bitiriliş tarihi 19 Nisan 1925'tir.

Eserin Millet Kütüphanesi Şer'iyye 1320 numarada kayıtlı olan nüshası toplam 35 varaktır (69 sayfa) ve ilk 8 varağı matbu, geri kalan kısmı ise yazmadır. Matbu olan kısım 16 sayfa olarak Mahfil Dergisi'ne ilave olarak verilmiştir.

Eserin bir diğer nüshası da müellifin “**Tercümelerim**” adlı eserinde bahsettiğimiz üzere Abdulrahman Acer'in bulunduğu eserin içinde yer almaktadır. “Tercümelerim”in içindeki bu nüshanın kapağında 1336 tarihinde Mahfil Mecmuası'nın dördüncü sayısına ilave olarak basıldığı kaydı vardır.³⁰ Bu nüsha da 16. sayfaya kadar matbudur ve 17. sayfadan itibaren el yazısıyla yazılmıştır.

20. Menâkıbu'l-Ârifin'de Münderic ‘Makâlât-ı Şemsî Tebrizî'den On Faslın Tercümesi: Bu çalışmada, Ahmed Eflâkî'nin “Menâkıbu'l-Ârifin” adlı eserindeki Şemsî Tebrizî'nin tasavvufî görüşlerinden oluşan on bölüm Farsçadan tercüme edilmiştir. Tercümesi yapılan bu bölümlerde marifet, ariflerin alameti, hikmet, cömertlik, tevazu, sema, heva ve hevese uyma gibi tasavvufî konular açıklanmıştır. Eser, 12 Temmuz 1947'de tamamlanmıştır.

³⁰ Tercümelerim, 1. iç kapağı.

2. Şiir Kitapları

Tâhirü'l-Mevlevî'nin ilk dönem şiirlerini içeren Dîvânçe-i Tâhir'i, daha sonra yazdığı şiirlerine yer verdiği ikinci ve üçüncü divanları, tüm Farsça şiirlerinden oluşan Farsça Divançe'si ve Tercümesi ve bunların dışında kalan diğer şiirleri Mehmet Atalay tarafından yayına hazırlanmıştır.³¹

Mehmet Atalay, Tâhirü'l-Mevlevî'nin Türkçe ve Farsça Divanları, Erzurum 2005.

Ayrıca, Atalay'dan Tâhirü'l-Mevlevî'nin daha başka şiirlerini de tespit ettiğini ve bu şiirleri "Tâhirü'l-Mevlevî'nin Türkçe ve Farsça Divanları" adlı çalışmasına ekleyerek divanı yeniden yayımlayacağını öğrendik.

1. Dîvânçe-i Tâhir: Eser genel olarak tevhid, münâcât, naat, şarkiyyât, murabbâ, muhammes, müseddes, tevârih, Hz. Mevlânâ'ya dair kasâid, gazeliyyât, kıtaât ve müfredât kısımlarından oluşmaktadır. Bir kısmı Farsça olan bu şiirlerin çoğu daha sonra bazı değişikliklerle "Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî'ye de girmiştir.³²

Mehmet Tahir, Dîvânçe-i Tâhir, Asır Matbaası, İstanbul 1318 (1903).

Yaptığımız araştırmalar sonucunda Selma Aliye Kavaf'ın bu eseri, bitirme tezi olarak hazırladığını tespit ettik. Ancak tez ile ilgili herhangi bir veriye ulaşamadık.

2. Dîvânçe-i Fârisî-i Tâhir: Tâhirü'l-Mevlevî'nin Farsça yazdığı şiirlerini bir araya getirdiği eseridir.

Eserin beş nüshası vardır.³³ Birinci nüsha İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. 9387 numarada kayıtlı olan Divân-ı Tâhirü'l-Mevlevî'nin sonuna (vr. 211b-218b) müellif tarafından yazılmıştır. Bu nüshada Farsça yazılan bir dibâceden sonra kıta, rubâî, münâcât ve çoğunlukla gazel türünde 36 adet manzume vardır.

³¹Tâhirü'l-Mevlevî, Şair Ali İffet Merhum Hakkında Hatıralar, Haz. Mehmet Atalay, Çantay Kitap Kirtasiye, İstanbul 2008, s.21.

³²A. Atillâ Şentürk, age, s.68.

³³Tâhirü'l-Mevlevî, Farsça Divançe ve Tercümesi, Haz. Yusuf Öz ve Yakup Şafak, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2003, s.XVII.

Divânçenin ikinci nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 77 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha müellif tarafından 8 Mayıs 1946'da yazılıp Fethi Sezai Türkmen'e hediye edilmiştir.

Divânçenin üçüncü nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 82 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha Türkçe tercümelidir. Tâhirü'l-Mevlevî, Farsça Divançe'deki her manzumenin Türkçe tercümesini nesir halinde karşısındaki sayfaya yazmıştır.

Yusuf Öz ve Yakup Şafak çalışmalarında Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî-2'yi, içerisinde Farsça yazılan gazeller bulunduğundan dolayı dördüncü bir nüsha kabul ederek SÜ SÜSAM Uzluk Arşivi no. Y.31'de yer alan ve Feridun Nafiz Uzluk'a hediye edilen bir nüshanın daha olduğunu belirtmişlerdir.³⁴

Eserle ilgili yapılan iki çalışma şunlardır:

Tâhirü'l-Mevlevî, Farsça Divançe ve Tercümesi, Haz. Yusuf Öz ve Yakup Şafak, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2003.

Mehmet Atalay, Tâhirü'l-Mevlevî'nin Farsça Divançesi ve Tercümesi, Çantay Kitap Kirtasiye, İstanbul 2007.

3. Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî-1: Bu eserde, Tâhirü'l-Mevlevî'nin "Divânçe-i Tâhir" de dahil olmak üzere pek çok şiiri yer almaktadır. Ayrıca Divân'ın sonunda müellifin Farsça şiirlerinden oluşan "Divânçe-i Fârisî" adlı eseri de yer almaktadır (vr. 211b-218b).

Klasik divan tertibine uygun bir şekilde tertip edilmiş olan eserin baş tarafındaki varaklarda müstensih Suûdu'l-Mevlevî tarafından müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca eserin ön kapağına yapıştırılmış vaziyette müellifin el yazısı ile kendi eserlerinin listesi bulunmaktadır. Bu, yazarın eserleri ile ilgili en geniş listedir.

A. Atillâ Şentürk, 1979-1980 ders yılı içerisinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Prof. Dr. Ö. Faruk Akün yönetiminde mezuniyet tez çalışması olarak metnini günümüz harflerine çevirdiği Divân-ı Tâhirü'l-Mevlevî'nin başına şair ve eserleri hakkında kısa bir bilgi verme amacıyla bir çalışma yaptığını ve bu

---

³⁴ Tâhirü'l-Mevlevî, Farsça Divançe ve Tercümesi, Haz. Yusuf Öz ve Yakup Şafak, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2003, s.XIX-XX.

çalışmanın sene sonunda derlenen malzemenin zenginleşmesi üzerine kitap haline geldiğini belirtmektedir.³⁵

A. Atillâ Şentürk'ten Tâhirü'l-Mevlevî ve eserleri ile ilgili yaptığı çalışmanın Prof. Dr. Ö. Faruk Akün tarafından yeterli görülerek mezuniyet tezi olarak kabul edildiğini ve Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî'nin günümüz harflerine çevrilmiş halinin ise elinde bulunduğunu öğrendik.

4. Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî-2: Tâhirü'l-Mevlevî'nin ikinci divanı olan bu eserde, müellifin 3 Nisan 1945'ten sonra yazdığı 186 manzume yer almaktadır. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 72, 78 ve 83 numarada rika hatlı üç nüshası bulunmaktadır.

5. Mecmû'a-i Eş'âr: Tâhirü'l-Mevlevî'nin yakın dostu İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal'a hediye ettiği bu mecmuada, şairin kendi şiirlerinden seçtiği 8 gazel, 1 koşma ve Kuleli Askeri Lisesi 1934 mezunları için yazılmış bir şiir yer almaktadır. Şiirlerden önce müellifin basılmış eserleri ile ilgili bir liste bulunmaktadır. Eserin rika hatlı olan tek nüshasının içinde yer alan bir zarfta Tâhirü'l-Mevlevî'nin hal tercümesi ile ilgili varaklar mevcuttur.

6. Sarîr-i Kalem: Çilehane Mektupları adlı eseri incelerken şöyle bir yazı dikkatimizi çekti: "... **Sarîr-i Kalem** ise Tahir Olgun'un eseridir. Tahir Olgun'dan söz eden kaynaklarda bu eserin adı geçmemektedir. Ahmet Remzi Akyürek tarafından 1313 tarihi düşürülen manzumeden eserin na't, münâcât, gazel, kıt'a ve ferdlerden meydana geldiği anlaşılmaktadır."³⁶ ifadesinden sonra Akyürek'in 3 beyitlik manzumesi verilmiştir.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin "**Sarîr-i Kalem**" isimli bir eserinin varlığı "Çilehane Mektupları" adlı eserde bildirilse de şu an için bu eserin bir nüshası mevcut değildir.

³⁵ A. Atillâ Şentürk, age, s.VII.

³⁶ Tahir Olgun, Çilehâne Mektupları, Haz. Cemal Kurnaz ve Gülgün Erişen, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s.15.

3. Ders Notlarından Meydana Gelen Eserler³⁷

1. Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm: Çalışmamızı da oluşturan bu eser, Tâhirü'l-Mevlevî'nin Dârüşşafaka'da okuttuğu edebiyat dersi notlarından oluşmaktadır.

Eski harfli eserin birinci kısmı, 1329 tarihinde İstanbul Mahmud Bey Matbaası'nda 88 sayfa; ikinci kısmı ise yine aynı tarihte İstanbul Yeni Osmanlı Matbaası ve Kitabhanesi'nde 111 sayfa olarak basılmıştır.

Eserin bazı kısımları Beyânü'l-Hak Dergisi'nin 91, 93, 95 ve 96. sayılarında da yayınlanmıştır.³⁸

Eserle ilgili ilk çalışma, 1974 yılında Leman Fırat tarafından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde lisans bitirme tezi olarak yapılmıştır. Bu çalışma eserin birinci kısmı ile ilgilidir. Daha sonra eserin birinci ve ikinci kısmı ile ilgili 2006 yılında Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü/Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalında lisans bitirme tezi hazırlanmıştır. Eserin birinci kısmı Sevgi Köse, ikinci kısmı da Tuğba Ceren tarafından hazırlanmıştır.

Bizim, tezi hazırladığımız sırada eserle ilgili bir diğer çalışma da Muhittin Turan tarafından yapılmıştır. Turan, eserin iki kısmını da yeni harflerle kitap olarak yayına hazırlamıştır:

Tâhirü'l-Mevlevî, Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm, Haz. Muhittin Turan, Kesit Yayınları, İstanbul 2016.

2. Kavâid-i Edebiyye Dersleri: Eserde belagatla ilgili bilgiler, sanat, nazım, nesir, şiir, aruz bahirleri, parmak hesabı gibi konularda bilgiler verilmiştir. Eserin içerik olarak aynı olan iki nüshası vardır. Bunlardan birincisi Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 71 numarada “Kavâid-i Edebiyye Dersleri”, ikincisi ise 70 numarada “Sanat ve Sanayi-i Nefise” adıyla kayıtlıdır.

³⁷ Bu bölümdeki eserin birçoğunun ders notundan oluştuğu açıkça belirtilmiştir. Bazı eserlerde ise bu durum belirtilmese de eserin derslerde kullanılmak üzere hazırlandığı aşikardır.

³⁸ Zülfikar Güngör, agt, s.204.

3. Edebiyyât Kâideleri/Edebiyyât Dersi Muhtırası: Eserin yazma nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 154 numarada kayıtlıdır. Bu numaradaki eser “Edebiyat Dersi Muhtırası” adıyla kayıtlı olup eserin 1930 yılında Maltepe Askeri Lisesi 9. sınıf 3. şube öğrencileri için hazırlandığı ifade edilmektedir.

Ayrıca aynı koleksiyonun 135 ve 136 numarasında kayıtlı olan iki nüsha daha vardır ki bu iki nüsha, “Edebiyat Kaideleri” adı ile kayıtlı olup basılmak üzere daktilo edilmiştir. Daktilo edilmiş nüshalar ile yazma nüsha arasındaki farklar, daha anlaşılır olacağı düşüncesiyle tabloda gösterilmiştir:

Eserin Adı	Edebiyat Kaideleri	Edebiyat Dersi Muhtırası
FST Koleksiyonu Kayıt Numarası	135,136	154
Ortak Konu Başlıkları	Edebiyat, nazım ve nesrin tarifleri, şiir, aruz ve hece vezni, kafiye gibi edebiyatın şekli yönleri örnekleriyle anlatılmış; ayrıca teşbih, istiare, mecaz, kinaye, tevriye, tezat, tecahül-i arif gibi edebi sanatlar da açıklanmıştır. Eserde ayrıca mani, semai, varsağı, koşma gibi milli nazım şekilleri ile mısra, beyit, kıta, rubai, murabba, muhammes gibi divan edebiyatı nazım şekilleri de bol örneklerle açıklanmıştır.	
Farklı Olan Konu Başlıkları	“Tanzimattan Sonra ve Avrupa Tesiri – Altında Edebiyatımız ve Nesrimiz” ve “Klasizm ve Tiyatro” Bölümleri mevcuttur.	Bu nüshada bu bölümler yoktur.
Tarihi	1935	1930

4. Edebiyyât Târihimize Dâir Manzûm Bir Muhtıra: Tâhirü'l-Mevlevî'nin manzum olarak hazırlanmış bu eserinde başlangıcından Tanzimat dönemine kadar olan edebiyat tarihimiz, hece vezniyle ve sade bir dille anlatılmıştır. Eser yeni harflerle 1931 yılında basılmıştır.

Müellif eseriyle ilgili “Başlangıç” kısmında şunları söylemiştir: “Öyle zannediyorum ki şu muhtasar eser, ‘Güfti Tezkiresi’ ile ‘Harabat Mukaddimesi’ne nisbetle üçüncü oluyor; fakat millî vezin ile ve gayet sade yazılmış olması itibarıyla birinciliği kazanıyor.”³⁹

³⁹ Darüşşefeka ve Kuleli Liseleri Edebiyat Muallimlerinden Tahir, Edebiyat Tarihimize Dair Manzum Bir Muhtıra, İttifak Matbaası, İstanbul 1931, s.3.

Darüşşefeka ve Kuleli Liseleri Edebiyat Muallimlerinden Tahir, Edebiyat Tarihimize Dair Manzum Bir Muhtıra, İttifak Matbaası, İstanbul 1931.

5. Garb Edebiyyâtına Dâir Manzûm Bir Muhtıra: Bu eser, Tâhirü'l-Mevlevî'nin "Edebiyat Tarihimize Dair Manzum Bir Muhtıra" adlı esere zeyl olarak tertip ettiği manzum eseridir.

Eserde Yunan edebiyatına değinildikten sonra 13. asırdan itibaren kronolojik sıra takip edilerek her asırda yetişen Batılı ediplerin (daha ziyade İtalyan, Fransız, İngiliz, Alman, İspanyol ve Rus) terceme-i halleri ve getirdikleri yenilikler hakkında kısaca bilgi verilmiş. Ayrıca yer yer Avrupa'daki edebi akımlar ve mümessilleri üzerinde durulmuştur.

Eserin ismi kaynaklarda "Manzum Bir Muhtıranın Zeyli" ve "19. Asrın Yarısına Kadar Garp Edebiyat Tarihine Dair Manzum Bir Muhtıra" şeklinde de geçmektedir. Eserin bitiriliş tarihi 18 Şubat 1937'dir.

6. Türk Edebiyyâtı Târîhçesi: Tâhirü'l-Mevlevî bu eserini Darüşşafaka Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaptığı yıllarda ders notları olarak hazırlamıştır. Müellif bu eserinde, Fuat Köprülü'nün "Türk Edebiyatı Tarihi" ve "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" adlı eserlerinden faydalandığını belirtmiştir.

Zülfikar Güngör, eserde edebiyat tarihimizin İslam Öncesi, İslam Sonrası ve Avrupa Tesiri Altında ana başlıkları ile işleneceği belirtilmesine rağmen sadece ilk iki dönemin işlendiğini, bu durumda da bu eserin müellifin "Edebiyyât Târîhimize Dâir Manzûm Bir Muhtıra" adlı eserinin nesir halindeki şekli olabileceğini belirtmektedir.⁴⁰

"Eserin biri müellif nüshası, diğeri de Fethi Sezai Türkmen'in tuttuğu notlardan oluşan eski harfli iki nüshası vardır. Bunun yanında eserin Latin harfli olarak müellifin kendi el yazısı ile yazılmış bir nüshası da bulunmaktadır."⁴¹

Zülfikar Güngör'ün Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 157 numarada kayıtlı olan nüshanın içeriği hakkında verdiği bilgilerden ve oldukça dağınık olan Latin harfli nüshayı günümüze kazandıran Mehmet Korkut Çeçen'in çalışmasındaki bilgilerden hareketle bu iki nüshada içerik farkı olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Latin harfli

⁴⁰ Zülfikar Güngör, agt, s.179.

⁴¹ Zülfikar Güngör, agt, s.181.

nüshada “Türk Edebiyatı Tarihi Muhtırası’ndan sonra aynı cilt içinde yine müellife ait olan ‘Garbî Türk Lehçesine Ait Edebî Parçalar’ adlı manzum ve mensur metin örneklerinden oluşan antoloji mahiyetinde bir eser yer almaktadır.”⁴²

Bu bilgiler değerlendirildiğinde müellifin edebiyat tarihine ait –hatta bazı yerlerde aynı konuları tekrar eden- aslında birkaç kitabı olduğunu söyleyebiliriz. Eserin eski harfli metinleri üzerinde çalışma yapıldığı zaman nüshalar üzerindeki belirsizlik ortadan kalkacaktır. Bu sebeple biz şimdilik, konu bütünlüğüne daha uygun olacağı düşüncesiyle “**Türk Edebiyyâtı Târîhçesi**” ismini kullanarak eseri derli toplu bir şekilde vermeyi tercih ettik.

Eserin Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 121 numarada kayıtlı olan Latin harfli nüshası hakkında bir çalışma yapılmıştır:

Tahir Olgun, Türk Edebiyatı Tarihi Muhtırası, Haz. Mehmet Korkut Çeçen, Grafiker Yayınları, Ankara 2015.

Eserin kaynaklarda yer alan diğer isimleri tablo şeklinde aşağıda verilmiştir:

Eserin Diğer İsimleri	Geçtiği Kaynak
Türk Edebiyyâtı Târîhi	Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri s. 180.
Türk Edebiyyâtı Târîhçesi	F.S.T. 157 numaralı nüsha
Edebiyyât ve Edebiyyât Târîhine Ait Ders Notları	F.S.T. 156 numaralı nüsha
Türk Edebiyyâtı Târîhi Muhtırası	F.S.T. 121 numaralı nüsha

7. Türk Edebiyyâtı Târîhine Dâir Hulâsalar: Ders notlarından oluşan ve Fatih Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü 0038842 numarada kayıtlı olan bu eser, Şefik Can tarafından bağışlanmıştır.

Eseri incelediğimizde, müellifin Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 121 numarada “Türk Edebiyatı Tarihi Muhtırası” adıyla kayıtlı bulunan eserinin özeti mahiyetinde olduğunu gördük. Eser hakkında bir çalışma yapılmıştır:

Tâhirü'l-Mevlevî, Türk Edebiyatı Tarihine Dâir Hulâsalar, Haz. Fuat Biner, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

⁴² Tâhirü'l-Mevlevî, Türk Edebiyatı Tarihi Muhtırası, Haz. Mehmet Korkut Çeçen, Grafiker Yayınları, Ankara 2015, s.15.

Fuat Biner çalışmasında eserin giriş kısmında “1931-1932 senelerinde Kuleli Askerî Lisesi’nde okutulan Edebiyât Târîhi dersinin kolayca anlaşılması ve bahislerin hâtırda kalması için talebeğe verilen: Türk Edebiyatı Târîhine dâir hulâsalar” ifadesinin yer aldığı belirtiliyor.⁴³

Çalışmada metin çevirisinden sonra eserin tıpkıbasımı da verilmiştir.

8. Teceddüt Edebiyyâtına Dâir Muhtıra: Tâhirü'l-Mevlevî edebiyat tarihimizle ilgili ders notlarından oluşan bu kitabı, Kuleli Askerî Lisesi’nde edebiyat öğretmenliği yaptığı dönemde meydana getirmiştir.

Bu eserde edebiyat tarihimiz, Tanzimatla başlayan üçüncü devreden itibaren anlatılmıştır. Bu haliyle eser, müellifin “Türk Edebiyatı Tarihçesi” adlı eserinin mütemmimi sayılabilecek özelliğindedir.⁴⁴

Eserin kaynaklarda yer alan diğer isimleri tablo şeklinde aşağıda verilmiştir:

Eserin Diğer İsimleri	Geçtiği Kaynak
Teceddüt Edebiyatına Dair Muhtıra	F.S.T. 153 numaralı nüshanın kapağı
Teceddüt Edebiyatı Tarihçesi	F.S.T. 112 numaralı nüshanın kapağı
Teceddüt Edebiyatı Tarihi Notları	F.S.T. 110 numaralı nüshanın kapağı
Teceddüt Edebiyatı Tarihi Muhtırası	F.S.T. 110 numaralı nüshanın vr. 1a’da
Teceddüt Edebiyatı Tarihi	F.S.T. 137 numaralı nüsha

9. Târîh Hülasaları ve Kısâs-ı Enbiyâ: Bu eser müellifin İslam tarihi ile ilgili ders notlarından oluşmaktadır. Eserin muhtevasını oluşturan temel kaynak Kur’an-ı Kerim’in peygamberlerin kıssalarını anlatan ayetleridir.

Eserin Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 114, 116 ve 128 numarada kayıtlı üç nüshası vardır.

⁴³ Tâhirü'l-Mevlevî, Türk Edebiyatı Tarihine Dâir Hulâsalar, Haz. Fuat Biner, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s.22.

⁴⁴ Zülfikar Güngör, agt, s.173.

Eserin Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 116 numarada kayıtlı olan nüshası 9 defterden oluşmaktadır ve içerisinde Hz. Adem'den başlayarak Hz. İsa'ya kadar peygamberlerin kıssaları anlatılmaktadır. 114 numarada kayıtlı nüsha, Hz. Adem ile Hz. Şit'in kıssalarının yer aldığı eksik bir nüshadır. 128 numarada kayıtlı nüsha ise İslam Yolu Mecmuasının 25 Ağustos 1949 tarihli 47. sayısından 15 Mayıs 1950 tarihli 76. sayısına kadar 25 bölüm halinde yayınlanmış olan yazıların bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Eserin diğer isimleri anlaşılır olması için aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Eserin Diğer İsimleri	Geçtiği Kaynak
Siyer-i Enbiya Dersleri	F.S.T. 114 numaralı nüshanın kapağı
Tarih Hulasaları ve Kısas-ı Enbiya	F.S.T. 116 numaralı nüshanın kapağı
Tarih Hulasaları ve Tarih-i Enbiya	F.S.T. 116 numaralı nüshanın iç kapağı
Tarih-i Enbiya	- F.S.T. 116 numaradaki 9 defterlik ikinci bir nüshanın 1. defter kapağı - Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî ön kapak içi - Edebiyat Lugatı s. 9-11
Siyer-i Enbiya	F.S.T. 128 numaralı nüshanın kapağı

10. Asr-ı Sa'âdetde Müslümânlığın Medeniyete Hizmetleri: Tâhirü'l-Mevlevî'nin Darü'l-hilâfe Medreseleri'nde İslam Medeniyeti Tarihi dersi için hazırlamış olduğu eserdir. Eserde cahiliye devri örf ve adetleri ile asr-ı saadette temelleri atılan İslam medeniyetinin mukayesesini yapılmış; ayrıca yeni medeniyetin ortaya çıkışı ve hulefa-yı raşidin devrine kadar geçirdiği tekamül safhaları da anlatılmıştır. Yarım kalan bu eserin bir kısmı Mahfil'de yayınlanmıştır.

Eser, “Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri” ile “Asr-ı Saadette İslamların Medeniyete Hizmetleri” adlarıyla da kayıtlarda geçmektedir. Eserle ilgili yapılan çalışma şu şekildedir:

Tâhir-ul Mevlevî, Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri, Haz. Abdullah Sert, Bahar Yayınları, İstanbul 1974 (312,384 sayfalık 2 Cilt).

Zülfikar Güngör'ün de belirttiği üzere iki cilt olarak basılan bu eserin birinci cildi, müellifin “Asr-ı Saadette Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri” adlı eseri; ikinci cildi ise “Siyer-i Peygamberî” adlı eseridir.

11. Medâris-i İslâmiyye Talebesine Târîh Hulâsaları: Tâhirü'l-Mevlevî bu eseri, Mehmet Akif'in kızı Cemile Hanım'a okutmak üzere hülâsa eylemiştir. Eserin bir kısmı Sırat-ı Müstakim Dergisi'nde "Devr-i Peygamberi Tarihçesi" ser-levhasıyla yayınlanmıştır. Eser, eski harflerle 47 sayfa olarak Matbaa-i Amedî'de 1331 tarihinde basılmıştır. Muhtevası şu şekildedir:

Tabakât-ı Arab ve Hükûmât-ı Arabiyye	(s.2-8)
Ecdâd-ı Peygamberî	(s.9-22)
Asr-ı Saâdet	(s.23-47)
(Peygamberimizin doğumundan vefat ve defnine kadar olan hayatı)	

Konu başlıklarına bakıldığında bu eserin de Abdullah Sert'in 1974 yılında "Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri (İkinci Cilt)" adıyla yayınladığı esere benzediği görülmektedir. Ancak "Medaris-i İslamiyye Talebesine Tarih Hülâsaları" adlı esere ulaşamadığımızdan net bilgi veremiyoruz.

12. Hazreti Peygamber ve Zamânı: Eser; "Peygamberimizin Hayatı", "Ashab-ı Kiram ve Aşere-i Mübeşşere", "Hilafet", "Tefsir, Hadis, Müfessirler, Muhaddisler, Müctehidler" ve "Dört Mezheb İmamının Hayatı" konu başlıklarından oluşmaktadır. Konular sade bir dille muhtasar olarak anlatılmıştır. Eserin ismi müellifin divanının baş tarafındaki varaklarda "Köy Çocuklarına Mahsus İslam Tarihi" olarak belirtilmiş ve Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye tarafından "Hz. Peygamber ve Zamanı" adıyla basıldığı ifade edilmiştir. Eserle ilgili yapılan çalışmalar şunlardır:

Tâhirü'l-Mevlevî, Çocuklar İçin Hz. Peygamber ve Zamanı, Haz. Münif Alioğlu, Erguvan Yayınevi, İstanbul 2009.

Münif Alioğlu'nun bu çalışmasında eserin dili sadeleştirilmiştir. Çalışmada ayrıca çoğunluğu savaşlara ait olmak üzere haritalara da yer verilmiştir.

Tâhirü'l-Mevlevî, Gül Peygamberimiz ve Zamanı, Osmanlıcadan Çeviri-Tashih: Mustafa Köseoğlu, Yasin Yayınevi, İstanbul 2012.

Renkli ve resimli hazırlanan bu çalışma, 6 küçük ciltten oluşmaktadır. Sayfanın solunda harekelendirilmiş Osmanlı Türkçesi, sağında da çevirisi yer almaktadır. Eser görsel olarak çocukların ilgisini çekecek şekilde hazırlanmıştır.

Eserle ilgili bir çalışma da “Derin Tarih Dergisi” tarafından hazırlanarak Mayıs 2014 tarihli 26. sayıda okurlara hediye olarak verilmiştir. Bu çalışmada eserin eski harfli metni ile yeni harflere çevrilmiş hali yan yana verilmiştir.

13. Kitâbet-i Resmîye: Ders notlarından oluşan bu eserde resmî yazışmalarda takip edilmesi gereken hususların neler olduğu anlatılmıştır. Müellif, İslam öncesi ve İslam sonrası yazışmalarda nelere dikkat edildiğini anlatmış ve Peygamberimizin davet mektuplarından, halifeler dönemi yazışmalarından ve Osmanlılarda yapılan resmî yazışmalardan örnekler vermiştir.

14. Hitâbet Dersleri: Tâhirü'l-Mevlevî bu eseri, İstanbul İmam ve Hatip Mektebi'nde okuttuğu hitabet dersi için hazırlamıştır. Eser “Hitabet-i Dinîye” ve “Hitabet-i Resmîye” olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Eserin dört nüshası bulunmaktadır. Bu nüshaların üçü “Hitabet Dersleri” adını taşımaktadır. Dördüncü nüsha ise hitabetin umumi kısmı olan kürsi hitabetiyle ilgili Tâhirü'l-Mevlevî'nin askeri lisede hoca iken verdiği bir konferanstan oluştuğu için “Konferans” adını taşımaktadır. Ayrıca bu nüshada hitabetle ilgili konferanstan başka “İrfan Hocanın Sergüzeşti” adlı bir oyun ile müellifin Kuleli Askeri Lisesi'nde verdiği “Dilimizin İlk Lugat Kitabı Hakkında Bir Konferans” isimli konferansı da yer almaktadır.

15. Amuzgâr-ı Fârisî: Tâhirü'l-Mevlevî'nin Rehnüma-yı Füzuyat Mektebi'nde Farsça hocalığı yaptığı sırada talebeye sade ve kolay bir biçimde Farsça öğretebilmek için hazırladığı bir eserdir. Eserin birinci kısmı kavaid, ikinci kısmı kıraat konularını ele almaktadır.

Eser, 146+58 sayfa olmak üzere Asır Matbası'nda 1324 tarihinde basılmıştır. Bu baskının ikinci kısmının sonunda “Bazı Mustalahat-ı Fârisiyye” başlığı altında Farsça ıstılahlar yer almıştır.

Eser, “Amuzgâr-ı Fârisî” isimiyle de kayıtlarda geçmektedir.

16. Dest-âviz-i Fârisî-hânân: Tâhirü'l-Mevlevî'nin Rehnüma-yı Füzuyat Mektebi'nde Farsça hocalığı yaptığı sırada talebeye Farsça öğretmek amacıyla yazdığı ikinci Fars grameri kitabıdır.

Mehmed Tâhir, Dest-âviz-i Farisi-hânân, Cihan Matbası, İstanbul 1325.

4. İslam Tarihi Alanındaki Eserler

1. Siyer-i Peygamberî: Zülfikar Güngör, eserin herhangi bir nüshasına rastlamadığını belirttiikten sonra müellifin divanında yer alan bilgilerden hareketle bu çalışmanın Bedir Savaşı'na kadar yazılmış olan ve 300 sayfadan fazla bir eser olduğu bilgisini vermektedir.⁴⁵

Zülfikar Güngör eser ile ilgili şu bilgileri de vermektedir:

“Araştırmalarımız sırasında müellifin **Asr-ı Saadetde Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri** adlı eserini incelerken dikkatimizi bir husus çekti. İki cilt olarak neşredilen bu eserin ikinci cildinin birinci cildi ile bir bağlantısı yoktu ve bu cildin muhtevası divanın baş tarafında **Siyer-i Peygamberî** ile ilgili verilen muhteva ile aynıydı. Bu gözlemlerimiz sonucunda **Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri** adıyla basılan eserin ikinci cildinin **Siyer-i Peygamberî** adlı kitap olduğu kanaatine ulaştık.”⁴⁶

Tâhir-ul Mevlevî, Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri (İkinci Cilt), Haz. Abdullah Sert, Bahar Yayınları, İstanbul 1974.

Eseri incelediğimizde Zülfikar Güngör'ün tespitinin doğru olduğunu gördük. Ayrıca araştırmalarımızda Abdullah Sert'in yayınladığı eserin ikinci cildinin özeti mahiyetinde bazı eserlerin olduğunu tespit ettik:

1. *Tahir-ül Mevlevi, Peygamberimizin Hayatı, Ailem, İstanbul 2008.*⁴⁷
2. *Tahir-ül Mevlevi, Peygamberimizin (s.a.v) Hayatı, Ailem, İstanbul 2008.*
3. *Tahir-ül Mevlevi, Peygamberimizin Hayatı, Ailem Yayınevi, İstanbul 2013.*⁴⁸
4. *Tahir-ül Mevlevi, Hz. Peygamberimiz Muhammed (S.A.V.)'in Hayatı, Ed. Hasan Karaosman, Haz. M. Emin Başpehlivan, Burhan Yayınları, İstanbul 2013.*

Üçüncü sırada verdiğimiz eserin iç kapağında “Sadeleştiren Abdullah Sert” ve “Bahar Yayınları” ifadesi yer almaktadır. Sonuç olarak bu dört çalışma için birbirinin aynısı desek

⁴⁵ Zülfikar Güngör, agt, s.202.

⁴⁶ agt, s.202.

⁴⁷ Bu eser, “Gül Peygamberim; Gül Ümmetine” kapak ismiyle “Happy Center Hediyesidir” şeklindedir.

⁴⁸ Bu eser, “Gül Peygamberimiz Hz. Muhammed (S.A.V.)'in Hayatı” kapak ismiyle “Happy Center'in Kutlu Doğum Haftası Hediyesidir” şeklindedir. Ayrıca eserin aynı isimle ve aynı renk kapakla başka bir baskısı da yapılmıştır.

yanılmış olmayız. Zira eserler incelendiğinde kapakları dışında aralarındaki farkı anlamak imkansızdır. Sadece dördüncü sıradaki eserin hazırlayıcısı ve yayınevi farklı olup diğer üç baskıya göre bazı küçük okuma farklılıkları da göze çarpmaktadır.

Abdullah Sert'in yayına hazırladığı "Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri (İkinci Cilt)" adlı eserdeki konu başlıklarından bazıları yukarıda belirtilen dört eserde de bulunmaktadır. Bu dört eserin farkı ise "İslam'da İlk Kurban Bayramı" bölümüyle başlayan ve "Resûlullah Efendimiz'in Hastalığının Ağırlaşması ve Vefatı" bölümüne kadar devam eden yaklaşık 70 sayfalık kısımdır.

Özetle Abdullah Sert'in 1974 yılında "Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri" adıyla yayınladığı eserin birinci cildi müellifin "**Asr-ı Saadetde Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri**" adlı eseridir. İkinci cildi ise müellifin "**Siyer-i Peygamberî**" adlı eseridir. Ayrıca bazı ilave konularla hazırlanmış ve "Siyer-i Peygamberî" adlı eserin özeti sayılabilecek çalışmalar mevcuttur.

2. İnsanlığın Büyük Önderi Resulü Azâm Hz. Muhammed'in Hâl Tercümesi: Hz. Peygamber'in hayatının özlü bir şekilde anlatıldığı bir eserdir.

Tâhirü'l-Mevlevî "**Es-Sîretü'n-Nebeviyye ve'l-Asâru'l-Muhammediyye Tercümesi**" adlı yarım kalan çalışması ile bir iki eserden daha istifade ederek bu eseri oluşturmuştur. Ayrıca bu çalışma "**Siyer-i Peygamberî**" başlığıyla İslam Yolu Mecmuası'nın 10 Şubat 1949-18 Ağustos 1949 tarihleri arasında çıkan 19-46 sayılarında 27 bölüm halinde neşretmiştir.

Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun), İnsanlığın Büyük Önderi Resulü Azam Hz. Muhammed'in Hal Tercümesi, Neşreden: Abdullah Işıklar, Orhan Mete ve Ortağı Koll. Şti. Matbaası, İstanbul 1964.

Tahir-ül Mevlevî, Hz. Peygamber'in Hayatı, Neşreden: Abdullah Işıklar, Abdullah Işıklar Kitabevi, İstanbul 1971.

Eserin 1964 yılındaki baskısının sonunda "Veda Hutbesi", 1971 yılındaki baskısının sonunda ise Tâhir Olgun imzasıyla bir naat bulunmaktadır. 1971 baskısında eserin bazı kısımlarında sadeleştirme yapıldığı gözükmektedir. Ayrıca daha önceki baskıda olan birkaç başlığın da 1971 baskısında bulunmadığını da söyleyebiliriz.

3. Büyüklerimizden Bazı Zevât: Tâhirü'l-Mevlevî'nin Mahfil Mecmuasının ilk sayısından itibaren “Büyüklerimiz” ser-levhasıyla ashab-ı kiramın önde gelenlerini tanıttığı yazıları bir araya toplayarak meydana getirdiği eserdir.

Eserin yazma nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 159 numarada kayıtlıdır. Ayrıca koleksiyonda 129 ve 130 numarada kayıtlı “İslam Büyükleri” başlığı altında Tâhirü'l-Mevlevî'nin İslam Yolu Mecmuasında yayınladığı yazıların kopyülerinden oluşan bir nüsha daha vardır.

4. Hulefâ-yı Râşidîn Devri Hulâsa-i Vakâyii: Dört büyük halife dönemi olaylarını özetle vermeyi hedefleyen bir çalışmadır. Lakin kitabın birinci nüshasında ilk iki halife dönemi olayları yer almaktadır. Eserin kütüphane kayıtlarında “İslam Tarihi” adını taşıyan ikinci nüshası ise baş taraftan eksiktir. Ancak bu iki nüsha birbirinin mütemmimi olacak özellik göstermektedir.

5. Târîh-i İslâm Sahâifinden: Müellifin İslam tarihi ile ilgili yazdığı ve Beyanü'l-Hak ve Sırat-ı Müstakim’de neşredilen makalelerinden bazılarının sonradan bir araya getirilmesiyle oluşan bir eserdir.

Eser eski harfli ve 88 sayfa olarak İstanbul Mekteb-i Sanayi Matbaası’nda 1326 tarihinde basılmıştır. Eserin muhtevası ve yayımlandığı yerler şöyledir:

Makalenin Adı	Sayfa Aralığı	Yayımlandığı Yer
İslamın İlk Alemleri ve İlk Alemleri	1-9	Beyanü'l-Hak, S. 13, 15 K. Evvel 1324, s. 278-280.
İslam-ı Hazret-i Hamza	9-27	Beyanü'l-Hak, S. 18, 19 K. Sani 1324, s. 406-408.
İslam'ın İlk Seriyeleri ve Kumandanları	27-34	Beyanü'l-Hak, S. 20, 2 Şubat 1324, s. 450-452.
Mescid-i Dırar ve 31 Mart 320 (Vakası)	35-48	Beyanü'l-Hak, S. 38, 3 Ağustos 1325, s. 861-864.
Mute ve Girit	49-71	Sırat-ı Müstakim, C. IV. S. 92, s. 239-241.
Medfen-i İmam Hasan r.a.	72-73	
Maktel-i İmam Hüseyin r.a.	74-76	
Ceyşü'l-Usre Nasıl Teçhiz Edildi	76-87	Sırat-ı Müstakim, C. III. S. 75, s. 366-368.
Büyük Çocuk	87-88	Sırat-ı Müstakim, C. V. S. 123, s. 312-313.

6. İslâm Askerine: Birinci Dünya Savaşı sırasında askerin cesaretini artırmak amacıyla Hz. Peygamberin yaptığı savaşların sade bir dille anlatıldığı bir eserdir. Bu eserin büyük bir kısmı Sebilürreşad'da 19 bölüm halinde yayınlanmıştır.

Zülfikar Güngör, bu eserin kitap haline gelmiş matbu bir nüshasını göremediğini belirttiikten sonra Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 164 numarada “**İslam Askerine İslam Tarihinden Bazı Vakalar**” adıyla kayıtlı bir nüshanın olduğunu, bu nüshanın ise Sebilürreşad'da yayınlanan yazıların kesilerek bir araya getirilmesiyle oluştuğunu ve 76. varaktan itibaren de el yazısı ile tamamlandığını belirtmektedir.⁴⁹

7. Mısır'daki Abbâsi Halifeleri: Müellifin Ahmed Cevdet Paşa'nın Kıyas-ı Enbiyâ adlı meşhur eserinin musahhihliğini yaptığı sırada hazırlamış olduğu bir risaledir. Suyûtî'nin Târîhu'l-Hulefâ isimli eseri kaynak alınarak yazılan bu eser, Kıyas-ı Enbiyâ'ya bir ektir. Eserin elde bulunan bir nüshası mevcut değildir.

Müellif hatıralarında bu risaleyi Kanaat Kütüphanesi sahibi İlyas Efendiye verdiğini, eserin bir süre onda kaldığını belirtir. Daha sonra risaleyi talep ettiğinde ise İlyas Efendi'nin risaleyi sermürettibe verdiğinden, sermürettip ise almadığından bahseder. Sonuç olarak risale arada kaybolur. Bunun üzerine Tâhirü'l-Mevlevî de eseri tekrar yazmaya üşendiğini ifade etmiştir.⁵⁰

8. Hallâc-ı Mansûr'a Dâir: Tâhirü'l-Mevlevî bu eseri, Hallac-ı Mansur hakkında bilgi vermek ve onun hakkındaki şüpheleri gidermek maksadıyla yazmıştır. Eserin ön sözünde 1 Şubat 1945 tarihli kayıt vardır.

Bu eser 1999 yılında Zülfikar Güngör tarafından latin harflerine aktarılmıştır:

Zülfikar Güngör, Tâhirü'l-Mevlevî'nin “Hallâc-ı Mansura Dâir” Risâlesi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 39/1 (1999), s. 581-597.

⁴⁹ Zülfikar Güngör, agt, s.195.

⁵⁰ Tâhirü'l-Mevlevî, Matbuat Âlemindeki Hayatım/İstiklâl Mahkemesi Hatıraları, Haz. Nurcan Boşdurmaz, Büyüyenay Yayınları, s.71.

9. Kudemâ-yı Mevleviyye: Eser, 14. yüzyıl mevlevî şairlerinden olan Ahmed Eflaki'nin meşhur Menâkıbü'l-ârifin adlı eserinde ismi geçen 114 Mevlevî büyüğünün hayatını konu edinmiştir.

10. Müslümânlıkta İbâdet Târîhi: Eserde namaz, oruç, zekat ve hac ibadetleri ve bunlarla ilgili konular ele alınmıştır. Kitabın ilk tamamlanan bölümü olan “Namaz Tarihçesi” Mahfil Dergisi'nin 29. sayısından 53. sayısına kadar eserin bir diğer ismi olan “İbadat-ı İslamiyye Tarihçesi” ser-levhasıyla yayınlanmıştır. Eserde ibadetlerin hem tarihi hem de fihhi yönünden bahsedilmiştir. Eserle ilgili çalışmalar şunlardır:

Zülfikar Güngör, 24x16,5 cm ebadında XX+332 sayfa olarak 1946 yılında İstanbul'da Işık Basımevi'nde basılan bu kitabın 1963 yılında da Bilmen Yayınevi tarafından ikinci baskısının yapıldığı bilgini vermektedir.⁵¹ Cemal Kurnaz da eserin ilk olarak İstanbul'da Bozkurt Kitap ve Basımevi'nde 1947 yılında basıldığını, ikinci olarak da 1963 yılında İstanbul'da Bilmen Basımevi tarafından yayınlandığını belirtmektedir.⁵²

Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun), Müslümanlıkta İbadet Tarihi, Haz. Abdullah Işıklar, Bilmen Basımevi, İstanbul 1963.

Tahir Olgun, Müslümanlıkta İbadet Tarihi, Haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Cemal Kurnaz bu çalışmada eserin ilk baskısını esas alarak imlasını günümüze uyarladığını, dilinde kısmî bir sadeleştirmeye gittiğini ve dipnotları düzenlediğini belirtmiştir.⁵³

Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun), Müslümanlıkta İbadet Tarihi, İhvan Neşriyat, İstanbul 2005.

11. Kamerî Aylara Dâir Ma'lumât: Kameri aylarla ilgili tarihî bilgileri ve o aylarda meydana gelen olayların anlatıldığı bir çalışmadır.

Zülfikar Güngör, Tâhirü'l-Mevlevî'nin yazma eserleri ile ilgili listelerde adı geçen ve “Divân-ı Tâhirü'l-Mevlevî”de Mahfil'de intişar etmiş olan bazı makalatın mecmuudur

⁵¹ Zülfikar Güngör, agt, s.201.

⁵² Tahir Olgun, Müslümanlıkta İbadet Tarihi, Haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s.XII.

⁵³ age, s.XI.

şeklinde tanımı yapılan bu eserin bir araya toplanmış bir nüshasına rastlamadığını belirtmiştir. Bu makaleler Mahfil’de daha sonra da İslam Yolu’nda yayınlanmıştır.⁵⁴

12. Cengiz ve Hulagu Mezâlimi: Cengiz ve Hulagu’nun İslam alemine yaptığı zulümlerin anlatıldığı bu eserde ayrıca Şeyh Sadi’nin Bağdat katliamını anlattığı mersiyesi ve bu mersiyeenin tercümesi de yer almaktadır. Bu eser eski harflerle 50 sayfa olarak Tevsi-i Tıbaat Matbaası’nda 1322 yılında basılmıştır. Eserle ilgili yapılan çalışmalar şunlardır:

Mahmut Bozkurt, Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun) ve Cengiz ve Hülâgû Mezâlimi Adlı Eser Üzerine Bir İnceleme (Lisans Bitirme Tezi) , Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, 1996.

Eser, 2005 yılında H. Ahmet Özdemir tarafından yeni harflere aktarılmıştır. Bu çalışmada bire bir çeviri yapılmış ve sadeleştirme yapılmamıştır. Ayrıca, esere Özdemir tarafından dipnotlar da eklenmiştir:

H. Ahmet Özdemir, Tâhirü'l-Mevlevî ve Cengiz ve Hülâgû Mezâlimi Adlı Eseri, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11 (2005), s. 135-169.

Eser ile ilgili bir çalışma da 2011 yılında Tahir Galip Seratlı tarafından yapılmıştır. Seratlı’nın çalışması, eserin sadeleştirilmiş ve bazı kısımları çıkarılmış halidir. Kitabın 9-47 sayfaları Tâhirü'l-Mevlevî’nin eseriyle ilgilidir. 49-124 sayfaları arasında ise “Cengiz Han Hakkında Notlar”, “Celaleddin Harzemşah” ve “Timur” ana başlıkları yer almaktadır. Seratlı bu üç kısımda Cengiz hakkında Batı kaynaklarından derlediği bazı bilgileri ve Timur hakkında genel ve özet mulumat verdiğini belirtmiştir.⁵⁵ Seratlı’nın çalışması Tâhirü'l-Mevlevî’nin eserini sade bir dille günümüze kazandırması, Cengiz ve soyu ile ilgili önemli bilgileri derli toplu bir şekilde vermesi bakımından kıymetlidir:

Tâhirü'l-Mevlevî, Cengiz ve Hulagu Mezalimi, Haz. Tahir Galip Seratlı, Kardelen Yayınları, İstanbul 2011.

⁵⁴ Zülfikar Güngör, agt, s.197.

⁵⁵ Tâhirü'l-Mevlevî, Cengiz ve Hulagu Mezalimi, Haz. Tahir Galip Seratlı, Kardelen Yayınları, İstanbul 2011, s.8.

5. Şerh, Lugat, Biyografi ve Araştırma Çalışmaları

1. Dîvân Edebiyyâtından Birkaç Parça ve İzâhı: Divan Edebiyatının en meşhur şairlerinin en çok okunan ve şöhret bulmuş olan yedi metninin şerhinden oluşan bir eserdir. Eserinin içerisinde bulunan bölümler zaman zaman ayrı bir eser olarak da bazı kaynaklarda gösterilmiştir. Eserdeki bölümler sırasıyla şu şekildedir:

- Bâkî'nin Sünbül Kasidesi ve Şerhi (vr. 1a-16b)
- Bâkî'nin Kânûnî Mersiyesi ve Şerhi (vr. 19a-39b)
- Taşlıcalı Yahyâ'nın Şehzâde Mustafa Mersiyesi (vr. 41a-57b)
- Nefî'nin Hotin Kasidesi (vr. 59a-82b)
- Sabrî'nin Ebu Saîd Efendi Vafındaki Bir Kasidesi (vr. 84a-113a)
- Fuzûlî'nin Bağdat Kasidesi (vr. 114a-136b)
- Fuzûlî'nin Şikâyetnâmesi (vr. 138a-165b)

Şener Demirel, Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri, Araştırma Yayınları, Ankara 2005.

2. Sabrî'nin Ebu Saîd Efendi Vafındaki Kasîdesi: 17. yüzyıl divan şairlerinden Sabrî'nin Ebu Saîd Efendi vafında yazdığı kasidenin şerhidir.

Eser, “Şerif Sabrî'nin Ebu Saîd Kasîdesi ve Şerhi” ve “Ebu Saîd Hakkında Sabrî'nin Bir Kasîdesi ve Şerhi” isimleriyle de kayıtlarda geçmektedir.

Eserin iki nüshası vardır. Birinci nüsha müstakil bir kitap halindedir. İkinci nüsha ise “Dîvân Edebiyyâtından Birkaç Parça ve İzâhı” isimli eserin içinde yer almaktadır.

Şener Demirel, Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 139-179.

3. Sünbülzâde Vehbî'nin Tannâne Kasîdesi: Bu eser, 18. yy. divan şairlerinden Sünbülzâde Vehbî'nin idamdan kurtulmak için yazdığı Tannâne adlı kasidesinin şerhidir. Çalışmanın son kısımlarında ise Sünbülzâde'nin idamdan kurtulduktan sonraki hayatından bahsedilmiştir. Eserin mevcut olan tek nüshasının kapağında “Sünbülzâde Vehbî'nin

Tannâne ve Tayyâre Kasîdeleri” yazmasına rağmen Tayyâre adlı kaside bu nüshada yer almamıştır.

Eserin ismi, “Vehbî’nin Tannâne Kasîdesi ve Şerhi”, “Sünbülzâde Vehbî’nin Tannâne Kasîdesi ve Şerhi” ile “Sünbülzâde Vehbî’nin Bir Kasîdesi” şeklinde de geçmektedir.

4. Sünbülzâde Vehbî’nin Tayyâre Kasîdesi ve Şerhi: Bu eser, Ruslar vasıtasıyla Kırım Hanlığı’na getirilen Şahin Giray’ın 1787 tarihinde Rodos’ta nasıl idam edildiğini Birinci Abdülhamid’e rapor etmek için dönemin Rodos kadısı olan Sünbülzâde Vehbî tarafından kaleme alınan Tayyâre adlı kasidenin şerhidir. Eserin “Zeyl” başlığını taşıyan son bölümünde Sünbülzâde Vehbî ile 18. asır divan şairlerinden Adanalı Surûrî arasında Eski Zağra’da geçen maceralar anlatılmıştır.

Eserin tek yazma nüshası “Tayyâre Kasîdesi” adını taşımaktadır. Ayrıca eser “Vehbî’nin Tayyâre Kasîdesi ve Şerhi” ile “Sünbülzâde Vehbî’nin Tayyâre Kasîdesi ve Şerhi” adlarıyla da geçmektedir.

5. İbn Kemâl’in Yavuz Hakkındaki Mersiyesi: Bu eser, İbn Kemâl tarafından Yavuz Sultan Selim’in 1520 yılında sefer sırasında Çorlu’da vefat etmesi üzerine yazılmış olan mersiye’nin şerhidir.

Eserin ismi “İbn Kemâl’in Yavuz Mersiyesi ve Şerhi” ile “İbn Kemâl’in Selim-i Evvel Mersiyesi ve Şerhi” şeklinde de geçmektedir.

Bu eser, Mehmet Korkut Çeçen tarafından yayına hazırlanmaktadır.

6. Veliyyüddin Oğlu Ahmed Paşa Dîvânı’nın Nesre Çevrilişi: Bu eserde, 15. yüzyıl şairlerinden Ahmed Paşa Divanı’nın nesre çevirisi yapılmıştır. Kitapta orijinal metin ile beyitlerin nesre çevirisi bir arada verilmiştir. Tâhirü'l-Mevlevî’nin bu eseri iki cilt halinde hazırlanmış olup çalışma hazırlanırken divanın dört nüshası karşılaştırılmıştır.

Eser, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır.

7. Nedîm'in Köşk Kasîdesi ve Nâmık Kemâl ile Ziyâ Paşa'nın Nazîresi: Eserde, Nedim'in Köşk Kasidesi'nin şerhi ile Namık Kemal'in "Sâkî-nâme", Ziya Paşa'nın ise "Bahâriyye" türünde Köşk Kasidesi'ne nazire olarak yazdıkları şiirlerin şerhi yer almaktadır. Eserde ayrıca nazire ve nazirecilik hakkında önemli bilgiler de yer almaktadır. Eserle ilgili bir çalışma yapan Abdulmuttalip İpek, Tâhirü'l-Mevlevî'nin şerh metodu ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

"Tâhirü'l-Mevlevî bu eserde klasik şerh geleneğine uygun olarak öncelikle beyitte geçen kelimeleri ve kelimelerin anlamlarını vermiş, kelimelerin etimolojik değerlendirmesini yaparak edebî sanatlar, mazmun ve mefhumları bütün teferruatıyla izah etmiştir. Beyitte geçen kelimelerin anlamlarını ve beytin nesre çevirisini verdikten sonra daha iyi anlaşılmasını sağlayacak bilgilere başvurmakta ve bunu yaparken de yeri geldiğinde klasik Türk şiirinin kaynakları hakkında teferruatlı bilgiler vermektedir."⁵⁶

Eserle ilgili yapılan çalışma, ilk olarak tek bir makale ile yayınlanmak istenilmiş; fakat sayfa sayısı itibarıyla bir makalenin sınırlarını fazlasıyla aştığından ve hacmi dolayısıyla dergilerin sayfa/kelime sınırlamasına uymadığından iki ayrı makale olarak yayınlanmak üzere tertip edilmiştir.⁵⁷ Birinci makalede Giriş ve Sonuç bölümlerinden sonra Namık Kemal ile Ziya Paşa'nın nazirelerinin şerhi yer almaktadır.

Abdulmuttalip İpek, Nedim'in "Köşk Kasidesi"ne Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın Nazirelerinin Tâhirü'l-Mevlevî Tarafından Şerhi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 56 (2016), s. 981-1030.

Abdulmuttalip İpek'ten ikinci makalenin şu şekilde yayınlanmak üzere olduğunu öğrendik:

Abdulmuttalip İpek, "Nedim'in 'Köşk Kasidesi'nin Tâhirü'l-Mevlevî Tarafından Şerhi", Folklor/Edebiyat Dergisi, 88 (2016), s.237-264.

Eser kayıtlarda, "Nedîm'in Köşk Kasîdesi ile Nazîrelerinin Şerhi" ve "Nedîm'in Köşk Kasîdesi ve Şerhi" isimleriyle de geçmektedir.

8. İslâm Ansiklopedisi İçin Yazdıklarım: Eser, Tâhirü'l-Mevlevî'nin "İslam-Türk Ansiklopedisi" için yazdığı 93 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerden 11'i ansiklopedide yayınlanmıştır.

⁵⁶ Abdulmuttalip İpek, Nedim'in "Köşk Kasidesi"ne Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın Nazirelerinin Tâhirü'l-Mevlevî Tarafından Şerhi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 56 (2016), s. 989.

⁵⁷ agm, s. 984.

9. Edebiyat Lügati: Tâhirü'l-Mevlevî'nin “Edebiyyât Istılâhları” çalışmasından kısaltarak oluşturduğu bu eser edebiyat terimleri sözlüğüdür.

Tahir Olgun, Edebiyat Lügati, Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1936.

Bu eser ile Kemal Edib Kürkçüoğlu'nun yayına hazırladığı “Edebiyat Lügati” birebir aynı değildir. Tâhirü'l-Mevlevî'nin 1936 yılında basılan eseri “Edebiyat Istilahları” adlı eserinin özetidir. Kemal Edib Kürkçüoğlu'nun yayına hazırladığı “Edebiyat Lügati” ise müellifin “Edebiyat Istilahları” adlı eseridir ve konular bu eserde daha derin ele alınmıştır.

10. Edebiyyât Istılâhları: Bu eser, müellifin Edebiyat Lügati Komisyonunda görevliken yaptığı çalışmalardan oluşmaktadır. Eserin müellif nüshasından istinsah edilmiş olan bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 111 numarada kayıtlıdır. Bu eser daha sonra Kemal Edib Kürkçüoğlu tarafından yayınlanmıştır:

Tâhir-ül Mevlevî, Edebiyat Lügati, Haz. Kemal Edib Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.

11. Edebiyyât Sözlüğünde Uydurma Tâbirler: Eser, Türk Dil Kurumu tarafından neşredilen “Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü”nü tenkit için yazılmıştır. Alfabetik bir şekilde hazırlanan çalışmada yanlış olarak tespit edilen terimler tek tek ele alınarak doğru kabul edilen tarifleri verilmiştir. Bu şekilde 150 terim açıklanmıştır. Ayrıca eser “Dil Kurumunun Uydurdukları Tabirlere Dair” adıyla da geçmektedir.

Eserin yazılış tarihi 1 Mayıs 1950'dir.

12. Dîvân Edebiyyâtı ve Istılâhları: Bu eser, müellifin 1950 yılında İslam Yolu Mecmuası'nın eki olarak 8'er sayfalık 4 forma olarak toplamda ise 32 sayfa şeklinde yayınladığı çalışmasıdır. Yarım kalan bu çalışma “hicviyye” kelimesinin açıklamasında kalmıştır.

“Edebiyyât Istılâhları” adlı eserin muhtasar bir özeti olarak hazırlanan bu çalışmada, edebiyat ıstılahları açıklanmış ve bu ıstılahların mukabili olarak uydurulan terimler de yazılıp gereken tenkitler yapılmıştır.

Zülfikar Güngör, “Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî”deki müellifin eserleri listesinde adı geçen bu kitabın yazma bir nüshasını bulamadığını belirtmektedir.⁵⁸

13. Germiyanlı Şeyhî ve Harnâmesi: Edebiyat Tarihimizde Araştırmalar serisinin son kitabı olarak eser, Şeyhî ve Harnâme adlı mesnevisi hakkında bir araştırmadır. Eserde Şeyhî'nin hayatı ve edebî kudreti hakkında bilgi verildikten sonra Harnâme'nin açıklaması yapılmıştır. Daha sonra Şeyhî'nin İstanbul kütüphanelerinde bulunan divanının nüshaları tanıtılmış ve Dil Kurumu tarafından basılan Şeyhî Divânı ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Kitabın sonunda da Şeyhî Divânı'ndaki bir beyit hakkında müellif ile Ali Nihad Tarlan'ın karşılıklı yazışmaları yer almıştır.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin bu matbu kitabının müstakil bir yazma nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 79 numarada “Şeyhî ve Harnâmesi” adıyla kayıtlıdır. Eser, yeni harflerle basılmıştır:

Tâhir Olgun, Germiyanlı Şeyhî ve Harnâmesi, Yeşil Giresun Matbası, Giresun 1949.

14. Fuzûlî'ye Dâir: Tâhirü'l-Mevlevî'nin Fuzûlî ile ilgili olan bu kitabı, Edebiyat Tarihimizde Araştırmalar serisinin ilk kitabı olarak 1936 yılında yeni harflerle basılmıştır. Eserin içeriği şu şekildedir:

- Beng ü Bade Neden Bahseder?
- Fuzuli'nin Şikayetname'yi Gönderdiği Nişancı Kimdi?
- Yine Fuzuli'nin Nişancısı Hakkında
- Fuzuli Leyla ve Mecnun'u Niçin Yazmıştı?
- Fuzuli Leyla ve Mecnun'u Kimin Adına Yazmıştı?
- Fuzuli'nin Üç Eserine Dair⁵⁹
- Fuzuli⁶⁰

Tâhir Olgun, Fuzûlîye Dâir, Selamet Basımevi, İstanbul 1936.

⁵⁸ Zülfikar Güngör, agt, s.186.

⁵⁹ Bu bölüm Tâhirü'l-Mevlevî'nin Kuleli Askeri Lisesi'nde Fuzuli'nin Beng ü Bade, Şikayetname ve Leyla ve Mecnun adlı eserleri ile ilgili verdiği bir konferanstır.

⁶⁰ Bu bölüm Tâhirü'l-Mevlevî'nin “Edebiyat Tarihimize Dair Manzum Bir Muhtıra” adlı eserinin Fuzuli ile ilgili kısmıdır.

15. Bâkî'ye Dâir: 16. yüzyıl şairlerinden Bâkî hakkında yapılmış biyografik bir eserdir. Eserde Bâkî'nin hayatı, sanatı gibi konular hakkında bilgiler verilmiştir. Eserin sonundaki “Mecburi Birkaç Söz” bölümünde Sadeddin Nüzhet Ergun'un bu eser hakkında yaptığı eleştirilere Tâhirü'l-Mevlevî'nin verdiği cevaplar yer almaktadır. Eser, yeni harflerle basılmıştır:

Tâhir Olgun, Bâkîye Dâir, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1938.

16. Şâir Nev'î ve Sûriye Kasîdesi: Eserde, ilk olarak divan edebiyatının meşhur şairlerinden Nev'î'nin hayatı anlatılmış ve daha sonra Üçüncü Murad'ın büyük oğlu şehzade Mehmed'in sünnet düğününü vafeden meşhur Sûriye Kasîdesi şerh edilmiştir. Ayrıca bu eserin sonunda müellifin “Fuzûlî'ye Dâir” kitabı hakkında bir yazı yazan B. Hakkı Süha Gezgin'e cevap olarak Tâhirü'l-Mevlevî tarafından yazılan bir mektuba yer verilmiştir.

Tâhir Olgun, Şâir Nev'î ve Sûriye Kasîdesi, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1937.

17. Bursalı Gazâlî: Bu eserde, 16. yüzyıl şairlerinden olan ve Deli Birâder lakabıyla tanınan Bursalı Gazâlî'nin hayatı ve şahsiyeti hakkında bilgiler verilmiştir.

“Bursalı Gazâlî Yâni Deli Birâder” adıyla da kayıtlarda geçen eserin hazırlanmasında şüara tezkirelerinden istifade edilmiştir. Eserde ayrıca, Gazâlî'nin Mekke'den İstanbul'a gönderdiği mektup ile Zâtî, Rûmî ve Câfer Çelebi'nin bu mektuba yazdığı cevapnâmeleri yer almaktadır.

18. İki Mektup Surûrî ile Gubârî: Zülfikar Güngör, Tâhirü'l-Mevlevî'nin yazma eserler listesinde adı geçen bu eserin yazma bir nüshasını bulamadığını; ancak Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 125 numarada bulunan ve “Ayıplanan Şey Mutlaka Başa Gelir” adıyla İslam Yolu'nda tefrika edilmiş gazete küpürlerinin bu eserin değişik isimle yayınlanmış nüshası olduğu kanaatine ulaştığını belirtmiştir.⁶¹

---

⁶¹ Zülfikar Güngör, agt, s.194.

Müellifin bu çalışmasında, 16. asrın iki divan şairi olan Surûrî ve Gubârî arasında geçen bir olay ile bu şairlerin birbirlerine yazdıkları iki manzum mektub ve açıklamaları yer almıştır.

19. Mantıkî ve Bir Hezeliyyesi: 16. asırda Mantıkî mahlasıyla şöhret bulmuş Ahmed el-Mantıkî b. Molla Zeyneddîn el-Acemiyyü'l-Nahcuvânî'nin hayatını ve "İmam Pendî Efendi" için yazdığı bir hezeliyyesini açıklayan bir eserdir.

20. Mir'ât-ı Hz. Mevlânâ: Tâhirü'l-Mevlevî'nin yayınlanmış ilk kitabı olan bu eser, Hz. Mevlânâ'nın manzum hilye-i şerifidir. Müellif bu manzum hilyenin Lütüfî Çelebi ve Rıza Dede'nin yazdığı manzumelerden sonra Mevlânâ ile ilgili yazılan manzum hilyelerin üçüncüsü olduğunu, daha fazla derin tetkik ve araştırma sonucu yazıldığını belirtmiştir.⁶²

Eser eski harflerle Tahir Dede Kütüphanesi'nin ilk kitabı olarak İstanbul Cemal Efendi Matbaası'nda 1899'da basılmıştır.

Eserle ilgili ilk çalışma Neslihan Koç Keskin tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada Tâhirü'l-Mevlevî'nin "Hilye-i Hazret-i Mevlânâ"sı şekil ve içerik olarak incelenerek Mevlânâ'nın bu eserde belirtilen özellikleri kaynaklardaki bilgilerle karşılaştırılmış ve çalışmanın sonunda 197 beyitten oluşan eserin Konya Mevlânâ Müzesi'nde bulunan yazma nüshasından tıpkıbasımı ile çeviri yazısı karşılıklı olarak sunulmuştur.⁶³

Neslihan Koç Keskin, Tâhirü'l-Mevlevî'nin Hilye'sine Göre Mevlânâ, Erdem Dergisi, Doğumunun 800. Yılında Mevlana Özel Sayısı: 50 (2008), s. 197-222.

Bu eser ile ilgili bir çalışma da Mehmed Veysî Dörtbudak tarafından hazırlanmıştır. Bu çalışmada Tâhirü'l-Mevlevî'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'nde tamamladığı çile günlerinde yazdığı "Hilye-i Mevlânâ" adlı eseri ile Tâhirü'l-Mevlevî'nin Hz. Pîr hakkında yazdığı şiirlerden birkaçı ve Hilye hakkında yazılan takrizler yer almaktadır.⁶⁴ Ayrıca çalışmanın sonunda eserin eski harfli metni de verilmiştir.

⁶² Tâhirü'l-Mevlevî, Mir'ât-ı Hazret-i Mevlânâ, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1315 (1899), s.2.

⁶³ Neslihan Koç Keskin, Tâhirü'l-Mevlevî'nin Hilye'sine Göre Mevlânâ, Erdem Dergisi, Doğumunun 800. Yılında Mevlana Özel Sayısı: 50 (2008), s. 197.

⁶⁴ Tâhirü'l-Mevlevî, Mir'ât-ı Hz. Mevlana, Haz. Mehmed Veysî Dörtbudak, Rûmî Yayınları, Konya 2008, s.5.

Tâhirü'l-Mevlevî, Mir'at-ı Hz. Mevlana, Haz. Mehmed Veysî Dörtbudak, Rûmî Yayınları, Konya 2008.

21. Şeyh Celaleddîn Efendi Merhûm: Bu eser, Tâhirü'l-Mevlevî'nin şeyhi ve Yenikapı Mevlevihanesi Postnişini olan Şeyh Celaleddin Efendinin bazı menakıbı, vefatı ve Mevlevihanenin yanması ile ilgili bilgileri içermektedir.

Müellif, şeyhinin vefatı üzerine duyduğu elemi dile getirmek için yazdığı ve bir kısmını Temaşa Gazetesi'nde yayınladığı yazılarını tamamlayarak Şeyh Celaleddin isimli bu risaleyi meydana getirmiştir. Bu eseri de şeyhinin oğlu Şeyh Abdülbaki Efendi'ye takdim etmiştir.

Eser, eski harflerle 48 sayfa olarak İstanbul Mekteb-i Sanayi Matbaası'nda 1326 tarihinde basılmıştır. Bu eserle ilgili şu çalışmalar yapılmıştır:

İsmail Pişkin, Yenikapı Mevlevihânesi Postnişini Şeyh Celâleddin Efendi Merhûm (Mezuniyet Tezi), MÜ İlahiyat Fak. 1982.⁶⁵

Müzahir Kılıç, Tâhirü'l-Mevlevî'nin "Yenikapı Mevlevihânesi Postnişini Şeyh Celâleddin Efendi Merhum" Adlı Eseri, Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 10 (2012), s. 75-106.

Müzahir Kılıç eseri yeni harflere aktarmış ve eserde geçen şiir parçalarının hangi kaynaklarda geçtiğini dipnotlarla göstermiştir. Ayrıca yeri geldikçe pek çok konuyu da dipnotlarla açıklamıştır.

Tâhirü'l-Mevlevî, Yenikapı Mevlevihânesi Postnişini Şeyh Celâleddin Efendi, Haz. Safi Arpaguş, MÜ İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.

Safi Arpaguş'un çalışmasında eserin eski harfli metni ile yeni harflere çevrilmiş hali yan yana verilmiştir.

22. Şeyhülislâm Abdülazîz Efendi: "Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî"nin ön kapağı içinde yer alan listede adı geçen bu eserin nüshası mevcut değildir.

⁶⁵ Tâhirü'l-Mevlevî, Yenikapı Mevlevihânesi Postnişini Şeyh Celâleddin Efendi, Haz. Safi Arpaguş, M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s.X.

23. Şâir Refi'-i Kalâyî: 18. yüzyıl şairlerimizden Refi-i Kalâyî diye şöhret bulan Mehmet Emin Refi-i Kalâyî ile ilgili biyografik bir çalışmadır. Eserin başında Refi-i Kalâyî'nin Diyarbakırlı Refi ve Adanalı Surûrî ile hicivleşmeleri anlatılmış, daha sonra da Kalâyî'nin 1867'de basılan divanının incelemesi yapılmıştır.

Eserin tamamı İslam Yolu Mecmuasının 6 Ekim 1949 tarihli 53. Sayısından itibaren yayınlanmıştır.

24. Şâir Ali İffet: Giritli şair Ali İffet'in hayatının ve edebî şahsiyetinin anlatıldığı bir eserdir. Eserin ismi “Şâir Giridli Ali İffet Merhûm” şeklinde de geçmektedir.

Tâhirü'l-Mevlevî, Şair Ali İffet Merhum Hakkında Hatıralar, Haz. Mehmet Atalay, Çantay Kitap Kirtasiye, İstanbul 2008.

25. Şâir Anıtları: Eser, Tâhirü'l-Mevlevî'nin bizzat tanıştığı veya eserlerini okumakla tanıdığı 28 şairin tercüme-i hali ile bu şairler için müellifin düşürdüğü vefat tarihlerinden oluşmaktadır. Kitabın başındaki “İfade” bölümünden sonra “Divan Edebiyatında Tarih ve Ebced Hesabı” başlığı altında tarih düşürme ve çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir.

Tâhirü'l-Mevlevî, Şair Anıtları, Haz. Mehmet Atalay, Çantay Kitap Kirtasiye, İstanbul 2008.

26. Âsî Abaza Hasan Paşa: Bu eserde, Osmanlı Devleti tarihindeki en büyük Celâlî isyanını çıkaran; Türkmen ağalığı, Diyarbakır valiliği, Halep valiliği gibi vazifelerde bulunan ve 1659 yılında katledilen Abaza Hasan Paşa'nın hayatı anlatılmıştır. Eserde Naima Tarihi kaynak alınmıştır.

27. Osmânî Devleti'nde İdâm Edilen İki Şeyhülislâm: Dördüncü Murad ve Dördüncü Mehmed'in emriyle idam edilen Şeyhülislam Ahizâde Hüseyin Efendi ile Şeyhülislam Hocazâde Mes'ûd Efendinin hayatlarını ve öldürülüşlerini anlatan bir eserdir.

Eserin ismi, “Osmânî Devletinde Öldürülen İki Şeyhülislâm” şeklinde de geçmektedir.

28. Âşık Çelebi Tezkiresi ve Şâir Zâtî: Bu eser, 16. yüzyıl şairlerimizden Âşık Çelebi ve onun “Meşâ’irü’ş-Şu‘arâ” adlı şuara tezkiresi kitabı hakkında yazılan bir incelemedir.

Eserin giriş kısmında şuara tezkireleri ve Aşık Çelebi’nin “Meşâ’irü’ş-Şu‘arâ”sı hakkında bilgi verildikten sonra Âşık Çelebi’nin hayatı, eserleri ve tezkiresinin özellikleri ile bu eserin benzerleri arasındaki yeri açıklanmıştır. Âşık Çelebi’nin tezkirede şairleri nasıl anlattığını göstermek için de eserin “Şâir Zâtî” ile ilgili bölümü sadeleştirilerek verilmiştir.

29. Edebiyyât Târîhimizde Araştırmalar: Tâhirü'l-Mevlevî’nin Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 80 numarada kayıtlı olan bu eserinde, edebiyat tarihimizle ilgili bazı araştırmalar bulunmaktadır. Bu eser içinde yer alan araştırmaların tamamı ya müstakil kitap olarak ya da makaleler halinde neşredilmiştir. Eserin muhtevası sırasıyla şu şekildedir:

Eserdeki Araştırma Konusu	Nerede Yayınlandığı
Fuzûlî Leylâ ve Mecnûn’u Niçin Yazmıştı?	Fuzûlî’ye Dâir, Selamet Basımevi, İstanbul, 1936.
Fuzûlî Leylâ ve Mecnûn’u Kimin Adına Yazmıştı?	
Beng ü Bade Neden Bahseder?	
Fuzûlî’nin Şikâyetnâme’yi Gönderdiği Nişancı Kimdi?	
Yine Fuzûlî’nin Nişancısı Hakkında	
Şâir Bâkî’nin Üstat Zâtî ile İlk Görüşmesi	Bâkî’ye Dâir, Aydınlık Basımevi, İstanbul, 1938.
İskender Çelebi: Bir Şâirin Kahramanlığı	
Enbârî’nin “İbn Bakıyye” Hakkındaki Mersiyesi	
Şeyhî ve Harnâmesi	Germiyanlı Şeyhî ve Harnâmesi, Yeşil Giresun Matbası, Giresun 1949.
Fuzûlî’nin Bazı Eserler Hakkında Buluşlar	
Pencere Önünde Târîhi Bir Gezinti	
Pencere Önünde Hayâlî Bir Gezinti	
Şeyh Gâlib’in 26 Yaşında Tertip Ettiği Hangi Dîvandı?	
Sultan Ahmet Çeşmesi’nin Târîhi	

30. Dinî, Tarihî, Edebî Makaleler: Tâhirü'l-Mevlevî’nin değişik tarihlerde mecmualarda yayınlanmış olan yazılarının bir araya getirilmesiyle oluşmuş bir eserdir.

31. Edebî Mektuplar: Eser, Ahmet Talat Onay'ın divan edebiyatındaki bazı beyitler ile ilgili Tâhirü'l-Mevlevî'ye sorduğu sorulara verilen dokuz adet cevaptan oluşmaktadır. Eserin tek yazma nüshasının kapağında “Dîvân Edebiyyâtından Bazı Beyitlerin İzâhına Dâir Mektuplar” ifadesi yer almaktadır.

Tâhirü'l-Mevlevî, Şiir Açıklayan Mektuplar, Haz. Cemal Kurnaz, Kurgan Yayınevi, Ankara 2012.

32. İstanbul'un Eski Âdetlerinden: Eserde, eski İstanbul sosyal hayatında yerleşmiş olan özellikle de çocuklarla ilgili olan bazı örf ve adetler anlatılmaktadır. Bu eser ile ilgili bir çalışma yapılmıştır:

Burcu Bolat-Basir Ekici, Tahirü'l-Mevlevî'nin İstanbul'un Eski Âdetlerinden İsimli Eseri Üzerinde Bir İnceleme, TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 6 (2015), s. 266-292.

33. Kâili Bilinen Fıkralar: Mehmet Zeki Pakalın'ın fıkralara dair tertip ettiği bir kitap için Tâhirü'l-Mevlevî'den bildiği fıkraları istemesi üzerine müellifin eskilerden duyduklarını derleyerek Pakalın'a takdim ettiği bir çalışmadır.

Eser, Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu 132 numarada “Şahsî Fıkralar” adıyla kayıtlıdır. Bu nüsha müellifin “Kaili Bilinen Fıkralar” başlığıyla Bilgi Yurdu Mecmuası'nın 1940 yılında yayınlanan 32,33,34 ve 36. sayılarında yayınlanmış yazılarından oluşmaktadır ve 4 sayfadır.

6. Hatıra, Tartışma ve Roman Türündeki Eserler

1. Matbûat Âlemindeki Hayâtım: Tâhirü'l-Mevlevî bu eserinde, matbuat alemindeki hayatını, çıkardığı kitap ve dergileri, yaptığı vazifeleri ve İstiklal Mahkemesine sevki sırasında başından geçen olayları anlatmıştır. Yer yer müellifin yaptığı ilmi tartışmalar ve bu konularda kaleme aldığı makaleler de bu eserde yer almıştır. Eser Tâhirü'l-Mevlevî ile ilgili en önemli kaynaklardan birisidir. Eserle ilgili yapılan çalışmalar şunlardır:

Tâhirü'l-Mevlevî, Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri, Haz. Sadık Albayrak, Nehir Yayınları, İstanbul 1990.

Tâhirü'l-Mevlevî, Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri, Haz. A. Atillâ Şentürk, Nehir Yayınları, İstanbul 1991.

Tâhirü'l-Mevlevî, Matbuat Âlemindeki Hayatım/İstiklâl Mahkemesi Hatıraları, Haz. Nurcan Boşdurmaz, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2012.

2. Çilehâne Mektupları:⁶⁶ Bu eserde, Tahir Olgun'un çile çıkardığı 1896-1899 yılları arasında Ahmet Remzi Akyürek'e yazdığı 20 mektup yer almaktadır. Bu mektuplar Milli Kütüphanede bir defter içinde "Tâhirü'l-Mevlevî'nin Mevlevî Çillesi Hâtırât ve Tahassüsâtını Hâvi Olarak Ahmed Remdi Dede'ye Mektuplar" adıyla kayıtlı (No: FB 410) olup 78 yapraktır. Bu mektuplarda Tahir Olgun ve Ahmet Remzi Akyürek'in biyografilerine katkı sağlayacak önemli bilgiler bulunmaktadır. Tahir Olgun'un çile hayatı, bu dönemde yazdığı şiirler, münasebette bulunduğu kişiler, yayınladığı eserler ve karşılaştığı güçlükler mektuplarda söz konusu edilmektedir.⁶⁷

Tahir Olgun, Çilehâne Mektupları, Haz. Cemal Kurnaz ve Gülgün Erişen, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.

Eser, bazı fotoğraflar eklenerek yeniden basılmıştır:

Tahir Olgun, Mevlevi Çilesi, Haz. Cemal Kurnaz ve Gülgün Erişen, Vefa Yayınları, İstanbul 2008.

⁶⁶ Esere bu isim Cemal Kurnaz ve Gülgün Erişen tarafından verilmiştir: "Mektupların büyük bir kısmı çile döneminde yazıldığı ve bu döneme ait bilgilere yer verdiği için biz kitaba Çilehâne Mektupları adını verdik" Tahir Olgun, Çilehâne Mektupları, Haz. Cemal Kurnaz ve Gülgün Erişen, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s.7.

⁶⁷ Tahir Olgun, Çilehâne Mektupları, Haz. Cemal Kurnaz ve Gülgün Erişen, s.7-8.

3. Mesnevî'nin Eski ve Yeni Muterizleri: Tâhirü'l-Mevlevî, “Mesnevî”yi tenkit için Muhammed Şahin tarafından yazılan “Mesnevî'nin Tenkidi, İst. 1946” adlı kitaba cevap ve reddiye olarak bu risaleyi yazmıştır.

Eser, 22 sayfa olarak 1946 yılında İstanbul Tecelli Matbaası'nda basılmıştır.

4. Mesnevî'nin Mu'terizine İkinci Cevap: Tâhirü'l-Mevlevî'nin “Mesnevî'nin Eski ve Yeni Muterizleri” adlı risalesine karşılık olarak Muhammed Şahin, “Mesnevî'nin Tenkidini Beyenmeyene Cevap” adlı risale ile cevap vermiştir. Tâhirü'l-Mevlevî de bu cevaba, “Mesnevî'nin Mu'terizine İkinci Cevap” adlı bu risaleyle cevap vermiştir. Bu risale yeni harflerle 16 sayfa olarak basılmıştır.

Tahir Olgun, Mesnevî'nin Yeni Mu'terizine İkinci Cevap, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1947.

5. Teşebbüs-i Şahsî: Tâhirü'l-Mevlevî, 1908 yılında birkaç arkadaşıyla birlikte bir şirket kurarak Rehber-i Vatan adlı haftalık bir gazete çıkartmaya başlamış; ancak hatalı baskılar nedeniyle bu şirket dağılmıştır. Müellif de gazetenin çıkarılması sırasında başından geçen olayları bu kitapta anlatmıştır. Gerçek olaylara dayalı bu eser, Tâhirü'l-Mevlevî'nin tek romanıdır. Bu kitapta adı geçen Rehnüma-yı Memleket Gazetesi Rehber-i Vatan Gazetesi'ni, romanın baş kahramanı Şair Neşâtî ise Tâhirü'l-Mevlevî'yi temsil etmektedir.

Kitap önce “Gazetecilik” ser-levhasıyla “Nekregu Gazetesi”nde tefrika edilmeye başlanmış, daha sonra bu gazetenin kapanmasından üzerine de 221+3 sayfalık resimli bir kitap olarak İstanbul'da 1330 tarihinde Yeni Osmanlı Matbaası'nda eski harfli olarak basılmıştır.

Eserle ilgili bir lisans bitirme tezi hazırlanmıştır: Millî ve Hakikî Musavver Roman Teşebbüs-i Şahsî, Osmanlıcadan Çevirisi ve İncelemesi, Haz. Canan Ceviz, Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul 1986.⁶⁸

Eserle ilgili bir diğer çalışma da Nurcan Şen tarafından yapılmıştır. Şen, eseri yeni harflere aktararak eserin orijinalinde bulunan resimleri de çalışmasına eklemiştir.

Tâhirü'l-Mevlevî, Teşebbüs-i Şahsî, Haz. Nurcan Şen, Kurgan Edebiyat, Ankara 2014.

⁶⁸ Tâhirü'l-Mevlevî, Şair Ali İffet Merhum Hakkında Hatıralar, Haz. Mehmet Atalay, s.15-16.

7. Tâhirü'l-Mevlevî'nin Eserleri Hakkında Kısa Bir Değerlendirme

Son derece velûd bir şahsiyet olan Tâhirü'l-Mevlevî'nin yukarıda tasnifleyerek verdiğimiz eserlerinin dışında çeşitli gazetelerde yayınlanmış yazıları ve yazı dizileri de vardır. Kitapları, hatta gazete yazıları bile incelendiğinde çalakalem yazı yazan biri olmadığı, kalemin hakkını verebilen dolulukta bir kişi olduğu anlaşılır. Kuvvetli hafızası, merakı ve titiz araştırmaları sonucunda arkasında yüze yakın eser bırakmıştır. Eserleri incelendiğinde, pek çok sahada kalem oynatan ve bu sahalarda söz sahibi ender şahsiyetlerden biri olduğu görülür.

O, divanlar tertip edecek kadar eski şiire vâkıf, hece vezni ile edebiyat tarihi yazacak kadar millî zevke âşina, istikametini Batı'ya çevrildiği sıralarda Arapça ve Farsçadan pek çok çeviri yapacak kadar Doğu dillerine hâkim, edebiyat sahasında ve İslam tarihi alanında çok sayıda nitelikli eserin yegâne sahibidir.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin hayatı ve eserleri hakkında biri 1991 yılında diğeri de 1994 yılında hazırlanan iki temel kaynak bulunmaktadır. Müellifin vefatından sonra özellikle de dinî konulardaki eserleri düzenlenip basılmıştır. Son yıllarda da tercüme eserleri hakkında çalışmaların yapıldığı görülmektedir.

Doğrudan Tâhirü'l-Mevlevî ile ilgili olmayan; ancak bilinmesi gerektiğini düşündüğümüz birkaç eser hakkında da burada bilgi vermek istiyoruz:

1. *Veled Çelebi - Ahmed Remzi - Tâhirü'l-Mevlevî, Feridun Nafiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları, Haz. Yakup Şafak ve Yusuf Öz, Tekin Kitabevi, Konya 2007.*

Bu çalışmada; Feridun Nafiz Uzluk'a gönderilen Veled Çelebi'nin 1923-1940 yıllarına ait 22, Ahmed Remzi Dede'nin 1925-1932'ye ait 28, Tâhirü'l-Mevlevî'nin 1944-1950'ye ait 22 mektubu yer almaktadır. Mektuplar, gerek kültür ve edebiyat tarihimizde önemli yerleri bulunan bu dört zâtın şahsî hayatları, gerekse Mevlevîlik tarihi ve kültürü açısından değerli ve orijinal birçok bilgiyi, tespit ve yorumu ihtiva etmektedir.⁶⁹

⁶⁹ Veled Çelebi-Ahmed Remzi-Tâhirü'l-Mevlevî, Feridun Nâfiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları, Haz. Yakup Şafak ve Yusuf Öz, Tekin Kitabevi, Konya 2007, s.IX-X.

Mektuplardan Feridun Nâfiz Uzluk'un Tâhirü'l-Mevlevî'nin bazı eserlerinin basılmasında yardımcı olduğu anlaşılıyor.

2. Mete Bülent Deger, Tâhirü'l-Mevlevî'nin İstinsah Ettiği Müellifi Bilinmeyen Bir "Tabirname" Üzerine, TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 5 (2015), s. 105-114.

Mete Bülent Deger eserin şekil ve içerik özelliklerine dair şu bilgileri veriyor:

"Süleymaniye Kütüphanesi F. Sezai Türkmen kısmı 152 kayıt numaralı, cönk sayfası şeklinde ve 8 sayfadan oluşan "Tabirname" adlı bu eserin giriş kısmında bir paragraflık açıklamadan müellifi belli olmayan eserin Tâhirü'l-Mevlevî tarafından çeşitli düzeltmeler yapılarak istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Başlangıçtaki 15 Kânûn-ı evvel 1950 tarihli not düşünüldüğü zaman eserin Tâhirü'l-Mevlevî tarafından ölmeden bir yıl önce yazıldığı anlaşılmaktadır. Elimizdeki nüshanın ise gramer hataları ve çeşitli yazım yanlışları ile birlikte son sayfada bulunan "1961" tarihi göz önüne alındığında Tâhirü'l-Mevlevî tarafından kaleme alınmadığı anlaşılmaktadır.

Eser üç kısma ayrılmaktadır. Giriş kısmında Tâhirü'l-Mevlevî bu eseri yazma sebebiyle ilgili birkaç paragraflık açıklamada bulunmuştur. İkinci kısımda nefsin yedi dairesi sıralanarak her bir dairenin kapsamına giren rüyalar ifade edilmiştir. Üçüncü kısımda ise görülen rüyalar ve anlamları kısaca açıklanmıştır."⁷⁰

3. Lugat-ı Nâcî Musahhihliği: Tâhirü'l-Mevlevî'nin Lugat-ı Nâcî'nin son şeklini veren kişi olduğu çok bilinen bir bilgi değildir. Lugat'a Tâhirü'l-Mevlevî'nin epeyce emeği geçtiği için burada müellifin "Matbûat Âlemindeki Hayâtım" adlı eserinden özetle birkaç söz nakletmek istiyoruz:

"Muallim Naci merhumun 'fetva' kelimesine kadar yazıp bastırıldığı lugat formlarını Asır Kütüphanesi sahibi Kirkor Efendi satın almış, alt tarafını Müstecabizade İsmet Bey'e yazdırıp lugatı ikmal ettirmişti. Kitabın gördüğü rağbet üzerine yeniden; fakat düzenlenerek basımına karar vermiş. Binaenaleyh musahhihliğini bana teklif etti. Her harfin üstünlü, kesreli ve ötreli fasılları birleştirilecek, her faslın münderic kelimeleri tertip sırasıyla alt alta dizilecek, lazım gelen kelimeler de ilaveten yazılacaktı. ... Kabul ettim. ... Tashih ve ilave suretiyle epeyce emeğim geçtiği halde 'musahhihi' filan diye imza koymak istemedim. Yalnız örnek cümleler olmak üzere eserlerimden bazı beyitler ilave etmişim. Bu kadarlık cür'etim, ümit ederim ki esere geçen hizmetlerime bağışlanır."⁷¹

⁷⁰ Mete Bülent Deger, Tâhirü'l-Mevlevî'nin İstinsah Ettiği Müellifi Bilinmeyen Bir "Tabirname" Üzerine, TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 5 (2015), s.108.

⁷¹ Tâhirü'l-Mevlevî, Matbuat Âlemindeki Hayatım/İstiklâl Mahkemesi Hatıraları, Haz. Nurcan Boşdurmaz, Büyüyenay Yayınları, s.67-70.

Lugatı incelediğimizde pek çok maddede Tâhirü'l-Mevlevî'nin şiirlerinden örnekler olduğunu gördük. Şiir örneklerinin bulunduğu maddeleri, Tâhirü'l-Mevlevî'nin eklemiş olabileceğini düşündük. Ancak bu düşüncemiz, net bir bilgi olmadığından dolayı tahmin olarak kalmıştır.

4. İstanbul Kitaplıkları Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu: “Yazarın Kütüphaneler Müdürlüğüne bağlı Tasnif-i Kütüp Komisyonu azalığı esnasında hazırladığı bu katalog Milli Eğitim Bakanlığı tarafından neşredilmiştir.”⁷² Bu çalışmada komisyonda bulunan diğer üyelerin de emeği bulunmaktadır.

İstanbul Kitaplıkları Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu (XII-XVI. Asır), MEB, Ankara 1947.

---

⁷² Tâhirü'l-Mevlevî, Şair Ali İffet Merhum Hakkında Hatıralar, Haz. Mehmet Atalay, s.19.

II. BÖLÜM TEDRÎSÂT-I EDEBİYYEDEN NAZM VE EŞKÂL-İ NAZM

1. Şekil Özellikleri

- Eserin Adı** : “Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm”,
“Nazm ve Eşkâl-i Nazm”⁷³
- Müellifi** : Tâhirü'l-Mevlevî (Tahir OLGUN)
- Basıldığı Yer** : İstanbul. Birinci kısmı Mahmud Bey Matbaası’nda,
ikinci kısmı Yeni Osmanlı Matbaası ve Kitabhanesi’nde basılmıştır.
- Sayfa Sayısı** : Birinci kısım 88, ikinci kısım 111 sayfa
- Basım Tarihi** : Hicri 1329⁷⁴ / Miladi 1911
- Ebadı** : 20x13,5 cm⁷⁵
- Dili** : Türkçe
- Bulunduğu Yerler** : Eser, ülkemizdeki pek çok kütüphanede kitap olarak mevcuttur.
Ayrıca eserin bazı veri tabanlarında dijital kopyası da vardır.

Esere ulaşılabilecek bazı yerler şunlardır:

Basma eser olarak:

1. Marmara Üniversitesi

- Nadir Eserler Koleksiyonu, Fen Edebiyat Fakültesi Koleksiyonu, Yer Numarası “T811.2 OLG”.
- Nadir Eserler Koleksiyonu, Fen Edebiyat Fakültesi Koleksiyonu, Yer Numarası “T811.41 OLG”.

⁷³ Müellif, bu ismi başka bir eserinde bizzat kendisi belirtmiştir:

Abdulmuttalip İpek, Nedim’in “Köşk Kasidesi”ne Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın Nazirelerinin Tâhirü'l-Mevlevî Tarafından Şerhi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 56 (2016), s. 992.

⁷⁴ Müellif, eseri Hicri 1329 yılında bastırıldığını başka bir eserinde bizzat kendisi belirtmiştir:

Abdulmuttalip İpek, Nedim’in “Köşk Kasidesi”ne Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın Nazirelerinin Tâhirü'l-Mevlevî Tarafından Şerhi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 56 (2016), s. 992.

⁷⁵ Zülfikar Güngör, agt, s.204.

2. **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Harun Tolasa Kütüphanesi.** Burada eserin ikinci kısmı bulunmaktadır. Yeri “K26”, Demirbaş Numarası “4416”.

3. **Selçuk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi.** Burada eserin ikinci kısmı bulunmaktadır. Nadir Eserler Salonu, Yer Numarası “811 T34 1329 K.1”.

4. Milli Kütüphane

- Yer Numarası “EHT 1968 A 235/c.1”. Bu kayıta eserin birinci kısmı yer almaktadır.
- Yer Numarası “EHT 1968 A 235/c.2”. Bu kayıta eserin ikinci kısmı yer almaktadır.
- Yer Numarası “06 Mil EHT A 15875”. Bu kayıta eserin birinci kısmı yer almaktadır.
- Yer Numarası “06 Mil EHT A 13951/c.2”. Bu kayıta eserin ikinci kısmı yer almaktadır.
- Yer Numarası “06 Mil EHT A 32100”. Bu kayıta eserin birinci kısmı yer almaktadır.
- Yer Numarası “06 Mil EHT A 44184”. Bu kayıta eserin birinci kısmı yer almaktadır.
- Yer Numarası “06 Mil EHT A 12574/c.2”. Bu kayıta eserin ikinci kısmı yer almaktadır.

5. Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi

- Seyfettin Özege Salonu, Yer Numarası “43752/NE” Demirbaş Numarası “0164637” (Eserin birinci kısmı).
- Seyfettin Özege Salonu, Yer Numarası “43752/NE” Demirbaş Numarası “0164638” (Eserin ikinci kısmı).
- Seyfettin Özege Salonu, Yer Numarası “10491/SÖ” Demirbaş Numarası “0118862” (Eserin birinci kısmı).

- Seyfettin Özege Salonu, Yer Numarası “10491/SÖ” Demirbaş Numarası “0118861” (Eserin ikinci kısmı).
- Seyfettin Özege Salonu, Yer Numarası “25243/SÖ” Demirbaş Numarası “0132633” (Eserin ikinci kısmı).

6. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı

- Belediye Osmanlıca Kitaplar Koleksiyonu, Yer Numarası “811.2 OLG 811.2 OLG 1329/1913” Demirbaş Numarası “Bel_Osm_K.03920/02” (Eserin birinci kısmı).
- Belediye Osmanlıca Kitaplar Koleksiyonu, Yer Numarası “811.41 OLG 811.41 OLG 1329/1913” Demirbaş Numarası “Bel_Osm_K.03920/03” (Eserin ikinci kısmı).

Dijital kopya olarak:

1. Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi (ET: 29.12.2014).
<http://kutuphane.atauni.edu.tr/yordambt/yordam.php>

Burada eserin ikinci kısmının dijital kopyası yer almaktadır.

2. Marmara Üniversitesi Kütüphanesi (ET: 13.04.2016).
<http://katalog.marmara.edu.tr/yordambt/yordam.php?>

Burada iki kayıt yer almaktadır. Kayıtların ikisinde de eserin iki kısmı birleştirilerek taranmıştır. Eserin eksik olan son sayfası da el yazısı ile tamamlanmıştır. Toplam 101 sayfadır.

3. Eserin diğer bir dijital kopyası da <https://archive.org/index.php> adresinde bulunmaktadır. (ET: 27.06.2014)

Tezimizde esas aldığımız ve eserin iki kısmını da içeren bu dijital kopyaya <https://archive.org/details/tedrstedbyeden00olguuoft> (ET: 04.09.2016) linkinden ulaşılabilir.

2. Muhteva

Tâhirü'l-Mevlevî'nin “Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm” adlı eserinin birinci kısmını oluşturan kitabı, bir cümlelik girişle başladıktan sonra “Nazm” hakkında verilen bilgileri içermektedir. Müellif, burada nazm ile musikî arasında ilişki kurarak musikîdeki usulü, nazımdaki vezne benzetmiştir. Ardından hece ve aruz vezni konularında genel düşünce ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Aruz vezninin tarihi hakkında bilgiler verildikten sonra on adet aruz bahri ve bu bahirlerin vezinleri ele alınmıştır. Kafiye bölümünde kafiye hakkında o dönemdeki değişimler değerlendirilmiş ve konu ana hatlarıyla ele alınmıştır. Bu bölümden sonra “Aksâm-ı Nazm” bölümüne geçilmiştir. Burada nazım türleri on kısma ayrılmıştır. Her bir türün tanımı verildikten sonra konuyla ilgili örnekler sunulmuştur. Bu bölümün sonunda “hezliyyât” ve “fenniyyât” hakkında bilgiler de verilmiştir. Eserin ikinci kısmını oluşturan “eşkâl-i nazm”da ise nazım şekilleri anlatılmıştır.

Eserin Atatürk Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan ikinci kısmının dijital kopyasının kapağında içerik ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır:

“Mündericâtı:

Nazm, bizde vezin, vezn-i Türkî, ‘arûzun keyfiyyet tedvîn ve intişârı, evzân-ı meşhûre ve tatbîkâtı, kâfiye ve tafsîlâtı aksâm-ı nazm, eşkâl-i nazm ve her biri hakkında ma‘lûmât ve mütâla‘ât ile tevârîh, ebced hesabı ve ba‘zı üdebânın muhtasar terâcim-i ahvâli.”

3. Metot

Eserin birinci kısmın oluşturan “Nazm”da aruz bahirlerinden sadece edebiyatımızda kullanılan on bahir ele alınmıştır. Kafiye bölümünde terminolojik olarak çok detaya girilmediği görülür. “Aksâm-ı Nazm” bölümünde, nazım türleri müellif tarafından on kısma ayrılmıştır. Müellif, bu tasnifi kendisinin yaptığını başka bir eserinde “... manzumeleri mevzu itibariyle birkaç kısma ayırmış, eskilerin ‘rindâne’ dedikleri yazılara ‘şarâbiyyât’ unvanını vermiştim.”⁷⁶ ifadesi ile belirtmiştir. Bu bölümün sonunda “hezliyyât” ve “fenniyyât” konuları da nazım türlerine dahil edilmiştir.

⁷⁶ Abdulluttalip İpek, Nedim’in “Köşk Kasidesi”ne Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın Nazirelerinin Tâhirü'l-Mevlevî Tarafından Şerhi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 56 (2016), s. 992.

Eserin ikinci kısmını oluşturan “Eşkâl-i Nazm”da ise genel olarak mısra sayısına göre bir tasnif metodu benimsenmiş ve nazım şekilleri mısra sayısına göre anlatılmıştır. “Tercî’ ve Terkîb-Bend” bölümünden sonra sırasıyla gazel, kaside, tarih, mesnevi ve serbest nazım bölümleri yer almaktadır. Müellif ele aldığı bölümlerle ilgili lügat ve ıstılah manalarını verdikten sonra konu hakkında örnekler sunar. Bazı bölümlerde ele alınan şeklin veya türün tarihî gelişimi hakkında bilgiler ilave eder.

Eserde ele alınan konular, öz bir biçimde anlatılmıştır. Müellif yeri geldikçe bazı konularda detaya girmiş ve edebî görüşlerine de zaman zaman yer vermiştir. Eserin özellikle birinci kısmında dipnot çok kullanılmıştır. Bu dipnotlar genellikle şairlerinden örnekler verilen şairlerin hayatları hakkındadır.

4. Dil ve Üslup

Eserin dili genel olarak akıcıdır. Konular öğrencilerin anlayabileceği bir dille sade bir biçimde anlatılmıştır. Ders notlarından oluşan esere âdeta sınıf havası nüfuz etmiştir. Eserde öğrencilere verilen değeri, kullanılan dilden az çok anlamak mümkündür. Eserin daha başında yer alan “Efendiler” ifadesi bile öğrenciye verilen değeri göstermesi bakımından dikkate değerdir. Verilen şiir örneklerinin bazılarında “söyleyelim” ve “okuyalım” gibi ifadelerin yer alması, sınıfta şiir okumalarının da yapıldığını göstermektedir. Bu da Tâhirü'l-Mevlevî'nin ders anlatma usulü hakkında bizlere ipucu vermektedir.

III. BÖLÜM TEDRÎSÂT-I EDEBİYYEDEN NAZM VE EŞKÂL-İ NAZM'IN ÇEVİRİ YAZISI

A. Nazm

TEDRÎSÂT-I EDEBÎYYEDEN
NAZM VE EŞKÂL-İ NAZM

Muharriri:

Tâhirü'l-Mevlevî

Dersa'âdet

Mahmûd Bey Matba'ası

1329

[2]

Efendiler!

Verilen karâr üzerine bu sene ders sâ'atlerimizden birini nazm ile eşkâl-i nazma hasr edeceğiz.

Nazm: Bir mûsikî-i beyândır ki sâmi'a-i zevke olan te'sîri nesrden ziyâdedir. Bu te'sîri hissetmek "evzân" denilen âheng-i nazmı bilmeye mütevakkıfdir. Binâ'en 'aleyh evzân ile keyfiyyet-i ihdâsını öğrenelim:

Mûsikîde "usûl nâmıyla" birtakım mîzân-ı terennüm olduğunu bilirsiniz. Bu usûller gibi nazmın da "vezin" 'unvânıyla birçok mikyâsı vardır. Usûl-âşinâ olmayanların bir besteyi doğru okuması nasıl kâbil değilse, evzânı bilmeyenlerin de bir manzûmeyi dürüst inşâd etmesi ve:

Nâ-suhan-ver mısra'-ı mevzûnu nâ-mevzûn okur

ta'rîz-i muhıkkından kurtulması mümkün değildir.

Bizde iki türlü vezin vardır. Biri "parmak hesabı" dedikleri vezin-i Türkîdir ki nazm-ı 'Osmânî mü'essisleri sâfi ve millî fikrlerini bununla tanzîm etmişlerdir.

[3] Türklerden "Kayı Han Kabîlesi"nin serdâr-ı hamâset-şî'ârı ve 'Osmânlıların ilk pâdişâh-ı bülend-iktidârı 'Osmân Gâzî'nin:

'Osmân! Ertuğrul oğlusun
Oğuz Kara Han neslisin
Hakkın bir kem-ter kulusun
İslâmbulu aç gülzâr yap

parçasıyla nihâyet bulan bir neşîdesi ve şâ'ir-i İlâhî-makâl Dervîş Yûnus'un:

Ben yürürem ilden ile
Dost soraram dilden dile
Gurbetde hâlüm kim bile
Gel gör beni 'aşk n'eyledi

Gurbet ilinde yürürem
Yâri düşümde görürem
Uyanur melûl oluram
Gel gör beni 'aşk n'eyledi

beyitlerini ihtivâ eden bir nazm-ı hazîni –ba‘zı mutasallifine⁷⁷ göre “vezn-i benânî” nâmını almış olan– bu parmak hesâbının sekiz heceli vezniyle nazmedilmiş sânihât-ı milliyyedendir.

“Hûşenk” nâzımı ‘Alî Ferruh Bey merhûm, vezn-i millîye dâ‘ir yazdığı bir makalede:

“Lisânın hâl-i fakrında bu vezinleri isti‘mâlde bir iki ‘asr kadar devâm olunmuş ve fakat bir müddet sonra lisânın [4] nevâkısını ikmâl ve onu mertebe-i makbûleye îsâl için kabûl olunan birtakım kavâ‘id ile kelimât ve mecâzât-ı ‘Arabîyye ve Fârsîyyenin bu gibi vezinlere bi’t-tab‘ sığışamamasından ve mukatta‘ ve sâde olamayıp müselsel ve müşa‘şa‘ bulunmasından ve bi'l-aks evzân-ı milliyyede kullanılacak elfâzın be-hemehâl Türkçe ve mukatta‘ ve sâde olması iktizâ etmesinden lisânın bu yolda bir iğtinâma uğramasıyla vezn-i millîye tatbîkan söylenilen pür-tumturâk birtakım kelimât-ı ‘âlîyye ile hayâlât ve teşbîhât-ı mu‘acceme ve mu‘arbenin artık hoşâ gitmemeye başlaması cihetiyle tabî‘at ve lisân, ashâbına lisâna muvâfik diğer bir veznin ihtirâ‘ ve taharrîsini emretmekle beyne'l-‘Arab müsta‘mel olup da ba‘zı ta‘dîlât ile bi'l-intihâb ‘Acemler tarafından kabûl olunan evzân-ı ‘arûziyye-i ‘Arabîyyeyi ‘Osmânlılar da nâ-çâr şi‘rlerine kabûl etmişlerdir.”

Fıkra-i nefes-gîri ile vezn-i millînin terki ve evzân-ı ‘arûziyyenin kabûlü esbâbını haber veriyor. Birkaç satır sonra da:

“Evezân-ı milliyyeye tatbîkan söylenilen eş‘âr “sahrâ‘î” mertebesinde kalarak efkâr-ı hikemiyye ve ‘ulviyyenin onda istenildiği derece selîs ve fasîh olması mümkün olamıyor.” [5] diyerek “üdebâmızdan, şu‘arâmızdan, ez-cümle bu yolda yetişen gençlerimizden... yazdıkları eş‘ârâ –‘umûmiyyetle– yalnız evzân-ı ‘arûziyyeyi hasr ile vezn-i millîmizi bütün bütün” unutmamalarını tavsiye ediyor.

Üstâd-ı muhterem Mehmed ‘Âkif Bey de edebî bir musâhabesinde bi'l-münâsebe şöyle bir muhâvere yürütüyor:

“Bizim nazmımız, ‘Acem vezinlerine tâbi‘ olduğu için her istediğimizi kolayca söyleyemeyiz. Şâ‘irlerimiz, ekseriyyâ zarûret-i vezin denilen hastalıktan vefât eder.

- İyi ya. Yalnız hecelerini ‘adedini saysanız da bu külfetden kurtulsanız olmaz mı? Öyle işitdim ki ‘Abdülhak Hâmid Bey’in parmak hesâbıyla yazılmış tiyatroları varmış. Hem pek güzel oluyormuş.

⁷⁷ [Bu kelime metinde “متصفليته” şeklinde yazılmıştır.]

- Evet efendim. Lâkin Hâmid Bey'in bu vezinden yalnız bir eseri var. Hâlbuki 'Acem evzânıyla yazılmış tiyatroları, müstakil manzûmeleri pek müte'addid. Bir de parmak hesâbı, 'Acem vezinlerinin te'mîn ettiği âhengi der-'uhde edemediği için kulak, berikileri daha iyi buluyor.
- Alışsanız ötekilerini de âhenkdâr bulursunuz.

[6] Pek doğru, şu var ki 'Acem evzânını 'asrlardan beri işleye işleye bu günkü derecesine kadar getirmişiz.

O kadar emek verilen bir çığır o kadar kolay bırakılır mı? Zâten 'arûzu bırakalım deseniz arkanızdan kimse gelmez. Meğerki en muktedir şâ'irlerimiz, 'Acem evzânını büsbütün terk etsinler de beriki vezinde birçok eserler meydana getirsinler. Evet, bu vezindeki noksân âhengi telâfi için yazılacak eserler; fikr ile, hayâl ile, his ile dolu olmalıdır. Yoksa hîçbir kâri' bulamazsınız.”

Yakın zamânlarda parmak hesâbıyla şi'r söylemek moda hükmüne girmiş ve o yolda epeyce yazı yazılmışdı. Fakat bunların nâzımları, yazılarındaki âhenksizliği efkâr-ı 'âliyye ve hissiyât-ı rakîka ile gaybedemedikleri için gösterdikleri yenilikden! umdukları mükâfât-ı rağbeti göremediler. Vâkı'â zevk-i selîm ashâbının bu nazmlar hakkında dirîg-i takdîr etmesi pek de haksız bir mu'âmele değildi. Çünkü meselâ:

- Kalk gidelim!
- Hayır oğlum! Şimdi benim iş vaktim;

[7] Bak ben daha ocakdaki demirleri dövmedim;
 Şu ak kızıl demirleri dövmek gerek bugün de
 Yalan değil; bu dünyâda cennet gibi yerler var;
 Lâkin etmek kazananlar bundan bir tat duyarlar;
 Yoksuzlara⁷⁸ bir cehennem gibi gelir her bucağ;
 Onun için benden sana öğüd olsun çalışmak;
 Of! Yavrum bu dünyâda safâ sürmek istersen
 Sen de örsün hakkını ver; kolda kuvvet var iken
 İş başında biri sana kalk gidelim deyince;
 Ona de ki: Bırak beni şimdi benim iş vaktim;
 Ocağımdan başka yerde yokdur benim ümîdim,
 Ökçe çekiç, alın teri ondan sonra eğlence.

-Mehmed Emîn Bey-

⁷⁸ Doğrusu "yoksul"dur.

parçası gibi:

Lâkırının kıtlığında asmaları budayım!

kabîlinden sözler, takdîrden ziyâde tekdîre müstehak görülür. Bakın ‘Âkif Bey’in muhâveresi nasıl devâm ediyor:

“Tuhaf söylüyorsunuz! Hem elinizdeki veznin darlığından [8] şikâyet ediyorsunuz, hem de ötekini kabûl tarafına yanaşmıyorsunuz.

- Efendim! Elimizdeki vezin, vâkı‘â dar. Lâkin size söyledikleri kadar değil. Nitekim büyük şâ‘irlerimiz, bu vezin ile güzel şi‘rler söylenebileceğini isbât etdiler. Zâten nesr varken nazm ile tebliğ-i hissiyâta kalkışmak bir nev‘ mîrâs yediliktir. Karîhası, zarûret-i vezin derd-i müzmini altında inleyen bizim gibi fukarâ-yı san‘at, ya haddini bilerek mîrâs yediliğe özenmemeli, yâhûd ‘Acem evzânından şikâyet etmemeli.”

روزها کررفت و کو رو باک نیست

توبمان ای آنکه چون توپاک نیست

beytine mukâbil:

Gitse günler söyle gitsün bâk yok

Sen kal ey k'ol sen gibi bir pâk yok

nazm-ı rekîk ve bî-ma‘nâsıyla “Mesnevî-i Şerîf”i tercüme ediyorum vehmine düşen “Kütük sâhibi Hayrî Bey” evzân-ı ‘arûza tatbîk-i kelâm ve manzûmâtı kâfiye ile pezîrây-hitâm etmenin zorluğundan:

Vezn ü ma‘nâ kâfiye derdi yaman!

[9] diye vaktiyle feryâd eylemişti. Perdesini değiştirmek sûretiyle bugün, ‘aynı nağmeyi tekrâr edenler sânihât-ı fikriyenin –sühûletine binâ‘en– parmak hesabıyla nazmolunmasını ileri sürüyorlar. ‘Arûz evzânıyla şi‘r yazmak, edebiyât-ı ‘Osmâniyye için atılmış bir hatve-i terakkî olduğu, vezn-i benânî!ye nisbetle “efâ‘îl ve tefâ‘îl”in âheng-i rûh-ı istînâsı bulunduğu hâlde bu eski, yeni çığırda ilerlemek isteyenler, ya:

Tıfl-ı nâzenînim! Unutmam seni

Aylar, günler değil geçse de yıllar!

Telh-kâm eyledi firâkın beni

Çıkar mı hâtırdan o tatlı diller?

- ‘Âkif Paşa-

mersiyesi gibi, yâhûd:

Ben bir Türküm dînim, cinsim uludur

Sînem, özüm âteş ile doludur

İnsân olan vatanının kuludur
Türk evlâdı evde kalmaz giderim

-Mehmed Emîn Bey-

terâne-i hamâseti gibi, yâhûd:

Beşiğimiz bu toprakdır
Bayrağımız bir bayrakdır
[10] Ayrılık bizden ıraktır
Farkımız yok biriz, eşiz
Hep mektebli, hep kardeşiz

-Fikret Bey-

şarkısı gibi hissî ve hikemî eserler yazmalı, olmadığı sûrette:

خاموش که خاموشی
بهتر از عسل نوشی

hükmüne tevfiğ-i hareket etmeli. Yoksa “Tedrîsât-ı İbtidâ’iyye Mecmû‘ası”nda görülen:

“Kelebek söyleniyordu:

- “Hevâ güzel olursa
Kırlarda gezeceğim
Gülleri öpeceğim
Biraz eğleneceğim!”

Bir arı geçiyordu:

- “Hevâ güzel olursa
Ben, dedi gideceğim
Gülleri emeceğim
İşimi göreceğim”

tarzında söylenişler, zevk-âşinâyân-ı edeb ‘inde:

Ablanı alacağım
Enişten olacağım!...

hezeyânından pek de farklı görülemez.

Bahs uzamakla berâber şunu da söylemeden geçemeyeceğiz ki parmak hesabıyla şi‘r yazmak ârzû eyleyenler; efâ‘il ve tefâ‘îli, ‘avâmın anlamayacağından bahsediyorlar. ‘Acabâ ‘avâmın anlamadığı ve anlamadığı için zevk [11] almadığı efâ‘il ve tefâ‘îl denilen vezinlerdeki âhengi mi, yoksa onların mevzûnlarındaki garâ‘ib-i rengârengi mi?

‘Avâmdan biri, meselâ “Nâbî”nin:

Nakş göstermek için hâme-i sun‘-ı üstâd
Oldı saykal-zede bu nüh varak-ı kevn ü fesâd

Sâni‘-i dâd ü sited çâr-sûy-ı ‘âlemde
Eylemiş hikmet ile vaz‘-ı terâzû-yı tezâd

Telh olur zâ‘ika-i nazm-ı umûr-ı ‘âlem
Olmasa sirke-fürûşa mütekâbil kannâd

beyitlerini hâvî olan kasîdesini, yâhûd Fikret Bey’in:

Sanki bir ma‘reke, bir ma‘reke-i cûş-â-cûş
Sît-i velvâl-i vegâ, velvele-i ceng-i cüyûş

Ser-be-ser ra‘d-i heyâhâ-yı velehzâ-yı sufûf
Sû-be-sû berk-i çek-â-çâk-i şerer-nâk-i süyûf

Hamle-i saf-şiken-i cân-fiken-i pîl-i demân
Savlet-i gürz-i girân, darbet-i şemşîr ü sinân

Kûs u nakkâre hem-âheng-i girîv-i hecemât
Köpürür her kûşeden demdeme-i dîv-i memât

[12] Na‘ralar, muşta-zen-i tabl-i simâh-ı gerdûn
Sadmeler, zelzeleler hadşe-res-i kalb-i menûn

Atılır her yana bin rahş-i savâ‘ik-peyrev
Gürd-i haşyetle dolar künbed-i vâruna-i cev

ebyât-ı mutantanasını ihtivâ eden “Nef‘î” manzûmesini dinlese emîniz ki uyuklamaya başlar. Sebeb-i nü‘âsı ise anlamadığı birtakım elfâzın ictimâ‘ından husûle gelen âheng-i veznin ona ninni gibi te’sîr etmesidir. Fakat insâf ve i’tirâf edelim ki “Şinâsî”nin:

Aç idi bir kara kuş yavrusu birgün yuvada
Anası yoksul, anınçün yem arardı ovada

Bir bora çıktı yuva, derken ağaçdan düştü
Başına yavrucağın köylü çocuklar üşüşdü.. İlh

hikâyesi kelimât-ı meşhûre ile yazıldığı için mahalle kahvesinde okunsa da anlaşılır, köy odasında da.

Gelelim evzân-ı ‘arûza:

‘Arab edebiyâtına müte‘allık fûnûn miyânında –nazm-ı ‘Arabî evzânından bâhis– “‘Arûz” ‘unvânlı bir fen vardır ki [13] “İmâm Halîl bin Ahmed” tarafından tedvîn edilmiştir.⁷⁹ Lâkin İmâm Halîl’in tedvîn-i ‘arûz ve tasnîf-i evzân eylemesinden evvel, hattâ –denebilir ki– bir iki bin sene mukaddem ‘Arabcanın âheng-i nazmı mevcûd idi. Pek eski zamânların yâdigârı olduğu rivâyet edilen ba‘zı manzûmât-ı ‘Arabiye bugün elde bulunuyor.

Zamânın uzaklığından bu dehr-mande âsâra i‘timât etmesek bile, ‘asr-ı peygamberîye karîb devirlerdeki “Sûk-ı ‘Ukâz”⁸⁰ [14] tahattur ve orada okunup da en ziyâde beğenilen âsâr-ı manzûmenin cidâr-ı⁸¹ Ka‘beye asılmak sûretiyle mazhar-ı mükâfât olduğunu tezekkür eyleyince İmâm Halîl’in nazm-ı ‘Arabî âhengini ancak birtakım zavâbıt tahtına aldığı kabûle mecbûr kalırız.

Hazret-i İmâm’ın noksân fazîletini isbâta çalışıyoruz sanmayın. Müşârün-ileyhin târîh-i velâdeti olan 81 senesine kadar ‘Arabca manzûmeler söylendiği ve yazıldığı, ‘ale’l-husûs vakt-i sa‘âdetden evvel ve sonra müşrikîn ve mü’minînden tevzîn-i kelâma muktedir hayli zevât bulunduğu cihetle evzân-ı ‘Arabiye gâyesi i‘tibârıyla mevcûd idi demek istiyoruz.

İşte İmâm Halîl, kendi zamânına kadar söylenmiş olan manzûmâtı gözden geçirmiş ve bunlarda bulduğu muhtelif âhenleri “efâ’îl ve tefâ’îl” denilen elfâz-ı hecâ’iyye ile zabt eylemiştir.

⁷⁹ İmâm Halîl: ‘Ulemâ-yı İslâmiyyeden olup 81 târîhinde Basra’da velâdet ve 155 senesinde yine orada vefât etmiştir. Mercî’-i dâniş-verân olduğu hâlde zarûretle dem-güzâr ve eline ekmeğe geçerse katık aramayacak derecede kanâ‘atkâr bir zât-ı istiğnâ-şi‘âr idi. Rahimehu’llâh

⁸⁰ Sûk-ı ‘Ukâz: Hicâz panayırından birinin ve en büyüğünün ismidir ki her sene şevvâl içinde, Mekke’ye üç ve Tâ’îf’e bir gün bu’ d mesâfesi olan bir mevzi’de kurulup bir ay devâm ederdi. Kabâ’îl-i ‘Arabın tekmiîl hutebâ, bülegâ, şu‘arâsı burada toplanıp müfâhare ve müşâ‘arede bulunur, şâyân-ı takdîr görülen manzûmeler, ezber edildikten sonra yazılır ve Ka‘be dîvârına asılırdı. Asr-ı sa‘âdetde, Beyt-i Mükerreme ta’lîk olunmuş yedi kasîde vardır ki “mu‘allakât-ı seb‘a” denilen bu kasâ’idin nâzımları şunlardır: 1 İmru’ü’l-Kays bin Hucr bin ‘Amr el-Kindî 2 Tarafe bin [14] ‘Abd el-Bekrî 3 Züheyr bin Ebî Sülmâ el-Muzenî 4 Lebîd bin Rebî‘a el-‘Âmirî 5 ‘Amr bin Kulsûm 6 ‘Antere bin Şeddâd el-‘Absî 7 Hâris bin Hilliza el-‘Yeşkûrî.

⁸¹ [Bu kelime metinde “حدار” şeklinde yazılmıştır.]

Esâsü'l-evzân olan efâ'îl ve tefâ'îl “fe'ûlün, fâ'ilün, fâ'ilâtün, mefâ'îlün, müstef'ilün, müfâ'iletün, mütefâ'ilün, [15] mef'ûlât” kelimâtından ‘ibâretdir ki bunların tekerrür ve tahavvülünden ‘arûzun bahirleriyle vezinleri husûle gelir.⁸²

Vezin, bahir, ‘arûz lafızlarını iyice anlamanız için, bildiğiniz mûsikî ta'bîrâtıyla ta'rîfe çalışım: Meselâ “düm, tek, tek. Düm, tek” harekâtından her biri darb, hey'et-i mecmû'ası usûl, bunlardan ve nagamâtın keyfiyyet-i icrâsından bahseden fen, mûsikîdir. ‘Ale'l-takrîb vezinler de: nazmın darbı, bahirler usûlü, ‘arûz ise mûsikîsidir. Öğreneceğimiz “kâfiye” için de “karâr” diyebiliriz.

*

* *

Fenn-i ‘Arûz: Evvelen ‘Arab, sonra ‘Acem diyârında şâyi' oldu. ‘Acemistânda lisân-ı dînî ve resmî ‘Arabî olduğu için yetişen ‘ulemâ, ‘Arabca ile tevaggul ediyor, mü'ellifin ‘Arabca kitâb yazıyor, Fars şâ'irleri bile ‘Arab vezni ve ‘Arab lisânıyla şî'r söylüyordu.

[16] Şu hâl, tavâ'if-i mülûkdan Sâ mânîler⁸³ zamânına kadar devâm etdi. Bu hükûmet, vahdet-i İslâmiyyeyi tefrikaya düşüren bir siyâset ta'kîbine kalkışdı. İrânîlerde kavmiyyet gayreti uyandırıp ‘Arablardan ayırmak için Fârsîyi lisân-ı resmî yaptı. Bunun üzerine Fârsî kitâblar yazılmaya ve ‘arûz-ı ‘Arabîye tevffikan manzûmeler inşâd eden ‘Acem şâ'irleri peydâ olmaya başladı. Hele Gaznevîler⁸⁴ zamânında nazm-ı Fârsî zirve-i kemâle yükseldi.

[17] Fakat şu'arâ-yı Fars, ‘Arab bahirlerinin on dokuzunu da kabûl etmedi. En selîs ve âhenkdâr olanlarını aldı. Onların peyrevi bulunan suhanverân-ı ‘Osmânî ise ‘Acemlerin beğendikleri evzânın da en sâmi'a-nevâzını ayırdı. Biz de bu müntahabâtın en meşhûrlarını öğrenmekle iktifâ edeceğiz.

⁸² Buhûr-ı ‘Arabiyye: Tavîl, medîd, basît, vâfir, kâmil, hezec, recez, remel, serî', münserih, mütekârib, mütedârik, hafîf, muzâri', muktezab, müctes, cedîd yâhûd garîb, karîb yâhûd müsta'cil, müşâkil yâhûd müte'ahhirden ‘ibâretdir ki son üçü mu'ahharen teşkîl edilmiştir.

[16]⁸³ Sâ mânîler: 287'den 389 târîhine kadar Mâverâünnehir, Horasan, Cürcân taraflarında hükümdârlık eden 9 kişidir. Bunların cediti bulunan “Sâ mân” evvelâ deveci sonra haydûd sergerdesi olup Horasan Vâlîsi “Tâhir zü'l-yemînîn” bunun oğlu “Esed”i istihdâm etmiş, Esed'in oğlu “Ahmed” ise “Me'mûn” zamânında Fergana, Semerkand, Herat Vâlîliklerinde bulunmuş, bunun oğullarından “Nasr” ve daha sonra “İsmâ'îl” Mâverâünnehir Vâlîsi iken 287'de i'lân-ı istiklâl eylemiştir.

⁸⁴ Gaznevîler: 387'den 540 târîhine kadar Asya-yı vustâ ile Hindistân'ın şimâl taraflarında icrâ-yı hükûmet eden 14 zâtdır. Bu hükûmetin mü'essisi “Sebük-Tigin” isminde bir adamdır ki “Mansûr bin Nûh Sâ mânî”nin ümerâsından “Alp Tigin”in kölesi iken dâmâdi olmuş ve efendisinin vefâtından sonra “Gazne” vilâyetini elde etmişti. Yirmi yıl kadar [17] çalışarak irtihâlinde oğlu “Sultân Mahmûd”a büyücek bir hükûmet bıraktı. O da bir kat daha gayret ederek şevket-i fevka'l-âde iktisâbına muvaffak oldu. Sultân Mahmûd, Gaznevîlerin –her türlü ma'nâsıyla– birincisi olduğu gibi mülûk-ı İslâmiyyenin de ileri gelenlerindendir.

Efâ‘îl ve Tefâ‘îl: Sebeb, veted, fâsıla⁸⁵ nâmı verilen eczâdan husûle gelir. Bu kelimâtın ba‘zı tahavvüle uğramasına meselâ “mefâ‘îlün” lafzından “î” harfinin hazf edilmesine “‘illet” denilir. ‘Arûzun “kabz” diye [18] başlayan bu fâ’idesiz ‘illetleriyle uğraşmak dermân-nâ-pezîr bir derde uğramak kadar müz’icdir. Binâ’ en aleyh, Şâfi-i Hakîkî hazretleri sizi de bizi de bu derdden muhâfaza buyursun du‘âsıyla onları geçeceğiz.

Bir veznin hâvî bulunduğu âhenge müsâvî olan söze “mevzûn” mevzûn bir sözü, veznin eczâsına göre ayırmaya “taktî” derler.

Tevâzünde fetha, kesre, zamme, gibi ahvâl-i harekeye değil, hurûf-ı müteharrikeye i‘tibâr edilir. Meselâ “mefâ‘îlün” vezni ile “efendiler” mevzûnu, dört hece bulunması ve birinci, ikinci, üçüncü, hecelerın meftûh olmasıyla birbirine müsâvîdir. Fakat dördüncü hecelerinde birinin mazmûm, diğeriinin meftûh bulunmasından aralarında mutâbakat yoktur.

İşte bu türlü ‘adem-i mutâbakatın, ya‘nî zammeye mukâbil fetha, yâhûd fethaya mu‘âdil kesre tesâdüf etmesinin tevâzûne te’sîri olamaz.

Ma‘lûmât-ı nazariyyenin bu kadarı kâfi biraz da tatbîkât ile iştigâl edelim.

---

⁸⁵ Sebeb: Hafif, sakîl nâmıyla ikiye ayrılır. Bir müteharrikle bir sâkine “sebeb-i hafif” iki harf-i müteharrike “sebeb-i sakîl” denir. Veted de: Mecnû‘, mefrûk ‘unvânıyla iki kısımdır: iki müteharrik, bir sâkin harfe “veted-i mecnû’” sâkin ortada bulunursa “veted-i mefrûk” nâmı verilir. Fâsıla da: Sugrâ, kübrâ diye ikiye munkasımdır. Üç müteharrik, bir sâkin harfe “fâsıla-i sugrâ” dört müteharrik bir sâkin harfe “fâsıla-i kübrâ” ta‘bîr ederler. [18]

[19]

BAHR-İ HEZEC

1.

Vezni:

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Taktî' ve Tatbîki:

Yıkıldın git – din ammâ ey – mülevves dev – r-i istibdâd
Bırakdın mil – letin kalbin – de çıkmaz bir – mülevves yâd
Diyor ecdâdımız makberlerinden: Ey sefil ahfâd!
Niçin binlerce ma'sûm öldürürken her gelen cellâd
Hurûş etmezdi mezbûhâne olsun kimseden feryâd?

§

Değil kâbûsun artık.. devr-i devlet intibâhındır
Gel ey nâzende hürriyyet ki cânlar, ferş-i râhındır
Emîndir mevki'in: en pâk vicdânlar penâhındır
Serâpâ mülk-i 'Osmânî mü'ebbed taht-gâhındır
Serîr-ârâ-yı ikbâl ol ki bir millet sipâhındır

-Mehmed 'Âkif Bey-

İlk benddeki mısra'ların cüz'-i ahîrinde görüldüğü [20] üzere ba'zen “mefâ'îlün” kelimesine “fe'ûlün fâ'” lafzı bedel olur. Ya'nî: Son hecede “sebeb-i hafîf” yerine “veted-i mefrûk” getirilir.

Emîndir mevki'in en pâk vicdânlar penâhındır

mısra'ındaki “pâk” kelimesinde olduğu gibi ba'zen bir hece memdûd ve esnâ-yı taktî'de meksûr okunarak iki hece yerini tutar. Şu memdûd okunuşa “imâle” denildiği gibi yine o mısra'daki “emîndir” lafzı misilli meddi lâzım gelen bir kelimenin kasredilişine de “zihâf” nâmı verilir.

Âh ey zâlim dilinde hüsni-şefkat yok mudur?

mısra'ındaki “âh” gibi mevki'inde bir imâle ne kadar hoşâ giderse:

Ben neler çekmekteyim bilsen elinden âh senin

mısra'ındaki “âh” gibi nâ-be-mahal bir zihâf, o kadar cân sıkır.

Serâpâ mülk-i 'Osmânî mü' ebbed taht-gâhındır

mısrâ'ındaki "mü'ebbed" lafzından anlaşıldığı vechile müşedded bir harf iki hece i'tibâr olunur.

Serîr-ârâ-yı ikbâl ol ki bir millet sipâhındır

[21] mısrâ'ından da tefehhüm edildiği üzere ba'zı kerre hemzeler telaffuzdan sâkıt olur ki buna "vasl" ta'bîr edilir.

İlcâ-yı vezin ile hemzenin vaslı câ'izse de:

Pek samîmîdir yolunda olmasın bu 'aşk heder

ve: Bak ey resîde nihâl 'aksine leb-i cûda

mısrâ'larında manzûr olduğu misilli "ع" ve "ا" harfleri vasledilmemelidir.

2.

Vezni:

Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Taktî' ve Tatbîki:

Çocuklar sa' – y edin her dem

Mesâ'î-hâ – nedir 'âlem

Refâhı, 'izzî, ikbâli

Görür sa'yı kadar âdem*⁸⁶

dikkat edilmiştir ki bu vezin, evvelkinin ikiye ayrılmışından başka bir şey değildir.

[22]

3.

Vezni:

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îl

yâhûd:

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa'ûlün

⁸⁶ İmzâsız misâller râkımü'l-hurûfundur.

Taktî‘ ve Tatbîki:

Çıkar her nâ – le kalb-i müb – telâdan
Zemîne ‘ak – s edip gûyâ – semâdan
Olur bâhis bana ol mehlîkâdan
Şikâyet cevr-i dehr-i bî-bekâdan
Tesellî bulma pek müşkül rızâdan
Figân yâ Rab! Figân hükm-i kazâdan
§

Ecel! ‘Âşık mısın tahrîb-i câna
Kıyarsın her vücûda zâlimâne
Ger olsaydın peder bir nev-cevâne
Çeker miydin beni bu imtihâna
Tesellî bulma pek müşkül rızâdan
Figân yâ Rab figân hükm-i kazâdan

-Ekrem Bey-

[23]

4.

Vezni:

Mefâ‘îlün Mefâ‘îl Mefâ‘îlün Mefâ‘îl
yâhûd: Mefâ‘îlün Mefâ‘îl Mefâ‘îlün Fa‘ûlün
yâhûd: Mefâ‘îlün Fa‘ûlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îl
yâhûd: Mefâ‘îlün Fa‘ûlün Mefâ‘îlün Fa‘ûlün

Taktî‘ ve Tatbîki:⁸⁷

Seher vaktiy – di çıkdım   geçen gün kû – hsâra
Ki ses yok bir – tarafda   sis inmişdi – civâra

⁸⁷ [Orijinal metinde burada verilen örnekte yer alan mısralar arasında boşluk bırakılmıştır. Biz bu boşlukların “Mefâ‘îlün Mefâ‘îl”in iki defa tekrar ettiğini belirtmek için bırakıldığını düşündük ve esere sadık kalmak için bu tür örneklerde aynı mısra içinde boşluk bıraktık.]

Nümâyândı o yerden
Garîbü'l-hâl bir köy
Harâb olmuş ne varsa
Başında seng-i makber

deniz, sahrâ, hıyâbân
musâdîf reh-güzâra
tûrâb olmuş o, bir köy
iki vîrân minâre

-Hâmid Bey-

5.

Vezni:

Mef'ûlü Mefâ'îlün Mef'ûlü Mefâ'îlün

Taktî' ve Tatbîki:

[24]

A'mâr-ı – beşer her dem
Âsârı – da fânîdir
Bir yandan olur peydâ
Kendi gibi devrânı
'Âlem yine ol 'âlem

her lahza – bulur noxsân
inlerde – de var pâyân
bir yandan olur nîhân
bitmekte sanır insân
devrân yine ol devrân

§

Lâkin neye mahv etdi
Ol genci ki etmişdi
Ahbâbı tutar sandım
Bakdım ki giden gitmiş
'Âlem yine ol 'âlem

ol genci felek bilmem
her yolda Hudâ mükrim
birkaç gececik mâtem
dünyâdakiler hurrem
devrân yine ol devrân

-Ekrem Bey-

6.

Vezni:

Mef'ûlü Mefâ'îlün

Taktî' ve Tatbîki:

Ey yâr-ı – cefâ-pîşe
Rahm eyle – dil-i rîşe

Mecrûhi-i kalbimden
Etmez misin endîşe

Bu vezin de yukarıkinin ikiye ayrılmıştır.

[25]

7.

Vezni:

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Mefâ'îl

yâhûd:

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün

Taktî' ve Tatbîki:

Ümmîd-i – cihândan da – büyük zevk i – se mahdûd

Her sâ'a – ti 'ömrün e – mel-efzâ e – lem-efzûd

Mâzî: mütevâlî, ezeli sâye-i memdûd

Müstakbel: ebedle dolu bir makber-i mesdûd

Hâl ise: sa'âdet gibi, râhat gibi mefkûd

“Feryâd! Ez in nev' vücûd-ı 'adem-âlûd”⁸⁸

§

Makberleri mahv eylemese gerdiş-i devrân

Bir ev yapacak taş bulamaz hâne-nişînân

Taş zannederek kullanıyor da onu insân

Mevti kemiğinden oluyor bir nice eyvân

[26]

Sağlarla dolu makberedir 'âlem-i bî-sûd

“Feryâd! Ez in nev' vücûd-ı 'adem-âlûd”

- 'Alî Ekrem Bey-

8.

Vezni:

Mef'ûlü Mefâ'îlün Mefâ'îl

yâhûd:

Mef'ûlü Mefâ'îlün Fa'ûlün

⁸⁸ Mısrâ': Sultân Selîm-i Evvelindir.

Taktî' ve Tatbîki:

Mâh eyle – di işte 'ar – z-ı dîdâr
Yok tâbı – sönük sönük – ziyâdâr
Gel gel çıkalım ki seyre ey yâr
Olsun o da müstenîr-i hüsnün
§
Ey mihr-i ümîd ü nûr-ı tal'at
Bir başka ziyâya var mı hâcet
Etmezdi bu şeb tulû'a cür'et
Olsaydı kamer, habîr-i hüsnün

-Su'ûd Bey-

[27]

BAHR-İ RECEZ

1.

Vezni:

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

Taktî' ve Tatbîki:

Esdî nesî – m-i nev-bahâr – açıldı gül – ler subh-dem
Açsın bizüm – de gönlümüz – sâkî meded – sun câm-ı Cem

İrdi yine ürd-i bihişt oldı hevâ 'anber-sirişt
'Âlem bihişt-ender-bihişt her gûşe bir bâg-ı İrem

Bir câm sun Allâh için bir kâse de ol mâh için
Tâ medh-i şâhen-şâh için alam ele levh ü kalem

Eblak-süvâr-ı rûzigâr âşûb-ı rûm u zeng-bâr
Leşker-şikâr-ı kâm-kâr Behrâm-ı Efrîdûn- 'alem

-Nef'î-

Numûneden anlaşılacağı üzere bu veznin eczâsından her biri ba‘zen “müstef‘ilât” şekline girer.

2.

Vezni:

Müstef‘ilün Müstef‘ilün

[28]

Taktî‘ ve Tatbîki:

Necm-i emel – -pîrâ mısın?

Bir ‘âlem-i – hûlyâ mısın?

Gönlümdeki sevdâ mısın?

Cennetde bir rü’yâ mısın?

§

Gökler me’âlindir senin

Yerler zılâlidir senin

Arz u semânın hüsnü hep

Bir başka hâlindir senin

-Hâriciyye Nezâreti Tercüme Mümeyyizi Ferîd Bey-

Bu vezin de evvelkinin ikiye ayrılmışdır.

3.

Vezni:

Müstef‘ilâtün Müstef‘ilâtün

Taktî‘ ve Tatbîki:

Ey mülk-i hüsnün – ‘âlî emîri

Evrengin olsun – sînem serîri

[29]

Bilsen ne oldu – âzâde gönlüm

Sevdâ esîri sevdâ esîri

-Mu‘allim Nâcî Efendi-

4.

Vezni:

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

Taktî' ve Tatbîki:

Hayâl-i dil – -şikârımın – sarây-ı sî – ne-hânesi
Hümâ-yı 'iz – z ü rif' atın – semâ değil – mi lânesi
O tayr-ı âteşîn-perin tenezzülüyle gönlüme
Derûnum oldu şu' leden semender âşiyânesi

5.

Vezni:

Mefâ' ilün Mefâ' ilün

Taktî' ve Tatbîki:

Cihânı tutdu dûd-ı gam
Görünmüyor hudûd-ı gam
Alay alay cünûd-ı gam
Nasıl muzaffer olmalı

§

[30]

Hücûm edince gam sana
Benim gibi görün ana
Durur mu karşı bak bana
Er olmalı er almalı

-Nâcî-

BAHR-İ REMEL

1.

Vezni:

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilât

yâhûd:

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Taktî' ve Tatbîki:

Bakma kabris – tânın ancak – sâha-i med – hûşuna
Dur da bir müd – det kulak ver – nâle-i hâ – mûşuna
Kalbi hiç benzer mi bak sîmâ-yı heybet-pûşuna
Kim kapılmışsa hayâtın seyl-i cûşâ-cûşuna
Cân atar bir gün gelir yorgun düşüp âgûşuna

§

[31]

Ey şebistân, ey 'adem, ey perde perde kibriyâ
Sendedir ümmîdler; senden doğar fecr-i bekâ
Her hacir-pâren okur bin şi'r-i lâhûtî-edâ
Her neşîden rûhu eyler sermediyyet-âşinâ
Benden ey hâk-i semâvî! Bin selâm olsun sana

- 'Âkif Bey-

2.

Vezni:

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilât

yâhûd:

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Taktî' ve Tatbîki:

Cezbesi tâ – câna te'sî – r eyliyor
Gamzesi dün – yâyı teshî – r eyliyor
Âb u tâbı vech-i pertev-bârının
İncilâ-yı şarkı tanzîr eyliyor

§

Olmuş ol hüsn-i bedî' bî-misâl
Deyr-i 'aşka sanki ma'bûd-ı cemâl!
[32] Ey esâtir âşinâyân-ı hayâl
Dil, onu gördükçe tekbîr eyliyor

3.

Vezni:

Fâ'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fa'ilât
yâhûd: Fâ'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fa'lât
yâhûd: Fâ'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fa'ilün
yâhûd: Fâ'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fa'lün
yâhûd: Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilât
yâhûd: Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fa'lât
yâhûd: Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
yâhûd: Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'lün

Taktî' ve Tatbîki:

10 Temmuz:

Ka'beden nû – r-ı nübüvvet – çıkarak râ – hımıza
'Arşdan nef – ha-i rahmet – inip ervâ – hımıza
[33] Âsumân 'aks-i sadâlar vererek âhımıza
Acıyıp kalb-i zemîn, nâle-i cân-gâhımıza
Eğilip en yüce dağlar bile dil-hâhımıza
Seni feth eyledik ey rûz-ı mu'azzam-ı 'unvân
Buldu bir rûh, kıyâm eyledi tâbût-ı vatan

§

Yere nâzil şafak-ı mâtem idi râyetimiz
Zulm ile ezdi bizi devlet-i bî-minnetimiz
Neye çekdik bir avuç toprak iken gâyetimiz
Hâk ise hâk-i mezellet mi idi tıynetimiz?

Seni feth eyledik ey rûz-ı mu‘azzam-ı ‘unvân
Buldu bir rûh, kıyâm eyledi tâbût-ı vatan

-Midhat Cemâl Bey-

4.

Vezni:

Fâ‘ilâtün Fe‘ilâtün Fa‘ilât
yâhûd: Fâ‘ilâtün Fe‘ilâtün Fa‘ilât
yâhûd: Fâ‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün [34]
yâhûd: Fâ‘ilâtün Fe‘ilâtün Fa‘lün
yâhûd: Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fa‘ilât
yâhûd: Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fa‘ilât
yâhûd: Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün
yâhûd: Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fa‘lün

Taktî‘ ve Tatbîki:

Âferîn lûf – funa ey bâ – d-ı nesîm
Bu kadar an – cak olur fey – z-i ‘amîm

‘Âlemi gül gibi açdı nefesün
Eyledün çehre-i eyyâmı besîm

Kışver-i Çine mi düşdi güzerün
Yanadur bu nefes-i nâfe-şemîm

Bin cihân nûkhet-i müşkî-nefesün
İtdi bir demde meşâma teşmîm

Bu kadar neşr-i şemîm itmez idün
Olmasan turre-i dilberde mukîm

-Nef‘î-

5.

Vezni:

Fe‘ilâtü Fâ‘ilâtün Fe‘ilâtü Fâ‘ilâtün

[35]

Taktî‘ ve Tatbîki:

Yine zevrak – k-ı derûnum – kırılıp ke – nâre düşdi
Dayanır mı – şîşedir bu – reh-i seng – sâre düşdi
Reh-i Mevlevîde Gâlib bu sıfatla oldı hayrân
Kimi kayd-ı nâm u şâne kimi i‘tibâre düşdi

-Şeyh Gâlib-

BAHR-İ MÛNSERİH

Vezni:

Müfte‘ilün Fâ‘ilât Müfte‘ilün Fâ‘ilât

yâhûd:

Müfte‘ilün Fâ‘ilât Müfte‘ilün Fâ‘ilün

yâhûd:

Müfte‘ilün Fâ‘ilün Müfte‘ilün Fâ‘ilât

yâhûd:

Müfte‘ilün Fâ‘ilün Müfte‘ilün Fâ‘ilün

Taktî‘ ve Tatbîki:

Zât-ı hılâ – fet-penâh – dîdeden ol – muş nihân
Bir sürü it – dir gezen – bende-i hâ – sız diye
Var görünür bin kazâ, bir de görünmez kazâ
Türebeler ihzâr eden ümmet-i merhûmeye

-‘Âkif Bey-

[36]

BAHR-İ MUZÂRİ‘

1.

Vezni:

Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilât

yâhûd:

Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün

Taktî‘ ve Tatbîki:

Ey nevre – sîdegân si – zi eltâf-ı – Kird-gâr
Etmîş ci – hânda mekte – bi bulmakla – kâm-kâr
Bir kerre girdiniz mi o dâr-ı selâmete
Eyleriniz hayât-ı behîştîye ibtidâr
Mektebliye değil yalnız tâlib-i ‘ulûm
‘Âlemde hürmet etmede hiss eyler ıztrâr
Ey huld-zâr-ı mektebin emced beşerleri
Ben sizlere melâ‘ik-i dünyâ desem yeri
- ‘Alî Ekrem Bey-

2.

Vezni:

Mef‘ûlü Fâ‘ilâtün Mef‘ûlü Fâ‘ilâtün

[37]

Taktî‘ ve Tatbîki:

Ey mebde – -i vücûdun – serhadd-i – intihâsı
Ey sâfilîne Hakkın – dünyâda – son nidâsı
Fikrimce varsa sensin mihnet-sarây-ı dehrin
Âzâde-i gavâ‘il bir câ-yı dil-küşâsı
Ey neşvenin, gumûmun me’vâ-yı vâ-pesîni
Ey cûşîş ü sükûnun âgûş-ı ilticâsı
Fecrinde müncelîdir bir lem‘a-i şebâbın
Son sâ‘atinde cûşân, elvân-ı intifâsı

Leylinde mündemicdir bir ye's-i zî-sükûnun
'Ulviyyet-i vakârı, ciddiyet-i edâsı

-Hâriciyye Tercüme Mümeyyizi Ferîd Bey-

BAHR-İ MÜCTES

Vezni:

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fa'ilât

yâhûd: Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fa'ilât

yâhûd: Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

yâhûd: Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fa'lün

[38]

Taktî' ve Tatbîki:

Ne kahramân – mış o 'Abdul – ezel o mer – d-i vegâ
Geçid bu nâ – m ile min ba' – d-ı yâd olun – sa sezâ
Gömüldü mü o mübârek vücûd, o pîr-i şehîd
Zemîndi mehdi, niçin lahdi olmasın nâhîd
“Yiğitlerim. Çıkalım gayret eyleyin şu dağa!”
Diyorken âh! Vurulmuş, çekilmemiş otağa
Cerîhasından o dem nâ-ümîd imişler hep
“Vuruldunuz paşa! Siz gitmeyin” demişler hep
Önünde 'askerinin rehber-i hayât, peder
Yalın kılıç, atın üstünde olmak üzere heder
Hücûm! Emri verirmiş, vücûdu hûn-âlûd
Bu vak'a nâmına mutlak olur medâr-ı hulûd
Sonunda pîr-i dilâver olur sükût-nümâ
Vücûdu hâke düşer, rûhu âsumân-peymâ

-İsmâ'il Safâ Bey-

BAHR-İ SERÎ'

Vezni:

Müfte' ilün Müfte' ilün Fâ' ilât

[39] yâhûd:

Müfte' ilün Müfte' ilün Fâ' ilün

Taktî' ve Tatbîki:

Şân-ı vatan – hıfz-ı bilâ – d ü 'ibâd

Etmededir – süngünüze – istinâd

Milleti eyler misiniz nâ-murâd

Arş yiğitler! Vatan imdâdına

§

Yâre nişândır tenine erlerin

Mevt ise son rütbesidir 'askerin

Altı da var, üstü de varsa yerin

Arş yiğitler! Vatan imdâdına

-Kemâl Bey-

BAHR-İ HAFÎF

Vezni:

Fâ' ilâtün Mefâ' ilün Fa' ilât

yâhûd:

Fâ' ilâtün Mefâ' ilün Fa' lât

yâhûd:

Fâ' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün

yâhûd:

Fâ' ilâtün Mefâ' ilün Fa' lün [40]

yâhûd:

Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fa' ilât

yâhûd:

Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fa' lât

yâhûd:

Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün

yâhûd:

Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fa' lün

Taktî' ve Tatbîki:

Git vatan Ka´ – bede siyâ – ha bürün
Bir kolun rav – za-i Nebî – ye uzat
Birini Kerbelâda Meşhede at
Kâ´inâta o hey´etinle görün
O temâşâyâ Hak da ´âşık olur
Göze bir ´âlem eyliyor izhâr
Ki cihândan büyük letâfeti var
O letâfet olunsa ger inkâr
Meşrebimce demek muvâfık olur
Aç vatan göğsünü İlâhına aç
Şühedânı çıkar da ortaya saç

-Kemâl Bey-

[41]

BAHR-İ MÜTEKÂRİB (yâhûd) TEKÂRİB

Vezni:

Fe´ûlün Fe´ûlün Fe´ûlün Fe´ûlün

Taktî´ ve Tatbîki:

İlâhî – cihân-â – ferîn zü'l – -celâlim
Şuhûd-i – rübûbiy – yetindir – ´avâlim
Senin lutf-ı vâlânı gözler ümîdim
Senin kurb-ı a´lânı özler hayâlim
Şu hâlim olur belki gufrânı câlib
Olur belki gufrânı câlib şu hâlim

-Mu´allim Nâcî Efendi-

2.

Vezni:

Fe´ûlün Fe´ûlün Fe´ûlün Fe´ûl

yâhûd:

Fe´ûlün Fe´ûlün Fe´ûlün Fe´il

Taktî' ve Tatbîki:

[42] Düzer yâ – ve-gû bir – herîf bir – gazel
Mü'eddâ – perîşân – edâ müb – tezel
Tabî'î o gâyetle parlak bulur
Okur, dinlenir, söylenir, gayş olur
Biraz sonra basdırmak ister fakat
Sakın olmasın en ufak bir sakat
Deyip, bir edîb-i münekkid arar
Nihâyet zarîfin birinden sorar
Gözetmez bu âdem de hâtır, huzûr
Bulur lafz u ma'nâda birçok kusûr
Herîf, şimdi tenkîde hiddetlenir
Rezîlâne artık neler söylenir
Biraz dinleyip sonra bak, der zarîf:
Sizin nesriniz nazmınızdan latîf

- 'Âkif Bey-

BAHR-İ KÂMİL

1

Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün

Taktî' ve Tatbîki:

[43] Şu geçen o dil – -şiken olmasın – yine gönlümün – halecânı var
Deme bir nıgeh – bile etmiyor – a gönül onun – da zamânı var
Müte'essirim, mütehayyirim nasıl açdı dildeki yarayı
Bilir ehl-i fen ki o gamzenin ne hadengi var, ne kemânı var

-Mu'allim Nâcî Efendi-

2.

Vezni:

Taktî' ve Tatbîki:

Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün

Bırakın amân – şu ‘atâleti
Getirir bize – o, sefâleti
Çalışın da öğrenip öğretin
Ediniz izâle cehâleti

Bu da yukarıki veznin ikiye bölünmüşüdür. Nâdirü'l-isti‘mâl olan bu bahirden mâ‘adâ enderü'l-isti‘mâl olan evzân da vardır ki onları yazmaya lüzûm görmedik.

Manzûmât-ı cedîdede ba‘zen vezin değiştiriliyor. O manzûmelerin âheng-i inşâdı mart hevâsı gibi mütehavvil, opera usûlleri gibi mütebeddil bulunuyor.

Zevk-i selîme tevâfuk etmeyeceği için, hiç olmazsa kısa nazmlarda tebdîl-i vezne kalkışmamalıdır.

[44] Bu fikrimiz i‘tirâz edeceklere karşı meselâ şâ‘ir-i bülend-iktidâr Cenâb Şehâbeddîn Bey’in “Elhân-ı Şitâ”sını gösteririz.

“Müstezâd”larıyla berâber 25 beyte kadar çıkan bu bedî‘a-i edebiyye: fikr, hayâl i‘tibârıyla ne kadar zengin ise inşâd nokta-i nazarından o derece âhenksizdir. Çünkü tamâm üç def‘a vezin değiştirilmiştir. İşte isbâtı:

Bir beyâz lerze bir dumanlı uçuş,
Eşini gâ‘ib eyleyen bir kuş,
gibi kar

Geçen eyyâm-ı nev-bahârı arar

*

* *

Destinde ey semâ-yı şitâ! Tûde tûdedir
Berg-i semen, cenâh-ı kebûter. Sehâb-ı ter...
Dök ey semâ -revân-ı tabî‘at gunûdedir-
Hâk-i siyâhın üstüne sâfi şükûfeler!

*

* *

Göklerden emeller gibi rîzân oluyor kar,
Her sûda hayâlim gibi pûyân oluyor kar,
[45] Bir bâd-ı hamûşun per-i sâfında uyuklar
Tarzında durur, bir aralık sonra uçarlar

KÂFİYE:

Nazmda erkân-ı esâsiyyeden biri de kâfiyedir.

‘Aynı cinsden olan, yâhûd mahreci birbirine pek yakın bulunan harf ile müntehâ ve ondan evvelki müteharrik harfin hiffet ve sıkletinde, medd ve kasrında yek-dîgerine müsâvî kelimât ile mısra‘ların, beyitlerin intihâ-pezîr olmasına “kâfiye” denir.

Meselâ: Allâh nedir? deyince gâfil
Allâh! deyip hamûş olur dil

-Mu‘allim Nâcî Efendi-

mısra‘ları bir beyit,

Hevâ latîf! deniz sâkin, âsmân berrâk
Zamân zamân gelir etrâfdan sadâ-yı hezâr
Tabî‘atın bu zamânki letâfeti eyler
Rakîk dillere bin zevk-i ma‘nevî îsâr

-Su‘ûd Bey-

beyitleri bir kıt‘a, nihâyetlerindeki “gâfil” ile “dil” [46] ve “hezâr” ile “îsâr”dan husûle gelen tesâvî-i müntehâ da kâfiyedir.

Dikkat edilmişdir ki: “gâfil” ve “dil” kelimeleri lâm-ı sâkine ile müntehâ olup lâmdan mukaddem, meksûr olarak “f” ile “d” harfleri bulunmaktadır.

Kezâ “hezâr” ve “îsâr” lafzlarının son harfleri ra-i sâkine olup evvellerinde mâ-kablleri meftûh birer elif-i sâkine görülmektedir. Gerek beytin, gerek kıt‘anın son harfinden evvelki hurûf-ı müteharrike, mâhiyet-i hareke i‘tibârıyla birbirinin ‘aynı olduğu gibi, hiffet-i telaffuz cihetiyle de yek-dîgerine müsâvîdir. Fakat:

Sen idün külbe-i ahzâna koyan Ya‘kûbu
Ayırıp Hazret-i Yusûf gibi göz nûrundan
Getirüp ‘aşk-ı İlâhîyi gönül hânesine
Kapudan bakdırayım ey gam-ı dünyâ! seni ben

-‘Azmî-zâde Hâletî-

ve: Ne meclisler kurulmuşdur, ne sâgarlar sürülmüşdür
Mahabbet bâdesine benzer olmaz hep görülmüşdür

Gönül mir'âtini sad-pâre gördüm râh-ı zilletde
[47] Mukarrer bir cefâ-cû, seng-dil yâre urulmuşdur

-Şeyhülislâm Yahyâ Efendi-

kıt'âlarında sakîl olan “nûrundan” ve “urulmuşdur” kelimeleriyle hafif bulunan “ben” ve “görölmüşdür” lafzlarının:

kezâ:

Denizde dalgaların rûh-ı sâfi hep uyudu
Uzakda hâreli, esmer pamuklarının mahmûr
Semâlarında yüzen bir “şelâle-i” pür-nûr
Ufûl ederken onun sânihât-ı memdûdu...

(Muhît Risâlesinden)

parçasında maksûr olan “uyudu” kelimesiyle memdûd bulunan “memdûdu” lafzının takvîyesi doğru değildir.

Ebkâr-ı ma'ânî-i müretteb
Saf saf dizilir huzûruna hep -Ziyâ Paşa-

ve: Zerre-i nûrundan iken muktebes
Mihr ü mehe etmek işâret 'abes -Lâ⁸⁹-

ve: Efkârımı sen de etme tehyîc
Rastû bu nedir? Zafer veyâ hiç -Hâmid Bey-

ve: Cenâze başda... diyip lâ-ilahe-illâ'llâh
[48] Cenâze başda... olur hepsi reh-neverd-i felâh -İsmâ'îl Safâ Bey-

ve: Ye'sin sonu yokdur ona bir kerre düşersen
Hüsârâna düşersen çıkamazsın ebediyyen -'Âkif Bey-

ve: Tek ser-i maktû'una giysin şehâdet efserîn
Varsın olsun ser-bürîde oğlu bir peygamberin

⁸⁹ Bu beyit Hasan Asaf'a aittir.

beyitlerinden birincisinde “b” ile “p”, ikincisinde “s” ile “s̄”, üçüncüsünde “c” ile “ç”, dördüncüsünde “h” ile “h̄”, beşincisinde kâf hıtâb ile tenvîn, altıncısında nûn ile kâf izâfet-i –kurb-ı mahrecleri münâsebetiyle– kâfiye ittihâz edilmiştir.

Şu tarz takfiyye, yakın zamânlara kadar “ikfâ” nâmıyla ma’âyib-i edebiyeden sayılır ve icrâsına ictisâr edenler kavâ'id-şiken, belki de bî-gâne-i suhan ‘addolunurdu. Ziyâ Paşa bile:

Ebkâr-ı ma’ânî-i müretteb
Saf saf dizilir huzûruna hep

beytinde “b” ile müntehâ bir kelimeye “p” ile nihâyet bulan bir lafzı kâfiye yaptığı hâlde:

Lâyık mı ki şâ'irim diyen zât
Fark etmeye mahrec-i hurûfât

ta'rizinde bulunmuşdur.

[49] Üdebâ-yı hâzıra “kâfiye, sem' içindir” diyerek hudûd-ı kâfiyeyi genişletmeye çabılıyor ve gitdikçe te'mîn-i muvaffakiyyet ediyor. Bu teşebbüs, teshîl-i nazma medâr olduğu cihetle hoş görülmelidir. Lâkin, her şeyde olduğu gibi bu husûsda da zevk-i selîm sâhibi olmayanlar, işe karışmamalı ve:

Ne nazarlar habîri mâteminin
Ne dudaklarda bir tanîn-i hazîn

-Lâ-

beytinde görüldüğü üzere âheng-i medd ve kasrı birbirine uymayan kelimâtı kâfiye yapmaya kalkışmamalıdır.

Kudemâ-yı şu'arâ, kâfiyenin tereküb ettiği hurûfun beherine bir isim vermiştir. Fakat zihni işgâl ve fehmi işkâl etmekden başka fa'idesi olmayan bu isimlerin hepsini bellemeye hâcet yoktur. Rûh-ı kâfiye olan harfe “revî” derler ki kâfiyenin hakîkten, yâhûd i'tibâren sonunda bulunur ve mukaffâ olan her beytin nihâyetinde tekerrür eder:

În'ikâs-ı pertev-i fikrim şu'â'-i âfitâb (b)
Çok mu mir'ât-ı dil-i sâfim olursa mâh-tâb (b)
İ'tilâ etsem semâ-yı mümkünâtın fevkine
İrtikâ etmek diler, durmaz dil-i 'âlî-cenâb (b)

[50] beyitlerindeki “b” harfleri gibi ki kâfiyenin hakîkaten sonunda bulunmuşlardır. Lâkin ba‘zı beyitlerin nihâyetinde “redîf” nâmıyla bir, yâhûd birkaç kelime ‘aynen tekrâr edilir ki bunların başladığı mahal kâfiyenin i‘tibâren sonu olup “revî” de ondan evvelki harfdir.

İğtirâb et reşk eyle senden güzeldir efser (i)

Görmedin mi ey güneş! Karşındaki cengâver (i)

-Mehmed Celâl Bey-

ve: Sanma ölmekle bu sevdâ tükenir kurtulurum

Ölürüm, feyz-i garâmınla yine cân bulurum

-Halîl Edîb Bey-

ve: Makâl “‘aşkı kim anlar kiminle söyleşelim”

Me’âl “‘aşkı kim anlar kiminle söyleşelim”

-Lâ-

Beyitlerinden birincisinde redîf “i” ikincisinde “urum” üçüncüsünde “‘aşkı kim anlar kiminle söyleşelim” kelimâtından başladığı cihetle onlardan evvelki “r” ve “l” harfleri revîdir.

“Nâbî”nin bir za‘af-ı te’lîfi hâvî olan:

[51] Cem’ oldı bezm-i sohbeta yârân birer birer

Câm aldı dest-i ‘işrete rindân birer birer

matla‘ında redîf “ân”lardan ibtidâ ettiği hâlde onlardan evvelki “r” ile “d” harflerinin ‘aynı cinsden olmadığı, yâhûd mütekâribü'l-mahrec bulunmadığı için kâfiye bozuktur.

Şeyh Gâlib’in:

Müjgânı ki nîm cünbiş eyler

Bin cünd-i belâ nümâyiş eyler

beyti de kâfiyesizdir. Çünkü birer hâsıl-ı masdar olan “cünbiş” ile “nümâyiş” kelimelerinden, redîf bulunan “ş”ler hazf edilirse “cünbi” ile “nümâyi” kalır ki bunların birbirine kâfiye olamayacağını ihtâra hâcet yoktur.

Fakat yine Şeyh’in:

Zann etme ki âzmâyiş etmiş

Ehl-i hünere nümâyiş etmiş

beyti böyle değildir. Zîrâ “ş”lerden sarf-ı nazar olunduğu takdîrde mütebâkî “âzmâyî” ile “nümâyî”n mukaffâ bulunduğu meydândadır. Redîfli olan ebyâta “müreddef” ta’bîr edilir ki ‘Acemce ile Türkçeye mahsûs olup ‘Arabcada gayr-ı mer’îdir.

“Revî”nin mâ-kablinde ‘aynen tekerrür eden harfe “kayd” [52] denir, kaydı hâvî olan kâfiye de “mukayyed” vasfını alır.

Yâ Rabb bu ne sûriş ü kıyâmet
Hengâme-i haşra mı ‘alâmet
Ol nefis-i harîs ü pür-le’âmet
Etmez mi bu fi’line nedâmet

§

Kan akmada râyet-i zaferden
Ma’dûd oluyor bu zîb ü ferden
Âzâde kalaydılar seferden
Bir ordu çıkardı bir neferden

-Hâmid Bey-

Beyitlerinin kâfiyeleri “mukayyed” ve harf-i revî olan “t” ile “r”nin evvelindeki “m” ve “f” harfleri “kayd”dır. Böyle “kâfiye-i mukayyede” iltizâmına “lüzûm-ı mâ-lâ yelzem” ve “i’nât” ‘unvânları verildiğini geçen sene öğrenmişsiniz.

Kâfiye-i mukayyede iltizâmı, sem’e hoş gelirse de icrâsı, için külfet. Hele yine Hâmid Bey’in:

Hem siyeh, hem kâbil neşr-i ziyâ
Gözlerin necm-i siyehdir gûyâ

beytinde görüldüğü misilli garâbet-i ihtiyârına değmez.

Ba’zen kâfiye, iki kelimededen ‘ibâret olur ki bu sûretle mukaffâ olan manzûmelere “zü'l-kâfiyeteyn” denilir:

Etdi dilimi harâb ‘işve
Çeşminde olan şarâb neşve

[53] beytindeki “harâb” ile “şarâb”ın ve “işve” ile “neşve”nin takfiyyesi gibi. Bu tarzda, yan yana olan kâfiyelere “mütekarrin” ve:

“Âlem” esîr-i dest-i “meşîyyet” değil midir?

“Âdem” zebûn-ı pençe-i “kudret” değil midir? -Nâbî-

beytinde görüldüğü üzere aralarında kelimât-ı sâ'ire bulunan kâfiyelere de “mahcûb” nâmı verilir.

Bu şekilde de mütekarrin kâfiyeler yapılmıştır:

Bağda yapıdığı için bülbül-i (nâlân) (lâne)
Jâlesinden ana saçdı gül-i (handân) (dâne)
Çeşm-i pür-nemde hayâlin gören ey kâfir-kîş
Çıkdı deryâ-yı sefid üstüne (korsân) (sâna)

-Surûrî-

ve: Gören kûyunda cûş-i mevc-i “giryem” (yem) kıyâs eyler
Önler hasâr ise mânend-“şebnem” (nem) kıyâs eyler
Senin her bir sözün bir gevher-i sencîdedir “Hâlis”
Velî geç tab' olan yârân “ebkem” (kem) kıyâs eyler

-Hâlis Ahmed Dede-

[54] Bir de “zü'l-kavâfi” vasfını alan nazmlar vardır ki bunlar, “Avnî Bey” merhûmun:

السلام ای (شه) (ابرار) (عليك) (الصلوات)
السلام ای (مه) (نوار) (لديك) (الآيات)

ve: (Erbâb)-ı (kalem) ma'rifet-âmûz-ı (ümem) dir
(Âdâb)-ı (ümem) mâ-hasal-ı feyz-i (kalem) dir

beyitleriyle, “Aşkî-i 'Askerî”nin:

Behište bakmıyor (âdem) (yüz)ün ('ayan) olalı
Unutdu kevseri ('âlem) (söz)ün (revân) olalı

beytinde olduğu gibi ikiden ziyâde kâfiyeyi hâ'iz bulunurlar.

*
* *

“Evezân ve kavâfi”nin mebâhis-i lâzimesini bitirdik. Nazmın eşkâline geçmezden evvel, aksâmı hakkında da bir parça ma'lûmât edinelim ki sonra her şekil için: Şu kısımda, bu kısımda müsta'meldir. Diye tatvîl-i makâle mecbûr olmayalım.

Mevzû 'i 'tibârıyla âsâr-ı manzûme –başlıca– ber-vech-i âtî aksâma ayrılır:

1- “İlâhiyât”dır ki: Tevhîd, münâcât, na‘at, istigâse gibi rûhî ve rûhânî olan manzûmelerdir. Ziyâ Paşa'nın:⁹⁰

Ey varlığı varı var eden var
Yok yok sana yok demek ne düşvâr

ve: Şinâsî'nin:⁹¹

[56] Hak Te‘âlâ ‘azamet ‘âleminin pâdişehi
Lâ-mekândır olamaz devletinin taht-gehi
beytiyle başlayan manzûmeleri, tevhîd ve münâcâta ve Pazarbaşı Nazîm'in⁹²

Âftâb-ı subh-i mâ evhâ habîb-i kibriyâ
Mâhtâb-ı şâm-ı ev ednâ habîb-i kibriyâ

matla'lı kasîdesi na‘at-ı fahr-ı kâ'inâta birer misâldir.

Gördüğümüz nu‘ut-i şerîfe arasında ma‘nen pek vâsi‘, fakat lafzen muhtasar bulunan şu eser-i mu‘teber hafıza-i ‘irfânınızı tezyîn etsin:

[57] يا صاحب الجمال ويا سيدالبشر
من حسنك المنير لقد نور القمر
لا يمكن الثناء كما كان حقكم
بعزاز خدا بزرگ تویی قصه مختصر⁹³

⁹⁰ Ziyâ Paşa: Aslen Erzurumlu olup İstanbul'da yetişmiş, edebiyât-ı şarkıyye ve garbiyyeyi tahsîl ederek ‘Osmânî esâtize-i edebi sırasına geçmiştir. ‘Abdulazîz’in mâbeyn başkâtibliğinde ve ‘Abdulhamîd’in ilk zamanlarında Adana Vâlîliğinde bulunmuş, 1295 târihinde tebdîl-i hevâ için gitdiği Bursa şehrinde vefât eylemiştir. “Zafer-nâme”siyle “Tercî‘ ve Terkîb-bend”i en meşhûr eseridir. Âsâr-ı sâ'iresi de vardır. Muktedir bir edîb, hakîm bir şâ'ir idi.

⁹¹ Şinâsî Efendi: İstanbul'da Tophâne civârında doğmuş; ‘Arabî, Fârsî lisânlarını elde ettikten sonra Fransızca'yı öğrenip fûnûn-ı cedîdeyi tahsîl eylemek için Paris'e gönderilmiştir. İlk husûsî gazete olan eski “Tasvîr-i Efkâr”ın** [56] ** mü'essis ve muharriridir ki bu gazete ile neşriyyâtda bulunarak ıslâh-ı lisâna çalışmıştır. Edebiyyât-ı hâzırânın müceddidi ‘addolunur. 1288'de genç denecek bir yaşda iken vefât etmiştir.

⁹² Nazîm, denilince dîvân-ı mu‘azzamının hemân sülûsânını evsâf-ı Peygamberîye hasr eylemiş olan bu şâ'ir-i kudsî me'seren nâm-ı bülendi lisân-ı tekrîm ile îrâd edilmelidir. ‘Urefâdan bir zât, dîvân-ı Nazîm için “O dîvân değil, berât-ı gufrândır” demiştir ki pek doğrudur. Asıl ismi “Yahyâ” bulunan “Nazîm Çelebi” İstanbul'da “Kumkapı” semtinde doğmuş ve Sultân “Ahmed-i Sâlis” zamanlarında fevka'l-'âde iştihâr eylemiştir. Şi'r gibi ‘ilm-i edvârede vukûfu olup birçok âsâr-ı mûsikıyyesi vardır.

[57] ⁹³ Bu nazm-ı bedî'i, harem-i peygamberî sûtûnlarından birinde levha olarak görmüş ve Hindistân meşâyihinden “Şâh ‘Abdurrahmen”in terceme-i hâlınden bahseden “Envârü'r-rahmen” ‘unvânlı kitâbda müşâhede eylemişdik. Hangi merd-i bahtiyârın olduğunu bilemiyoruz. [58]

İstigâse: Ashâb-ı kirâm ve evliyâ-yı 'izâm hazâratının himemât-ı rûhâniyyelerinden istimdâd ve istişfâ' maksadıyla yazılan eserlerdir ki:

Etdim der-i 'inâyetini yâ 'Alî! me'âb
Bâb-ı ricâda bir kulunum eyle feth-i bâb
Eyler nigâh-ı merhametin hâki kimyâ
Ben hâk-i pâye bir nazar et yâ ibâ türâb!

ve: Ey kişver-i 'irfâna olan şâhen-şâh!
Kıl hâl-i perîşânımıza 'atf-ı nigâh
Ey şâh-ı gürûh-ı 'urefâ Mevlânâ!
Geldik der-i ihsânına şey'en li'llâh

nazmları bu kabîldendir.

[58]

2-⁹⁴ **“Hikemiyyât”dır ki:** Felsefî, ahlâkî, tasavvufî manzûmelerdir. Ekrem Bey'in Diyârbakırlı Sa'îd Paşa'nın⁹⁵ Hersekli 'Ârif Hikmet⁹⁶ Bey'in:

[59] Önce hallâk-ı cihândan korkmalı
Sonra ondan korkmayandan korkmalı

ve:

Sen usandırma eli, el de usandırmaz seni
Hîlekarlık eyleme kimse dolandırmaz seni

⁹⁴ [Konu sırası orijinal metinde her ne kadar “3” yazsa da **“İlâhiyyât”** bölümünde **“İstigâse”**nin adının geçmesi bize bu kısmın yan başlık olduğunu düşündürdü. Daha sonraki konu başlığı olan **“Hamâsiyyât”**ın tekrar “3” şeklinde konu sırası almış olması da bu düşüncemizi pekiştirdi ve biz de **“Hikemiyyât”**ın konu sırasını “2” olarak yazdık.]

⁹⁵ Sa'îd Paşa: “Mir'âtü'l-İber” ve “Mizânü'l-edeb” nâmındaki eserlerin mü'ellifi ve üdebâ-yı 'asrdan Süleymân Nazîf ve Fâ'ik 'Âlî Beylerin pederidir. 1248'de Diyârbakır'da doğmuş ve 1307 teşrîn-i sânisinin 18'inci Pazartesi günü –Mardin Mutasarrıfı iken– vefât etmiştir. Elli yaşından sonra Fransızca ve riyâziyyât öğrenecek kadar mücid ve mukdim bir fâzıl idi. Şu beyti meşhûrdur:

Dest-gîr olmak kibârın şâmidir üftâdeye
Ref' eder bir şebnem-i nâ-çizi yerden âfitâb

⁹⁶ 'Ârif Hikmet Bey: Hersek Vâlisi İstolçalı 'Alî Paşa'nın oğlu Zülfikâr Paşa'nın necl-i necîlidir. 1255 Ramazânının 16'ncı Çarşamba günü “Mostar”da doğmuş, 1270'de İstanbul'a gelerek tahsîl-i 'ulûma başlamış ve “bir cihân-ı 'irfân” olarak yetmişmiştir. Üstâd-ı edeb Şinâsî Efendi, Hikmet Bey hakkında hüsn-i hürmet-perverde eder, dâhî-i a'zam Kemâl Bey ise müşârün-ileyhi makâm-ı üstâdîde tutar, ta'zîmât-ı lâzîmede bulunmuş. 1321 Saferinin 22'nci Çarşamba gecesi irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiş ve son def'a olmak üzere:

Bîmâr-ı hicrân ile bîzâr-ı hayâtız

beytini söylemiştir. 'Ârifâne ve hakîmâne ba'zı âsârı vardır. İbnülemin Mahmûd Kemâl Bey'in “Kemâtü'l-Hikmet” unvânlı eseri, hazret-i Hikmet'in terceme-i hâl-i muhtasarıdır. [59]

ve:

Zıll-i mevhûm-ı ‘ademdir şu sevâd-ı imkân

Seyr-i mâhiyyet-i dehre nazar-ı pâk yeter

beyitlerini hâvî olan eserleri bu kısımdandır.

3- “Hamâsiyyât”dır ki: Medh-i şecâ‘at, tehyîc-i hamiyet, teşvîk-i millet yolunda tanzîm olunan âsârdır. Nef‘î’nin⁹⁷ “Sultân ‘Osmân-ı Sâni” vâsfindaki:

[60] Âferîn ey rûzgârın şehsüvâr-ı safderi
‘Arşa as şimden girü tîğ-i süreyyâ-cevheri

Ser-firâz itdün livâ‘ü'l-hamd-i dîn-i Ahmedî

Kâfire gösterdün el-hakk dest-bürd-i haydarı

Tîğine n'ola yemîn eylerse rûh-ı murtazâ

Bir gazâ itdün ki hoşnûd eyledün peygamberi

beyitlerini hâvî olan kasîdesi gibi ba‘zı eserleri. Kemâl⁹⁸ Bey’in:

Görüp ahkâm-ı ‘asrı münharif sıdk u selâmetden

Çekildik ‘izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetden

beytiyle başlayan meşhûr kasîdesi ve ekser manzûmâtı, ‘ale'l-husûs:

⁹⁷ ‘Ömer Nef‘î Efendi: Erzurum tevâbi‘inden “Hasan Kale”de doğmuş, Sultân Ahmed devrinde İstanbul’a gelmiş. Ricâl-i devleti kasîdelerle medh ederek şöret almış. Mu‘ahharen Ahmed-i Evvel, ‘Osmân-ı Sâni, Murâd-ı Râbi‘ gibi ‘Osmânlı pâdişâhlarına intisâb ile o vakit menâsıb-ı refî‘adan sayılan “cizye muhâsebecisi” olmuş, nihâyet Sadrazam Bayram Paşa’nın emriyle 1044 târihinde boğulup cesedi denize atılmıştır. ‘Osmânlıların yegâne kasîde-serâsı ve tarz-ı kadîm-i edebin mu‘azzam bir dehâsı olan bu suhan-ver-i eşherin Türkçe dîvânı matbû‘, Fârsî dîvânıyla “Sihâm-ı Kazâ”sı gayr-ı matbû‘dur.

[60]⁹⁸ Kemâl Bey: 1250 târihlerinde İstanbul’da doğmuş, 1306 senesinde Sakız’da vefât ederek Gelibolu civârındaki “Bolayır”da “Gâzi Süleymân Paşa” Türbesi hazîresine defnolunmuşdur. “Kemâl-i mücessem” ta‘birine sezâ-vâr olan müşârün-ileyh hakkında beyân-ı mütâlâ‘aya te‘eddüb ederiz. Recâizâde Ekrem Bey’in:

Cihân-ı edeb mâtem etse sezâ
Ki erdi o mihr-i kemâle zevâl

Telehhüfle târih ararken kalem
Dedi savt-ı hâtif “dirîgâ Kemâl”

1306

kit‘ası intikâl-i Kemâl’in târih-i mü‘essiridir. [61]

[61] ‘Osmânlıların mülküdür âzâd-i te‘addî
Kimdir uzatan hâkimize pâ-yı tesaddî
‘Osmânlılarız biz, ederiz böyle tehaddî:
‘Osmânlıların kişveri: ‘Osmânlılarındır
Türkiye: Vatan erleri ‘Osmânlılarındır

ve:

Sînedeki hubb-ı vatan sermâye-i îmânımız
Bir perestiş-kâr-ı dîdâr-ı vatandır cânımız
‘Âşık-ı ‘ulviyyetiz, çünkü vatan cânânımız
Pây-mâl olsun yolunda katre katre kanımız
Ey vatan! Ey sevgili ma‘şûka-i vicdânımız

kıt‘alarıyla musaddar ve geçen seneki defterinizde muharrer olan “Terâne-i Millî” ve “Served-i Millet” ‘unvânlı neşîdeler bu kısımdandır.

4- “Garâmiyyât”dır ki: Hissiyât-ı muhabbet ve te‘ellümât-ı firkatden husûle gelen kalbî feryâdlardır.

[62] “Fuzûlî”nin⁹⁹

Çekme dâmen nâz eyle üftâdelerden vehm kıl
Göklere açılmasun eller ki dâmânundadır

beyti gibi elvâh-ı rakîka ve mü‘essireyi ihtivâ eden dîvânı –hemân ser-â-pâ– bu kısımdandır.

Gönlümün hüzn-i garâm-âgînini
Muktedir olsam da tefsîr eylesem
Bir yetîmin kürbe-i gam-gînini
Nevha-i hâmemle tanzîr eylesem

§

⁹⁹ Mecmû‘a-i Ebuzziyâ’nın beyânına göre Fuzûlî: Hille müftüsünün oğlu olup 910’da Kerbelâ’da doğmuş; Bağdâd’da iştihâr ederek 975’de yine Kerbelâ’da vefât eylemiş ve meşhed-i İmâm Hüseyin civârına defnolunmuşdur. Eş‘âr-ı Türkiyyesinden bir kısmıyla “Leylâ ve Mecnûn” manzûmesi tab‘ edilmiş, Fârsî dîvânı henüz basılamamıştır. Midhat Cemâl Bey’in ta‘rîf-i şâ‘irânesince “Hem mâzî şâ‘iri, hem hâl-i hâzır şâ‘iri, hem istikbâl şâ‘iri” olan Fuzûlî’nin nazm-ı bed‘î gibi üslûbu kendine mahsûs nesr-i latîfî de vardır. “Hadîkatü’s-sü‘adâ” ismindeki kitâbıyla dîvânının mukaddimesi ve Yeğen Mehmed Paşa’ya yazdığı meşhûr mektûb, iktidâr-ı nâsirânesinin bir hüccet-i bâhiresidir.

[63] Dîde-i bî-dâd-ı yâre ‘arz için
Rûhumun ye’ s-i melâl-efrûzunu
Safha-i şî‘rimde göstersem bütün
Bir şehîdin son dem-i dil-sûzunu

§

İnsilâh-ı cism edip olsam enîn
Bir gümân târında etsem istitâr
Zahmeler vurdukça bir dest-i hazîn
Eylesem erbâb-ı ‘aşkı nâle-kâr

§

Muhtazar bir ‘âşıkın enzârını
Tercemân etsem lisân-ı hâlîme
Pür-şikeste bir kuşun ekdârını
Kılsa teşbîh inkisâr-ı bâlîma

§

Söyleyin ey âşinâyân-ı garâm!
Merhamet eyler mi hâl-i zârîma
Bir tebessümle eder mi şâd-kâm
Gül açıp sahn-ı hazân âsârîma

§

Tatlı bir handeyle baygın bir nigâh
Zübde-i âmâlî kalb-i nâsîrin
Nâ’îl-i rü’yet olur mu, yoksa âh
‘Âkıbet hüsrân mı ‘ömrü Tâhir’in

manzûmesi de garâmiyyât kısmına dâhil olabilir.

5- “Şarâbiyyât”dır ki: Cânlar yakan, hân mânlar yıkan şarâb ile ‘âlem-i âbın lezzet ve letâfetine dâ’ir:

İç bâde güzel sev de ne derlerse desinler
Meyhânede yat evde ne derlerse desinler

-Lâ-

[64] tarzında söylenişlerdir.

Sahâ'îf-i devâvîni, katarât-ı sahbâ ile lekelenmiş masa örtülerine benzeten bu yazılar; ma'a't-te'essüf ekâbir-i şu'arâmızdan pek çoğunun mecmû'a-i sânihâtını kirletmekdedir.

Keşke Nef'î ile Kemâl'in:

Merhabâ ey câm-ı mînâ-yı mey-i yâkût-reng
Devri gelsin senden öğrensin sipihr-i bî-direng

ve: Bezm-i safâda seyr et ol câm-ı gül-nisârı
Bir lâle hey'etinde gör feyz-i nev-bahârı

beyitleriyle musaddar olan “sâkî-nâme”leri ve Ekrem Bey’le Nâcî’nin¹⁰⁰

[65] Şarâbı kim ki nûş eder dilinde ‘aşk cûş eder
Misâl-i yemm hurûş eder dü-çeşm-i eşk-bâr ile

ve: Gönlüme sâkîyi mi ‘mâr eyledim meyhânedede
Allâh Allâh Ka‘be i ‘mâr eyledim meyhânedede

beyitlerini hâvî bulunan yâveleri yazılmamış olsa idi suhan-verân-ı ‘asra sû’-i zann etmeyelim ammâ eski şâ‘irlerde garîb bir hâlet-i rûhiyye varmış. Sarhoş olmadan şi‘r söylenemezmiş gibi ‘işreti şâ‘irliğin levâzımından ‘addetmişler ve ibtilâ-yı kü’ûle “rindlik” ‘unvân-ı muhteşemini vermişler! Kimi:

Lokma-i gam ki gelû-gîr-i melâl oldu bana
Şî‘r-i mâder gibi mey, şimdi helâl oldu bana

- ‘İzzet Bey-¹⁰¹

¹⁰⁰ Mu‘allim ‘Ömer Nâcî Efendi: İstanbullu Saraç ‘Alî Bey isminde bir zâtın oğludur. Pederinin irtihâlinden sonra Varna’ya giderek orada tahsîl-i kemâl eylemiş, bi'l-âhire İstanbul’a gelip Tercümân-ı Hakikat Gazetesi’ne muharrir-i edebi olmuş, Sultânî, Mülkiyye ve Hukûk mekteblerinde edebiyât dersi verip son zamanlarında “Târîh-nüvîs-i Selâtîn-i Âl-i ‘Osmân” ta’yîn edilmiş 1310 târihinde 44 yaşında iken bi'l-irtihâl “Sultân Mahmûd Türbesi” hazîresine defnolunmuşdur. Şâ‘iriyeti ba‘zılarınca kabûl edilmese bile merhûm cidden muktedir bir mu‘allim-i edeb idi. Manzûm ve mensûr birçok eseri vardır ki ‘aleyhinde bulunanlar da o âsâr-ı muhalledenin müstefîdi olmaktadır. Keşke sağ olaydı da hîdemât-ı edebiyesi temâdî edeydi.

[65] ¹⁰¹ ‘İzzet Bey: İstanbul şu‘arâsındandır. Hâcegân-ı dîvân-ı hümayûndan iken 1222’de beglikçi ve 1223’de Murahhas-ı sâlis olarak musâlaha için Eflak’a gönderilmiş ve ‘avdetinde ya’nî 1234 târihinde Kâdî Köyü’nde i‘dâm edilmişdir. Dîvânçesi matbû‘ olup Türkî ve Fârsî manzûmâtı vasat derecedir. [66]

ve: Hill-i mey emrinde bir tedbîr buldum gûş idün
Mest olun teklîf sâkıt (olsun)¹⁰² andan nûş idün

-Lâ-

[66] herzesiyle istihlâl-i şarâba kalkışmış; kimi içmeden men' edildiği âb-ı âteşini ihtikân
sûretiyle isti' mâle başlamış¹⁰³ kimi:

O rind-i mey-perestim ki kâse-i serime
Dokunsalar gelir âvâze-i şarâb şarâb

-Enîs Dede-¹⁰⁴

diye sayıklamış. Kimi de:

[67] Ben şehîd-i bâdeyem dostlar! demim yâd eyleyin
Türbemi meyhâne enkâzıyla bünyâd eyleyin
Türbedâr olsun bana bir pîr-i mey-hûr-ı garîb
Nezr-i ser-hoşân ile ol pîre imdâd eyleyin

-Lâ-¹⁰⁵

tarzında vasiyyetler etmiş!

Şi'r ile şu'ûrun bir asıldan olduğu ve meşrûbât-ı kü'ûliyyenin 'akıl ve şu'ûru sâlib
bulduğu muhakkak iken:

Bir şâ'ire müntehâ-yı maksad
Bir şîşe şarâb ve bir semen-had

-Ziyâ Paşa-

demenin hezeyân-ı mestâneden ne farkı kalır?

Sarhoş na'ralarından başka bir şey olmayan bu türlü sözler, artık edebiyât sâhasından
teb'îd edilmelidir.

¹⁰² Bu kelime metinde geçmemektedir. Müellifin aynı beyti başka bir eserinde de kullandığını ve orada
"olsun" kelimesinin geçtiğini tespit ettik: Abdulluttalip İpek, Nedim'in "Köşk Kasidesi"ne Namık Kemal ve
Ziya Paşa'nın Nazirelerinin Tâhirü'l-Mevlevî Tarafından Şerhi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları
Dergisi, 56 (2016), s.993.

¹⁰³ Bu, alkolik şâ'ir: Ebulfeth'in mu'âsırlarından ve evvelce nazar-gerdelerinden olan Tokadlı "Melihî"dir ki
Velîüddîn oğlu Ahmed Paşa'ya ders-i edeb vermiş muktadir, fakat harâbâtî bir adam imiş. Bir vak'a-i garîbe
netîcesinde söylediği:

Âferînler şarâb-ı gül-rengi
La'net olsun bozaya vü benge

beyti miyân-ı mey-âşâmanda meşhûrdur.

¹⁰⁴ Bu zât: Sâlik-i ma'nevî, 'ârif-i mesnevî bir şeyh-i Mevlevîdir. Edirne Mevlevîhânesi'nde post-nişînlik
etmiş ve ağzı ta'am-ı şarâba pek yabancı kalmış iken mazmûn-perdâzlık merâkıyla kendi kendine iftirâda
bulunmuşdur. 1147'de vefât ederek şeyhi bulunduğu dergâhın hazîresine defnedilmiş ve epeyce 'ârifâne
sözleri ihtivâ eyleyen divânçesi tab' olunmuşdur.

¹⁰⁵ Bu şiirin Rıf'at Dede'ye ait olduğunu tespit ettik. Ayrıntılı bilgi için bk.: Zülfü Güler, Harput'ta Edebiyat
ve Sözlü Folklor, Dünü ve Bugünüyle Harput (Tarih, Edebiyat, Şiir, Folklor), TDV Elazığ Şubesi Yayınları,
Cilt I (1999), s.442.

6- “Tesâvîr”dir ki: Bir mevki’i, bir vak’ayı, bir hâli, bir şahsı musavver olmak üzere yazılan ve meydâna gelmeleri için fırça yerine kalem kullanılan levhalardır.

Devr-i hâzır-ı edebîn şâ’ir-i yegânesi Mehmed ‘Âkif Bey’in “Safahât-ı Hayât” nâmıyla yazdığı eserler bu kısmın numûne-i kemâlidir. Manzûme-i âtî de bir tasvîr sayılabilir:

[68]

İstanbul’a Bir Adam...!

Üsküdar dolmuşu ‘unvân-ı kıdem-perverini
Senelerden beri hıfz etmiş olan tekneleri

Bilmeyen yok gibidir memleket efrâdından
Hepsi yâd etmektedir vasfını ecdâdından

Görünür tehlikedir her biri, lâkin ağreb
İskele kaydına bak cümlesi: bahrî merkeb

Kalafatsız, boyasız, minderi yok, üstü açık
Çatlamış tahtaları: yağlı çamurla bulaşık

Menba’-ı âb-ı kazâ râkibe her lahza dibi
Yanlarından boşanır kirli su, şelâle gibi

Yelkeni eski çuvâl, belki kamışdan direği
Bağlı ıskarmozu iplik ile, ekli küreği

Mûziyâta döşeme tahta mı vâsi’ mesken
Köhne armuzları birçok haşerâta me’men

Cem’ ü nakl etdiği azdâdı görüp de demeli
Keştî-i Nûh-ı Nebî’nin ufacık bir modeli

Kaç ‘asırdan beri akvâma derûnî sergi
Feyz-i âmîziş ona sanki ezelden vergi

[69]

Fikr-i tevhîd-i ‘anâsır ile hâdim hepsi
Getirir bir araya Ahmed ile Varteres’i

Dinlemez hiç denizin mevcini, hattâ lodosu
Geçirir karşıya Avram ile Bakkâl Bodos’u

Eskiden kahveye çıkmazken ahâli sakınıp
Bunun olmakda idi dâhili gûyâ ki kulüp

Sıkışır sathına millet de temâs eyler idi
Sanki birleşmek için vaz‘-ı esâs eyler idi

*
* *

Bunların iskelesi pîş-gehinden bir gün
Mütefekkir geçiyordum vapura binmek için

“Mülkün âhengi yine niçin böyle bozuk gitmededir
Yine her yerde şikâyetçi zuhûr etmededir

Bulamazsın arasan kimsede memnûniyyet
(Müselmân la‘net eder, gayr-ı müselmân la‘net)¹⁰⁶

[70] Çoğumuz lafz-ı hamîyyetle çalım satmadadır
Yutmuyor halk, fakat kendini aldatmadadır

Yok iken doğru, dürüst bir ufacık mektebimiz
Bahs-i ‘irfânda Felâtûn-ı zamânız hepimiz

Ekserî tecrübesiz, nâ-ehl ellerde umûr
‘Adem-i tecrübeden her işimiz gark-ı fütûr

Yok mu bir çâre? Diyordum ki kapansın uçurum”
“Yürü, İstanbul’a haydi bir adam istiyordum”

¹⁰⁶ Mısrâ‘: Ziyâ Paşa’nındır.

Diye bir sayha işitdim de tevakkuf etdim
Sonra görmek emeliyle sese doğru gitdim:

Bir kayıkçı alarak üç kişiyi teknesine
Müterakkıb daha bir müşterinin binmesine

Bir adam ha! diye haykırmada kalkıp gidecek
Bir adam... İşte bu bî-çâreyi dil-şâd edecek

*
* *

Vapur İstanbul'a etmişti teveccüh ben ise
Düşünüp dalmış idim bahr-ı 'amîk-i ye'se

[71]

“Bir adam istemedi bak şu zavâllı, kâni‘
O, biri bulmaya –nâdirse de– yokdur mâni‘

Vatanın öyle –fakat– kaht-i ricâli var ki:
İsteyip beklediği kimse değildir bir iki!

Bu adamlar ne vakit bizde zuhûr eyleyecek
Mülkü himmetleri gül-zâr-ı sürûr eyleyecek

Bunları memlekete bahş eyle ey Rabb-i ‘ibâd
Şu harâbe vatanı bâri sen eyle âbâd”

Hasb-i hâliyle tazarru‘ ediyorken bakdım
Gelmişiz köprüye herkes gibi ben de kalkdım

7- “Rivâyât”dır ki: Muhayyel yâhûd vâkı‘ bir hengâmeyi ifâdât-ı şâ‘irâne ile nakleden eserlerdir. Arnavud Yahyâ Bey’in¹⁰⁷ Nev‘î-zâde ‘Atâyî’nin¹⁰⁸ “hamse”leriyle Fuzûlî’nin

¹⁰⁷ Yahyâ Bey: Sipâhîlerden olup seyf ve kalemi câmi‘ bir zât idi. Selîm-i Evvelin münâdeme ve müşâ‘aresine mazhar olmuş, 990’da vefât etmiştir.

¹⁰⁸ ‘Atâ’ Efendi: Şâ‘ir Nev‘î’nin oğlu olup 991’de doğmuş, ikmâl-i tahsîl ile birçok yerlerde kâdîlikde bulunduktan sonra 1044’de irtihâl eylemiştir. “Hadâ’iku’l-hakâ’ik fî Tekmileti’ş-Şekâ’ik”ı meşhûrdur.

“Leylâ ve Mecnûn”u, Şeyh [72] Gâlib’in¹⁰⁹ “Hüsn ü ‘Aşk”ı, Hâmid Bey’in manzûm tiyatroları, Nâcî’nin “Zâtü'n-Nitâkayn” “Musâ bin Ebü'l-Gâzân” “Ertuğrul” manzûmeleri, Üsküdarlı Sâfî’nin “İslâm-ı Hazret-i ‘Ömer”i, Mehmed Celâl Bey’in “Manzûm Târîh-i ‘Osmânî”si bu kısımdandır.

8- “Medâyh” dir ki: Para koparmak yâhûd hulûs çakmak fikriyle selâfîne, vüzerâya, küberâya takdîm edilen [73] sitâyîş-nâmelerdir, tefer‘un ve istibdâdın sâ‘ik-i yegânesi, müşevvik-i mutlakı bunlardır denilse hatâ edilmemiş olur.

Bu kısmın mevâd-ı imlâ‘iyesi ‘ale'l-ekser kasâ'id olduğundan “kasîde” mebhasında tafsilât veririz.

9- “Merâsî” dir ki: Bir vücûd-ı kıymetdârın zıyâ‘-i ebedîsi üzerine edilen nev-hâtdır. Bunların mü‘essir olmaları için:

Hacle-i nâsûta girmezden mukaddem ‘Âliyem!
Eyledin rihlet dirîgâ halvet-i lâhûtuna
Bekliyorken ben sana şâl bağlamak hengâmına
Bağladım ammâ zavâllı kardeşim! tâbûtuna

nâlesi gibi müte‘essirâne yazılmış bulunmaları lâzımdır.

Bu kısımda, İbn Kemâl’in¹¹⁰ Selîm-i Evvel, Yahyâ Bey’in [74] Mustafâ Sultân, Bâkî’nin¹¹¹ Süleymân-ı Kânûnî, Fâzıl-ı Enderûnî’nin¹¹² Selîm-i Sâlis, ‘Alî Ekrem Bey’in Kemâl Bey

¹⁰⁹ Şeyh Mehmed Gâlib Es‘ad Dede: Edebiyyât-ı ‘Osmâniyenin fahr-ı sermedîsi olan bu şâ‘ir-i ‘âlî, Mustafâ Reşîd Efendi nâmında bir zâtın oğludur.

“Eser-i ‘aşk” terkîbinin irâ‘e etdiği 1171’de İstanbul’da doğmuş, 26 yaşında iken meşhûr “Hüsn ü ‘Aşk”ı yazmıştır.

Matbû‘ ve mu‘azzam dîvânıyla âsâr-ı sâ‘iresi vardır. Galata Mevlevîhânesi meşihatında ve 36 yaşında iken ikmâl-i enfâs ederek şârih-i Mesnevî “İsmâ‘îl Ankaravî” Hazretlerinin türbesi dâhiline defnolunmuştur. Surûrî’nin:

Geçdi Gâlib Dede cândan yâ Hû
1213

mısrâ‘ı, cenâb-ı şeyhin târih-i intikâlidir.

[73]¹¹⁰ İbn Kemâl Şemseddîn Ahmed bin Süleymân: İ‘lâm-ı ‘ulemâ-yı ‘Osmâniyyeden olup 932’de makâm-ı iftâyâ şeref vermiş 940’da ‘âzîm-i âhîret olmuştur. Hâlet-i ihtizârında söylediği (يا احد □ نجنا □ ممنا □ نخاف) cümlesinin vefâtına târih olduğu bi'l-hesâb anlaşılmıştır. Birçok te‘lifâtı ile berâber müretteb ve matbû‘ dîvânı vardır. Edirne Kapısı hâricindeki kabristânda medfûndur.

[74]¹¹¹ Mahmûd Abdalbâkî Efendi: 933’de İstanbul’da doğmuş ve Rumeli kâdî-‘askerliğine kadar irtikâ eyleyerek:

Bâkî efendi gitdi ‘ukbâya bin sekizde

hakkındaki mersiyeleriyle Hâmid Bey'in "Makber"i Ekrem Bey'in "Nijad Ekrem"i ve bi'l-hassa "Pîrâye"si, Nâcî'nin:

Ta' dîl-i elem etmeden ey şî'r-i revânım
Sen dur, yürüsün eşk-i dem-â-dem-cereyânım

[75] Vefâ Bey'in:¹¹³

Seni mezâra bıraktım hayâta küsdüm ben
Değil hayâta bütün kâ'inâta küsdüm ben

beyitleriyle biten figân-nâmeleri zikre ve mütâla'aya şâyândır.

Bu kısma ilhâkı îcâb eden ba'zı vefât târîhleriyle kabir kitâbeleri vardır ki bunlar, mezâr taşı ısmarlanır gibi bir şâ'ire sipâriş olunur. Bî-çâre şâ'ir, aslâ tanmadığı merhûmun meziyyât-ı güzîdesinden bahseder ve rûh-ı mağfûrunu cennete sokacağı diye fi-sebîl-illâh uğraşır durur. Seng-i makâbir gibi soğuk birkaç beyit yazabilirse meyyitin velîsine tutuşdurup elinden yakasını kurtarır. Numûne lâzımsa berây-ı hâtır tanzîm ettiğimiz bir târîhi yazalım:

[76] Eden vazı'-kadem sevk-i kaderle sath-ı dünyâya
Geçer cisr-i cihândan mutlakâ iklim-i ahrâya

Nidâ-yı irce'î bir emr-i kat'îdir ki şâmildir
Onun hükm-i 'umûmîsi bütün mahlûk-ı mevlâya

Bu fermân-ı İlâhîye Tunuslu mîr-i Kâmil de
İcâbet eyleyip 'azm etdi seviyy-hakk-te'âlâya

mısrâ'ndan anlaşıldığı üzere bin sekiz târîhinde vefât etmiştir. Matbû' divânından mâ'adâ âsâr-ı 'âlemânesi vardır. Tarz-ı edebî islâha çalışarak muvaffâk da olmuş ve "müceddid-i suhan" 'unvân-ı iftihârını kazanmıştır.

¹¹² Hüseyin Fâzıl Bey: Safed Kasabası'nda mütevellid olup cediti "Tâhir 'Ömer" in i'dâmını müte'âkıb birâderi Kâmil Bey'le beraber İstanbul'a getirilip Enderûn'a çırak edilmiş ve iki kardeş orada birer şâ'ir olarak yetişmiştir. Selîm-i Sâlis devrinde Haleb Defterdârı ta'yîn edilmiş ve 1214'de Rodos'a nefy olunmuşdu. Bilâhare gözlerine 'amâ geldiğinden İstanbul'a 'avdet ve 1225 târîhinde vefât eyleyerek Eyüb'de Kızıl Mescid Kabristânı'na defnedilmiştir.

Dîvânından başka hezle müte'allık ba'zı manzûmeleri vardır.

[75] ¹¹³ Ahmed Vefâ Bey: Birâderi İsmâ'îl Safâ merhûm gibi mâder-zâd bir şâ'irdir. Pederi şu'arâdan Behçet Efendi olup 1284 Nisanı'nın 16'sında doğmuş ve Dârü's-şafaka'da ikmâl-i tahsil eyledikten sonra 'asabî bir 'illete mübtelâ olarak 17 Mart sene 317'de birâderinin Sivas'da irtihâlini müte'âkıb vefât eylemiştir. Kabri Üsküdar'da Karaca Ahmed Mezârlığı'ndadır. Dâder-i muhteremi 'Alî Kâmil Bey Efendi tarafından "Eş'âr-ı Vefâ" 'unvânıyla tab' etdirilen bakıyye-i âsârı cidden hazin ve şâyân-ı mütâla'adır.

Ganû'l-kalb u sâhib-istikâmet, merd-i 'ârifdi
Hayâtı munhasırdı hayra, tervîc-i berâyâya

İkâmet eyleyip altmış sekiz yıl mülk-i fânîde
Nihâyet 'âzim oldu gülşen-i firdevs-i a'lâya

Îlâhî hem-civâr et hazret-i sultân-ı kevnine
Revân-ı pâkını mazhar kılıp nûr-ı tecellâya

Gelip de hamse-i âl-i 'abâ bildirdi târîhin
Sefer kıldı dirîgâ rûh-ı kâmil mülk-i 'ukbâya

1327

Seyyidü's-şühedâ İmâm Hüseyin Kerbelâ 'Alî cedde ve 'Aliyye't-tahâyâ hazretleri hakkındaki tefci'âta da mersiye denilir ki bu vâdîde

[77] Nevres'in:¹¹⁴

Demdir ey dil alayım destime levh ü kalemi
Şûr-ı mâtem ile tecdîd edeyim ki köhne gamı

beytiyle başlayan terkîb-bendi ve Kâzım Paşa'nın¹¹⁵ "Makâlîd-i [78] 'Aşk'ı ile Mu'allim Feyzî Efendi'nin "Vâveylâ" ismindeki manzûm kitâbları âsâr-ı mü'essiredendir.

Mersiye bahsi açılınca, şu'arâ-yı 'Acem'den "Muhteşem Kâşânî"nin nâmını unutmak kadir-nâ-şinâslıktır. Binâ'en 'aleyh bu isim hâtırınızda kalmalı ve müşârün-ileyhin:

يا بضعة البتول زابن زياد داد

كو خاك اهل بيت رسالت بباد داد

gibi âteşîn feryâdları ihtivâ eden mersiye-i meşhûresi mütâlâ'a-güzârınız olmalıdır.

¹¹⁴ Bağdâd Vâlisi 'Alî Rızâ Paşa'nın 'utekâsından imiş. Bir müddet Hâriciyye Nezâretinde devâm etmiş, mu'ahharen ordu muhâsebeciliklerinde bulunmuşdur. Elsine-i selasede manzûmâtı hâvî dîvân-ı mu'azzamı matbû' olup mütâlâ'asından anlaşılacağı üzere hakkında Kemâl Bey'in:

Nevres okunur belâ mıdır hiç
Şâ'irliğe âşinâ mıdır hiç
Bir ehl-i kemâl eliyle heyhât
Bir har ola dâhil-i harâbât

demesi gayr-ı muhıktır. 1175'de Bursa'da vefât eden mevâliden ve esâtize-i eslâfdan "Kerküklü Abdurrezzâk Nevres Efendi"den tefrik için "Nevres-i Cedîd" nâmıyla yâd olunur.

¹¹⁵ Mûsâ Kâzım Paşa: Koniçeli olup 1237 târihinde doğmuş ve pederi Hüseyin Bey'le İstanbul'a gelerek ba'de't-tahsîl Dîvân-ı Hümâyûn, Mühimme, Mektûbî-i Mâliye kalemlerinde bulunduktan sonra Tabur Kâtibliğiyle sınıf-ı askerîye geçmiş ve Ferîklik rütbesine kadar irtikâ eylemiştir. Vefâtı 307 târihlerinde, medfeni Üsküdar'da "Azîz Mahmûd Hüdâyî" Dergâhı hazîresindedir. Ehl-i beyt-i nebevîye muhabbetiyle meşhûr ve ricâl-i devlet mecâlisinde âteş-zebânlığı mezkûr bir şâ'ir idi.

10- “Hicviyyât” dır ki: Teşrîh-i rezâ'il ve teşhîr-i erâzil için yazılan yazılardır. Ma'a-mâ-fih bunlarda nezâhet-i beyâna ri'âyet zarûrîdir. Çünkü tarz-ı ifâde, dâ'ire-i edebi tecâvüz eylerse 'âdetâ nazmen söğülmüş ve terzîl yerine rezâlet edilmiş olur. Nezîh olmak şartıyla hiciv, hak ve hakîkatın müdafî'î, gadir ve fazâhatın mâni'îdir. Bir zâlim-i muta'azzımı Allâh'ın kahr-ı imhâlkârısından ziyâde hicvin te'sîr-i ânîsi titretir. 'Abdulazîz gibi bir pâdişâha yerine göre ser-fürû etmeyen Vezîr 'Âlî “Zafer-nâme”nin beyânât-ı mütehekkimesine karşı mağlûb-mütelâşî kalmışdı. Jön Türklerin “Meşveret” Gazetesi'yle olan [79] mücâhedâtına ehemmiyet vermeyen devr-i sâbık ricâli, Eşref-i âteş-zebânın –kıta'ât-ı hicviyyesiyle– etdiği cihâd-ı ekberden pek ziyâde çekinirdi. Çünkü Cerîde-i Meşveret'i hemân kimse görüp okuyamadığı hâlde Hicviyyât-ı Eşref'i herkes işitip yazar ve yazdırırdı. O kıt'alar, erbâb-ı isâ'etin künyesine öyle şerhler veriyor, nâm-ı fazâhatlarına o türlü âbideler rekz ediyordu ki onların delâletiyle çehre-i ma'neviyyetleri hacâlet-i sermediyyeden kurtulamayacakdı. Hiciv, denilince en evvel hâtıra –mu'âsırlarına el-amân çağırtmış ve nihâyet dili belâsına uğramış olan– Nef'î ile –manzûmât-ı hicviyyesini ihtivâ eden– “Sihâm-ı Kazâ”sı gelir. Garîbdir ki:

Gökden nazîre indi Sihâm-ı Kazâsına
Nef'î diliyle uğradı Hakk'ın belâsına

-Lâ-

denilecek kadar iştihâr eyleyen bu eserin kıymeti şöhretiyle mütenâsib değil, 'âdetâ seb ve şetim mecmû'asıdır.

Mündericâtından –Sadrazam Gürcü Mehmed Paşa hakkındaki– şu beyitleri numûne olmak üzere yazıyoruz.

[80] Zihi husrân-ı dîn ü devlet ü neng-i müselmânî
K'ola bir dîv-i hüsnâ mâlik-i mühr-i Süleymânî

Ne dîv, efsârı yok bir bâr-gîr-i fil-peyker kim
Har-i deccâldür dirdüm eger olsaydı pâlânı

Neler itdi ne denlü fitne peydâ oldı 'âlemde
İdince tâ vücûdıyla mülevves sadr-ı dîvânı

Tama' bir mertebe zâtında mel'ûnun ki hırsından
Yutardı kuyruğundan bulsa ger hûk-ı beyâbânî

Kadîd olsun kazık başında kalsun haşre dek öyle
Kurutsun anı tâb-ı âftâb-ı kahr-ı Yezdânî

Bunlar, o mecmû'anın en parlak ve en nezîh olan ebyâtıdır. Artık sâ'irlerini kıyâs ve tasavvur ediniz.

Bizce, Nef'î'nin en belîğ hicivleri Sihâm-ı Kazâ'sında değil, dîvânında ve medhiyye diye ekâbire takdîm ettiği kasâ'id miyânındadır ki:

Bir 'asrda geldün ki bu bâzâr-ı fenâyâ
Sermâye-i 'irfânı olanlar zarar eyler

beyti onlardandır.

[81] Bir de Surûrî¹¹⁶ Vehbî¹¹⁷ 'Aynî¹¹⁸ gibi gevezelerin hicviyyâtı vardır ki hey'et-i 'umûmiyyesine birden şütûm-ı galîza! [82] deyip geçmek muvâfıktır. Şâyân-ı hayretdir ki dakâyık-ı edebiyâta hakîkaten vâkıf olan bu fazîletli adamlar, ta'rîzât-ı edebiyeye: diye hayli edebsizlikde bulunmuşlar da Eşref'in, meselâ Encümen-i Ma'ârifî tasvîr eden:

'Ale'l-'amyâ çizerler her kitâbdan birtakım yerler
Edîbim! Sanma ki yalnız senin dîvânı çizmişler
Geçen gün encümende yok imiş "Hayret" bütün hey'et
'Arabca bir 'ibâre zann edip Kur'ân'ı çizmişler

kıt'a-i mazmûndârı gibi söz söyleyememişler ve:

Eski bir top yükletip bir merkebe
Rast gele salmakda halka süngü şâh

Pâdişâhım! Sen hayâ etmez misin?
Senden eşna' zulmü yaptı dünkü şâh

¹¹⁶ Seyyid 'Osmân Surûrî Efendi: Adanalı olup 1165 târîhinde doğmuş, 1193'de İstanbul'a gelerek mahlas-ı kadîmi olan "hüznî"ye bedel "surûrî" unvânıyla iştihâr etmiş,

Surûrî'nin vefâtı bâ'is-i hüzn oldu ahbâba mısra'ından anlaşıldığı üzere 1229'da vefât eylemiştir. Târîh bulmak husûsundaki muvaffakiyyâtı ve Sünbülzâde ile 'Aynî'ye karşı yazdığı Hezeliyyât'ı ile meşhûrdur. Dîvânı ile mecmû'a-i hezeliyyâtı basılmıştır.

¹¹⁷ Sünbülzâde Mehmed Vehbî Efendi: Mar'aş hânedânından Reşid Efendi'nin oğludur. İnan'a sefâretle gönderilmiş ve birçok yerlerde kâdîlik etmiştir. Fazlî gibi fiskî ile de müştahir idi. Gözlerine 'amâ târî olduğu hâlde 1224'de irtihâl etmiştir. Kavî tab'at bir nâzım idi. Dîvân-ı mu'azzamı, Tuhfe ve Nuhbe isimindeki eserleri matbû' ve meşhûrdur.

Târîh-i intikâli: "Gülşen-i cenneti me'vâ kıla Sünbül-zâde" mısra'ıdır.

¹¹⁸ 'Aynî Efendi: 'Ayntablı olup efâdil-ı ulemâdandır. 1170'de doğmuş ve ba'de't-tahsil İstanbul'a gelerek Bâb-ı 'Âlî hâcesi olmuştur.

'Aynî'ye 'ömri gelmedi lemh-i basar kadar mısra'ı târîh-i vefâtı olan 1254 senesini gösterir. Galata Mevlevîhânesi hazîresine defnedilmiş ve dîvân-ı eş'ârı tab' olunmuştur.

levhâsını vücûda getirememişlerdir.

*
* *

Yukarıda “hiciv, gadir ve fazâhatın mâni’idir” demişdik. Bunu isbât için size bir vak‘a nakledelim: Üç, dört sene evvel ramazân-ı şerîf gecelerinden birinde Çukurçeşme’den Şehzâdebaşı’na çıkan sokakdan geçiyorduk. Câddeye yaklaşınca [83] topuklara kadar yükselen miyâh-ı mülevveseden tahaffuz emeliyle basacak taş aramaya, havâ-yı müte‘affini koklamamak fikriyle burnumuzu tıkamaya mecbûr olduk. O nefret ve hiddetle hâtıra gelen:

Şehzâdebaşı’ndaki ahâli
Kirlletmede câ-be-câ-zemîni
Esvâk, bütün temîz kalırdı
Bir köşede dursa Şehr-i emîni

kıt‘asını, oturduğumuz çaycıda ba‘zı ahbâya okuduk. Derhâl istinsâh edildi ve o gece tekâmîl-i çaycılarda okunmaya başladı. İki gece sonra yine o sokakdan geçerken orasının mümkün mertebe temîzlendiğini ve men‘-i tebevül vazîfesiyle mükellef bir belediye çavuşunun aşağı yukarı dolaşdığını gördük ki bu kadarcık olsun takayyüd, bizim kıt‘anın nefîce-i münebbihe ve müfidesi idi.

*
* *

Nezâhet-perverân üdebâdan biri hicvi “müstekreh bir şey’ ağzına alıp başkasının yüzüne tükürmekdir” diye ta‘rif etmiş. Doğrudur. Fakat hîç kimse bilâ-sebeb sakız çiğnemezken, o müstekreh şey’ ağzına alıp da kızartmak istediği sûrete tüküren bir şâ‘irin ne gibi mecbûriyyet tahtında kaldığı da düşünölmelidir. Meselâ: bulunduğu dâ‘ire-i resmiyyede [84] temeyyüz ve tahayyüz etmiş bir ehl-i kalem, ma‘lûmâtına nisbeten pek dûn olan ma‘âşına kanâ‘atle çalışıp dururken, yazmak şöyle dursun okumaktan bile ‘âciz bir mahmînin –yürü ya kulum! hitâbına mazhar olmuş gibi– birden bire terakkî etdiğini görür, gurûr-ı câh ile kendine de kafa tutmaya başladığını müşâhede eylerse tabî’idir ki cânı sıkılır ve o sıkıntı ile:

سرّ (الجنس الى الجنس) ى
Eyle eşşeklik ebleh-âmirine ‘arz-ı hüner

Cedd-be-cedd ibn-i himâr olduğunu isbât et
Bana yekden bini versin kübrâ dersin eğer

kıt'asını yazıverir. Vâkı'â bu bir boş boğazlık, binâ'en 'aleyh kabâhatdir. Lâkin insâf edelim ki asıl kabâhat; söyleyende midir, söyletende midir?

*
* *

Hicviyyâta ilhâkı lâzım gelen bir kısım daha vardır ki meşhûr bir nazmın vezin ve kâfiyesi taklîd edilmek sûretiyle latîfe-perdâz olmak, doğru bir ta'bîr ile zevzeklik etmektir. Böyle yazılara "hezliyyât" denildiği gibi san'at-ı icrâsına da "tehzîl" nâmı verilir. Meselâ Cem Gazetesi'nde geçenlerde bir [85] manzûme mündericdi ki tek gözlük kullanan bir Fâris-i mûlahhamı tasvîr ediyor ve:

Bir küp meselâ bir semer üstünde yer eyler
Ya bir fiçî geh çifte sırkla sefer eyler

Ya bir dubayı rabt ile bir eski stimbot
Hışlar, iniler, dâhil-i mirsâda cer eyler

Ya bir kocaman deng, bocurgadla vapurdan
Gümrük önüne doğru hevâdan güzer eyler

Vech-i şebahi olmasa da bunları rü'yet
Bir fâris-i zî-şâne dili bâ-haber eyler

Ol fâris-i yek-rân ki ona Gâzî-i Battâl
Hem-deng olamaz, râh-ı firârı siper eyler

Ol zât-ı mufahham u mûlahham ki piyâde
Gezse ayağı kaldırım üzre eser eyler

Bir peş çıkamaz pantolon için bilemez de
Hayyât-ı vehim, atlas-ı çarhı heder eyler

Bir çizmesine pençe çıkarmak hevesiyle
Haffâf-ı emel, gâv-ı zemîne zarar eyler

[86] Yandan görünen kubbe gibi batn-ı refî'i
Sağdan sola; soldan sağa setr-basar eyler

Çeşmindeki tek câmını zann etme "monokl"
Durmuş kamara penceresinden nazar eyler

At Meydânı'na heykelini diksin ahâli
Kim manzarası beldede teskîn-i şerr eyler

Düşmen başına eylesin Allâh onu balyoz
Bir darbesi bir orduyu zîr ü zeber eyler

beyitlerini hâvî bulunuyordu. İşte bu bir hezeldir ki Nef'î'nin:

Sanman ki felek devr ile şâm u seher eyler
Her vâkı'anın 'âkıbetinden haber eyler

matla'lı kasîdesini tanzîren vücûda getirilmiştir. Böyle –ma'nîdâr oldukları için–
kâri'lerine hande-i neşât bahş edebilen hezeller, bir dereceye kadar makbûldür. Fakat,
Nedîm'in:

Bin zebân söylersin ol çeşm-i sühân-perdâz ile
Dâsitânlar şerh idersin bir nigâh-ı nâz ile

matla'ıyla başlayan gazeli taklîden, hayâlî şâ'ir 'Ömer merhûm tarafından söylenen:

[87] Üsküdar'dan dolmuşa bindim geçerken karşıya
Şirketin vapuru geldi çatdı damlumbazayla

beyti sarf-ı yâve olduğundan medhûl sayılır ve ancak Karagöz perdeleriyle ba'zı mizâh
gazetelerinde okunabilir. "Hezeliyyât-ı Surûrî" bu yâvelerden pekçoğunu muhtevîdir.

*
* *

“Fenniyyât” denilmesi îcâb eden bir kısım nazm daha vardır ki bu nev’ manzûmeler, ‘âdetâ birer fen kitâbıdır. ‘Arabca ve ‘Acemcede manzûmât-ı fenniyye pek çoksa da lisânımızda “Sübha-i Sıbyân” “Tuhfe-i Vehbî” “Nuhbe-i Vehbî” gibi fenn-i lügâta müte‘allık ba‘zı manzûm kitâblar yazılmışdır.

“Tuhfe” ile “Nuhbe” Fârsî ve ‘Arabî kelimâtı etfâl-i nev-resîdeye kolayca öğretmek ve lügat ta‘lîmiyle berâber ağızlarını âheng-i nazma alışdırmak fikriyle yapılmış iki eser-i mu‘teberdir ki yakın zamânlara kadar mekteplerde okutulur ve talebeye hıfz etdirilirdi.

Manzûm lugatnâmelere eskiden verilen ehemmiyeti şundan anlayın ki Fransızca kelimeler bile vezne sokulmaya kalkışılmış [88] ve 1266 târîhinde “Miftâh-ı Lisân” isminde manzûm bir risâle tertîb ve tab‘ edilmişdir. Bunun mündericâtından numûne olarak birkaç beyti ‘aynen yazıyoruz:

Yüz (فیکور)	saç (شو و و)	(بارب) sakal
figure	cheveu	bârbe
Alna dendi (فر و ن)	başdır (ته ت)	
front	tête	
(سورسی) kaşdır	(قو) boyun,	kirpik (سپل)
sourcil	cou	cils
(لانغ) dile dendi,	küçük dile (لونه ت)	
langue	lovette	
(ژ و) yanak,	(له و ر) dudak	(طانب) şakak
joue	lèvre	tempe
(قور) cisimdir	(قالیته) keyfiyyet	
corps	gualité	

Bizim şu sûretle tasnîf eylediğimiz aksâm-ı nazm hakkında bu kadar ma‘lûmât, şimdilik size kâfi olacağından biraz da eşkâl-i nazmdan bahs edelim.

İntihâ-yı kısım-ı evvel

Kısım-ı sâni yakında neşredilecektir.

B. Eşkâl-i Nazm

TEDRÎSÂT-I EDEBİYYEDEN
NAZM VE EŞKÂL-İ NAZM

—
Muharriri:

Dârü's-şafaka Mu'allimlerinden

Tâhirü'l-Mevlevî

—
Kısm-ı Sâni
—

Dersa'âdet

Bâb-ı 'Âli Câddesinde "Yeni 'Osmânî" Matba'a ve Kitabhânesi

1329

[2]

EŞKÂL-İ NAZM

Mısra` yâhûd Mısra` - Lugaten: Kapı kanadı demektir. İstılâh-ı üdebâda: Nazmın şeklen en küçüğü, ta`bîr-i câ` izse âheng-i veznin bir batutalık parçasıdır.

‘Osmânlıların kışveri: ‘Osmânlılarındır

nazmı gibi ki buna ‘aynı vezinden bir mısra` ‘ilâve edilirse:

‘Osmânlıların kışveri: ‘Osmânlılarındır

Türkiyye: vatan erleri ‘Osmânlılarındır

tarzında bir beyit husûle gelir.

Mısra`lar, lafz ve ma`nâ i`tibârıyla ba`zı vasıflar alır:

Hamiyyetlü ağa çokdur, hamiiyetden eser yokdur -Lâ-

nüktesi misilli muhtâc-ı ikmâl olmayan, ya`nî başlı başına tâm bir hüküm ifhâm eyleyen mısra`lara “âzâde” ta`bîr olunur.

[3] Hâce Neş`et`in:¹¹⁹

Heves-i zülf-i yâr var serde

Ser-girânım humâr var serde

ve Nazîm`in:

Fikret-i hatt-ı yâr var serde

Ârzû-yı bahâr var serde

beyitlerinde görüldüğü üzere aralarında münâsebet bulunmayan, yâhûd yek-dîgerine mukârenet ba`idesi olan mısra`ların her biri için de “âzâde” vasfı kabûl edilmiş ise de birbirine böyle neyzen bakışlı duran mısra`ların “bî-gâne”likle tavsîfi daha münâsib düşer sanırız.

Nâcî merhûmun, tasvîr-i mütebessimi zîrine yazdığı:

Mudhikât-ı dehre ben ölsem de tasvîrim güler

âbidesi gibi ba`zı mısra`lar vardır ki lisân-ı şâ`irden bilâ-tekellûf sâdır oldukları için “berceste” ‘unvân-ı tekrîmini ihrâz ederler.¹²⁰

¹¹⁹ Hâce Süleymân Neş`et Efendi: 1148`de Edirne`de tevellüd etmiştir. Musâhib-i şeh-r-yârı Ahmed Refi`â Efendi`nin oğludur. Şeyh Gâlib gibi birçok zevât yetiştirmiş feyzli bir üstâd idi. Tilâmîzinden çoğu kendini fersah fersah geçmiştir. 1222`de vefât eylemiş ve divân-ı eş`ârî tab` olunmuştur.

[4] Kâ'illerinin kitâbe-i mezârı silinse, metrûk medfenlerinin bakıyye-i âsârı münderis olsa bile bunlar sermedî bir hayât ile hâfıza-i 'urefâda yaşarlar. Meselâ:

Gün doğmadan meşîme-i şebden neler doğar!

mısrâ'-ı bercestesi –geçen sene yazdığımız cihetle– mahfûzât-ı edebiyenizdendir. Kâ'il-i bî-şöhretinin “Rahmî-i Kırımî” olduğunu da bilirsiniz. Fakat:

- 'Acebâ Rahmî nerede medfündür? diye size sorulsa emîniz ki:
- Hâcemiz söylemedi. Demekden başka cevâb veremezsiniz.

Hattâ mu'alliminiz de hattâ zamânımızda târîh-i edebiyât yazarlar ve okutanlar da bu su'âle uğrasa:

- Allâh bilir! İ'tirâfindan, yâhûd:

بعد از وفات تربت مادر زمین مجو
در سینه های مردم عارف مزارم است

-Hazret-i Mevlânâ-

istizrâfindan gayrı söz bulamaz!

[5] Çünkü: Erbâb-ı ma'rifetin hayât ve memâtında görüldüğü kadar nâ-şinâslık Rahmî'nin kabrini de makâbir-i mensiyye sırasına geçirmiştir.

Demek ki bir mısra', bir mezârdan ziyâde pâydar olabilirmiş!

Buna binâ'en Râgıb Paşa:

Eger maksûd eserse mısra'-ı berceste kâfidir

'Aceb hayretdeyim ben sedd-i İskender husûsunda

beytiyle berceste bir mısra'ın koca bir sedden ziyâde ibkâ-yı nâma vesîle olduğunu bildirmiştir.

---

¹²⁰ Ziyâ Paşa'nın:

Tenkîh eder sözü o dâna
Bercestedir anda lafz u ma'nâ

beytiyle 'Âkif Bey'in:

[4] Serviler Mevlâyâ yükselmiş birer berceste âh!

mısrâ'larından anlaşılacağı üzere “berceste” ta'bîri, âsâr-ı bedî'aya mahsûs olup mısra'lara münhasır değildir. Edîb-i muhterem Ferîd Bey Efendi'nin bir dîvân-ı belâgat değerinde olan ve “berceste” ta'bîri-i tekrîmini hâvî bulunan:

Bir mislini getirmiş olsaydı kilik-i kudret
Beytül-kasîd olurdu manzûme-i cihânda

Mısrâ'ısın ki sun'un berceste tâ ezelden
Ferdîyyetinle kaldın dîvân-ı kün-fekânda

kıt'ası ne kadar âlîdir.

Şecâ'at arz ederken merd-i kıbtî sirkatin söyler

ve:

Görelim âyîne-i devrân ne sûret gösterir

gibi ekser berceste mısra'lar, elsine-i 'avâma da intikâl eyleyerek darb-ı mesel hâlini alır. Çok kimse vardır ki bu, mısra'ları esnâ-yı kelâmda bi'l-münâsebe îrâd ederken birincisinin kâ'ili "Râgıb Paşa" olup Koska'daki kütübhânesinin bahçesinde, ikincisinin nâzımını "Bâkî" olup Edirne Kapısı hâricinde medfûn bulunduğunu bilmek şöyle dursun, belki Râgıb ve bi'l-hâssa Bâkî isimlerini duymamıştır.

Beyit- Lugaten: Ev ma'nâsındadır. Istilâhda: Hem-vezin iki mısra'dan 'ibâret nazmdır ki mısra'ın, kapı kanadı me'âlini hâvî bulunmasına göre ikisi bir araya gelince lâne-i ma'nâ olan hâne-i edebi teşekkül ediyor demektir.

[6] Yukarıda söylediğimiz gibi beyti teşkîl eyleyen mısra'lar, 'aynı vezinde olmalıdır. Muhtelifü'l-vezin mısra'lardan bir beyit tanzîm etmek, meselâ üç cevizle beş armudun cem'ine kalkışmak gibi olur.

"Piriştineli Mesîhî"nin¹²¹

Mesîhî itdi ise terk-i dünyâ
Haşre dek var ola Yûnus Paşa

ve: Şeyh İsmâ'îl Hakkı Hazretleri'nin¹²²

Nitekim Şems 'azm-i Konya idüp
Eyledi Mollâ Celâli irşâd

beyitleri bu kabildendir ki bunlar hakkında Cenâb-ı Câmî'nin:

¹²¹ Mesîhî: 'Arabî ve Fârsî lisânlarına vâkıf bir şâ'ir-i muktedir olup "Hâdım 'Alî Paşa"nın kâtib ve musâhibi imiş. Veliyy-i ni'metinin şehâdeti hakkında hazîn bir mersiye tanzîm etmiş. Gayr-ı matbû' divânından mâ'adâ "Gül-i Sad-berg" 'unvânlı mensûr bir eseri varmış. Bosna'da sipâhî iken 918 cumâd-el-ûlâsının 16'ncı günü akşâm vakti 'âzim-i âhiret olmuş.

¹²² Şeyh İsmâ'îl Hakkı Kuddise Sırruhu: Aydoslu olup tarîk-i celvetî 'urefâ-yı meşâyihinden idi. Manzûm, mensûr birçok âsâr-ı müfidesi vardır ki "Rûhu'l-Beyân" ismindeki tefsîr-i şerîfi bunların en meşhûrudur. Nesri nazmından daha latîf olan hazret-i şeyh:

Kebş rûhum Hakka kurbân eyledim

mısra'nın îmâ ettiği 1127'de 'âlem-i cemâle intikâl eylemiştir. Medfen-i mübâreği Bursa'dadır.

دی همی خواندی بدعوی مطلعی
کین نه مطلع بلکه بحر کوهرست
[7] کی سزدیک بحر تنها خواندش
زانکه هر مصراع بحر دیکرست

latîfesi hâtıra gelir.

*
* *

Bir beyit mukaffâ olmazsa “ferd” yâhûd “müfred”, kâfiyedâr bulunursa “musarra’ ” nâmını alır.

Tedrîsât-ı ‘ârifânesinden müstefiz olduğumuz mesnevî-hân el-hâc Mehmed Es‘ad Dede Efendi Hazretleri’nin:

Elde tesbîh, belde misvâk, dilde hubb-ı mâsivâ
Handa eyler ma‘siyyet, ahvâl-i istiğfârıma
tercümesi, müfred ve şâ‘ir-i bülend-iktidâr ‘Avnî Bey merhûmun:

Gel ser-i kabrimde dur bir lahza ey sîmîn beden
Nûrdan bir serv dikmişler kıyâs etsin gören
bedî‘ası musarra’ bir beyittir.

Ba‘zen bir beytin ma‘nâsı diğêr bir beyit ile tamâm olur. Böyle mütemmîme muhtâç olan beyitlere “merhûn” denilir:

Onu gördük de halîfe böyle
Sen niçüben kaçmadın oğlum! Söyle

Diyerek sordu o sâbit çocuğa
Ne cevâb verdi bakın yavrucağa

Kaçmaya çünkü bahâne ma‘dûm
Siz ‘adl sâhibi bense ma‘sûm

parçasındaki beyitler gibi ki üçü de birbirine merbût ve yek-dîgerini mütemmemdir.

[8]

Kıt‘a- Parça demek olan bu kelime, istilâhda –isti‘mâl-i meşhûra göre– iki beyt-i mukaffâdan müteşekkîl nazımdır:

Tâ altı ‘asırdan beri târîh-i beşerde
Evsâf-ı hamâsetle adı şânlıdır biz

Yunanlılara şöylece ihtâr ederiz ki:
Şarkı Roma’yı mahv eden ‘Osmânlıdır biz

tahaddîsi gibi.

“İsti‘mâl-i meşhûra göre” dedik. Çünkü iki beyitten fazla kıt‘alar da vardır. Meselâ Nef‘î’nin “Şeyhülislâm Yahyâ Efendi” vâsfinda:

Ey pâdişeh-i serîr-i dâniş
Vey Husrev-i bârgâh-ı ma‘nî

ve “Es‘ad Efendi” sitâyişinde:

Nef‘î-i sâhirem ki üstâdım
Sun‘-ı endîşe-i İlâhîdir

beyitleriyle başlayan kıt‘alarından birincisi 17 ikincisi 37 beyittir. Eslâf üdebâ, böyle uzun kıt‘alara “kebîre” vâsfinı verir ve ilk mısra‘ı mukaffâ bulunan kıta‘âtı da ayrı bir şey farz ile, meselâ:

Olmuşun mâni‘-i râhat bana sen âh gönül
Sebebi çekdiğimin sensin a gümrâh gönül
Gâyet-i rikkat ile oldun esîr-i sevdâ
Ne kadar hisli yaratmış seni Allâh gönül

parçasına “nazm” ta‘bîr edermiş.

[9] Biz, bu tefrîke lüzûm göremiyoruz. Çünkü kıt‘a zâten nazmdan bir parça olduğu için ilk mısra‘ının kâfiyedâr bulunup bulunmamasından ayrıca bir nâm alması –fikrimizce– fazladır.

*
* *

‘Arab ve ‘Acem şu‘arası gibi bütün ‘Osmânlı suhan-verânı da kıt‘a tanzîmine râğbet göstermişdir. Müttekaddimînin dîvânları gözden geçirilse mündericâtı miyânında ve “kıta‘ât” ser-levhâsı altında birçok nazm münderic olduğu görülür. Mu‘âsırlarımızın mecmû‘a-i eş‘ârında da az çok kıt‘alara tesâdüf ediliyor. Kıt‘anın bu derece râğbet kazanması, sühûlet-i tanzîminden ve bir fikri kolayca ifâdeye vâsıta olmasından ileri gelmişdir sanırız.

Kavî-tabî'at olan nâzımlar, irticâlen denecek kadar sür'at ve sühûletle kıt'a söyleyebilirler.
Bi'l-bedâhe söylenilmiş pek çok kıt'alar vardır ki:

İkmâl-i hukûk ile bir âdem,
Eş'ârede muktedir olur mu?

Kânûn cezâ, â nükte-dânım!
Kânûn edeble bir olur mu?

ve:

Nâr-ı hicrân 'izârın a gülüm!
Dil-i pür-nâlişimi yandırdı,

Gözlerim hîn-i firâk-gedesinin
Ayrılık çeşmesini andırdı.

gibi sözler ondardandır.

*
* *

[10] Edîb-i muktedir Ferîd Bey Efendi'nin:

Çeşmindeki hüsn-i nihân
Bir levne etmiş iktirân
Kim reşk ile taklîd eder
Bakdım o rengi âsumân
§

Ey mâye-i cân u benim
Yerler iken yurdum benim
Sevdâ-yı çeşminle senin
Oldu semâlar meskenim
§

Çeşminde hâlet başkadır
Te'sîr u kuvvet başkadır
Kânûn-ı hilkat muttarid
Ammâ bu fitrat başkadır
§

Vâdide çağlar cûy-bâr
Sahrâda ağlar rûzgâr
Sevdâ-yı çeşminden midir
Böyle ‘anâsır-ı târmâr

bedî‘alarını hâvî “Necm-i Emel” ‘unvânlı neşîdesi gibi ba‘zı manzûmeler birtakım kıta‘âtın ictimâ‘ ve tevâlîsinden teşekkül eder.

Bu kıt‘aların ba‘zen de birinci ile dördüncü, ikinci ile üçüncü; yâhûd birinci ile üçüncü, ikinci ile dördüncü mısra‘ları ‘aynı kâfiyeyi hâ‘iz bulunur. Nâcî’nin “Şâm-ı Garîbân” ve “Nusaybin Civârında Bir Vâdî” manzûmelerinden müfrez olan aşağıdaki kıt‘alar, bu tarzın numûnesidir:

Geh bir ovâda sefer-güzînim
Bî-gânesi şâh-ı sâye-perver
Geh bir leb-i cûda hoş-nişînim
Perverdesi bîd-i sâye-güster
§

[11] Gâhi çıkıyor bevefk-ı dil-hâh
Bir şehri cesîme şâh-râhım
Akşâm oluyor da olmuyor gâh
Bir karye müsâdif nigâhım
§

Tenhâ mı seyâhatım değildir
Var bir de refik-i ter-zebânım
Güftârı güzîde tab‘ı nâdir
Kimdir? Kalem-i dakîka-dânım
§

Kalsam ne zamân hazîn ü bî-yâr
Tenşît-i dile ‘inâyet eyler
Verdikçe dimâğa hiddet-efkâr
Ben söylerim ol kitâbet eyler

*
* *

Akıyor nûr, gördüğüm dereden
Âb u eşcârı berk berk olmuş
Zîr ü bâlâsı nûra gark olmuş
Vâdî-i Eymen olmasın görünen?

§

Bu mudur vâdî-i şerîf-i toy?
O nümâyîş kimin tecellâsı?
Bu ise nerede şimdi Mûsâ'sı
Ya denilse nedir o nûr-ı Hudâ?

§

Giderim şî'r-hân olup ederek
'Aks-i nağmemle dağları gûyâ
Lahn-ı Dâvûd'u andırır bu sadâ
Böyle vâdîye bir kelîm gerek

§

Bî-hûdâne muvâfakat ediyor
"Evvibi" emrine henûz cibâl
Dere âhengimizle mâlâmâl
Bir halâvetli nağmedir gidiyor.

[12]

Rubâ'î- Vezn-i mahsûsuna tevfikân söylenilen iki beyitten 'ibâretidir ki mutlakâ birinci, ba'zen de üçüncü mısra'ı mukaffâ bulunur. Buna rubâ'î denildiği gibi "dü-beyit" ve "terâne" isimleri de verilir. Vezn-i mahsûs dediğimiz bu âheng; evvelâ "ahrem" ve "ahreb" nâmıyla ikiye, sonra da 'ilel ve 'avârız i'tibârıyla bahrî on ikiye ayrılarak 24 nev'e çıkar. Çoğu bizim selkâmıza muvâfık gelmeyen bu nev'lerin hepsini öğrenmeye lüzûm olmadığından şu numûneleri görmekte iktifâ ederiz:

Yâ Rab di – limi sehv ü – hatâdan sak – la
mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilün fa'

Endîşe – mi tezvîr ü – riyâdan sak – la
mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilün fa'

Basdım re – h-i vâdî-i – rubâ'îye – kadem
mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ul

Ta'n-ı ha – r-ı nâdân-ı – dü-pâdan sak – la
mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilün fa'

-Nef'î-

Meyyâl-i	–	hevâdır di	–	l-i bî-temkî	–	nim
mef'ûlü		mefâ'îlün		mefâ'îlün		fa'
'İsyân i	–	le iştigâ	–	ldir âyî	–	nim
mef'ûlü		mefâ'îlün ¹²³		mefâ'îlün		fa'

[13]	Nâcî yi	–	ne etmekte	–	yim ümîd-i	–	necât
	mef'ûlü ¹²⁴		mefâ'îlün		mefâ'îlün		fe'ül
	Ben bende	–	-i dergâh-ı	–	Celâleddî	–	nim
	mef'ûlü ¹²⁵		mefâ'îlün		mefâ'îlün		fa'

-Mu'allim Nâcî Efendi-

Ey mazha	–	r-ı feyz-i en	–	biyâ Mevlâ	–	nâ
mef'ûlü		mefâ'îlün		mefâ'îlün		fa'
Sâlâr-ı	–	cüyûş-ı as	–	fiyâ Mevlâ	–	nâ
mef'ûlü		mefâ'îlün		mefâ'îlün		fa'
'Avnü'z-zu	–	'afâ seyyi	–	dinâ Mevlâ	–	nâ
mef'ûlü		mefâ'îlün		mefâ'îlün		fa'
Lutf u ke	–	rem et bizle	–	re yâ Mevlâ	–	nâ
mef'ûlü		mefâ'îlün		mefâ'îlün		fa'

Rubâ'î, şu'arâ-yı Farsın ihtirâ'-kerdesi olup mu'ahharen 'Arablar ve 'Osmânlılarca kabûl edilmiştir. 'Acemlerin birçok rubâ'î-nüvîsi vardır ki meşhûr “Ömer bin Hayyâm” bunların 'âdetâ re'îsidir. Mestâne bir hayât ile 80; 90 sene kadar yaşayan ve 517'de “Nişapur”da vefât eden bu zâtın hakîmâne ve bî-hûşâne terâneleri, husûsiyle:

ناکرده کنه در جهان کیست بکو
وانکس که کنه نکرد چون زیست بکو
من بد کنم و تو بد مکافات کنی
پس فرق میان من و تو چیست بکو

[14]

ve:

کاویست در آسمان و نامش پروین
یک کاود کرنهفته در زیر زمین
چشم خردت کشای چون اهل یقین
زیر و زبر دوکا و چندین خربین

rubâ'îleri pek meşhûrdur.

¹²³ [Bu kelime metinde “مفاعن” şeklinde yazılmıştır.]

¹²⁴ [Bu kelime metinde “مفعول” şeklinde yazılmıştır.]

¹²⁵ [Bu kelime metinde “مفعول” şeklinde yazılmıştır.]

Hayyâm'ın derece-i şöhretini şundan anlamalı ki suhan-verân-ı 'Aceme meydân okuyan Nef'î-i fahhârımız:

Hâfız u İbn-i Yemînîm gazel u kıt'ada, ger
Söylesem belki rubâ'îden olurum Hayyâm
beytiyle tanzîm-i rubâ'îye çalıssa belki bir Hayyâm olacağını söylemiştir.

یارب زکناه زشت خود منفعلم
وزقول بد و فعل بد خود خجلم
فیضی بدلم ز عالم قدس رسان
تا محو شود خیال فاسد زدلم

münâcâtı gibi 'ârifâne sözleri olan muhakkıkîn-i meşâyihden "Ebû Sa'îd Ebû'l-Hayr" Hazretleriyle bin beş yüzü mütecâviz rubâ'îyi hâvî bir mecmû'ası bulunan Cenâb-ı Mevlânâ da rubâ'î-nüvîsân-ı Farsın meşâhîrindendir.

[15] 'Arabın rubâ'î-gû-yı şehîri, 'urefâ-yı 'uşşâkın şeyh-i kebîri olan "Ömer bin El-Fârız" Hazretleri'dir ki:

روحی لك یازا نرفی اللیل فدا
یامونس و حشتی اذ اللیل هدی
ان كان فراقنا مع الصبح بدا
لا اسفر بعد ذاك صبح ابدا

bedî'a-i 'âşıkânesi zikre şâyândır.

'Osmânlılara gelince rubâ'î yazmakla en ziyâde kesb-i iştihâr eden ve Nedîm'in:

Nef'î vâdî-i kasâ'idde suhan-perdâzdir
Olmaz ammâ gazelde Bâkî u Yahyâ gibi

Mesnevî semtinde geçmiştir 'Atâyî cümlesin
Hâletî evc-i rubâ'îde uçar 'ankâ gibi

beyitlerini hâvî kasîdesinde nâm-ı üstâdânesi zikrolunan "Azmî-zâde Hâletî"dir. Bu 'Osmânlı fâzılı 977'de İstanbul'da doğmuş 1037'de Rumeli Kâdî-askeri olarak 1040'da vefât etmiş ve Sûfiler Mahallesi'nde ta'mîr etirdiği mektebin sâhasına defnolunmuşdur. Kalem-i tashîh ve tevşîhinden geçmiş 4000 cild kitâbıyla yüzü mütecâviz mecmû'ası çıkmıştır. Bu kadar kitâbı okuyup lâzım gelen yerlerine hâşîye düşmek için merhûmun ne kadar gayret ve ne derece fazîlet sâhibi olduğu düşünölmelidir. Manzûm, mensûr âsârı vardır. Rubâ'îleriyle müftehir olduğunu şu kıt'asıyla söyler:

Erbâb-ı ‘aşk elinde rubâ‘îlerim benim
Bezm-i safâya Hâletîyâ çâr-pâredir

[16] Kimdir anınla kıt‘a-ı elmâs bir tutan
Noksânı hod yanında iken aşkâredir

Merhûm; Şâm’da hâkimlik etdiği sırada, orada bulunan ‘‘Rûhî-i Bağdâdî’’:

Adama cânlar virir âb u hevâsı subh u şâm
Ravza-i cennet midir bu, yâ sevâd-ı mülk-i Şâm
matla‘lı kasîdesiyle efendinin sitâyîş-hânı olmuştur.

Rûhî gibi:

‘Ârif kim ola müdbir ü nâdân ola mukbil
İkbâline yûf ‘âlemün idbârına hem yûf

diyecek kadar ‘âleme müstagniyâne bakan lâkayd bir şâ‘ire:

Efdal-ı erbâb-ı fazl u a‘del ashâb-ı ‘adl
Mâlik-i mülk-i kemâl ü nâzım-ı dürr-i kemâl

Nûr-ı çeşm-i ehl-i bîniş Hâletî-i nâm-dâr
Ol ki ‘adl ü dâd ile ‘âlemde olmuştur be-nâm

‘Âlem-i ervâhdan sihr-âferînân-ı selef
Gönderirler, âsitân-ı kadrine her gün selâm

Seyr iden eş‘ârını mest-i müdâm-ı feyz olur
Kim ma‘ânî bâde-i müşgîndir elfâzı câm

Lâzım ola ‘anber-i hâmı meger zikr eylemek
Yoksa yokdur ol suhandânın sözünde lafz-ı hâm

beyitlerini yazdırmanın ne kadar kemâle mütevakkıf olduğu düşünölmelidir.

*
* *

[17] 1211 târîhinde Galata Mevlevîhânesi’nde vefât eden ve Şeyh Gâlib’in hem-dem-i
‘irfânı olup:

Sînemde yanar nâr-ı tecellâdır bu
Tekrîm olunan âdem-i ma' nâdır bu

Fethinde Felâtûn-ı hîred 'âcizdir
Dil nâmına bir nükte-i garrâdır bu

gibi 'âşıkâne ve 'ârifâne rubâ'ileri bulunan "Mehmed Esrâr Dede" merhûm da bu sırada tahattur edilmelidir.

Murabba' - Dörder mısra'dan 'ibâret parçalardan müteşekkil nazmdır ki bu parçaların beherine "bend" ta'bir edilir.

Mehmed Celâl Bey'in, 'Osmân Gâzî Hazretleri'nin refîke-i muhteremesi "Mâl Hâtûn" lisânından söylediği:

Yaralar aldı dil-i gam-figenim!
Nâvek-i 'aşka nişân oldu benim!
'Acebâ kal'a mı sandı bedenim?
Bir yiğit gönlümü feth etdi benim!

§

[18] Zûr-ı bâzûsuna tedbîrine bak!
Şöhret-i şiddet-i şemşîrine bak!
Kuvvet-i pençe-i teshîrine bak!
Bir yiğit gönlümü feth etdi benim!

§

Gönlümün zabtına yokken imkân!
Geldi Ertuğrul'un oğlu 'Osmân!
Kışver-i fikrimi kıldı tâlân!
Bir yiğit gönlümü feth etdi benim!

§

Etdi ol Rüstem Sâhib-i şemşîr,
Beni bir tatlı esâretle esîr!
Âh, vicdânımı kıldı teshîr!
Bir yiğit gönlümü feth etdi benim!

§

Söyleyin tîğini assın beline,
Beni dünyâ gibi alsın eline,
Zülfünün cân vereyim bir teline!
Bir yiğit gönlümü feth etdi benim!

nazmında görüldüğü üzere dördüncü mısra'ı 'aynen tekerrür eden murabba'lara "mütekerrir" vasfı verilir.

Pîş-i iclâlinde oldum hâk-sâr öldür beni
Çiğneyip geçme emân ey şeh-süvâr! Öldür beni
[19] Zevk-i zahmın rûhuma etsin güzâr öldür beni
Tîr-i müjgânınla âh ey dil-şikâr! Öldür beni
§
Ârzû-yı âb-ı şemşîrin ile dîdem girye-nâk
Hasret-i tîğın ile pehnâ-yı sînem çâk çâk
Pâyına rû-mâl olup etmekdeyim 'arz-ı helâk
Etme red, kurbânın olsun cism-i zâr öldür beni
§

Sanma havfımdan yüzüm olduysa ey gül-çehre! Zerd
Bîm ü istiğnâ vü nâzındandır ey dildâr-ı ferd!
Âbyâr-ı hançerin açsın bütün cismimde vürd
Tende olsun sıbgatu'llâh. Âşikâr öldür beni
§

Nâ-ümîd-i 'âfiyet olmuş hayâtım hastadır
Mihr-bânım! Seyfine dermân-ı cân vâ-bestedir
Korkmana destim yine kendi elimle bestedir
Çırpınıp etmem seni pür-ıztırâr öldür beni
§

Verdi dehr-i bî-vefâ artık bana hiss-i melâl
Sen dahi nevmîd-i âmâl etme ey nûr-ı celâl
Öldür Allâh 'aşkına olsun kanım, katlim helâl
Çekmeyim derd-i hayât-ı müste'âr öldür beni
§

[20] Hûn-ı cûşânımla bulsun dest-i nermînin hızâb
Perde-i eshârı yırttı zann edilsin âfitâb
Cism-i Tâhir etmeden zîr-i türâba iğtirâb
Eyleyip atf-ı nigâh-ı i‘tibâr öldür beni

manzûmesinde olduğu gibi mısra‘-ı râbi‘i ‘aynen tekrâr edilmeyip birinci bendin kâfiyeleriyle mütevâfik bulunan murabba‘lara da “müzdevic” denilir.

Dördüncü mısra‘ı, üç mısra‘ın kâfiyesine muhâlif, fakat bend-i âtînin son mısra‘ıyla mukaffâ murabba‘lar da vardır. Su‘ûd Bey’in:

Bir nûr-ı bedî‘-i ma‘nevîdir
Gönlümde garîk-i pertevîdir
Mazmûn-ı kemâli muhtevîdir
Her nûkte-i dil-pezîr-i hüsnün

‘Aşkındır egerçi bir esâret
Ammâ ki hayâtdan ‘ibâret
Sen pâdişeh-i bahâsın elbet

Ben de ebedî esîr-i hüsnün

nazm-ı ‘âşıkânesinde meşhûd olduğu gibi.

Ba‘zı murabba‘ların da her bendi ayrı kâfiyeyi hâ‘iz bulunur. [21] Üstâd-ı edeb ‘Âkif Bey’in şî‘r-i âtîsinde görüldüğü misilli:

Serîr-i vâ-pesînidir şu bî-pervâ uzanmış taş,
Ki nermîn hâb-gâhından çıkar bir gün urursun baş!
Elinden yok halâs imkânı mâdâmü'l-hayât uğraş...
Senin bir sedd-i râhındır, aşılmaz... Muktedirsen aş!

§

Musallâ: Müncemid bir mevcidir eşk-i yetîmânın!
Musallâ: Âhıdır berceste, mâtem-zâr-ı dünyânın!
Musallâ: Minber-i teblîğidir insâna Yezdânın...
Musallâ: Ders-i ‘ibretidir durur pîşinde ‘irfânın.

§

Bu minberden iner nâsûta en müdhiş hakîkatler,
Bu yerden yükselir lâhûta en hâlis kanâ'atler.
Civârından geçer zulmetde bî-pâyân hayâletler:
Kefen-ber-düş geçmişler, kalan 'uryân sefâletler!

§

Babam, kardeşlerim, evlâdım, 'amcam... Belki bunlardan
Mu'azzez bildiğim kıymetli birçok yâr-ı cân, el-ân
Bu taşdan 'atf eder zann eylerim dünyâya son im'ân...
Benim rûhum bu heykelden duyar hâmûş bin efgân!

§

[22] Serîr-i saltanatlar devrilir, alt üst olur dünyâ,
Müşeyyed bürc ü bârûlar düşer bir bir, bu taş hâlâ
Zamânın dest-i tahrîbiyle durmuş eyler istihzâ!
Bütün mevcûda hâkim bir 'adem timsâlidir gûyâ.

Mütekerrir murabba'larda tekerrür eden mısra'ın, evvelindeki masâri' ile münâsebetdâr olması lâzımdır. Bu münâsebet gözetilmezse o mısra', boğça yaması gibi zeyl-i nazmda sırtıp kalacağı için mütekerrir bir murabba'ın tanzîmine müzdevicden fazla dikkat ister.

Bu dikkatin lüzûmu mütekerrir vasfını alabilecek eşkâl-i nazmın hepsine de 'â'iddir.

“Şarkı” nâmı verilen terânelerden çoğu da “murabba'-ı mütekerrir” şeklinde yazılmış nazmlardır. Lâkin bunlarda 'ale'l-ekser birinci bendin “nakarât” ismini alan ikinci mısra'ı tekerrür eder. Su'ûd Bey'in şu eseri gibi:

Mücessem rûhsun, timsâl-i ânsın
Yamansın, pek yamansın, pek yamansın
Cihân-ı 'aşka yek-tâ hükümrânsın
Yamansın, pek yamansın, pek yamansın

§

Dilârâsın, semâvîsin, meleksin
Mutarrâ nev-şüküfte bir çiçeksin
[23] Güzellik ‘âleminde şimdi teksin
Yamansın, pek yamansın, pek yamansın

‘Ale'l-ekser kaydıyla gösterdiğimiz misâle muhâlif şekilde şarkılar da vardır.

Muhammes- Her bendi beşer mısırâ’dan müteşekkil nazmdır. Bu da murabba‘ gibi mütekerrir ve müzdevic olur:

Bu gülsitânda benümçün ne gül, ne şebnem var
Bu çârsûda ne dâd ü sited, ne dirhem var
Ne kudret ü ne tasarruf, ne bîş ü ne kem var
Ne kuvvet ü ne te‘ayyün, ne zahm ü merhem var
Bu kâr-hânedede bilsem neyüm, benüm nem var

§

Vücûd cûd-ı İlâhî, hayât bahş-ı kerîm
Nefes ‘atiyye-i rahmet, kelâm fazl-ı kadîm
Beden binâ-yı Hudâ, rûh nefha-i tekrîm
Kuvâ vedî‘a-i kudret, havâs sun‘-i hakîm
Bu kâr-hânedede bilsem neyüm, benüm nem var

§

Bu kâr-hânedede bir başka kâr u bârum yok
Ne varsa cümle anundur, bir özge varum yok
Cihâna gelmede, gitmekde ihtiyârum yok
[24] Benüm, benüm diyecek elde bir medârum yok
Bu kâr-hânedede bilsem, neyüm, benüm nem var

§

Vücûd ‘âriyetîdür, hayât emânetdür
‘İbâda da ‘vî-i mülk, iddi‘â-yı şevketdür
Kulun vazîfesi teslîmdür, itâ‘atdür
Bana kulum didigi lutfdür, ‘inâyetdür
Bu kâr-hânedede bilsem neyüm, benüm nem var

-Nâbî-

ve:

Hezârân ye's ü hüzne gark eder efkâr u enzârı
Sükût-âmîz bir kabrin nihânı nâle vü zârı
O bir manzûmedir mu'ciz ki meftûn eyler efkârı
İşitmez dinleyin, seyr eyleyin anlar o eş'ârı
Sükûtu bir mezârın bir derîn feryâdıdır müdhiş

§

Mezâristânı istîlâ eden samt u sükûnetdir
Sükûnet pür-gırîv ü nâledir, bilmem ne hâletdir
Ki her bir nâle bir fikre mükemmel ders-i hikmetdir
Ne hikmetdir o kim zulmetli bir nûr-ı hakîkatdır
Sükûtu bir mezârın bir derîn feryâdıdır müdhiş

§

[25]

Görüp bir seng-i câmid, bu lisândır sanma ey insân
Onun vardır İlâhî bir lisânı kim olur hayrân
Dem-i vahdetde, istiğrâkda gûş eyleyen vicdân
Saçar fevvâre-âsâ nâle her serv-i mezâristân
Sükûtu bir mezârın bir derîn feryâdıdır müdhiş

-Menemenli-zâde Tâhir Bey-

bendleri muhammes-i mütekerrire.

Bir sâhib-i hüsn ü ândır Orhan
Bir bârika-i cihândır Orhan
Bir sâ'ikadan nişândır Orhan
Bir dağ gibi kahramândır Orhan
Şâhen-şeh-i mülk-i cândır Orhan

§

Orhan gibi ben de nev-civânım
Dîdârına karşı nâ-tüvânım
Mahv oldu muhabbetiyle cânım
Kim der ana karşı kahramânım
Bir sâhib-i 'izz ü şândır Orhan

§

Şemşîri nasıl da şu 'le-efşân
Mânend-i hilâl olur dırahşân
Var mı o kadar şafakda elvân
Handân yüzü, tîği ağlatır kan
Yahşi görünür. Yamandır Orhan

§

[26] Ol server-i zümre-i e'âzim
Feth eyledi kalbim oldu hâkim
Sînemde de olsa âh kâ'im
Ol tîğ ile hâkim-i 'avâlim

Ol hüsn ile dil-sitândır Orhan

§

Evren-i dilim serîri olsun
Kalbim de anın esîri olsun
Sevdâlıların şehîri olsun
Cân yurdu nişân-ı tîri olsun
Alsın beni nev-civândır Orhan

“Nîlûfer Hâtûn Lisânından”

-Mehmed Celâl Bey-

ve:

Kabr-i şâ'ir semâ-yı rikkatdır
Yok sadâ, mahzen-i sükûnetdir
Mermeri bir likâ-yı 'ibretdir
Mâtem-i çehre-i tabî'atdır
Münkesif bir cemâli pek severim

§

[27] Bu sükûna hâlel veren sesler
Ne kadar da hazîn, keder-perver
Âsmândan bakan hilâl-i seher
Neye gösterdi çehre-i muğber
Müteverrim hilâli pek severim

§

Bir mezâr-ı sükûn u gam-perver
Anın üstünde bir beyâz mermer
Anın üstünde merg nevha-eser
Anın üstünde Hâlık-i ekber
Âh ben böyle hâli pek severim

-Mehmed Celâl Bey-

bendleri de muhammes-i müzdevce misâldir.

Ba‘zı muhammeslerde mısra‘ yerine bir beyit tekerrür eder. Mehmed Celâl Bey’in ‘Osmân Gâzî lisândan söylediği:

Hevâ-yı sayd ile sahrâları etdikçe ben mesken
Görürdüm her gün istimdâd ederdi şîrler benden
Olurken nâvekim her girdiği yerden sadâ-efken
Şikâr-ı tîr-i ‘aşk oldum cihânı sayd ederken ben
Gel âhû bakışlım! Gel benim sayyâdım oldun sen

§

[28]

Ururken ‘âlemi destimdeki şemşîr-i şâhâne
Şehen-şâh-ı muhabbet başladı hükm etmeğe câna
Uruldum tâ gönülden bir nigâh etdin garîbâna
Şikâr-ı tîr-i ‘aşk oldum cihânı sayd ederken ben
Gel âhû bakışlım! Gel benim sayyâdım oldun sen

§

Nasıl âteş-feşândır bakmadın tîğimdeki renge
Nigâh etdin de bir kirpik süzüşle başladın cenge
Nice hükm eyledin gönlüm gibi bir şânlı evrenge
Şikâr-ı tîr-i ‘aşk oldum cihânı sayd ederken ben
Gel âhû bakışlım! Gel benim sayyâdım oldun sen

§

Cihâna baş eğer mi böyle bir merd-i cihân söyle
Esîr-i âfitâb-ı hüsn olur mu kahramân söyle
Niçin kurdun bu dâmı ey gazâl-i hüsn ü ân! Söyle
Şikâr-ı tîr-i ‘aşk oldum cihânı sayd ederken ben
Gel âhû bakışlım! Gel benim sayyâdım oldun sen

§

Yakıp dil burcuna meş‘allerin sûr-ı hümâyûn et
Eğer ister isen cân yurdunu müstagra-k-ı hûn et
Biraz müjgânının mızrâklarıyla kalbi memnûn et
Şikâr-ı tîr-i ‘aşk oldum cihânı sayd ederken ben
Gel âhû bakışım! Gel benim sayyâdım oldun sen

manzûmesiyle:

[29]

‘Osmânlıların mülküdür âzâd-i te‘addî
Kimdir uzatan hâkimize pâ-y-ı tasaddî
‘Osmânlılarız biz ederiz böyle tehdaddî
‘Osmânlıların kişveri: ‘Osmânlılarındır
Türkiye: Vatan erleri ‘Osmânlılarındır

§

Hâk-i vatani cevher-i cân ‘add ederiz biz
Râhında onun şâm u seher dîde-veriz biz
Yokdur çıkacak karşımıza şîr-i neriz biz
‘Osmânlıların kişveri: ‘Osmânlılarındır
Türkiye: Vatan erleri ‘Osmânlılarındır

§

Mümkün mü geçe cünd-i ‘adüv hatt-ı hudûdu
Derhâl serilir hatt-ı hudûd üzre vücûdu
Beyninde duyar kurşunumuzdan bu sürûdu
‘Osmânlıların kişveri: ‘Osmânlılarındır
Türkiye: Vatan erleri ‘Osmânlılarındır

§

Hıfz-ı vatana kal‘a-i âhen tenimizdir
Mermî-i ‘adüv tekme-i pîrâhenimizdir
Ölsek de hudûdu vatanın medfenimizdir
‘Osmânlıların kişveri: ‘Osmânlılarındır
Türkiye: Vatan erleri ‘Osmânlılarındır

[30]

§

Kurşunla eğer -kar yerine- dolsa da Balkan
Bî-şek ederiz göğsümüzü onlara kalkan
Yokdur vatani terk edecek aksa da al kan
‘Osmânlıların kişveri: ‘Osmânlılarındır
Türkiye: Vatan erleri ‘Osmânlılarındır

§

Korkar mı sanır bizleri düşmen varışından
Kalmaz birimiz yolda şecâ‘at yarışından
El mi çekeriz biz vatanın bir karışından
‘Osmânlıların kişveri: ‘Osmânlılarındır
Türkiye: Vatan erleri ‘Osmânlılarındır

§

Hıfz-ı vatanın âmiridir dîn ü hamiyet
‘Osmânlıların böylecedir fikri hakikat
Var mı bunu bir cerh edecek sâhib-i cür’et
‘Osmânlıların kişveri: ‘Osmânlılarındır
Türkiye: Vatan erleri ‘Osmânlılarındır

§

[31] Hıfz-ı vatan-ı akdesidir millete dil-hâh
Olduk buna dâ’ir hepimiz hâlif-i billâh
Sâbit-kademiz ‘uhdemizin şâhidi Allâh
‘Osmânlıların kişveri: ‘Osmânlılarındır
Türkiye: Vatan erleri ‘Osmânlılarındır
sürûd-ı hamâsetinde görüldüğü gibi.

Ba‘zı muhammesler de:

Sînede hubb-ı vatan sermâye-i îmânımız
Bir perestiş-kâr-ı dîdâr-ı vatandır cânımız
‘Âşık-ı ‘ulviyyetiz zîrâ vatan cânânımız
Pây-mâl olsun yolunda katre katre kanımız
Ey vatan! Ey sevgili ma‘şûka-i vicdânımız

§

Hıfz-ı aktârladır evlâdına zevk-i hayât
En küçük bir 'uzvunun kat'ı bize ânî memât
Bir iki devlet değil, kalkışsa cümle kâ'inât
Dönme yok. Ölmektedir ancak seninçün şânımız
Ey vatan! Ey sevgili ma'şûka-i vicdânımız

§

[32] Olmayınca sînemiz topdan, tüfekden çâk çâk
Senden almak düşmene kâbil değil bir kabza hâk
Uğraşırken hıfzına olsak da hep birden helâk
Bir girilmez kal'adır serhaddine ebdânımız
Ey vatan! Ey sevgili ma'şûka-i vicdânımız

§

Kırdık istibdâdın artık halka-i zencîrini
Şimdi görsün tilkiler deşt-i celâdet şîrini
İşte millet dest-i fahrında tutup şemşîrini
Söylüyor a'dâsına: 'Osmânlıdır 'unvânımız
Ey vatan, ey sevgili ma'şûka-i vicdânımız

ve:

Moskof yine baş kaldıracak düşmenimizdir
Kafkas Dağı artık yolumuz, meskenimizdir
Ölse de ne gam! Düşmen ili medfenimizdir
Hep cenge gider şevk ile pür-neşve vü hande
Git söyle bugün beklemesinler beni evde

§

Hemşîresisin sen vatanın yalvar ey anne!
Îkâz ederek yâdını Şıpkaıyla Plevne
Versin yine bir kudret-i nev, 'azm-i metîne
Moskofla döğüşmek dileriz zinde vü mürde
Sen söyle gözüm beklemesinler beni evde

§

[33] Düşmenle döğüşmek bana bir zevk-i derûndur
Harb etmedeyim her tarafım âteş vü hûndur

Ak saçlı ninem beklemesin yollar uzundur
Hep cenge gelir şevk ile pür-neşve vü zinde
Git söyle ecel, beklemesinler beni evde

-Tasvîr-i Efkâr-

nazmlarında müşâhede edildiği üzere hem mütekerrir, hem müzdevic olur.

Her bendi ayrıca mukaffâ muhammesler de vardır. Mehmed 'Âkif Bey'in Hersekli 'Ârif Hikmet Bey merhûma hitâb ettiği:

'Ârif! bize sen bârika-i hikmet-i Hakdın
Dar geldi cihân şa'sa'a-i¹²⁶ feyzine, bakdın
Yülseldin ufukdan bizi zulmetde bıraktın
Mâdâm ki birgün gelecek ayrılacaktın
Gitmez gibi durdun da neden sînemi yakdın

§

Yüksel, daha yüksel bu te'alîyi tamâm et
Aksâ-yı makâmâtı kemâlinle makâm et
Tâ sîne-i lâhûtu yarıp rekz-i hıyâm et
Ervâh-ı şehîdân-ı hamîyyetle hırâm et
Gör 'âşık-ı hürriyeti bizden de selâm et

[34]

§

Cismin duruyor sîne-i makberde emânet
Yâdın buluyor hâtıra-i 'ilmde hürmet
Rûhun yüzüyor 'âlem-i lâhûtda Hikmet!
Sen ölmeyeceksin bu, evet işte hakîkat
Ben şimdi nedir anlıyorum zevk-i fazîlet

§

Ashâb-ı kemâlin bugün efrâdı azaldı
Onlar da bütün kûşe-i mensiyyete daldı
Meydânı yazık bir sürü dîvâneler aldı
Yerleşdi cebânet kökünü her yerde saldı
Yâ Rab! Bu günün akşâmı ferdâya mı kaldı

¹²⁶ [Bu kelime metinde "شعشه" şeklinde yazılmıştır.]

§

Vaktinde çekildin hele hazret! içimizden
Zâten duramazdın duracak olsa idin sen
Artık bu ufuklar olamazdı sana mesken
Heyhât! Bu hikmetleri hakkıyla bilirken
Bilmem ki nedir şimdi bu feryâd, bu şîven
şî'rinde olduğu gibi.

[35]

Müseddes- Beher bendi altışar mısra'dan müteşekkil nazmdır. Bu da murabba' ve muhammes gibi mütekerrir ve müzdevic olur. Su'ûd Bey'in âfide munderic iki eseri gibi:

Etmekdeyim nigâhına bak intizâr, dur!
Öyle selâmsız edilir mi güzâr? Dur!
Şemsiyen ile etme amân istitâr, dur!
Olmaz bu hâl-i rûyunu setre medâr, dur!
Lâyık mıdır bana bu kadar iğbirâr, dur!
Bî-çâre bir fütâdeyim ey dil-şikâr, dur!

§

Ben muntazır iken nice demdir visâline
Kanmış iken bu yolda olan hasb-i hâline
Bilmem bugün ne oldu sebab infî'âline
Rahm etmedin bu haste-dil-i bî-mecâline
Bâri doyunca bir bakayım gül-cemâline
Bî-çâre bir fütâdeyim ey dil-şikâr, dur!

ve:

[36] Ey mücessem şî'r-i lâhûtî-edâ! Sevdim seni
Ma'nâ-i sevdâna oldum âşinâ sevdim seni
Fikrim etdi vehleten meyl-i 'alâ sevdim seni
Nâ-gehânî bir göründün bî-riyâ sevdim seni
İşte ikrâr eylerim ey meh-likâ! Sevdim seni
Yok fakat hiç bir ümîdim, mutlakâ sevdim seni

§

Safvet-i sevdâma işhâd eylerim çeşmânını
Kuvvet-i da'vâma bürhândır derim peykânını
Hayret etmez mi gören dîdâr-ı nûr-efşânını
Hangi dil eyler tahammül seyr edip müjgânını
Sevdiğim! Ma'zûr gör, dîdâr-ı nûr-efşânını
Bir görüşde ihtiyâr oldu hebâ sevdim seni

Mütekerrir ve müzdevic müseddeslerde 'ale'l-ekser bir mısra' yerine iki mısra' birden tekerrür, yâhûd tagayyür eder:

Düşmende garaz rahne-i mebnâ-yı vatandır
Evlâdının imdâdı temennâ-yı vatandır
Meydân-ı vegâ çünkü şu pehnâ-yı vatandır
Teslîm olacak hâ'in-i ednâ-yı vatandır
Düşmen geliyor maksadı ifnâ-yı vatandır
Karşı duracak düşmene ebnâ-yı vatandır

§

[37] 'Osmânlının âvâzesi a'dâya cezâdır
Her ferdi bu 'âlemde 'aceb hâdise-zâdır
Hem mevlidi hem meşhedî meydân-ı gazâdır
Meydân-ı gazâyâ vatanım derse sezâdır
Düşmen geliyor maksadı ifnâ-yı vatandır
Karşı duracak düşmene ebnâ-yı vatandır

§

Mâzî düşünülse ne küçük neş'etimiz var
Hâle bakılınca ne büyük hey'etimiz var
Bin kal'a-i düşmende bizim râyetimiz var
Sulhu severiz, harb edecek cür'etimiz var
Düşmen geliyor maksadı ifnâ-yı vatandır
Karşı duracak düşmene ebnâ-yı vatandır

-Hâmid Bey-

ve:

Ey yâd-ı güzîn-i ihtirâmı
Rûhumda hayâtının devâmı
Ey lem'a-i feyzinin tamâmı
Subh-i ezelinin ihtişâmı
Âmâline dar gelince nâsût
İkbâline sîne açdı lâhût

§

[38] Bakmaz da bu dâr-ı ibtilâya
Rûhun cân atardı i'tilâya
En sonra o nûr-ı 'arş-ı pâye
Yükseldi civâr-ı Kibriyâya
Dem şimdi dem-i sa'âdetindir
Ervâh, nedîm-i hazretindir

§

Tevfik olarak yoluna hem-râh
Aşdın şu fezâ-yı târı nâgâh
Tâ fecr-i bekâda oldun âgâh
Hâlâ gidiyorsun Allâh Allâh!
Pervâzına yok mudur tenâhî
Ey tâ'ir-i gülşen-i İlâhî

§

Her gül dibi, medfen-i hayâlin
Her gonca, kitâbe-i kemâlin
Her yerde nihân olan cemâlin
Her yerde 'ayân olan me'âlin
Bir yerde görünmüyorsun ammâ
Her yerde bedâyi'in hüveydâ

§

[39] Ey sen ki harîm-i Hakka mahrem
Oldun da yabancın oldu 'âlem
Yâd eyleyecek misin ki bilmem
Dünyâ denilen bu sicn-i mâtem

Hâlâ bana dâr-ı imtihândır
Kurtulmadım işte an bu andır

§

Ey yâr-ı ‘azîz-i gam-güsârım
Mahv oldu Huda bilir karârım
Sarsıldı olanca ıstibârım
Bî-zâr peyinde rûh-ı zârım
Gİtdin beni kimsesiz bıraktın
Yakdın beni hasretinle yakdın

- ‘Âkif Bey-

şî‘rlerinde olduğu gibi.

Kimi endîşe-kâr-ı lâ-halâdır
Kimi bürhân-şümâr-ı lâ-melâdır
Cihân derler ki dâr-ı ibtilâdır
Ölüm derler medâr-ı i‘tilâdır
Marîze tûl-i ‘ömrü bir belâdır
Niçin insân hayâta mübtelâdır?

§

[40] Şu sâ`il pîre bak rencûr-ı zillet
Helâhil-nûş-ı dendân-ı sefâlet
Olur pîçiş-nümâ-yı derd ü ‘illet
Fakat vicdânı dârû-yâb-ı gaflet
Derûnî mes‘adet-hâh-ı şifâdır
Niçin insân hayâta mübtelâdır?

§

Kılarken ‘ilmini tezyîd ü ikmâl
Bulurken câh u mansıb, servet ü mâl
Ederken pür-heves ta‘kîb-i âmâl
Düşer hâke beşer mensî vü pâ-mâl
Hayât insâna karşı bî-bekâdır
Niçin insân hayâta mübtelâdır?

§

Bekâ hissinde vicdânın gümân yok
O hisden başka lâkin tercümân yok
Zavâhir bir zamân var, bir zamân yok
Ecelden evvel ü âhir amân yok
Bilir âdem ki mahkûm-ı fenâdır
Niçin insân hayâta mübtelâdır?

-İsmâ'îl Safâ Bey-

ve:

[41] Dün sâye saldı başuma bir serv-i ser-bülend
Kim kaddi dil-rübâ idi, reftârı dil-pesend
Güftâra geldi nâ-geh açup la'l-i nûş-hand
Bir piste gördüm anda döker rîze rîze kand
Sordum: Meğer bu dürc-i dehendür? Didüm. Didi:
Yoh yoh, devâ-yı derd-i nihânun durur senün

§

Eğmiş hilâli üstine taraf-ı külâhını
Çok dil-şikestenün göğe yetürmüş âhını
Zülfin dağıtdı, gizledi ebr içre mâhını
Gördüm yüzinde halka-ı zülf-i siyâhını
Ol pîç u tâbi çok ne resendür? Didüm. Didi:
Devr-i rahmda rişte-i cânun durur senün

-Fuzûlî-

nazmında müşâhede edildiği üzere hem müzdevic, hem mütekerrir müseddesler de vardır.

Bak şu vâdî-i garâmın sâha-i pür-cûşuna
Dikkat et manzûr olan evzâ'-ı haşyet-pûşuna
Neşve-bahş olmuş ki öyle vâkıf-ı medhûşuna
Benzemez bezm-i şarâbın zevk-i nûş-â-nûşuna
Her biri asmış da ihrâm-ı tecerrüd dûşuna
Kendini atmış rızâ-yı Hâlık'ın âgûşuna

§

[42] Kurb-ı mebrûkunda beytu'llâh-ı hâcet-perverin
Dâmen-i feyzinde bir kûh-i bülend ü enverin
Pîş-i kudsiyyet-penâhında Hudâ-yı ekberin
İctimâ' etmiş güzîde ümmeti peygamberin
Pâ bürehne, sîne 'üryânken koyup çıplak serin
Hepsi sürmekde bu hâk-i pâke vech-i muğberin

§

Kalb-i ümmetden hurûş etmekde bir bang-ı hazîn
İn'ikâsı vermede âfâka bir 'ulvî tanîn
İnleyen diller diyor: لبيك الة العالمين
Ağlayan gözler: Edilmiş şerm ile 'atf-ı zemîn
Titreyen eller ise: Ma'tûf-ı dergâh-ı berîn
Vakt-i tebşîr-i icâbet. Durma ey rûhu'l-emîn!

§

Bahr-ı gufrân nefha-ı rahmetle olmuş pür-habâb
Zann eder insân görünce haymeden bî-had kıbâb
Toz, duman vehm eyleme, levs-i günâh-ı şeyh ü şâb
Sevk-i bâd-ı mağfiretle mevce-dâr-ı ıztırâb
Parlayan semt-i semâda sanma kurs-ı âfitâb
Vech-i bâkî etmede 'uşşâkına ref'-i nikâb

§

[43] Ey mukaddes buk'a, ey câ-yı ma'âlî-intimâ
Eyliyor sahnın senin binlerce hikmet ihtivâ
Olmuşun İslâm için bir mahşer ü hiddet-nümâ
Sen edersin müslimîni birbiriyle âşinâ
Sath-ı feyyâzında oldukça hakâyık rûşenâ
"Benden ey hak-i semâvî! Bin selâm olsun sana"

tarzında her bendi ayrıca mukaffâ müseddesler de yazılır.

Uyanıp da açalım perde-i ebsârımızı
‘Âleme gösterelim dîde-i bî-dârımızı
Bir zamân titretiyorduk dil-i ağyârımızı
Yine yâd etdirelim nâm-ı zafer-kârımızı
Karadan seyr ederek cünd-i cihân-dârımızı
Orduya benzetelim satvet-i ebhârımızı
Verelim haydi donanmaya bütün vârimızı

§

Bağlamışdı kolumuz hayli zamân istibdâd
Feyz-i hürriyet ile olduk o bağdan âzâd
Artık iş görmeli ey kavm-i ekârim-ecdâd!
Vatan, imdâd diler her birimizden imdâd
Çekilen bunca emek olmadan evvel berbâd
Edelim safha-i deryâda şükûhu müzdâd
Verelim haydi donanmaya bütün vârimızı

[44] ve:

Elemle ağlaşagelmiş ‘ibâda ağlayalım
Sabâh-ı mevte kalan i‘timâda ağlayalım
Bükâyâ hande eden ictihâda ağlayalım
Geçen zamânı alıp şimdi yâda ağlayalım
Vücûda nâm-zed olmuş remâda ağlayalım
Belâ-yı firkat içinde, safâda ağlayalım
Dem-i seherde, husûsâ mesâda ağlayalım
Nijâd’a ağlayayım ben.. Nijâd’a ağlayayım!

§

Garîb-i çehre-i ümniyye-i fu‘âdımdı
Enîs-i rûh-ı melûlümdü.. rûh-zâdımdı
Sevimli hüzn-i şebim.. şevk-i bâm-dâdımdı
Küçük vücûdu büyük cây-ı istinâdımdı
Düşüncemi ona hasr etmek i‘tiyâdımdı
O kimsenin değil ancak benim Nijâd’ımdı
Bugün sefil kalan i‘tiyâda ağlayayım
Nijâd’a ağlayayım ben.. Nijâd’a ağlayayım!

-Ekrem Bey-

ve:

[45] Bin havf-ı cân-hırâş ile dermânda bir emel
‘Umkunda rûhumun mütemâdî edip cedel
Tahrîk ederdi cismimi ma‘lûl u pür-kesel
Tab‘ım bulurdu ‘âlemi tatsız, fakat güzel
Râzı idim sürünmeğe de sâkîtü'l-‘amel
Birden sokunca kalbime şemşîrini ecel
Havf u emel katîl olarak çekdi benden el
Ammâ ki derdim oldu beter, bulmadan halel
Kurtar bu derdden beni ey Rabb-i lem-yazel
Rûhum Nijâd! gel bana.. bir tesliyetle gel!

§

Tenhâ yatardı seng-i musallâda na‘ş-ı pâk
Bahtın gülerdi cilvesine bî-niyâz u bâk
Gördüm ufukda bir ufacık ebr-i girye-nâk
Durduk namâza ecr ile pür-şevk ü inhimâk
Fânîlerin yanında müheyyâ duran magâk
Tâbûtu yutdu, üstüne der-ân yıkıldı hâk
Bilmem nasıl bu hâli görüp olmadım helâk
Çıldırmadan mı ben oradan etdim infikâk?
Öldür ki ölmek isterim ey vâhibü'l-ecel!
Rûhum Nijâd! Gel bana.. bir tesliyetle gel!

-Ekrem Bey-

misâllerinde görüldüğü üzere 7,8,10 mısra‘lı manzûmeler de vardır ki bunlara “müsebba”
“müsemmen” “mu‘aşşer” vasıfları verilir.

[46] ‘Âkif Bey’in şi‘r-i âtîsi de on birer mısra‘lı bendlerden müteşekkildir.

Meyhâne:

Hurûşân bâd-ı süfliyyet derûnundan, kenârından
Girîzân rûh-i ‘ulviyyet harîminden, civârından
Çıkar bin nâle-i nevmîd hâk-i ra‘şe-dârından
İner bin zulmet-i makber fezâ-yı şeb-nisârından

Gelir feryâdlar ebkem duran her seng-i zârından
Yıkılmış hânümânlar sanki çıkmış da mezârından
Dehân-ı hasret açmış rahne-dâr olmuş cidârından
Çöker bir dûd-ı mâtem titreyen kandîl-i târından
Sönüp gitmiş ocaklar yükselir gûyâ gubârından
Giren bir kerre nâdimdir hayât-ı müste'ârından
Çıkan âvâredir artık cihânın kâr ü bârından

§

Dökülmüş âb-rûlar bâde-i pesmânde hâlinde
Emel bir münkesir peymânedir saff-ı ni'âlinde
Boğulmuş rûh-ı insânî şarâbın mevc-i âlinde
Nümâyân mel'anet sâkîsinin çirkin cemâlinde
Ne mâzî var, ne âtî bak şu 'ayyâşın hayâlinde
Tutup bir zehr-i âteş-nâk dest-i bî-mecâlinde
[47] Zevâl-i 'ömrü bekler hem şebâbın tâ kemâlinde
Merâret intubâ' etmiş cebîn-i infî'âlinde
Derin bir iltivânın sîne-i zerd-i melâlinde
Odur ancak hüveydâ ser-nüvişt-i bî-me'âlinde
Mü'ebbed bir de nisyân nazra-i sengîn-i lâlinde

Ba'zen de "müselsel" yâhûd "musarra'" denilen manzûmeler yazılır ki bunların her mısra'ı 'aynı kâfiyeyi hâ'iz bulunur.

Efâdıl-ı 'ulemâ-yı İslâmiyyeden Hâce Hüsnü Efendi merhûmun:

İtdi yezdân bize Kur'ân ihsân
Onu tasdîke denildi îmân

matla'ıyla başlayan nazmı gibi ki 33 beyti hâvî olduğu hâlde 66 mısra'ı da mukaffâdır.

Uzun süreceği için tekmîlini yazmaya lüzûm görmedik. Hâce merhûm, nevâdir-i fitratdan, peygamber-sîretân-ı ümmetden idi. Senelerce Mekteb-i Mülkiyye ile Dârü'l-mu'alliminde ders-i 'irfân vermiş, şu bî-kes vatana adam yetiştirmeye çalışmıştı. Ara sıra Bâyezîd Câmî'-i şerîfinde de (Sahîh-i Buhârî) tedrîs eder ve bizim gibi müştâk-ı ma'rifet olanları dil-sîr-i feyz eylerdi. Mu'alliminize de hâcelik [48] etmiş olan bu muhterem üstâd, 1325 Haziranı içinde 'âzim-i âhiret oldu. Vefâtına Halîl Edîb Bey:

Gitdi yâ hû Hakk diyüp Hüsni Efendi cennete

1327

târîhini söyledi. Cenâb garîk-i rahmet eylesin.

[49]

Tercî' ve Terkîb-Bend- Akalli beşer beyitden müteşekkil ve aralarında birer beyit fâsıl bulunan –'aynı vezinde, fakat muhtelif kâfiyede– bendlerden mütehassıl manzûmelerdir ki beyt-i fâsıl, mütekerrir ise “tercî'-bend” mütegayyir ise “terkîb-bend” nâmını alırlar.

Tercî' ve terkîb-bendin her kısmına “tercî'-hâne” “terkîb-hâne” denildiği gibi mütekerrir yâhûd mütegayyir olan beyt-i fâsıla da “vâsita” ta'bîr olunur. Vâsitasıyla berâber her parça için “bend” 'unvânı da müsta'meldir.

Tercî'-bendde bir beyit tekerrür edip gideceğinden her bendin hâvî olduğu efkârın o beyit ile münâsebetdâr olması lâzımdır. Terkîb-bendde ise bu su'ûbet olmadığından tercî'-bende nisbetle tanzîmi daha kolaydır.

Tercî' ve terkîb-bend; denilince Ziyâ Paşa merhûmun, Kemâl Bey tarafından:

Tercî' ile fikri kıldın a'lâ
Terkîb ile şî'ri etdin ihyâ

i'tirâf-ı hak-beyânına mazhar olan iki eser-i bedî'ini tahattur etmemek kâbil değildir.

Mükerreren basılmış bulunan bu bedî'alardan numûne olmak üzere ikişer bend yazalım:

[50]

“Tercî'-bend”den

Düşdü cüdâ na'îm-i safâdan Ebu'l-beşer
Oldu Halîl'e tecrübegeh gerden-i püser

Yâ'kûb'u kıldı firkat-i ferzend-i eşk-bâr
Oldu cenâb-ı Yûsuf'a çâh-ı belâ makar

Eyyûb'u illet-i beden inletdi zâr zâr
Minşâra eyledi Zekeriyâ fedâ-yı ser

Başı kesildi gadr ile Yahyâ-yı mürselin
Çıkdı semâya zulm ile 'Îsâ-yı bî-peder

Tâ'if'de nâ'li la'le dönüp, oldu hem şikest
Yevm-i Uhud'da dürre-i nâb-ı Peyâmbir

Taş bağladı mecâ'e ile batn-ı pâkine
Dünyâya rağbet eylemedi Seyyidü'l-beşer

Te'sîr-i semmle eyledi Sıddîk irtihâl
Oldu şehîd-i tîğ-i kazâ 'âkıbet 'Ömer

Encâm erdi câmi'-i Kur'ân şehâdete
Âhir cenâb-ı Haydar'a da etdi tîğ eser

Mesmûmen etdi zât-ı Hasan 'Adne intikâl
Mazlûmen oldu şâh-ı şehîdân bürîde-ser

Her kimde 'aşk gâlib ise kurb-ı Hazrete
Ol denli andadır elem ü derd-i bîşter

سبحان من تحير في صنعه العقول
سبحان من بقدرته يعجز الفحول

[51] Kimdir bu 'aczi hâss kılan nev'-i âdeme
Kimdir bu nev'i eşref eden cümle 'âleme

Şeytân u nefsi kimdir eden âlet-i şürûr
Kimdir koyan zebûn-ı hevâyı cehenneme

Mansûr'u kim düşürdü (Ene'l-hakk) diyârına
Kim verdi hükm, katli için şer'-i ekreme

Kimdir şarâbı hürmet ile telh-kâm eden
Î'mâl-i câm u bâdeyi kim öğretten Cem'e

Kimdir Yehûd'u münkir-i i'câz-ı Hakk eden
Kimdir Mesîh'i nefh kılan zât-ı Meryem'e

Kimdir veren cesâret-i şerr ü fezâhati
Süfyân'a, Ca'de'ye, Şimir'e, İbni Mülcem'e

Kimdir Nasîr-i Tûs'u Hülâgû'ya sevk eden
Musta'sım'ı kim etdi karîn İbni 'Alkem'e

Kimdir veren 'alîle tedâvîye ihtiyâc
Kimdir koyan meziyyet-i islâhı merheme

Zenbûr kimden eyledi tahsîl-i hendese
Bülbüllere kim eyledi ta'lîm-i zezeme

Kimdir bu kârgâha çeke perde-i hafâ
Kimdir veren tasavvur-ı tefîiş âdeme

سبحان من تحير في صنعه العقول
سبحان من بقدرته يعجز الفحول

[52] “Terkîb-bend”den:

Pek rengine aldanma felek eski felekdir
Zîrâ feleğin meşreb-i nâ-sâzı dönekdir

Ya bister-i kemhâda ya vîrânede cân ver
Çün bây ü gedâ hâke berâber girecekdir

Allâh'a sığın şahs-ı halîmin gazabından
Zîrâ yumuşak hûylu atın çiftesi pekdir

Yakdı nice cânlar o nezâketle tebessüm
Şîrin dahi kasd etmesi câna gülerekdir

Bed-asla necâbet mi verir hîç üniforma
Zer-dûz palan ursan eşek yine eşekdir

Bed-mâye olan anlaşılır meclis-i meyde
'İşret güher-i âdemi temyîze mihekkdir

Nush ile yola gelmeyi etmeli tekdîr
Tekdîr ile uslanmayanın hakkı kötekdir

Nâdânlar eder sohbet-i nâdânla telezzüz
Dîvânelerin hem-demi dîvâne gerekdir

'Afv ile mübeşşer midir ashâb-ı merâtib
Kânûn-ı cezâ 'âcize mi hass demekdir

Milyonla çalan mesned-i 'izzetde ser-efrâz
Birkaç guruşu mürtekibin câyı kürekdir

Îmân ile dîn akçadır erbâb-ı gınâda
Nâmûs u hamîyyet sözü kaldı fukarâda

[53]

İkbâl için ahbâbı si'âyet yeni çıkdı
Bilmez idik evvel bu dirâyet yeni çıkdı

Sirkat çoğalıp lafz-ı sadâkat modalandı
Nâmûs tamâm oldu, hamîyyet yeni çıkdı

Düşmanlara ahbâbını zemm oldu zerâfet
Dildârdan agyâra şikâyet yeni çıkdı

Sâdıkları tahkîr ile redd kâ'ide oldu
Hırsızlara ikrâm u 'inâyet yeni çıkdı

Hakk söyleyen evvel dahi menfûr idi gerçi
Hâ'inlere ammâ ki ri'âyet yeni çıkdı

Evrâk ile i'lân olunur cümle nizâmât
Elfâz ile terfih-i ra'îyyet yeni çıkdı

‘Âciz olanın ketm olunur hakk-ı sarîhi
Mahmîleri her yerde himâyet yeni çıkdı

İsnâd-ı ta‘assub olunur merd-i gayûra
Dînsizlere tevcîh-i reviyet yeni çıkdı

İslâm imiş devlete pâ-bend-i terakkî
Evvel yok idi işbu rivâyet yeni çıkdı

Milliyeti nisyân ederek her işimizde
Efkâr-ı firenge teba‘iyyet yeni çıkdı

Eyvâh bu bâzîçede bizler yine yandık
Zîrâ ki ziyân ortada bilmem ne kazandık

[54] Paşa merhûm, terkîb-bendini meşhûr “Rûhî-i Bağdâdî” nin:

Sanman ki bizi şîre-i engûr ile mestüz
Biz ehl-i harâbâtданuz mest-i elestüz

beytiyle başlayan ve şu ‘arâ-yı sâlîfe tarafından taklîdine çalışılan eserini tanzîren yazmış;
hakkâ ki nazîrelerini değil, aslını fersah fersah geçmiş olduğu hâlde:

Uğrarsa sabâ! râhın eğer semt-i ‘Irak’a
Bağdâd iline doğru dahi ‘azm ü hırâm et

Merdân-ı suhandânı ziyâret edip andan
Âdâb ile var ravza-i Rûhî’ye selâm et

Tahsînini ‘arz eyleyip evvelce Ziyâ’nın
Bu beyti huzûrunda oku hatm-i kelâm et

Meydân-ı suhanda yok iken sen gibi bir er
Bir şâ‘ir-i Rûm oldu sana şimdi berâber

beytleriyle Rûhî merhûma müsâvî gelebileceğini söylemiştir. Lâkin Nâcî-i mağfûrun da:

Üstâd-ı suhandır biliriz hazret-i Rûhî
Muhtârımız ammâ ki bizim mîr-i Ziyâ'dır

dediği gibi paşanın nazîresi herhâlde aslına fâ'ik ve berâber değil, berter vasfına lâyıktır.
[55]

Rûhî, Bağdâd'da doğmuş ve ba'de't-tahsîl tarîk-i Mevlevîye intisâb ederek birçok seyâhatdan sonra 1014 târîhinde Şâm'da vefât eylemiştir. Mütâla'aya şâyân olan dîvânı matbû'dur.

Hâlâ ki biz üftâde-i hûbân-ı Dımışkuz
Ser-halka-i rindân-ı melâmetine 'ışkuz

beytiyle bitirmiş olmasına nazaran terkîb-i meşhûrunu Şâm'da ve evâhir-i 'ömründe yazmıştır. Bu eserin de numûne olarak iki bendini görelim:

Ebnâ-yı zamânun talebi nâm ü nişândur
Her biri tasavvurda fulân ibni fulândur

Güftâra gelüp söylemeler cehl-i mürekkeb
Zu'munca velî her biri bir kutb-ı zamândur

Erbâb-ı hîred zerre kadar mu'tekid olmaz
Ol mürşide kim mu'tekid-i bî-hîredândur

Taklîd ile seccâde-nişîn olmuş oturmuş
Tahkîkde ammâ har-ı bugsiste-'inândur

Dirmiş bana keşf oldı hep esrâr-ı hakîkat
Vallâhi yalandur sözi billâhi yalandur

Kendinden ırağ ol düşüp ardına yorulma
K'ol bî-haberün gitdiği yol zann u gümândur

[56] Ey tâlib-i tahkîk eger var ise derkin
Gûş it bu sözi kim haber-i bâ-haberândur

Zinhâr unut bildiğini düşme 'inâda
Bir pîre yapış kim iresin sırr-ı ma'âda

Dünyâ talebiyle kimisi halkın emekde
Kimi oturup zevk ile dünyâyı yemekde

Yok derdine bir çâre ider mîr ü gedâdan
Sen çektiğin âlâmı gerek sakla, gerek de

A'ÿân-ı cihânda kerem ummâ, anı sanma
Asâr-ı 'atâ ola ya paşada, ya begde

Matbahlarına aç varan âdem deġenek yer
Derbânları var göz kapuda el deġenekde

Bir devrde geldik bu fenâ 'âleme biz kim
Âsâr-ı kerem var ne beşerde, ne melekde

Aġyâr vefâdan dem urur, yâr cefâdan
Âdemde vefâ olmaya var ola köpekde

Evc-i feleġe basdı kadem câh ile câhil
Erbâb-ı kemâlin yeri yok zîr-i felekde

Yâ Rabb bize bir er bulunup himmet ider mi
Yoksa günümüz böyle cefâ ile geçer mi

[57]

Mu'alliminizin bir enîn-i kalbîsi olan şu terkîb-bend de defterinizde bulunsun:

-Rihlet-i 'Âliyye-

Bir gamlı şebinde sonbahârın
Aġlardı gözü semâ-yı târın

Sönmüş idi cevvi-i âsumânda
Envârı nücûm-ı şu'le-dârın

Esdikçe riyâh-ı mâtem-engîz
Her yeri eydi misli kalb-zârın

Gûyâ ki bütün mükevvenâta
Çökmüşdü bürûdeti mezârın

Olmuşdu hazân içinde ‘âlem
Bir ‘aynı ferâş-ı ihtizârın

Eyvâh o firâş içinde eyvâh
Yatmışdı zavâllı “Âliye”m âh

Eyvâh o firâş-ı nâle-perver
Bir cism-i nizâra oldu makber

Eyvâh orada yatardı bî-tâb
Bir berg-i hazân misâli hâher

Eyvâh orada o şeb kapandı
Çeşmânıma fer veren o, gözler

Eyvâh orada o rûh-i kudsî
Gülzâr-ı cinâna açdı şehper

Artık onu kaldırım gözümden
Kuş uçdu gönül kafes mi ister

Eyvâh ona sağ iken gömüldü
Eyvâh orada nihâyet oldu

Ey hufte-i câvidân olan göz
Hiss eylemedin mi oldu gündüz

Bir lahza açıl da bak ki sensiz
Dâder kalıyor cihânda öksüz

Hâmûş kalan uçuk lebinden
Bir tesliye eyle, bâri bir söz

[58] Niçin bu beyâz libâsı giydin
Oldun mu kuzum gelin düğünsüz

Ya böyle niçin sararmışın sen
Ey gıpta-i erguvân olan yüz

Soldun mu şükûfe-i hayâtım
Bitdin mi me'âl-i sânihâtım

Bir taht-ı revân önümde seyyâr
Altında sükûn içinde züvvâr

Bir zühre gibi o taht-ı 'âlî
Etmekde cihâna 'arz-ı dîdâr

Mahmûlü 'aceb gelin midir¹²⁷ ki
Gerdûne misâli ziynet-âsâr

Derken bunu eyledim ki idrâk
Tâbût imiş o tahta-i târ

Bir hacle geh-i bekâ imiş ki
Koynundaki mihr-i 'ismet envâr

Hemşîre-i mehveşim, eşimmiş
On altı yaşında kardeşimmiş

Ey taht-ı revân! Nedir şitâbın
Niçin bu şitâb-ı iğtirâbın

Bir şevk ile uçmak istiyorsun
Bilmem nereye bu incizâbın

¹²⁷ [Bu kelime metinde “كليميدر” şeklinde yazılmıştır.]

Zann eyliyorum ki olmuşun sen
Müşâkı hafre-i türâbın

Lâkin ne güzel nümâyişin var
Yâd-âveri olmuşun serâbın

Bir ebr-i kesîfe benziyorsun
Setr eylediğin o âfitâbın

Dîdârına reşk ederdi Hûrşîd
Sînende senin o mihr-i ümîd

Bir câ-yı sükût, bir hıyâbân
Olmakda nigâhıma nümâyân

Bir dîde gibi türâbı nemli
Bir sîne gibi dırahtı nâlân

[59] Bir türbe gibi derûnu loşça
Kandîl-i mehîbi nûr-ı îmân

Her bir taşı bir hatîb-i sâkit
Her nakşesi bir me'âl-i 'irfân

Her zerresi mâ-bekâ-yı ecsâm
Her tûdesi son makâm-ı ebdân

Sathında kitâbeler saçılmış
Bir gûşeye bir mezâr açılmış

İşte o mezâra girdi hayfâ
Bir ay gibi kardeşim dirîgâ

Toprak o vücûdu aldı benden
Âgûş-ı visâle çıkdı gûyâ

Bir genç idi âh o dürr-i 'ismet
Gencînesi oldu hâk-i gabrâ

Gitdi oradan riyâz-ı 'adne
Ma'sûme olan o rûh-ı 'ulyâ

Saf-bestesini olsa çok değildir
Pîş-i reh-i makdeminde havrâ

Merhûme 'Affe bir melekti
Ne-şüküfte, latîf bir çiçekdi

Ey tûde-i hâk-i zî-mehâbet
Parlar üzerinde nûr-ı 'iffet

Yok sende o vahşet-i makâbir
Densin sana hacle-i bekâret

Bir âbide mi başında servi
Mahfûzuna mı eder delâlet

Ey bahr-ı 'atâ-yı lâ-yezâli
Eyle bu mezârı gark-ı rahmet

Ey nûr-ı tecellî-i İlâhî
Sen ol buna şam'a-i letâfet

Zîrâ buraya gurûb eden kız
Olmuşdu semâ-yı bikre yıldız

[60]

Gazel- Lugaten: Mülâtafa-i nisvân demektir. Istilâhda; birinci beyti musarra' olmak ve dördten on beşe kadar beyti hâvî bulunmak şartıyla vücûda getirilen manzûmelerdir ki – esâs i'tibârıyla– asıl garâmiyyâtı bunlar teşkil ederler. Fuzûlî'nin şu neşîde-i 'âşıkânesi gibi:

Yakma cânım nâle-i bî-ihdiyârundan sakın
Dökme kanım âb-ı çeşm-i eşk-bârumdan sakın

Su virür her subh-dem göz yaşı tîğ-i âhuma
Çok beni incitme tîğ-i âb-dârundan sakın

Cevr odı yakdı beni yanumda durma ey gönül
Bir tutuşmuş âteşüm kurb u civârundan sakın

Ten evinden rahtını cehd eyle ey cân taşra çek
Âfet-i seyl-i şirişk-i bî-karârundan sakın

Durma kabrüm üzre ey ‘eşk içre ben tek ölmeyen
Ta‘ne taşıdur sana seng-i mezârundan sakın

Ey Fuzûlî kangı dil-dârı ki sevsen rahmi var
Kıl hazer ancak benüm bî-rahm yârundan sakın

Manzûmâtın, husûsiyle gazeliyyâtın ilk beytine “matla’” son beytine “makta’” denilir ki makta’ beyitleri şâ‘irin mahlasını ihtivâ eder. Matla’dan sonraki, makta’dan evvelki beyitler de “hüsn-i matla’” [61] ve “hüsn-i makta’” nâmı verilir. Gazel tanzîminden maksad: Âlâm-ı garâmın ifhâmı olduğundan me‘âl-i ‘âşıkânesi; rikkat-perver bir kalbi titreten, mütehassis bir göze yaşlar dökdüren sözler, hakîkî gazellerdir. Şûhâne, rindâne, hakîmâne gazeller, şeklen olsalar bile hakîkaten gazel değillerdir. –Hâtıra geldiği cihetle– misâl olarak yazdığımız gazel Fuzûlî –dediğimiz gibi– bir kalbi lerze-dâr ve bir çeşmi girye-bâr edecek te’sîri hâ’iz olduğu için rakîk ve hissî bir gazeldir. Ebyâtı arasında irtibât-ı ma‘nevî de bulunduğundan “yek-âhenk” vasfına müstahakdır.

Gazel tanzîminde lâzım olan şeylerden biri ve belki birincisi ebyâtın ma‘nevî irtibâtına dikkatdir. Her beytinde başka bir şey’den dem uran gazeller; ‘attâr dükkânına, bin bir çeşid mağazasına benzerler. Meselâ “Vâsıf-ı Enderûnî”nin:¹²⁸

Senün hâl-i ‘izârundan nişân ‘anberde kalmışdur
Benüm sûz-ı derûnumdan eser micmerde kalmışdur

¹²⁸ ‘Osmân Vâsıf Bey: Enderûn-ı Hümayûn Mektebi’nde yetişmiş şu‘arâdandır. 1240’da irtihâl etmiş ve dîvân-ı eş‘ârı basılmışdır. Birçok manzûmâtı varsa da mü’essir ve rikkat-bahş olanları pek azdır.

Denîler bozdılar bîkr-i nizâm-ı ‘âlemi şimdi
Nizâm ancak efendi! Sûret-i defterde kalmışdur

Müheyyâ bezm-i ‘işret bir kadehle al elim sâkî!
Benümle yâr beyninde hemân bir perde kalmışdur

[62] N'ola hayrân olursa rûz u şeb âyîne-veş Vâsîf
Hayâl ü ‘akl u fikrüm sûret-i dilberde kalmışdur

gazeli gibi muhtelifü'l-me'âl manzûmeler, her teli ayrı bir ses çıkararak düzeni bozuk sazları andırdıkları için “yek-âhenk” sıfatını ihrâz eyleyemezler ve münekkîdân-ı edebî sımâh-ı takdîrine giremezler.

Eslâf-ı üdebâ, gazel tanzîmine fevka'l-‘âde ehemmiyet vermiş, hattâ gazel-serâlığa hasr-ı makâl eyleyen şâ'irler gelmiştir. Cihân-ı bedâiyî'de zuhûru epeyce eski olduğu ve tarz-ı tahrîrinde kendine mahsûs bir garâbet bulunduğu hâlde eş'âr-ı her-dem-i tâzesi köhnelik sıfatını kabûl etmeyen Fuzûlî:

Gazeldür safâ-bahş-ı ehl-i nazar
Gazeldür gül-i bû-sitân-ı hüner

Gazâl-i gazel saydı âsân degül
Gazel münkiri ehl-i ‘irfân degül

Gazel bildirir şâ'irün kudretin
Gazel artırır nâzımın şöhretin

Gönül! Gerçi eş'âra çok resm var
Gazel resmin it cümleden ihtiyâr

Ki her mahfilün zînetidür gazel
Hired-mendler san'atıdur gazel

Gazel di ki meşhûr-ı devrân ola
Okumak da, yazmak da âsân ola

beyitleriyle gazelin hasîsa-i mühimmesini bildirmiş, kendisi de o hasîsa-i mühimmenin mütehasıs ferîdi olarak kalmıştır.

Kânûnî Sultân Süleymân'ın cümle muvaffakiyyâtından olmak üzere devr-i [63] ihtişamında iki suhan-ver-i garâm-perver yetişmişti. Bunlar “Fuzûlî” ile “Bâkî” olup biri Bağdâd'da:

Yâd itme kara gözlülerün merdüm-i çeşmin
Merdüm diyüp aldanma ki içdükleri¹²⁹ kandur

diğeri İstanbul'da:

Cân la'lin eyler ârzû, yâr içmek ister kanımı
Yâ Rabb ne vâdîdür bu kim cân teşne, cânân teşnedür

tarzında teblîğ-i hissiyâta çalışıyordu.

Bu şîve-i beyân taklîde özenildi ve numûne ittihâz edilerek nazîreler söylenildi. Fuzûlî'nin sözleri sarf-ı kalbî ve şahsına münhasır olduğu için ona –hâlâ bile– yetişilmek mümkün olamadı. Fakat:

Meddâh olalı çeşm-i gazâlânene Bâkî
Öğrendi gazel tarzını Rûm'un şu'arâsı

diyen Bâkî'ye “Şeyhülislâm Yahyâ Efendi” gibi:

Gönül mir'âti kim sad-pâre-i dest-i celâlündür
Yine her pâresinde cilve-ger baksan cemâlündür

misilli neşâ'id-i 'âşıkâne tanzîm eden pey-revler peydâ oldu. Yahyâ Efendi 1001 târîhinde merhûm olan Şeyhülislâm Zekeriyâ Efendi'nin necl-i necîlidir. 1031'de makâm-ı meşîhata geçerek üç def'ada yirmi sene kadar müfti'l-enâmlik eylemiş, 1053 Zi'l-hiccesinin 18'inci gecesi irtihâl-i dâr-ı bekâ etmiştir. Medfeni Fâtih civârındaki Çarşamba [64] Câddesi'nde, yaptırdığı medresede mektebimizin karşısındadır.

Gayr-ı matbû' dîvânı gözden geçirilirse Hazret-i Yahyâ'nın e'âzîm-i şu'arâdan olup Bâkî'nin meslek-i edebîsini taklîd ve te'yîde çalıştığı anlaşılır.

Dersimiz, târîh-i edebiyât olmadığından sâ'ir-i mütegazzilîn-i 'Osmâniyyeden bahs edemeyeceğiz. Lâkin 301 târîhlerinde 'âzîm-i âhiret olan ve Bahâriyye Mevlevîhânesi hazîresine defnolunan “Avnî Bey” merhûmun nâm-ı bülendini zikretmeden geçemeyeceğiz.

¹²⁹ [Bu kelime metinde “ايجدكلرك” şeklinde yazılmıştır.]

Merhûm, ‘asr-ı ahîrin en büyük şâ‘irlerinden ve en muktedir gazel-gûlarından idi. Âsâr-ı dehâsından olan:

Âteş gibi tütseydi eger nûr-ı tecellî
Ey zülf-i siyeh! Dûd-ı siyâhı sen olurdun

Dünyâyâ eger vakt-i cehâletde geleydik
Tâ‘at-kede-i hüsnün İlâhî sen olurdun

beyitleri gibi bedâyi‘i hâvî gazel tanzîm eyleyenler gazel-serâyân-ı eslâf içinde de ender bulunur.

Mu‘âsır ve genç şâ‘irlerimizden Su‘ûd Bey de gazel inşâdıyla iştigâl eden suhanverlerdendir. ‘Avnî Bey merhûmun:

Hırâmân ol ki nahl-i Tûr-reftâr etdi sansınlar
Yine mihr-i tecellî ‘arz-ı dîdâr etdi sansınlar

beytiyle başlayan gazelini ber-vech-i âtî tanzîr eylemişdir.

[65] Süzüksün çeşm-i mestin meyl-i güftâr etdi sansınlar
Hudâ nev-hârîka, nev-hikmet izhâr etdi sansınlar

Güher-pâş-ı kelâm olsun leb-i mu‘ciz-demin bir dem
Duyanlar, hâtifi inşâd-ı eş‘âr etdi sansınlar

Doğ ey hûrşîd-i lâhûtî! ki müştâkâne dîdârın
Cemâl-i mihr-i sevdâ neşr-i envâr etdi sansınlar

Temevvüc eylesin zülf-i şeb-âmîz-i dil-âvîzin
Felek bir fitne-i hâbîde bîdâr etdi sansınlar

Su‘ûd olsun o zülfe öyle gerden-beste kim herkes
Meşîyyet, bir yeni mansûru ber-dâr etdi sansınlar

“Musammat” denilen tarzda yazılmış gazeller de vardır. “Tasmît”in ma‘nâ-yı lugavîsi: İnciyi ipliğe dizmek demek olduğuna göre “musammat” dizilmiş inci me‘âlinedir. İstılâhda ise: Her beyti, dörd cüz’e ayrılan ve son cüz’leri ‘aynı kâfiyeyi ta‘kîb edip ondan evvelki cüz’leri ayrıca mukaffâ bulunan manzûmâta denir.

Nâcî'nin:

Gönlüm leyâl-i firkatın   bîdâr-ı yâr-be-hânıdır
Fikr etdiğim bir âfetin   dîdâr-ı nûr-efşânıdır

[66]   'Aks etdi bin vâ hasretâ   dağlarla çıkdım âşinâ
Her dağdaki kalbî sadâ   efgânımın efgânıdır

ve Fuzûlî'nin:

Beni cândan usandırdı   cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhumdan   murâdum şem'î yanmaz mı

Şeb-i firkat yakar cânum   döker kan çeşm-i giryânım
Uyarır halkı efgânım   kara bahtum uyanmaz mı

Degüldüm ben sana mâ'il   sen itdün 'aklımı zâ'il
Bana ta'n eyleyen câhil   seni görgeç utanmaz mı

beyitlerini hâvî olan gazelleri birer musammatdır.

Misâllerin tedkikinden anlaşılacağı üzere birinci ve ikinci mısra'lardaki cüz-i evvellerin mukaffâ bulunup bulunmaması da meşrût değildir.

*
* *

Nedîm'in:¹³⁰

Bir şeker handeyle bezm-i şevke câm itdün beni
Nîm sun peymâneyi sâkî tamâm itdün beni

[67]   Şu'le serv-âsâ çıkar hâkûmden ol yerlerde kim
Pây-mâl-i tevsen-i âteş-hırâm itdün beni

¹³⁰ Ahmed Nedîm Efendi: İstanbul'da yetişen ricâl-i 'ilmiyyeden olup Mahmûd Paşa Mahkemesi'nde nâ'iblik etmiştir. Meşhûr Dâmâd İbrâhîm Paşa'nın da kitâbcısı ve nedîmi idi. 1143'de paşasının paralanması üzerine [67] felâkethâne-i âsafiden kaçıp kurtulmak telâşıyla damdan düşmüş ve müte'essiren irthâl etmiştir. Medfeni Üsküdar'da Karaca Ahmed Kabristânî'ndedir.

Dîvânî ve tercüme etdiği Müneccimbaşı Târîhi matbû'dur.

Recâ'îzâde Ekrem Bey, Nedîm hakkında şöyle mütâla'ada bulunuyor:

"Üslûbu şâ'ibe-i tekellûf ve tasannu'dan berî ve tuhaf tuhaf tasavvurları, nâzik nâzik ta'bîrleri kendisine mahsûsdur... Nedîm dünyâdan gideli bir buçuk 'asırdan ziyâde zamân mürûr etdiği hâlde mahsûl-i tabî'at-ı nâzikânesi bu sabâh toplanmış bir deste-i ezhâr-ı bûyâ gibi ter ü tâze durmaktadır. Ebkâr-ı hayâlâtının ekserisi esâtîr-i evvelîn perîleri gibi, ne kadar dilber, ne derece nâzik ise o kadar da açık saçık şeyler olduğundan, Kemâl Bey Efendi'nin dediği gibi "Nedîm-i efkâr etmek câ'iz değildir."

Nükheth-i gîsû ile geldün bize âh ey nesîm
Turra-i sünbül-sıfat âşufte-kâm itdün beni

Cilve-i hüsnünle her mûyum perî-hîz olmada
'Aşk ile ser-tâ-kadem âyîne-câm itdün beni

Öyle ser-mest ü harâb itme Nedîm-i zârını
Nîm sun¹³¹ peymâneyi sâkî tamâm itdün beni

gazelinde olduğu gibi ba'zen matla' beytinin birinci yâhûd ikinci mısra'ı makta' beytinin sonunda 'aynen îrâd olunur.

Matla'daki mısra'ın makta'da tekrâr edilmesi için onun [68] berceste vasfına şâyân olması ve tekrâra değeri bulunması lâzımdır yoksa Haşmet'in¹³²

O zâlim dâğ-ı 'aşkı sîneme yakmış yakışdırmış
Çerâğ-ı hâsına pertev virüp bakmış bakışdırmış
matla'ındaki mısra'-ı sânînin:

Çerâğ itdi beni Haşmet o zâlim bezm-i lutfunda
Fetîl-i dâğ-ı 'aşkı sîneme yakmış yakışdırmış
sûretinde tekerrürü kâfiye kıtlığına uğramakdan başka şey değildir.

Nâbî'nin:¹³³

¹³¹ [Bu kelime 66. sayfada "صون" şeklinde yazılmış; ancak burada "صودن" şeklinde yazılmıştır.]

¹³² Haşmet Efendi: Sudûr'dan 'Abbâs Efendi'nin mahdûmu olup 'Osmânî şâ'irlerinin boş boğazlarından. Tarîk-i 'ilmiyyede devr-i medârisle dem-güzâr iken zebân-dırâzlık töhmetiyle evvelâ Bursa'ya mu'ahharen Rodos'a nefy edilmiş ve 1182'de vefât eyleyerek Murâd Re'îs Türbesi hazîresine defnolunmuşdur. Koca Râgıb'a intisâbı olduğu cihetle gerek müşârün-ileyh ile, gerek şâ'ire-i şehîre Fıtnat Hanım'la birçok mülâtafada bulunmuşdur. Vasat derecedeki dîvânıyla "Senedü's-şu'arâ" 'unvânlı mensûr bir eseri vardır.

Olmayam dîrsen eger reyyân-ı âb-ı imtinân

Delv-i maksûdı çeh-i bî-gâye-i hirmâna at

beyti en güzel eseridir denebilir.

¹³³ Yûsuf Nâbî Efendi: Ruha (Urfa)lıdır. Mehmed-i Râbî' devrinde Dersa'âdet'e gelmiş ve musâhib Mustafâ Paşa'ya dîvân kâtibi olmuşdur. Bilâhare ifâ-yı hac için Hicâz'a gitmiş ve 'avdetinde "Tuhfetü'l-Harameyn" 'unvânlı [69] eserini yazmışdır. Bir müddet Haleb'e çekilerek oturmakta iken Vâlî Baltacı Mehmed Paşa'nın Sadâret'e ta'yininden berâber getirilerek başmuhâsebecilik mansıbına geçirilmiş ve 1124'de vefât ederek Üsküdar'da Karaca Ahmed Mezârlığı'na defnolunmuşdur. Hâl-i ihtizârında söylediği mervî bulunan:

چوق روح کمین نابی در لجه نور آمد
از تنکی تن و ارست در صحن سرور آمد
تحقیق شناسان معنای شهود الغیب
کفنتد پی تاریخ (نابی بحضور - آمد)

Tertîb-i kevnün itme nazar ihtilâfına
Çeşm-i edeble eyle nigeş dürd ü sâfına

[69] ‘Ârif libâsa bakmaz, ider zâta iltifât
Gevher-şinâs-ı tîğ çekinmez gilâfına

Tertîb ider sufûfını sâgarda mevc-i mey
Ceyş-i girân-gubâr-ı humârın mesâfına

Âb-ı revân hazînesinün kuvvetiyledür
Fevvârelerde itdiği cünbiş hilâfına

[70] İtmek dürûg vaz‘ ile halkı firîfte
Bâmun varak yapışmaga benzer şikâfına

Müznib ki i‘tirâf ide şâyân-ı şân-ı câh
İhsân ile mukâbeledür i‘tirâfına

Nâbî ümîddür bu gazel zât-ı âsafun
Ola vesîle hâtırınun inkişâfına

Ol âsaf-ı yegâne ki bâb-ı refi‘inün
Tevfîk ü yümn-i nevbet ararlar tavâfına

Dâmâd-ı pâdişeh ‘Alî Paşa-yı bî-‘adîl
Kim mihr yüz sürerse sezâdur lihâfına

Allâh mu‘ammer ide vücûd-ı şerîfini
Yol bulmaya gubâr-ı keder tab‘-ı sâfına

---

kıt‘asındaki “Nâbî be-huzûr âmed” cümlesi sâl-i irtihâlîni gösterir. Nâcî merhûm Nâbî’ye dâ’ir şu fikri serd ediyor:

“... (Nâbî gibi meseli) kendisinin derece-i şöhretini göstermekdedir. Tabî’atındaki kuvvet, eş’ârındaki selâsetden istidlâl olunur. Selâset-i edâ cihetiyle devrinde hakîkaten teferrüd etmişdir. Ma‘a-mâ-fih zamânımızda memnûniyetle mütâla‘a olunamayacak pekçok sözleri de vardır. Âsârı şunlardır: ‘Müretteb Dîvân’ ‘Hayriyye’ ‘Hayrâbâd’ ‘Tuhfe-i Dilkeş-i Nâbî’ ‘Zeyl-i Siyer-i Veysi’ ‘Tuhfetü'l-Haremeyn’ ‘Münşeât’”.

nazmında müşâhede edildiği misilli ara sıra gazellerin makta‘ beytinden sonra ba‘zı zevâtın medhine dâ‘ir söz söylemek de eskiden mer‘î imiş.

*
* *

Müşterek söylenilmiş gazeller de vardır. Fakat “müşterek” vasfına bakıp da bunda iki şâ‘ir tarafından bi'l-irticâl birer mısra‘ söylenmek sûretiyle vücûda getirilmiş sanmayın. Belki öylesi de olur. Lâkin ale'l-ekser bir gazel yazılır. Sonra bir diğeri tarafından buna ‘ilâve sûretiyle iştirâk edilir. Netîcede meselâ beş beyitli bir gazel on beyte kadar uzar.

Numûne-i âtî bu husûsda size bir fikr verebilir:

[71]

Su‘ûd: Zahm-ı gamzen tâ ebed bir yâdigâr olsun bana

Tâhir: Sînede dursun o cerha ber-güzâr olsun bana

T: İsterim ki tîr-i dil-dûz-ı nigâhın ey perî

S: En sonunda bâdî-i ‘azm-i mezâr olsun bana

S: Derd-i dermân-sûz-ı ‘aşkın mâ-bihî'l-‘ömrümdür âh

T: Mâye-i ‘ömrüm! O derdin bî-şümâr olsun bana

T: Öldürürsen kabrime hâzâ şehîdü'l-‘aşk! yaz

S: Tâ dem-i mahşer medâr-ı iftihâr olsun bana

S: Bend-i zülfünden gülüm! Rabbim beni kurtarmasın

T: Gıpta-i Mansûr olur bir başka dâr olsun bana

T: Olmak ister dil mucâvir Ka‘betü'l-‘uşşâkda

S: Âsitân-ı devletin cây-ı karâr olsun bana

S: Dil senin ‘aşkınla etsin ‘arşa doğru i‘tilâ

T: Hâk-i pâyın olmaya bir rûzigâr olsun bana

T: Eylesin ser-nâme-i tebcîl-i nâmım ehl-i ‘aşk

S: Sevdiğim! ‘aşkın kemâl-i i‘tibâr olsun bana

Mısrâ'larının nihâyetinde birer parça 'ilâvesi bulunan ba'zı manzûmeler vardır ki bunlara "mütezâd" ve 'ilâvelerine "ziyâde" 'unvânı verilir.

Mütezâdlar, 'ale'l-ekser bahr-ı hezecin "mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü mefâ'îl, yâhûd fe'ûlün" vezninden tanzîm edildiği için ziyâdeleri de [72] "mef'ûlü mefâ'îl, yâhûd fe'ûlün" vezninde olur. Nedîm'in şu eseri gibi:

Ey şûh-ı kerem-pîşe dil-i zâr senündür
Yok minnetün aslâ
Ey kân-ı kerem anda ne kim var senündür
Pinhân u hüveydâ
Sen kim gelesün meclise bir yer mi bulunmaz
Baş üzre yerün var
Gül goncasısın gûşe-i destâr senündür
Gel ey gül-i ra'nâ

Ziyâdesi birden fazla olan mütezâdlar da vardır. Şâhidî Dede'nin¹³⁴ nazm-ı âtîsi misilli:

Hey hey ne 'acâ'ib bezemiş hüsn ile Bârî
Bu sûret-i yârı,
Bu nakş u nigârı
[73] Her ehl-i nazar kim göre tahsîn ola kârı
Bu çeşm ü 'izârı,
Kalmaya karârı
Et mutrib-i dil-keş ele al çeng ü rebâbı
Çâk eyle hicâbı
Ref' eyle nikâbı
Ey sâkî-i mehveş taşa çal şîşe-i 'ârı
Sun câm-ı 'ikârı
Def' eyle humârı

¹³⁴ İbrâhîm Şâhidî Dede: Müntesibîn-i Mevleviyyeden "Hudâyî Efendi"nin oğludur ki:

Şâhidî-i Mevleviyem, 'ârifem gelsün beri
İsteyen sırr-ı Hudâyı ben Hudâyî-zâdeyem

beytiyle buna telmîh eder. Muğla Mevlevihânesi meşihatda bulunmuş ve 927'de Karahisâr-ı Sâhib'de vefât eyleyerek şeyhi "Sultân Dîvânî" Hazretleri'nin türbesine defnolunmuşdur. "Gülşen-i Tevhîd" "Gülşen-i Esrâr" "Tuhfe-i Şâhidî" nâmlarındaki manzûmeleri meşhûrdur.

‘Uşşâkı katar eyledi ‘aşk içre Muhammed
Ol şâh-ı mümecced,
Ol matlab u maksad
Ey üstür-i dil sen ola gör pîş-i katârı
Çek ‘aşk ile bârı,
Ye derd ile hârı

Şu sûretle de müstezâd yazılır:

Sultân Mehmed-i Evvel Hazretleri’ne:

Şâyeste denilse sana bir neyyir-i rahşân
Ey şâh-ı cihângîr
Tîğın oluyor düşmene karşı yine tâbân
Etdin anı teshîr
Ey ‘âlem-i bâlâyı eden hançeri pür-nûr
Bir bârikasın sen
Her cengin içinde oluyorsun bize manzûr
Tîğın şerer-efgen
[74] Düşmenlerini kahr ile tedmîre gelirsin
Ey merd-i kerem-kâr
Dârâ gibi ‘âlemleri teshîre gelirsin
Ey mihr-i ziyâbâr
Senden saçılır nûr-ı hüdâ ‘âleme karşı
Bir nûr-ı Hudâsın
Senden görünür mihr-i Hudâ âdeme karşı
Bir nûr-ı hüdâsın

-Mehmed Celâl Bey-

*
* *

“Mebâni'l-inşâ” mü’ellifi Süleymân Paşa merhûm, müstezâdı “Mâ-ba‘dlarında kendilerine mürtebit bir fıkra-i mensûre mezkûr olan mısra ‘veyâhûd beyte derler” diye ta‘rîf ediyor ve müstezâddaki ziyâdelerin mevzûn olmayacağını söylüyor. Hâlbuki derc ettiği:

Ser tâ bakdım şu 'le- 'aşkıım şererim yok
Ammâ nelerim var

Yandı dil u cânım gam ile eşk-terim yok
Dahı beterim var

Sorduk da dedim hâl-i dili ol lübb-i 'Îsâ
Ey cân-ı enîsi

[75] Bîmâr-ı gam-ı 'aşkın olaldan haberim yok
Gerçi kederim var

Ben mu 'tekif-i külbe-i ahzân-ı firâkım
Bezmekden ırağım

Kim şâh-reh-i vasla çıkar reh-güzârım yok
Gizli seferim var

misâlindeki 'ilâvelerin "mef'ûlü mefâ'il" vezninde oldukları binâ'en 'aleyh mensûr bulunmadıkları görülüyor da Paşa merhûmun ta'rîfinde zühûl olduğu anlaşılıyor. Kemâl-zâde 'Alî Ekrem Bey'in "Kırmızı Fesler" ser-levhasıyla yazdığı:

Ey kırmızı fesler bakalım kim sizi besler
Aç kaldınız eyvâh

Nerde o emeller, o le'îmâne hevesler
Hep oldu mu gümrâh

Hürriyeti i'lân ediyor göklere sesler
Kırmızı fesler

Nerde o bizim kırmızı fesler, o kabarmış
'İfrît afacanlar

Millet bu gürûhun başına zilleti sarmış
Geçmekle zamânlar

Batmaz, unutulmaz bu köpek yüzlü 'asesler
Kırmızı fesler

[76]

manzûmesi de böyle bir zühûlu hâvîdir. Çünkü ziyâdelerinden birinci ve ikincisi "mef'ûlü fe'ûlün" vezninde olduğu hâlde üçüncüsü bulunan "kırmızı fesler" fazlası, bu vezinden bir hece noksândır.

Bu manzûmeye nazîre olarak yazılan:

Ey kırmızı fesler size yok eski hevesler
Boş kaldınız eyvâh
Artık giyecek cümle ahâli koyu fesler
Hep eyledi ikrâh
Bak olmayacak hâ! Tepegöz misli kafesler
Ey kırmızı fesler
Nerde o bizim eski sarıklar ki kabarmış
Başda kocamanlar
Ecdâd-ı şahâmetverimiz hep onu sarmış
Evvelki zamânlar
Giydi sizi de bir nice it cânlı ‘usesler
Ey kırmızı fesler

latîfesinde ise son ziyâdeye bir “ey” ilâvesiyle o noksân ikmâl edilmiştir.

*
* *

Mûsikîde terennümâtın sonu yek-karâr olmak lâzım geldiği gibi nazmda da mısra’ların nihâyeti yek-âhenk bulunmak îcâb eder. [77] Bir mısra’, yâhûd bir beytin âheng-i intihâ’iyyesini, ikinci mısra’, yâhûd beytin sonunda da kulak ‘âdetâ bekler. Bedâyi’-i sinâ’iyyedeki tenâzur, nasıl nazar-ı temâşâyı okşarsa âsâr-ı edebiyenin sonlarındaki tesâvî de sâmi’-a-i zevki telzîz eyler. Şu hakîkatı isbât için Tevfik Fikret Bey’in:

Ninesine:

Nedir tehâlükün yine?
Güzel nine!
Kimin şu duyduğun sedâ?
O şi‘r-i mübhem-i safâ,
Nedir, ne söylüyor sana?
Bu i‘tinâ,
Bu ibtilâ,
Bu ihtirâz-ı dil-nişîn,
Bu her şerârı bir ümîd,
Olan nigâh-ı âteşîn,

Bu ninniler,
Ki hande-ver,
Birer perî-i rûh-per
Letâfetinde cilve-ger,
Yanında gâh-vârenin,
[78] Bütün bu şevk ü gayretin,
Bütün leyâl-i râhatın,
Meserretin,
Sa'âdetin,
Muhabbetin,
Bütün senin,
Şu tıfl-ı dil-sitâne mi?
Bütün o yâr-ı cânâne mi?

Yavrucuğuna:

Çocuk değil, bu bir çiçek!
Ya bir melek!

Sen ey şükûfe-i cihân!
Nesin, safâ-yı dil misin?
Değil misin?
Fedâ şu anlaşılmayan,
Sürûduna,
Benim bütün fasâhatım,
Belâgatım,
Olanca şâ'iriyetim!
Fedâ mahâsin-i cihân,
Şu nâtüvân,
Vücûduna!..

[79] Fakat bu gamzeler kime?
Bu tâze iltifâtlar,
Ki bahş eder hayâtlar,
Bu handeler,
Ki neş'e-ver,
Birer şükûfe-i seher,

Misâli inkişâf eder,
Değil mi hep o mâdere?
Uyar mihr-pervere

şî'rini okuyalım. Me'âl i'tibârıyla rakık ve hissî olan bu bedî'anın inşâdı pek zevkinize gitmedi gâliba? Sebebi nedir biliyor musunuz efendiler? Âhenk tanzîmindeki 'adem-i intizâm. Çünkü şeklen ancak "müstezâd" denebilecek olan şu manzûmede kâfiyeler olsun, ziyâdeler olsun takrîb ve teb'îd edilmek sûretiyle müşevveş bir hâle konulmuş. Teşvîş-i müntehâdan sâmi'a-i rikkat, tamâmıyla zevk alamıyor.

Mesnevî bahsinde de işinize yarayacağı cihetle burası iyice hâtırınızda kalsın.

Kasîde- Bir eser-i edebîde kasîde kelimesi "maksûd me'âlini ifâde eder. Yegâne kâ'il tarafından ma'ânî-i muhtelif ve elfâz-ı mütenâsibe kasd [80] olunmuş demek olur" diye ta'rîf edilmiştir. Bize kalırsa kasîde maksûd değil, mâ-bihî'l-kasd ma'nâsınadır ki asıl maksûd olan o, vâsita ile alınacak câ'izedir. Çünkü efendiler! Kasîdecilik, daha doğrusu meddâhlık eskiden pek revâclı ve sermâyesi it'âb-ı zihinden 'ibâret bir san'at idi. Bir şâ'ir, parasız kaldı mı mâl ve mansıbca büyük bir adamı gözüne kesdirir, şâyân-ı medh olup olmadığını düşünmeksizin ona bir sitâyîşnâme yazar, vüs'at-ı hayâline göre mübâlagât-ı merdûde ile memdûhunu uçurdukça uçurur âsmânları, lâ-mekânları geçirir, elifi mertek sanan bir câhilin 'irfân ve fazîletinden, şîşeyi dışından yalayan bir hasîsin kerem ve sehâvetinden, gece dışarıya çıkmadan çekinen bir korkağın şecâ'at ve besâletinden dem urur. Bunlara mukâbil de –yalancı şâhidlerine verilen ücret gibi– "câ'ize" nâmıyla bahşişler, alırdı.

Bir kasîdesi üzerine kendisine bir memleket vergisi i'tâ olunmuş, yâhûd 'uhdesine birkaç nâhiye temlîk edilmiş sitâyîş-kârân bulunduğunu târîhler yazıyor. Nef'î'nin "İlyâs Paşa" vasfındaki kasîdesine câ'ize olarak bir at, bir köle, birçok eşyâ-yı nefise ile bin tane altın verildiğini bilmeseniz bile Nedîm'in kasîde inşâd ederken Dâmâd İbrâhîm Paşa tarafından ağzına cevâhir doldurulduğunu siz de işitmişinizdir.

Bir aralık kasîde ile medh olunmak merâkı o kadar ilerlemiş ki mülûkun değil ümerânın bile ma'iyetlerinde nişâncı ve dîvân efendisi gibi [81] birer de şâ'ir bulunur, fırsat

düşükçe tanzîm ettiği kasâ'id ile efendisinin koltuklarını kabartır, kendinin de mikdâr-ı servetini arttırmış.

Sultân Mahmûd-ı Gaznevî'nin sarâyında bir ma'iyet taburu teşkîl olunacak derecede şâ'ir mevcûd imiş ki 'adedleri dört yüzü tecâvüz edermiş. "Sultânü's-şu'arâ" 'unvânıyla bunların re'îs olan "Unsurî"nin derece-i servetini şundan anlamalı ki sofrâ takımını altından, saç ayağını gümüşden yaptırmış. Böyle bol bol ihsânlarla alışan ve 'âdetâ hürriyet-i lisâniyyeleri satın alınan şâ'irler de memdûhlarına "Veliyy-i ni'metim! Zamânın Sâhib-Kırânı, cihânın yegâne hükümrânı sensin. Bütün insânlar, senin âzâd kabûl eylemez kölendir. Onlara karşı istediğin mu'âmeleyi yapabilirsin!" tarzında hezeyânlarla erbâb-ı tecebbürün 'azamet ve nahvetini okşamışlar ve bilerek bilmeyerek istibdâd muharrikliği, mezâlim müşevvikliği etmişler.

Sonraları kasîde dilenciliği pek müz'ic bir râddeye gelmiş olmalı ki memdûhîn-i kirâm, mâdihîn-i li'âma câ'ize yerine çîn-i cebîn ile mukâbeleye başlamış, bunun üzerine de câ'izesi zuhûr etmeyen bir sitâyîş-nâmenin isim değışdirilerek diğesine, hattâ –o da para vermezse– daha başkasına takdîm edilmesi moda hükmünü almış. Bakın bir 'Acem şâ'iri ne diyor:

دخترانی که بکر فکر مندند
هر یکی را بشو هر ی دادم
آنکله کابیر نداد عنین بود
ز و کرفتم بدیکری دادم

[82] bu kıt'anın "Ebkâr-ı efkârımdan her birini bir kocaya verdim, mihrini ya'nî câ'izesini i'tâ etmeyende erkeklik olmadığı için ondan boşatdım, diğesine tezvîc eyledim" demek olduğunu anlamışsınızdır.

Bahse münâsebeti olan şu fıkra da hâtırınızda kalsın:

Selâmî ve Kelâmî nâmında iki şâ'ir birâder varmış ki her gün vezîr-i vaktin güzer-gâhına durup birer medhiyye takdîm eder ve bir mikdâr câ'ize alırlarmış. Haftalar, aylar geçdiği hâlde şâ'ir kardeşler mu'tâdı bozmamış, vezîrin ise sabr ve tamammülü tükenmiş. Bir gün yine bir kasîde sundukları esnâda vezîr de onlara "İki şey harâmî kılıcından beterdir. Biri Selâmî'nin kelâmı, diğeri Kelâmî'nin selâmıdır" me'âlindeki:

دو چیزست بدتر ز تیغ حرامی
کلام سلامی، سلام کلامی

beytini hâvî bir varak-pâre uzatmış ve pek devâmlı olan günlüklerini o günden i'tibâren kesmiş.

Bir haydûd ser-gerdesini medh edip de “رضينا من نوالك بالر حيل” diye ‘avdete mecbûr olan şâ'ir-i tama'-kârın sergüzeşt-i garîbini “Gülistân”da okumuş olacağınızdan tekrâra lüzûm görmem. Kasîdecilik yüzünden kazanmış birçok şâ'irler bulunduğu gibi yine o yüzden felâkete uğramış, hattâ hayâtını gaybetmiş olanları da vardır. Meselâ “Zahîruddîn Fâryâbî” “Kızıl Arslan” vasfında söylediği bir kasîdeye “fıkr, Kızıl Arslan'ın üzengisini öpmek için dokuz kat feleği ayağının altına alır” me'âlini müfid olan:

[83]

نه كرسى فلك نهد اندیشه زیر پا
تابوسه بر ركاب قیزیل ارسلان دهد

beytini derc etmiş ve fikrince memdûhunu feleklerin de meleklerin de fevkine çıkarmış. Hâlbuki Kızıl Arslan'ın bir ayağı aksak olduğu için ata bindikçe o ayağına tesâdüf eden üzenginin kayışını kasarlamış. Bu beyit ona ta'rîz görünmüş! Bî-çâre şâ'ir, ümîd-vâr-ı ihsân iken nâ-hakk yerde kurbân edilmiş.

Kasîdecilik 'illeti bize Îrân'dan geçtiği için misâlleri de oradan getiriyoruz. Târîh-i 'Osmânîyi tetebbu' edersek bizden de hayli numûne bulabiliriz.

Kasîde-nüvîslik devr-i sâbıkda da epeyce mer'î ve mu'teber idi. Muharrem ibtidâlarında; hele velâdet ve cülûs günlerinde evrâk-ı havâdis ser-â-pâ sitâyîş-nâme-i Hamîdî kesilir ve erbâb-ı kalem tarafından ya rağbeten yâhûd rehbeten medhiyyeler tahrîr olunurdu. O vakitki gazeteler gözden geçirilse meşrûtiyyet-i hâzırânın sitâyîşhânı bulunan ba'zı hamiyet-mendânın, istibdâd-zâ' ilinde meddâh-suhandânı oldukları görülür.

Gâlibâ sadedden çıktık. Sözlerimizden maksad İlâhiyât kısmına ta'alluk eden sânihât-ı muhlisâne ile erbâb-ı fasıl ve kemâl hakkındaki sitâyîş-i hâlisâne olmadığını da söyledikten sonra bahsimize gelelim:

İstîlâh-ı üdebâda: Matla'ı musarra' olmak üzere on beş beyti tecâvüz eden fakat 'aded-i ebyâtı gayr-ı mahdûd bulunan manzûmelere kasîde ta'bîr edilir.

[84] Numûne olmak üzere Nef'î ve Nedîm'in lâ-'ale't-ta'yîn birer kasîdesini okuyalım:

Her ma'nî-i latîf ki cândan nişân virür
Ta'bîr idince tab'um anı nazma cân virür¹³⁵

¹³⁵ [Kasidenin redifi metinde “ویریر” şeklinde yazılmıştır.]

Her nazm-ı dil-firîb ki benden sudûr ider
Lafzı cemâl-i şâhid-i ma'nâyâ ân virür

Her nükte-i hafî ki kelâmumda derc olur
Mazmûnı dest-i 'âleme bir dâstân virür

Ol sihr-sâz-ı mu'cize-gûyum ki nutkumun
Feyzi devât u kilke zebân u dehân virür

Ol nâzım-ı le'âli-i nazmum ki şî'rümün
Reşki cemâda tab'-ı cevâhir-feşân virür

Pâkîze-gûy-ı nâdire-sencüm ki her sözüm
Şeh-nâme-i belâgata hüsn-i beyân virür

Vassâf-ı Muhteşem-sühanem kim kasâ'idüm
Şâhân-ı Cem-şükûh-ı cihân-bâna şân virür

Bir dânesini gevher-i silk-i kelâmumun
Mahsûl-ı bahr u kâne viren râygân virür

Tab'um 'arûs-ı ma'nîye meşşâtalık ider
Endîşem âyine, kalemüm sürme-dân virür

Hâmem ki nazmumı ider ihyâ midâd ile
Âb-ı hayâta reşhası feyz-i revân virür

[85]

Bu iktidâr-ı tab' ile ammâ ne fâ'ide
Sermâye-i tasavvuruma gam ziyân virür

Bir dem murâdum üstüne devr eylemez felek
Âb istesem serâb-ı 'ademden nişân virür

Destümde câm görse benüm ser-nigûn ider
Nâdâna sâgar istese ritl-ı girân virür

İtdükçe tâli‘imle recâ-yı muvâfakat
Her va‘de-i dürûguna bin yıl zamân virür

Her zulmüne tahammül ider âşikâre dil
Ammâ bu cevri cânâ azâb-ı¹³⁶ nihân virür

Bir şûh-ı şîve-kâra esîr itdi kim beni
Ne öldürür cefâsı, ne gamdan amân virür

Bir bî-vefâ ki her dem esîrân-ı ‘aşkına
Dârû-yı sıhhati ecel-i mihrîbân virür

Hem uğramaz firâk ile ölsem de yanuma
Hem yolda râst gelse kaçır bana yan virür

Bakdıkça bir nigâh ile bin cân alır gözi
Hem yine şöyle hasta görünür ki cân virür

Çekdikçe çeşmi hışm ile şemşîr-i gamzesin
‘Uşşâka dehşet-i gazab-ı Kahramân virür

Geh Kahramân-ı çeşmine ebrû kemân sunar
Geh Rüstem-i nigâhuna müjgân sinân virür

[86] Hattı ki zâhir olsa gerek dahi ‘âleme
Havf-ı zuhûr-ı fitne-i âhir zamân virür

La‘li ki reşk-i hâtem-i Cem’dür zamânedede
Hükm-i nigîn-i pâdişeh-i ins ü cân virür

Ol şeh ki ferr-i bahtı ile taht-gâh-ı Rûm
Ferş-i zemîne mertebe-i âsmân virür

¹³⁶ [Bu kelime metinde “غداً” şeklinde yazılmıştır.]

Ol şeh ki şem‘-i bâr-gehi dūd u şu‘leden
Leyl ü nehâre hil‘at-i nūr u duhân virür

Ol şeh ki seyre çıksa yanında götürmege
Çarh, âftâbı tığ u hilâli kemân virür

Han Ahmed. Ol şehen-şeh-i devrân ki rûzgâr
‘Adliyle dehre müjde-i emn ü emân virür

Cemşîd-i kâmrân ki sūvâr olsa rahşına
Dârâ tutar rikâbını Hüsrev ‘inân virür

Hurşîd-i zer-feşân ki kefi feyz-i cūd ile
Dehre gınâ-yı mâ-hasal-ı bahr u kân virür

Yektâ-sūvâr-ı ‘arsa-i devrân ki düşmene
Havf-ı hücûmı tefrika-i hânümân virür

Gâhî ki gerd-i pûye-i rahş-ı sebük-revi
Gerdûna kuhl-ı¹³⁷ bâsıra-i ahterân virür

Her bir kademde sadme-i pür-zûrî na‘linün
Gâv-ı zemîne zelzele-i üstühân virür

[87] Ol demde kim hücûm-ı gedâyân için zeri
Hurşîd-i zer-nişân gibi desti ‘ıyân virür

Ol denlü dâmenin pür ider zerle her gedâ
Kim yollarına zîb-i reh-i kehkeşân virür

Devri zamân-ı Ahmed-i Muhtâr’ı andırır
Şemşîri Zülfikâr-ı ‘Alî’den nişân virür

¹³⁷ [Bu kelime metinde yazılmamıştır.]

Kahrı sipihr-i pür-sitemün od ider yerin
Hulkı cihâna bûy-1 gül ü gül-sitân virür

Şânı şehân-1 ‘âlemi hâr u hakîr ider
Lutfi gedâya saltanat-1 câvidân virür

Geh bir vezîri şâh-1 ‘Acemden harâc alır
Geh bir vekîli ‘asker-i Tâtâra han virür

Hakan-1 Çîn ki dergehine ilçi gönderir
Hep kâse-şûy-1 matbahına armağân virür

Micmer-fürûz-1 bezmine hod ‘ûd u ‘anberi
Şâhen-şeh-i memâlik-i Hindûstân virür

Her saltanat ki hükmi nesak-sâz ola ana
Kânûnı dâd-1 devlet-i Nûşîrevân virür

Her memleket ki ‘adli mürebbî ola ana
Âb u hevâsı gürke hısâl-1 şubân virür

Devründe ehl-i mâteme fart-1 neşâtdan
Zevk-1 sürûd¹³⁸-1 nağme-i nâyı figân virür

[88] Mülkünde düzd-i müflise mâl-i zekâtdan
Destâr u keş ü pîreheni kârbân virür

Hükmi sirâyet itse nihâd-1 hevâya ger
Bâd-1 vezâna lenger-i kûh-1 girân virür

‘Azmi olursa ger sabak-âmûz-1 tab‘-1 hâk
Kûh-1 girâna cümbüş-i bâd-1 vezân virür

¹³⁸ [Bu kelime metinde “سرور” şeklinde yazılmıştır.]

Ger nehyi itse cebr-i havâss-ı mükeyyifât
Mey, tab´-ı şâdmâna gam-ı nâ-gehân virür

Mîm-i mekâna istese pergâr-ı himmeti
Mikdâr-ı devr-i dâ´ire-i lâ-mekân virür

Gâhî ufukda zâhir olan mâh-ı nev degül
Te´sîr-i şevk-ı medhi sipihre ziyân¹³⁹ virür

Çekdikçe silk-i nazma dür-i medhin âsmân
Mîhr âna târ-ı şa´şadan¹⁴⁰ rîsmân virür

Ey dâver-i zemâne ki âb-ı adâletün
Mülk-i cihâna revnak-ı bâğ-ı cinân virür

Çok devletünde şâ´ir-i sâhir-beyân velî
Dâd-ı edâyı “Nef´î”-i şîrîn-zebân virür

Lutfun olursa ger suhan-ı pest-pâyesi
Nazm-ı büleml-i Muhteşem’e kesr-i şân virür

Söz bir metâ´-ı fâhir ü kemyâbdur velî
Ana revâc-ı lutf-ı şeh-i nükte-dân virür

[89] Söz âhir oldı başlatalum şol du´âya kim
Şi´re havâss-ı ed´iye-i kudsiyân virür

Tâ kim şehân-ı dehre nizâm-ı cihân için
Devrân, serîr-i ma´delet üzre mekân virür

Olsun kapında muntazam-ı silk-i bende-gân
Devlet ki intizâm-ı umûr-ı cihân virür

¹³⁹ [Bu kelime metinde “زبان” şeklinde yazılmıştır.]

¹⁴⁰ [Bu kelime metinde “شعشعنه” şeklinde yazılmıştır.]

Bulsun şeref hemîşe vücûdunla saltanat
Ol saltanat ki dehr-i bekâ-yı emân virür

Top eylesin yolunda ser-i düşmeni kazâ
Tâ kim felekde mâh-ı neve savlecân virür

*
* *

Nâz u şiveyle ki âgûşuma cânâne gelür¹⁴¹
Sîneyi, kalbi geçüp tâ harem-i câna gelür

O bütün hânemi teşrîfini gûş itdi meger
Şevk-ı şûrîdeyi gördüm gelir ammâ ne gelür

Çekse bir câm eger ol gonca-dehen hem çün gül
Çâki dâmânınun âgûş-ı girîbâna gelür

Dâd bilmez misün ey düşmen-i îmân ki tabîb
Kâfir olursa da bir hasta müselmâna gelür

Gelmedün. Görmedün ahvâlimi dâd eylemedün
Görse kâfir benüm ahvâlimi îmâna gelür

[90] Açılırsun güzelüm! Sen dahı sabr eyle biraz
Şimdicek şerm gidüp meclise peymâne gelür

‘Âşıkun ağzına bir gün düşer ey gonca! Lebün
La‘ldür elbet o, âgûş-ı nigîn-dâna gelür

Faslı gül geldi mi âyâ? Diye pür-sân olarak
Bülbüli kûçede gördüm ki gülistâna gelür

Faslı gül dahı hemân bir iki günden sonra
Hâk-bûs-ı der-i düstûr-ı cihân-bâna gelür

¹⁴¹ [Kasidenin redifi metinde “كلير” şeklinde yazılmıştır.]

Ya 'ni hem-nâm-ı şeref-zâ-yı Halîl İbrâhîm
Geldi ne 'âleme anun gibi dâna, ne gelür

Sadr-ı Cem-mertebe kim zât-ı şerîfiyle anun
Zümre-i Bermekiyân kıssası pâyâna gelür

Âsaf-ı 'ahd ki ikbâl ü celâlün görene
Cem ü Dârâ sözi, Şeh-nâmesi efsâne gelür

O kerem-kâr ki gördükçe kefi zer-pâşın
Harf-i tahsîn gibi gevher, leb-i 'ummâna gelür

Zer ü gevher gibi tâ bûs ide dest-i cûdın
Mîhr inüp evc-i felekden harem-i kâna gelür

Yapışup el ele ilhâm ile te'yîd ikisi
Âsmândan harem-i kalbine yan yana gelür

Bulup elbette öper pâyını her gün ikbâl
Odada, kasrda¹⁴² bulmaz ise dîvâna gelür

[91] Ebr-i cûdundadır ol feyz ki reşhinden anun
Gül olup kûre-i haddâd gülistâna gelür

Dest-i kahrında var ol tâb ü tûvân kim çarhı
İtse efşürde hamel noktası mîzâna gelür

Lutfi bir bâğçedür kânda hayât-ı ebedî
Çün tebessüm dehen-i gonca-i handâna gelür

Vardur ol bâğda bir neş'e-i câvîd meger
Lâlenün tohumu eksen dolu peymâne gelür

¹⁴² [Bu kelime metinde "قصره" şeklinde yazılmıştır.]

Kimseler yaklaşılamaz yanına illâ nusret
Berk-ı şemşîri ki bir 'arsada cevîlâna gelür

Hâme-i pâki 'alem-dârıdur ol ceysin kim
Kal'a-ı mahbereden 'arsa-i 'irfâna gelür

Âsafâ bâb-ı refî'inde olan derbânun
Ayağı küngüre-i efser-i keyvâna gelür

Zihn-i vekkâdınun evsâfını yazdıkça senün
Giceler gölgemün etrâfına pervâne gelür

Şâdmân ol ki 'adûnun dil-i sad-çâkinden
Pîş-keş bâl ü düm-i rahşun için şâne gelür

Âsmân meclisine gelse öpünce pâyun
Bir iki def'a cebîni ser-i dâmâna gelür

Sensün ol nûr-ı mûlahhas ki eger bulsa cevâz
Şem'-i hurşîd senün bezmine pervâne gelür

[92] Sensün ol 'akl-ı müşahhas ki Felâtûn-ı hired
Pîş-gâh-ı dil-i âgâhına tıflâne gelür

Zer-i hurşîdini mîzân¹⁴³ ile sarf eyler çarh
Nice yanunda anun bahşîşi meydâna gelür

Lîk sen 'âleme ey ma'den-i ifzâl! zeri
Şöyle virdün ki ne kantar u ne mîzâna gelür

Sen gibi kân-ı kerem bir dahı, billâhi kasem
Hele benden diyemem 'âlem-i imkâna gelür

¹⁴³ [Bu kelime metinde "ميزاب" şeklinde yazılmıştır.]

Mislinün geldiği yok şimdiye dek sonra dahı
Zannum oldur ki ne Îrân'a, ne Tûrân'a gelür

Sadr-ı dîvân ne görür mislini bir dahı ne hod
Sühanum gibi sühan defter ü dîvâna gelür

Âsafâ hak bu ki bakdıkça "Nedîmâ" kulunun
Bana her bir sözi bir gevher-i yek-dâne gelür

Her sadefde dürr-i yek-dâne bulunmaz el-hak
Gerçi kim her biri deryûze-i nîsâna gelür

Her sadefde dür-i yek-dâne bulunmaz dimeden
Ne demek istediğim hâtır-ı yârâna gelür

Benüm ol gûy-rübâ kim ser-i meydânumda
Ser-i 'Örfî vü Nazîrî ham-ı çevgâna gelür

Her sözüm gülşen-i ma'nâya gönül bezminden
Gül gibi renkli nergis gibi mestâne gelür

[93] Kad-i refâtûrûma evvel seçilüp câme-i reng
Sonra fersûdesi bâzâr-ı bahârâna gelür

Tab'um ol nâdire-zâdur ki cihâna veledi
Cümle bircîs ü 'utârid gibi ferzâne gelür

Var beyânûmda o hâlet ki sarîr-i kalemüm
Gûş-ı idrâke sarîr-i der-i meyhâne gelür

Yeter ey hâme yeter gayrı du'â demleridür
Ki çok oldukça güher kıymeti noksâna gelür

Cemreler her sene tâ birbirinün ardınca
Nev-bahâr irdiği müjdeyle gülistâna gelür

Göreyim şöyle kefi cûdunu kim ebr-i bahâr
Ana yüz şerm ile deryûze-i bârâna gelür

‘İzzet ü devlet ola nâme-i kadrünle fahûr
‘İzz ü devlet sözi tâ nâmede ‘unvâna gelür

Her günün ‘ıyd u bahârân ola tâ kim a‘yâd
Geh bahârân, gehî fasl-ı zemistâna gelür

Kasîde tanzîminde ri‘âyet edilen ba‘zı erkân vardır. Evvelâ “matla” ki her iki numûnede gördüğünüz vecihle musarra‘ olup kasîde onunla başlar.

Ba‘zı kasâ’idin orta yerlerine doğru da ebyât-ı musarra‘ îrâd [94] olunur. Böyle ikinci ve üçüncü bir matla‘ tahrîrine “tecdîd-i matla” vasfı verilir. Meselâ Nedîm’in:

Hoşâ ey burc-ı ‘izz ü devletün hûrşîd-i tâbânı
Yine lutfunla pür-nûr eyledün çeşm-i dil ü cânı

beytiyle başlayan kasîdesinde:

Eyâ ser-mesned-i câh u celâlet sadr-ı zî-şânı
Güneşle çarha benzetdüm senünle sadr-ı dîvânı

sûretinde ve Ziyâ Paşa’nın:

Sitanbul şehri reşk-endâz-ı heft-iklîm-i devrândır
İki bahre, iki iklîme zîrâ pertev-efşândır

matla‘ıyla ibtidâ eden neşîdesinde:

Bahâr irdikde ‘âlem başka sûretde nümâyândır
Yeşillenmiş çemen. Güller açılmış. Gonca handândır

tarzında tecdîd-i matla‘ edilmiştir.

Sâniyen “nesîb” yâhûd “teşbîb” ki memdûhun sitâyîşine girmek için âfâkî, yâhûd şâ‘irâne bir başlangıçtır. Yazdığımız kasîdelerden birincisinin ibtidâsı “nesîb”i, ikincisinin evveli ise “teşbîb”i hâvîdir.

Sâlisen “girîz, yâhûd girîzgâh” ki şürû‘-ı maksada münâsebet düşürecek beyitlerdir.

Kasâ’id-i mektûbenin:

La‘li ki reşk-i hâtem-i Cem’dür zamânede
Hükm-i nigîn-i pâdişeh-i ins ü cân virür

[95] ve: Fasl-ı gül dahı hemân bir iki günden¹⁴⁴ sonra
Hâk-bûs-ı der-i düstûr-ı cihân-bâna gelür

beyitleri gibi.

Râbi'an "tâc beyit" ki şâ'irin mahlasını hâvî olur ve ekseriyyâ kasîdenin sonunda ve sonuna yakın yerlerde bulunur.

Çok devletünde şâ'ir-i sâhir-beyân, velî
Dâd-ı edâyı "Nef'î"-i şîrîn-zebân virür

ve: Âsafâ! hak bu ki bakdıkça "Nedîmâ" kulunun
Bana her bir sözi bir gevher-i yek-dâne gelür

gibi.

Hâmisen "du'â" ki numûnelerde manzûrunuz olduğu üzere kasîde bununla hitâma erer.

Bir de "beytü'l-kasîd" ta'bîri vardır ki kasîdenin en güzel beytine verilen 'unvândır. Bir gazelin en güzel beytine de "beytü'l-gazel" vasfi verilir.

"Şeh-beyit" ta'bîri ise daha 'umûmî olup her türlü manzûmâtın en bedî' beyti bununla tavsîf olunur.

Ba'zı kasîdelerin baş tarafında yâhûd vasatında tagazzül edilir. Numûnelerden birinin ibtidâsı bu yolda olduğu gibi Nef'î'nin:

Saf-der-i ma'nî dil-i sâhib-kırânumdur benüm
Tîği şemşîr-i cihân-gîr-i zebânumdur benüm

matla'lı kasîdesinin nihâyetlerinde:

[96] Meclis-i ikbâline geldüm gazel-hân olmağa
Cevherîyem bu gazel, zîb-i dükânumdur benüm

beytinden sonra:

'Âşıkum şûrîdelik ârâm-ı cânımdur benüm
Gamze-i dilber belâ-yı nâ-gehânumdur benüm

Gamzeden kim havf ider zülfi hevâ-dâr olmasa
Gamze zirâ hemdem-i râz-ı nihânumdur benüm

¹⁴⁴ [Bu kelime 90. sayfada "كوندن" şeklinde yazılmış; ancak burada "كون" şeklinde yazılmıştır.]

Ben girîbân çâk-i mest-i câm-ı istiğnâ-yı ‘aşk
Fitne hidmetkâr-ı dâmen-der-meyânumdur benüm

Bülbül-i gül-zâr-ı ‘aşkım sîne-i pür-dâğ ile
Nev-şüküfte gonca-i dil, âşyânumdur benüm

Hânümân-sûz-ı dilüm, girdâba düşmüş âteşüm
Halka halka turra-i dilber duhânumdur benüm

Âteş-i ‘aşkım ki deryâlar söyündürmez beni
Nokta-i dâğ-ı süveydâ dûd-mânumdur benüm

Nutka gelsem Nef’î-i mu‘ciz-demim ‘Îsâ gibi
Beyt-i ma‘mûr-ı ma‘ânî hânümânımdur benüm

gazeli yazılmışdır.

Ba‘zı kasîdeciler, memdûhun evsâfindan evvel, yâhûd sonra kendilerini de öğmeye başlarlar, buna da “fahriye” nâmını verirler ki maksadları kendilerinin kibâr dilenci olduklarını ve cüz’î bir şey’le [97] savulmaya lâyıık bulunmadıklarını anlatmaktan başka bir şey olmasa gerekir. Numûnelerimizin ikisi de bu şâ‘irâne! öğünmeleri hâvîdir.

Erkân-ı mebhûseden ba‘zılarının terkiyle de kasîde yazılabilir.

Zât-ı hılâfet-simât-ı şehr-yârının hîn-i cülûsunu iş‘âr eden:

Zamânın en latîfi nev-bahâr-ı rûh-efzâdır
Husûsiyle meh-i erd-i behişt-i gülşen-ârâdır

Hakîkat şehr-i nîsân bir dem-i feyyâz-ı ‘âlemdir
Ki feyz-i neşve-efrûzu şetâret-bahş-ı dünyâdır

Nesîm-i pür-şemîmi dehre îsâr-ı hayât eyler
Tenessüm eyledikçe sanki enfâs-ı Mesîhâdır

Takattur etse ebri, eşk-i şâdiye müşâbihdir
Görünse mihri, mest-i nâz olan bir mâhi îmadır

Tulû'unda sabâvet-hande-i mevvâcî zâhirdir
Gurûbunda şebâbet hissi inzâra hüveydâdır

Şeb-i mehtâbını bilmem nasıl tasvîr eder şâ'ir
Ki leyl-i mukmiri zâten tabî'î şî'r-i garrâdır

Semâsı pür-safâ, deryâsı râkid, deşti mevc-â-mevc
Hıyâbân-ı şükûfe-dârı gül-geşt-i temâşâdır

Eder dem-beste-i hayret dili, eşvâk-ı gül-zârı
Ki her bir goncası bir 'andelîb-i zâr u gûyâdır

[98]

Hele ıklîm-i 'Osmânîdeki te'sîr-i feyyâzı
Lisân-ı kilk ile ta'rîf olunmaktan müberrâdır

Fakat efsûs! dûçâr-ı herîf olmuşdu yıllarca
O ıklîm-i mübârek ki mukaddesdir, mu'allâdır

Otuz üç yıl ki mahkûm-ı şitâ-yı zulm dâ'imdi
Bahâr-ı 'adl ile artık riyâz-ı 'adne hem-tâdır

Rehâ-yâb oldu serdî-i mazâlimden o gün millet
Demek nevrûz-ı 'Osmânî "nisan on dört"e ahrâdır

Reşâd-ı hakk-ı Mehmed Hân-ı hâmis pâdişâh oldu
Letâfetle bu yıl şevk-i rebî'i cilve-fermâdır

O şâhen-şâh-ı nev-câh-ı hılâfet ki bilâ-şübhe
Mu'îni rûh-ı peygamber, zahîri lutf-ı mevlâdır

Hadîs "كلسكم راع" me'âlin eyleyip der-pîş
Mine'l-evvel murâdı mülk-i 'Osmânîyi-a'lâdır

Güzîde tâc-dâr u pâdişâh-ı râşidîn-haslet
Şeh-i dervîş-i sîret, peyrev-i şeh-râh-ı melâdir

Hamiyyet, hubb-ı milletle dil-i pür-nûru rûşendir
Te'âlî ü terakkî zâtına bir fikr-i akvâdir

Îlâhî sâye-sâz-ı ma' delet olsun serîrinde
Buna 'Osmânlılar âmîn-i gûyâ-yı temennâdir

Yazılısın hâme-i zerrîn ile târîh-i menkûtum
Mehemmed Hân-ı Hâmis zîver-i evreng-i 'ulyâdir

1327

[99] neşîdesi gibi târîhli kasîdeler de vardır.

Târîh bahsi açılmışken –Muhtıra-i vakâyi' olmak üzere kullanılan– “ebced hesâbı” ile tarz-ı isti'mâlini de bir parça öğrenelim ve hurûfâtın kıymet-i 'adediyyesini anlamak için şöyle bir cedvel yapalım:

ا	ب ¹⁴⁵	ج	د	ه	و	ز	ح	ط	ی
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ك	ل	م	ن	س	ع	ف	ص	ق	
20	30	40	50	60	70	80	90	100	
ر	ش	ت	ث	خ	ذ	ض	ظ	غ	
200	300	400	500	600	700	800	900	1000	

İşte bunların cem'inden husûle gelen kelimât ve terâkîb ile ba'zı vak'alar tevrîh edilir. Meselâ “îmdâd-ı peygamberi” terkîbindeki hurûfun kıymet-i mecmû'ası 1313'dür ki geçen Yunan muhârebesindeki muzafferiyetimizi gösterir.

¹⁴⁵ Fârsîye mahsûs olan ب, ج, ز, ح, گ gibi hesâb edilir ve hurûf-ı müşeddede bir harf i'tibâr olunur.

Târîh: Tâm, mücevher (cevher, cevherîn-i mu'cem, menkut da ta'bîr edilir), mühmel olmak üzere üç kısımdır.

[100] Bir mısra'ın yâhûd bir beytin tekmîl-i hurûfâtı hesâb¹⁴⁶ ediliyorsa o târîh, tâmdır. İstanbul fethini iş'âr eden:

Ehl-i dîn İstanbul'ı aldı cidâl ü cengle

857

-Lâ-

târîhi gibi.

Yalnız noktalı harfler dâhil-i hesâb ise o târîh, cevherdir. Napolyon Bonapart'ın inhizâmıyla Mısır'ın istirdâdını ihtâr eyleyen:

Oldı gâzî Mısır'ı dînsizden alup Sultân Selîm

1216

-Surûrî-

târîhi gibi.

Sâde noktasız harfler sayılıyorsa o târîh, mühmeldir:

Mahmûd-ı Sâni vüzerâsından Gâlib Paşa'nın sadâretini yâd etdiren:

Fer virür mühr ile Gâlib gibi Paşa sadre

1239

-Surûrî-

târîhi gibi.

Olup âvîze-i gehvâre mücevher beytim

Pertevi, duhter-i nazmı gibi dehri bürüsün

Her seher dinleyerek ninnisini annesinin

Mehd-i râhatda nezâhet uyusun da büyüsün

1319

kıt'asında görüldüğü misilli ba'zen iki mısra'dan bir târîh ve:

[101] Kırkları her hâlde Mevlâ mu'îti eyleye

1215

Sinni kırk oldı Cenâb-ı Şeh Selîmin bu sene

1215

-Surûrî-

¹⁴⁶ [Bu kelime metinde “احساب” şeklinde yazılmıştır.]

beytinde müşâhede edildiği üzere ba‘zen de bir beyitten iki târîh çıkar.

Ba‘zı mısra‘larda matlûb olan senenin zı‘fını gösterir ki böyle iki katlı târîhlere “dü-tâ” ta‘bîr edilir. Sultân ‘Osmân-ı Sâni’ nin cülûsu için Surûri’ nin söylediği:

Bir cum‘a gün şevket ile Sultân ‘Osmân oldu şâh

mısra‘ı gibi ki 1168 senesinin zı‘fı bulunan 2336 ‘adedini müş‘irdir. “Dü-tâ” kısmına ilhâkı îcâb eden ba‘zı târîhler de vardır ki noktalı harfleri ayrı, noktasız harfleri ayrı birer târîhtir. Mustafâ-yı Râbi‘ in cülûsuna Surûri’ nin tevrîh eylediği:

Murabbâ‘-ı vefik-i kişver Mustafâ Hândır mekârimle

mısra‘ı misilli ki bunun mühmel harfleri de hesâb edilirse yine o seneyi bildirir.

Hem lafzî hem ma‘nevî târîhler de vardır:

Yol oldu Üsküdar’a bin otuzda Akdeniz doğdu

mısra‘ı gibi ki hem lafzen hem de ‘adeden 1030’u iş‘âr eder.

محفوظ باد	باطل حق	بحافظ آمدہ	خاتم
1041	1041	1041	1041

-Âdem Dede-

[102] misâlinde görüldüğü üzere tevârîh-i müte‘addideyi hâvî musanna‘ mısra‘lar da vardır.

İbrâz-ı hüner maksadıyla gösterilen bu san‘atlar her mısra‘ı ve her fikrası târîh olmak üzere kasîde ve makale yazmaya kadar ilerlemiştir ki له الحمد و المنه zamânımızda bunlarla uğraşacak zevât kalmamıştır.

*
* *

Ba‘zı mısra‘ların hurûfu, matlûb olan seneden ya fazla, yâhûd noksân olur. Bunu tenzîl ve ikmâl için “ta‘miye” denilen usûle mürâca‘at edilir. Meselâ merhûme hemşîremin vefâtına söylenen:

Ey nişve-i hayâtım hemşîre-i ‘ Afifem
Sen ayrılıp gidince şefkatli dâderinden

Bir âh ile şu mısra‘ târîh-i fevtin oldu
Cennât-ı ‘âliyâta uçdun mu kardeşim sen

kıt'asının son mısra'ı 1326 senesini gösterir, hâlbuki 1327 sâlı matlûb olduğundan buna "bir âh ile" işâretiyle ta'miye yapılmıştır ki onun delâletiyle "bir" in târîh mısra'ına 'ilâve edileceğini anlaşılır. Râgıb Paşa'nın "Belgrad" fethi için yazdığı:

Çıkarup "leşker-i küffâr"ı didüm târîhin
Belgrad kal'asını aldı Mehmed Paşa

[103] mısra'ında 931 fazla olduğu için bundan "leşker-i küffâr" ya'nî 931 rakamı tenzîl edilerek matlûb olan sene irâ'e olunmuştur.

*
* *

Bir de mu'ammâ tarzında târîhler vardır ki bunlardan ma'nâ çıkarmak 'âdetâ bilmece halletmek gibidir.

Meselâ 'Abdulmecîd merhûmun cülûsu için şöyle bir târîh söylenmiş:

Bir, iki, iki delik
'Abdulmecîd oldu melik

"Bir, iki" bin ile iki yüzü "iki delik" de iki tane beşi ifhâm ediyormuş ki yan yana yazılmalarından 1255 rakamı hâsıl oluyormuş.

Şerha çekdim dâğ yakdım göz göz etdim sînemi
Dâğımı seyr eyleyen görsün benim târîhimi

-Lâ-

tarzında ve mu'ammâ-güne bir vefât târîhi vardır ki bundaki şerha çekmekden elf, dâğ yakmaktan nokta ya'nî sıfır, sîneyi göz göz etmekden de iki tane beş kasediliyormuş ki mecmû'undan "1055" çıkıyor ve bu ma'nâ-yı müşekkil yine "1055" rakamını gösteren "dâğımı" lafzıyla te'yîd olunuyormuş. Târîhe müte'allık daha ba'zı sanâyi'! varsa da bahsimiz pek uzadığı için bu kadarla iktifâ edelim. Bundan fazla ma'lûmât almak isterseniz. Cevdet Paşa'nın "Belâgat-ı 'Osmâniyye"sine bakınız.

[104]

Mesnevî– Muhtelifü'l-kâfiye beyitlerden teşekkül eden nazmdır. Tanzîm i'tibârıyla eşkâl-i nazmın en kolay mesnevî olduğu için rivâyât ve tesâvîre dâ'ir uzunca manzûmeler ekseriyâ bu şekilde yazılır. Nazm-ı âtî gibi:

Eli Baltalı Çocuk

Sa'dî, o cihân şâ'iri üstâd-ı hakikat
Tasvîr ediyor şöylece bir levha-i 'ibret:

Şehrin daracık bir sokağından geçiyordum,
Bakdım ki ahâli kapamış yolları. Durdum

- "Bir vak'a mı var, yoksa görülmekte mi bir iş?
Nerden bu kadar halk gelip böyle birikmiş?

Ben de sokulur anlarım elbette bu hakkım"
Fikriyle beni tâ ileri sürdü merâkım

Gördüm ki: Temevvüc¹⁴⁷ ediyor bir birikinti,
Her mevcenin pey-rev-i cûşânı inilti

- Basma omuzum çökdü herîf!
- Böğrüne urma!

- Ezdin çocuğu!
- Kakma be yâhû!
- Hadi durma!

[105] - Nerden bu belâlı yere geldim de tıkıldım?
- Yol ver çıkayım.
- Baksanız a ben de sıkıldım!

Tarzında şikâyetler eden bir sürü insân
Bir dâ'ire-i nâkîsa şeklinde hurûşân.

En öndekiler: cism-i zarûrî müteharrik,
Evsatda kalanlar da değil kendine mâlik,

En arkadaki saf ise şâyân-ı temâşâ:
El, önde omuzlarda, ayak yerde mi? Hâşâ!

¹⁴⁷ [Bu kelime metinde "توج" şeklinde yazılmıştır.]

Parmaklarının uçlarıdır hâke dayanmış,
Gözler açılıp görmek için, gerdân uzanmış!

Dirsekle, itilmekle epey sadme geçirdim,
Gayret! Diyerek halkı yarıp ön safa girdim.

Oldu o zamân pîş-i nigâhımda nümâyân:
Bir kalb-i şikeste gibi bir mescid-i vîrân:

Ahlâk gibi sakfı: Harâbîye nişâne!
Ezhân gibi tâkı: Örumceklere lâne!

Cümle kapısı: Bâb-ı `adâlet gibi mesdûd!
Nakş-ı deri: Medlûl-ı hamîyyet gibi nâ-bûd!

Otlar yetişip hâk ile mestûr eşiğinde,
Olmuş eser-i himmete bir makber-i zinde!

Dîvârı bakâyâsı olan bir iki kerpiç.

[106] Yerde, baş ucunda dikilip durmada bir pîç

Sinnen küçük ammâ, ne büyük fitne-i ber-pâ!
Olmakda elinde koca bir balta hüveydâ!

Vaz' en oluyor hâle göre heykel-i bî-dâd!
Hâlen ise: Müstakbele ısmarlama cellâd!

Pîşinde, bükülmüş beli bir pîr-i cihân-dîd,
Tutmuş kulağından çocuğu etmede tehdîd!

Bir elle çekip gûşunu, indirmede birçok,
Diğer el ile re's-i hevâ-dârına yumruk!

Hiddetle köpürmüş deheni saçmada düşnâm,
Eyler çocuğun sebb ile te'dîbine ikdâm!

Elfâz-ı şütûm olmada yek-ser mütevâlî,
Olmaz mı bu te'dîb ile oğlan mütehallî?

- Ey kahbe dölü! Ben sana verdim ise balta,
Kalkış mı dedim mescidi yıkmak gibi halta?

Söyle a katır! Böylece bir herze yedim mi?
Ormandan odun kes, getir oğlum! Demedim mi?

Evden dağa doğru gideyim der de çıkarsın,
Sonra gelerek câmi'e dîvârı yıkarsın

Hay çıkmaz olaydın, ev içinde gebereydin!
Örterdi senin 'aybını yer, kabre gireydin!

*
* *

[107] Vâki'se de, masnû' ise de kıssası, râvî,
Sığdırmış onun zımnına bir hayli fehâvî.

Ez-cümle diyor: Bir işi nâ-ehline verme,
Dîvârı yıkar sonra, şerîk olma o cürme.

Bir de bunu ifhâm ediyor: Ey yed-i mukbil!
Avcundaki ser-rişte-i bahtın yerini bil!

Tâli' sana vermiş ise bir tîşe-i kudret,
Î'mâra çalış, etme onu yıkmaya âlet!

Yoksa zedeler gûşunu ser-pençe-i tekdîr,
Beynin ezilir indiği dem müşte-i takdîr!

Yazdığımız şu manzûme: Eski usûlde ve müretteb bir mesnevîdir. Tarz-ı cedîd üzere yazılan müşevveşü'l-kavâfi mesnevîler de vardır ki envâ'-i 'adîdesi bulunan bu

manzûmâtın kâfiyelerindeki tekârüb ve tebâ'üdün 'adem-i intizâmı –nazm husûsunda pek dikkat edilmesi lâzım gelen -âheng-i inşâdı- bizim anlayışımıza göre– bozuyor ve 'âdetâ sâmi'a-i zevki tırmalıyor.

Firenk usûlünü taklîden vücûda getirilen ve âheng-i inşâdı bize bozuk düzen gelen bu nev' manzûmelerden bir tanesini okuyalım. Tabâyi'-i muhtelif olduğundan tarz-ı tanzîmi belki sizin hoşunuza gider:

[108]

1

Bir şebdi harâbelerde kaldım
Bir hayli tefekkürâta daldım

Eflâkda hâlelerle zâhir
Olmuşdu serâ'ir tabî'at

Zulmetle şu'â'-ı nûr birdi
Her şeyde o nûr müstetirdi

Deycûra gülümsüyordu nâhîd
Mahsûs idi bir hayât-ı câvîd

Ma'nâlı bir iğbirâr içinde
Bir başka cihân ederdi tevlîd
Her hufrede, her mezâr içinde

2

Birden bire olduğum harâbe
Bir cilve-geh-i 'acâ'ib oldu

Bir gölge çöküp hemân türâba
Mevkî' nazarımdan gâ'ib oldu

Varlıkları hep serâb gördüm
Bir mahşer-i inkılâb gördüm

Her zerreyi âfitâb gördüm
Ecrâmı bütün şahâb gördüm

[109] Her şeyde bir incizâb gördüm
‘Âlemleri pür-şitâb gördüm:

Bir ka‘ra ki yokdu hîç hudûdu
Hâlin ebediyyete sücûdu

Makberleri zinde eyliyordu
Ma‘nâ-yı tekevvünü, hayâtı

Her manzaranın tahavvülâtı
Bir başka lisânla söylüyordu

Bir cümcüme-i harâb içinde
Bir makber-i târümâr içinde

Bildim tanıdım ki oydu handân
Ol çehre-i inkisâr içinde

Rızâ Tevfik Bey

Eski nâzımlar:

Belâ-yı şâ‘ir bî-vâyedir zarûret-i vezin
Daha belâsı onun ıztırâb-ı kâfiyedir

derlermiş. Yeniler de -maksadımız Rızâ Tevfik Bey ve emsâli üdebâ-yı muktedire değildir-
vezni, kâfiyeyi tahammül-şiken bir esâret zencîri telakkî ediyorlar. Efkâr-ı hürriyet-
perverânelerine tevâfuk eylemediği için vezin kaydını kırmak, kâfiye silsilesini koparmak,
âzâde-pâ ve mutlakü'l-‘inân kaldıktan sonra vâdî-i nazmı genişletmek ve orada
alabildiklerine ilerlemek istiyorlar. Bu kadar uğraşmaya mukâbil de:

[110] Yek¹⁴⁸ beyzâ vü sad-hezâr da‘vâ

latîfesine mümâsil şöyle bir eser-i bî-mu‘âdil! meydâna çıkarıyorlar:

¹⁴⁸ [Bu kelime metinde “ك” şeklinde yazılmıştır.]

Serbest Nazm:

Mâ'î bir kevkeb-i hicrân
–Gehvâre-i hulyâ,
olan– bu leyle-i mehtâba bir perî-i mesâ
İbtisâmıyla bûse-rîz, handân...
ve sermedî:
Bir garâmın uzak tesellîsi
gibi titrer,
Soluk serâ'ir-i zulmetde sâhir ü nevvâr...
Muğber,
temâyülât-ı marîzânemin bu şeb ağlar
çırpırır. Nefha-i temennîsi..
Sanır elemli nigâhım nasîb-i 'aşkım için,
Bî-vefâ bir kadın bu necm-i terk,
nikâb-ı asfarı altında gizlidir sanki¹⁴⁹

Gâlibâ serbest nazmı gülünç buldunuz. Evet. Bu söylenişler öyle mesâ'ib-i¹⁵⁰ mudhikedendir ki insân:

[111] Bilemem eyleyecek hande midür, girye midür?

-Nâbî-

hayretine düşer ve bu tarz-ı tanzîmde serbestî ve terakkî sayanların da idrâkına şaşar.

Devâm edilse pek ziyâde uzayacak olan bu bahsi artık burada keselim. Ve imtihânın takarrubu münâsebetiyle terakkîyât-ı müstakbelenizi temennî eyleyerek dersimize de hâtime verelim.

¹⁴⁹ Âsâr-ı cedîdenin birinden istinsâh ettiğimiz bu u'cûbe-i edebiyenin kâ'ilini yazmayı unutmuşuz.

¹⁵⁰ [Bu kelime metinde “مضائب” şeklinde yazılmıştır.]

SONUÇ

“Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm” adlı eserin ikinci kısmı olan “Eşkâl-i Nazm”, tespit ettiğimiz kadarıyla nazım şekillerini derli toplu ele alan ilk müstakil kitaptır. Eserdeki nazım türleri sınıflandırmasının bir benzerine, araştırmalarımız esnasında müellifin “Edebiyat Lugatı” adıyla basılan eseri de dahil olmak üzere herhangi bir eserde rastlamadık. Bu sebeple bu bölümü “Edebiyat Lugatı”nı tamamlayan bir kısım olarak düşünebiliriz. Müellif tarafından yapılan bu sınıflandırma eserin özgünlüğünü göstermesi bakımından da önemlidir. Yine “Aksâm-ı Nazm” bölümünde Tâhirü'l-Mevlevî tarafından yapılan tanımlar, eserin en orijinal kısımlarından birini oluşturmaktadır. Gazel ve kaside bölümlerinde oldukça önemli bilgilerin verildiği görülür. Ayrıca esere “Fennyât” diye bir bölümün eklenmesi ve manzum sözlükler hakkında bilgiler verilmiş olması, eseri daha da kıymetli hale getirmiştir. Eserde öğrencilere klasik edebiyatı sevdirmeye gayesi hakimdir.

Tâhirü'l-Mevlevî geleneği yaşayan, yaşatan ve savunan biri olmasına rağmen yeri geldikçe kişileri ve olayları eserinde eleştirmekten geri kalmaz. Bu yönüyle o, klasik edebiyatı içeriden eleştirebilen nadir şahsiyetlerden biridir. Eserde yer alan en dikkate değer eleştiriler “Şarâbiyyât”, “Hicviyyât” ve “Kasîde” bölümlerindedir. Eleştiriler, kuru birkaç söz ile değil, gerekçeleri ile beraber yapılmıştır.

Eserin başındaki “... verilen karâr üzerine bu sene ders sâ'atlerimizden birini nazm ile eşkâl-i nazma hasr edeceğiz.” cümlesi, eserin nasıl ortaya çıktığı hakkında bize ipucu vermektedir. Buradan hareketle o dönem Darüşşafaka'da nazm ve eşkâl-i nazmın konu olarak müfredata dahil edildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Eserde ele alınan konularla ilgili pek çok örnek verilmiştir. Müellif, konuların öğretilmesinde yer yer hatıralarından örnekler vermiştir. Bunun yanında gazetelerde yer alan şiir örneklerinden yararlandığı da görülür. Şiir örnekleri genellikle müellifin çağdaşı olan şairlerden, divan şairlerinden ve Mevlevî şairlerden alınmıştır. Örneklerin nereden alındığı veya kimlere ait olduğu eserde belirtilmiştir. Müellif yer yer kendi şiirlerinden örnekler de vermiştir. Bu örneklerin çoğunda imzasını gizlemiştir. “İmzâsız misâller râkımü'l-hurûfundur.”¹⁵¹ ifadesi ile tevazu göstermiştir. Ayrıca bu ifadede imzasız

---

¹⁵¹ Tâhirü'l-Mevlevî, Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm (Birinci Kısım), Mahmud Bey Matbaası, Dersa'âdet (İstanbul) 1911, s.21.

misallerin müellife ait olduğunu anlıyoruz. Bazı yerlerde ise “şu şiirimiz buraya örnek olabilir” gibi ifadeler yer almaktadır.

Eserde şiirlerinden örnekler verilen şairlerin hayatları hakkında gerek dipnotlarla gerekse metin içerisinde bilgiler verilmektedir. Bu görüntüsüyle eser, küçük bir edebiyat tarihi görünümündedir. Yeri geldikçe devletler ve çeşitli olaylar hakkında da bilgiler verilmiştir.

Müellifin edebiyatla ilgili olan ve 1911’den sonra yazdığı eserlerini incelediğimizde “Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm” a zaman zaman atıfta bulunduğu ya da bu eserden kısmen yararlandığı görülür.

Netice itibarıyla; Tâhirü'l-Mevlevî'nin “Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm” adlı eseri, gerek muhteva gerekse üslup açısından oldukça önemli bir kaynaktır.

KAYNAKÇA

Abdurrahman Câmî, “Baharistan” (Farsça Çeviri: Turgay Şafak) & Tâhirü'l-Mevlevî'den “Şukûfe-i Baharistan” (Haz. Semâ Babuşcu), Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2014.

AKKUŞ Metin, Nef'î Dîvânı, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

ARGIT Celile Eren, “Tanzimattan Cumhuriyete Edebiyat Ders Kitapları”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 4/7 (2006), s. 257-290.

ARGIT Celile Eren, Tanzimattan Sonra Türk Dili-Edebiyatı Eğitimi ve Öğretimi (1839-1923), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2004.

ARPA Recep, “Tâhirü'l-Mevlevî'nin Tefsîr-i Hüseyinî Tercümesi'nden Bir Numûne”, Usûl İslam Araştırmaları, 21 (2014), s. 129-146.

BALTA Nuran, Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Nazariyesi Geleneğinde Mîzânü'l-Edeb'in Yeri, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2009.

BOLAT Burcu - EKİCİ Basir, “Tâhirü'l-Mevlevî'nin İstanbul'un Eski Âdetlerinden İsimli Eseri Üzerinde Bir İnceleme”, TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 6 (2015), s. 266-292.

CAN Şefik, “Yenikapı Mevlevîhanesinin En Son Mesnevîhanı Tâhirü'l-Mevlevî”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2/2 (1996), s. 97-101.

ÇAKAR Esra, “Tâhirü'l-Mevlevî'nin İlk Metin Şerhi Denemesi: Şeyh Sadi'nin Bir Sergüzeşti”, Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 10 (2012), s. 47-74.

Darüşşefeka ve Kuleli Liseleri Edebiyat Muallimlerinden Tahir, Edebiyat Tarihimize Dair Manzum Bir Muhtıra, İttifak Matbaası, İstanbul 1931.

DEGER Mete Bülent, “Tâhirü'l-Mevlevî'nin İstinsah Ettiği Müellifi Bilinmeyen Bir ‘Tabirname’ Üzerine”, TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 5 (2015), s. 105-114.

DEMİREL Şener, Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri, Araştırma Yayınları, Ankara 2005.

DEVELLİOĞLU Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2003.

GÜLER Zülfü, “Harput’ta Edebiyat ve Sözlü Folklor, Dünü ve Bugünüyle Harput (Tarih, Edebiyat, Şiir, Folklor)”, TDV Elazığ Şubesi Yayınları, Cilt I (1999), s.441-453.

GÜNGÖR Zülfikar, “Tâhirü'l-Mevlevî’nin ‘Hallâc-ı Mansura Dâir’ Risâlesi”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 39/1 (1999), s. 581-597.

GÜNGÖR Zülfikar, Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun) Hayatı, Eserleri ve Dinî Edebiyatla İlgili Şiirleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994.

İPEK Abdulmuttalip, “Nedim’in ‘Köşk Kasidesi’ne Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın Nazirelerinin Tâhirü'l-Mevlevî Tarafından Şerhi”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 56 (2016), s. 981-1030.

KAHRAMAN Âlim, “Tâhirü'l-Mevlevî”, DİA, Cilt: 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, İstanbul 2010.

KANAR, Mehmet, Kanar Osmanlı Türkçesi Sözlüğü (İki Cilt), Say Yayınları, İstanbul 2009.

KILIÇ Müzahir, “Tâhirü'l-Mevlevî’nin Mahfil Dergisinin Birinci Cildinde Çıkan Şiirleri”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 4 (2004), s. 85-97.

KILIÇ Müzahir, “Tâhirü'l-Mevlevî’nin ‘Yenikapı Mevlevîhânesi Postnişini Şeyh Celâleddin Efendi Merhum’ Adlı Eseri”, Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 10 (2012), s. 75-106.

KOÇ KESKİN Neslihan, “Tâhirü'l-Mevlevî’nin Hilye’sine Göre Mevlânâ”, Erdem Dergisi, Doğumunun 800. Yılında Mevlana Özel Sayısı: 50 (2008), s. 197-222.

MACİT Muhsin, Nedîm Divânı, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

Mevlânâ, Mesnevî (3 Kitap, 6 Cilt), Çeviren ve Şerh Eden: Tâhirü'l-Mevlevî; Ed. Recep Kibar, Haz. Selahattin Tuna, Kırkambar Yayınları, İstanbul 2010.

Mevlânâ, Mesnevî, Türkçesi: Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.

Molla Câmî, Vücûd ve Vahdet-i Vücûda Dâir Şerh-i Rubâiyyât, Tercüme: Tâhirü'l-Mevlevî, Tercüme ve Notlarla Yayına Haz. Abdulrahman Acer, Litera Yayıncılık, İstanbul 2014.

Muallim Naci, Lügat-i Nâcî, Haz. Ahmet Kartal, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

Muhammed Tahir'ül-Karakhî, İmam Şamil'in Gazavatı, Osmanlıcası: Tahir'ül-Mevlevî – Haz. Tarık Cemal Kutlu, Gözde Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1987.

OLGUN Tâhir, Bâkîye Dâir, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1938.

OLGUN Tahir, Çilehâne Mektupları, Haz. Cemal Kurnaz ve Gülgün Erişen, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.

OLGUN Tahir, Edebiyat Lügati, Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1936.

OLGUN Tâhir, Fuzûliye Dâir, Selamet Basımevi, İstanbul 1936.

OLGUN Tâhir, Germiyanlı Şeyhî ve Harnâmesi, Yeşil Giresun Matbası, Giresun 1949.

OLGUN Tâhir, Mesnevî Dersleri (Cilt 1, Kısım 2), Nâşiri: Esad Ekicigil, Işıl Matbaası, İstanbul 1949.

OLGUN Tâhir, Mesnevî Dersleri (Cilt 2, Kısım 1), Nâşiri: Esad Ekicigil, Işıl Matbaası, İstanbul 1951.

OLGUN Tahir, Mesnevi'nin Yeni Mu'tarızına İkinci Cevap, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1947.

OLGUN Tahir, Müslümanlıkta İbadet Tarihi, Haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

OLGUN Tâhir, Şâir Nev'î ve Sûriye Kasîdesi, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1937.

OLGUN Tahir, Türk Edebiyatı Tarihi Muhtırası, Haz. Mehmet Korkut Çeçen, Grafiker Yayınları, Ankara 2015.

ÖZDEMİR H. Ahmet, Şâmil'in Kâtibi M. Tahir el-Karahânî'nin Kaleminden İmam Şâmil'in Hâtıratı, Eşik, İstanbul 2014.

ÖZDEMİR H. Ahmet, "Tâhirü'l-Mevlevî ve Cengiz ve Hûlâgû Mezâlîmi Adlı Eseri", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11 (2005), s. 135-169.

PARLATIR İsmail, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yayınevi, Ankara 2011.

Şemseddin Sami, Kamus-ı Türkî, Haz. Paşa Yavuzarslan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

- ŞENTÜRK Atillâ, Tâhirü'l-Mevlevî Hayatı ve Eserleri, Nehir Yayınları, İstanbul 1991.
- Tâhir-ul Mevlevî, Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri (2 Cilt), Haz. Abdullah Sert, Bahar Yayınları, İstanbul 1974.
- Tâhirü'l-Mevlevî, Cengiz ve Hulagu Mezalimi, Haz. Tahir Galip Seratlı, Kardelen Yayınları, İstanbul 2011.
- Tâhirü'l-Mevlevî, Çocuklar İçin Hz. Peygamber ve Zamanı, Haz. Münif Alioğlu, Erguvan Yayınevi, İstanbul 2009.
- Tâhir-ül Mevlevî, Edebiyat Lügatı, Haz. Kemal Edib Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
- Tâhirü'l-Mevlevî, Farsça Divançe ve Tercümesi, Haz. Yusuf Öz ve Yakup Şafak, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2003.
- Tâhirü'l-Mevlevî, Gül Peygamberimiz ve Zamanı, Osmanlıcadan Çeviri-Tashih: Mustafa Köseoğlu, Yasin Yayınevi, İstanbul 2012.
- Tâhirü'l-Mevlevî, Hind Masalları, Matbaa-i Amire, İstanbul 1337 (1921).
- Tâhirü'l-Mevlevî, Hind Masalları, Yeni Türkiye Matbaası, İstanbul 1342 (1926).
- Tahir-ül Mevlevi, Hz. Peygamberimiz Muhammed (S.A.V.)'in Hayatı, Ed. Hasan Karaosman, Haz. M. Emin Başpehlivan, Burhan Yayınları, İstanbul 2013.
- Tahir-ül Mevlevî, Hz. Peygamber'in Hayatı, Neşreden: Abdullah Işıklar, Abdullah Işıklar Kitabevi, İstanbul 1971.
- Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun), İnsanlığın Büyük Önderi Resulü Azam Hz. Muhammed'in Hal Tercümesi, Neşreden: Abdullah Işıklar, Orhan Mete ve Ortağı Koll. Şti. Matbaası, İstanbul 1964.
- Tâhirü'l-Mevlevî, Masal Masal İçinde/Hind Masalları, Haz. Tahir Hafizoğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007.
- Tâhirü'l-Mevlevî, Matbuat Âlemindeki Hayatım/İstiklâl Mahkemesi Hatıraları, Haz. Nurcan Boşdurmaz, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2012.
- Tâhirü'l-Mevlevî, Mesnevi Dibacesi/İlk 18 Beyitin Şerhi, Haz. Ali Güzelyüz, Mehmet Atalay ve Kadir Turgut, Dehliz Kitaplar, İstanbul 2008.

Tâhirü'l-Mevlevî, Mir'at-ı Hz. Mevlana, Haz. Mehmed Veysî Dörtbudak, Rûmî Yayınları, Konya 2008.

Tâhirü'l-Mevlevî, Nisâbu'l-Mevlevî Tercümesi, Haz. İbrahim Kunt ve Yakup Şafak, Tekin Kitabevi, Konya 2005.

Tahir-ül Mevlevi, Peygamberimizin Hayatı, Ailem, İstanbul 2008.

Tahirü'l Mevlevi, Peygamberimizin (s.a.v) Hayatı, Ailem, İstanbul 2008.

Tahir-ül Mevlevi, Peygamberimizin Hayatı, Ailem Yayınevi, İstanbul 2013.

Tâhirü'l-Mevlevî, Şair Ali İffet Merhum Hakkında Hatıralar, Haz. Mehmet Atalay, Çantay Kitap Kırtasiye, İstanbul 2008.

Tâhirü'l-Mevlevî, Şiir Açıklayan Mektuplar, Haz. Cemal Kurnaz, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2012.

Tâhirü'l-Mevlevî, Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm (Birinci Kısım), Mahmud Bey Matbaası, Dersa'âdet (İstanbul) 1911.

Tâhirü'l-Mevlevî, Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm (İkinci Kısım), Yeni Osmanlı Matbaası ve Kitabhanesi, Dersa'âdet (İstanbul) 1911.

Tâhirü'l-Mevlevî, Teşebbüs-i Şahsî, Haz. Nurcan Şen, Kurgan Edebiyat, Ankara 2014.

Tâhirü'l-Mevlevî, Türk Edebiyatı Tarihine Dâir Hulâsalar, Haz. Fuat Biner, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

Tâhirü'l-Mevlevî, Yenikapı Mevlevîhânesi Postnişini Şeyh Celâleddîn Efendi, Haz. Safi Arpağuş, MÜ İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.

TOPÇUOĞLU Hayriye, “Cumhuriyet Öncesinde Yazılmış Ders Kitaplarında Dil ve Edebiyat Öğretimine İlişkin Görüşler ve Uygulamalar”, TÜBAR, 13 (2003), s. 373-406.

Veled Çelebi-Ahmed Remzi-Tâhirü'l-Mevlevî, Feridun Nafiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları, Haz. Yakup Şafak ve Yusuf Öz, Tekin Kitabevi, Konya 2007.

<https://archive.org/index.php> (ET: 27.06.2014).

<http://kutuphane.atauni.edu.tr/yordambt/yordam.php> (ET: 29.12.2014).

http://www.samilyayincilik.com.tr/eser_mesnev%C3%AE-serhi_6.html (ET:17.07.2016).

DİZİN

a. Terimler

A	E
ahreb, 120 ahrem, 120 ‘arûz, 60, 61, 62, 65, 66, 67 âzâde, 113, 193	ebced hesâbı, 185 efâ‘îl, 62, 63, 65, 66, 67 eşkâl-i nazm, 59, 110, 127, 188, 195, 196 evzân, 59,60, 61, 62, 65, 66, 85, 91
B	F
bahir, 66, 85 bahr-i haffif, 82 bahr-i hezec, 68 bahr-i kâmil, 84 bahr-i muzâri‘, 80 bahr-i müctes, 81 bahr-i münserih, 79 bahr-i mütekârib (yâhûd) tekârib, 83 bahr-i recez, 73 bahr-i remel, 76 bahr-i serî‘, 82 basît, 66 bend, 68, 124, 126, 127, 128, 129, 131, 135, 136, 141, 143, 145, 150 berceste, 113, 114, 115, 161 beyit, 60, 64, 86, 88, 89, 91, 94, 97, 103, 105, 109, 113, 115, 116, 117, 120, 122, 123, 131, 145, 149, 156, 158, 159, 160, 163, 171, 181, 182, 187, 188 beytü'l-gazel, 182 beytü'l-kasîd, 182	fahriye, 183 fâsıla, 67 fâsıla-i kübrâ, 67 fâsıla-i sugrâ, 67 fenniyyât, 110 ferd, 116 fetha, 67
C	G
câ‘ize, 169, 170 cedîd, 66 cevher, 186 cevherîn-i mu‘cem, 186	garâmiyyât, 95, 96, 155 garîb, 66 gazel, 109, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 182, 183, 195 girîz, 181 girîzgâh, 181
D	H
du‘â, 182 dü-beyit, 120 dü-tâ, 187	haffif, 66, 67 hakîmâne, 93, 121, 156 hamâsiyyât, 94 hamse, 101 hezec, 66, 68, 164 hezliyyât, 108 hiciv, 105, 106, 107 hicviyyât, 105, 106, 108, 195 hikemiyyât, 93 hüsn-i makta‘, 156 hüsn-i matla‘, 156

İ

ikfâ, 88
ilâhiyât, 92, 171
‘illet, 67
imâle, 68
i‘nât, 90
istigâse, 92, 93

K

kabz, 67
kâfiye, 62, 66, 86, 88, 89, 90, 91, 108, 116, 117,
119, 126, 144, 145, 159, 161, 169, 188, 192,
193
kâmil, 66
karîb, 66
kasîde, 64, 92, 94, 102, 109, 122, 123, 169, 170,
171, 181, 182, 183, 185, 187, 195
kasîde-nüvîslik, 171
kayd, 90
kebîre, 117
kesre, 67
kıt‘a, 86, 95, 105, 106, 107, 108, 116, 117, 118,
119, 122, 170, 186, 188
kita‘ât, 105, 117, 119

L

lüzûm-ı mâ-lâ yelzem, 90

M

mahcûb, 91
makta‘, 156, 161, 163
matla‘, 89, 92, 109, 123, 144, 156, 161, 171, 181,
182
medâiyih, 102
medîd, 66
menkut, 186
merâsî, 102
merhûn, 116
mersiye, 62, 103, 104
mesnevî, 62, 169, 188, 191
mısrâ‘, 68, 69, 86, 113, 114, 115, 117, 119, 120,
125, 126, 127, 128, 131, 136, 137, 143, 144,
160, 161, 164, 167, 186, 187, 188
mu‘ammâ, 188
mu‘aşşer, 143

muhammes, 128, 129, 131, 133, 135, 136
mukaffâ, 88, 90, 116, 117, 120, 126, 135, 141,
144, 159, 160
mukayyed, 90
muktezab, 66
murabba‘, 124, 125, 126, 127, 128, 136
musammat, 159, 160
musarra‘, 116, 144, 155, 171, 181
muzâri‘, 66
mücevher, 186
müctes, 66
müfred, 116
mühmel, 186, 187
münâcât, 18, 20, 92, 122
münserih, 66
müreddef, 90
müsebba‘, 143
müseddes, 18, 136, 137, 140, 141
müsemmen, 143
müsta‘cil, 66
müşâkil, 66
müte‘ahhir, 66
mütedârik, 66
müstezâd, 85, 164, 165, 169
mütekârib, 66
mütekarrin, 90, 91
mütekerrir, 125, 127, 128, 129, 135, 136, 137,
140, 145
müzdevic, 126, 127, 128, 131, 135, 136, 137, 140

N

na‘at, 92
nakarât, 127
nazm, 57, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 85, 86, 88, 91,
93, 105, 108, 110, 113, 115, 116, 117, 124,
125, 126, 127, 128, 135, 136, 140, 144, 163,
164, 167, 171, 172, 176, 186, 188, 192, 193,
194, 195
nesîb, 181

P

parmak hesâbı, 59, 60, 61, 62, 63

R

recez, 66
redîf, 89, 90
remel, 66

revî, 88, 89, 90
rindâne, 156
rindlik, 97
rivâyât, 101, 188
rubâ'î, 120, 121, 122, 123, 124

S

sâkî-nâme, 97
sebeb, 67
sebeb-i hafif, 67, 68
sebeb-i sakîl, 67
serbest nazm, 194
serî', 66

Ş

şarâbiyyât, 96, 195
şarkı, 63, 76, 127, 128
şî'r, 60, 61, 62, 63, 66, 76, 92, 96, 97, 98, 103,
120, 126, 136, 139, 143, 145, 167, 169, 172,
176, 184
şûhâne, 156

T

tâc beyit, 182
tagazzül, 182
taktî', 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77,
78, 79, 80, 81, 82, 83, 84
tâm, 186
ta'miye, 187, 188
târîh, 185, 186, 187, 188
tasmît, 159
tavîl, 66
tecdîd-i matla', 181
tefâ'îl, 62, 63, 65, 66, 67
tehzîl, 108
terâne, 63, 95, 120, 121, 127
tercî'-bend, 145
tercî' hâne, 145
terkîb-bend, 104, 145, 147, 149, 151
terkîb hâne, 145
tesâvîr, 99, 188
teşbîb, 181
tevhîd, 92, 100

V

vâfir, 66
vâsıta, 145
vasl, 69
veted, 67
veted-i mecmû', 67
veted-i mefrûk, 67, 68
vezin, 59, 60, 61, 62, 63, 66, 69, 72, 74, 85, 108,
113, 115, 145, 166, 193
vezn-i benânî, 60, 62
vezn-i türki, 59

Y

yek-âhenk, 156, 157, 167

Z

zamme, 67
zihâf, 68
ziyâde, 164, 165, 166, 167, 169
zü'l-kâfiyeteyn, 90
zü'l-kavâfi, 91

b. Özel Adlar

- A
- ‘Azîz Mahmûd Hüdâyî, 104
‘Abbâs Efendi, 161
‘Abdulazîz, 105
‘Abdulhamîd, 92
‘Abdulmecîd, 188
‘Acem, 60, 61, 62, 66, 90, 104, 110, 117, 121, 122, 170, 175
Adana, 37, 44
Ahmed, 66
Ahmed Refî‘â Efendi, 113
Ahmed-i Evvel, 94
Ahmed-i Sâlis, 92
‘Âkif Bey, 60, 62, 68, 76, 79, 84, 87, 99, 126, 135, 139, 143
‘Âkif Paşa, 62
‘Alî Ekrem Bey, 72, 80, 102, 166
‘Alî Ferruh Bey, 60
‘Alî Kâmî Bey Efendi, 103
‘Alî Rıza Paşa, 104
Alp Tigin, 66
‘Amr bin Kulsûm, 65
‘Antere bin Şeddâd el-‘Absî, 65
‘Arab, 60, 65, 66, 90, 106, 110, 117, 121, 122
‘Ârif Hikmet Bey, 93, 135
Arnavud Yahyâ Bey, 101
‘Aşkî-i ‘Askerî, 91
‘Avnî Bey, 91, 116, 158, 159
‘Aynî, 106
‘Ayntab, 106
‘Azmi-zâde Hâletî, 86, 122
- B
- Bağdâd, 95, 149, 150, 158
Bâkî, 102, 115, 122, 158
Bâyezîd Câmî‘, 144
Behçet Efendi, 103
Belâgat-ı ‘Osmâniyye, 188
Belgrad, 188
Bolayır, 94
Bursa, 92, 104, 115, 161
- C
- Cenâb Şehâbeddîn Bey, 85
Cenâb-ı Câmî, 115
Cerîde-i Meşveret, 105
Cevdet Paşa, 188
Cürcân, 66
- Ç
- Çukurçeşme, 107
- D
- Dâmâd İbrâhîm Paşa, 160, 169
Dârü'l-mu‘allimîn, 144
Dârü’ş-şafaka, 103
Dersa‘âdet, 58, 112, 161
Dervîş Yûnus, 59
Diyârbakır, 93
Diyârbakırlı Sa‘îd Paşa, 93
- E
- Ebû Sa‘îd Ebû'l-Hayr, 122
Ebulfeth, 98
Edirne, 98, 102, 113, 115
Edirne Mevlevîhânesi, 98
Eflak, 97
Ekrem Bey, 70, 71, 93, 97, 103, 142, 143
Elhân-ı Şitâ, 85
Eli Baltalı Çocuk, 189
Encümen-i Ma‘ârif, 106
Enderûn, 103
Enderûn-ı Hümâyûn Mektebi, 156
Enîs Dede, 98
Envârü'r-rahmen, 92
Ertuğrul, 56, 102, 124
Erzurum, 92, 94
Esed, 66
Eş‘âr-ı Vefâ, 103
Eşref, 105, 106
Eyüb, 103
- F
- Fâ‘ik ‘Âlî Bey, 93
Fars, 66, 121, 122

Fâtih, 158
Fâzıl-ı Enderûnî, 102
Fazlî, 106
Fergana, 66
Ferîd Bey, 74, 81, 118
Fitnat Hanım, 161
Fikret Bey, 63, 64, 167
Firenk, 192
Fuzûlî, 95, 101, 140, 155, 156, 157, 158, 160

G

Galata Mevlevihânesi, 102, 106, 123
Gâzî Süleymân Paşa Türbesi, 94
Gazne, 66
Gaznevîler, 66
Gelibolu, 94
Gül-i Sad-berg, 115
Gülistân, 171

H

Hâce Hüsnü Efendi, 144
Hâce Neş'et, 113
Hadâ'îku'l-hakâ'ik fî Tekmiletî's-Şekâ'ik, 101
Hâdım 'Alî Paşa, 115
Hadîkatü's-sü'adâ, 95
Haleb, 103, 161
Halîl Edîb Bey, 89, 144
Hâlis Ahmed Dede, 91
Hâmid Bey, 60, 61, 71, 87, 90, 102, 103, 137
Hâris bin Hilliza el-Yeşkûrî, 65
Hasan Kale, 94
Haşmet, 161
Hayrâbâd, 162
Hayret, 106
Hayrî Bey, 62
Hayriyye, 162
Hayyâm, 121, 122
Herat, 66
Hersek, 93
Hezeliyyât-ı Surûrî, 109
Hicâz, 65, 161
Hille, 95
Hindistân, 66, 92
Horasan, 66
Hûşenk, 60
Hüseyn Bey, 104
Hüseyn Fâzıl Bey, 103

Hüsn ü 'Aşk, 102

İ

İbnülemin Mahmûd Kemâl Bey, 93
İlyâs Paşa, 169
İmâm Halîl, 65
İmâm Hüseyin, 104
İmru'ül-Kays bin Hucr bin 'Amr el-Kindî, 65
İslâm-ı Hazret-i 'Ömer, 102
İsmâ'il Ankaravî, 102
İsmâ'il Safâ Bey, 81, 87, 140
İstanbul, 100, 101, 122, 158, 186
İstanbul'a Bir Adam, 99
İstolçalı 'Alî Paşa, 93
'İzzet Bey, 97

J

Jön Türkler, 105

K

Ka'be, 65, 77, 97, 163
Kâdî Köyü, 97
Kâmil Bey, 103
Kânûnî Sultân Süleymân, 158
Karaca Ahmed Kabristânî, 160
Karaca Ahmed Mezârlığı, 103, 161
Kayı Han Kabîlesi, 59
Kâzım Paşa, 104
Kelâmî, 170
Kemâl Bey, 82, 83, 93, 94, 102, 104, 145, 160
Kemâtü'l-Hikmet, 93
Kerbelâ, 83, 95, 104
Kerküklü Abdurrezzâk Nevres Efendi, 104
Kırmızı Fesler, 166
Kızıl Arslan, 171
Kızıl Mescid Kabristânî, 103
Koca Râgıb, 161
Koniçe, 104
Kumkapı, 92
Kur'an, 106, 144, 146
Kütük, 62

L

Lebîd bin Rebî'a el-'Âmirî, 65
Leylâ ve Mecnûn, 102

M

Mahmûd Paşa Mahkemesi, 160
 Makâlîd-i 'Aşk, 104
 Makber, 103
 Mâl Hâtûn, 124
 Mansûr bin Nûh Sâmânî, 66
 Manzûm Târîh-i 'Osmânî, 102
 Mar'aş, 106
 Mardin, 93
 Mâverâünnehir, 66
 Mebânî'l-inşâ, 165
 Mecmû'a-i Ebuzziyâ, 95
 Mehmed Celâl Bey, 89, 102, 124, 130, 131, 165
 Mehmed Emîn Bey, 61, 63
 Mehmed Es'ad Dede, 116
 Mehmed Esrâr Dede, 124
 Mehmed-i Râbi', 161
 Mekke, 65
 Melihî, 98
 Me'mûn, 66
 Menemenli-zâde Tâhir Bey, 129
 Mesnevî-i Şerîf, 62
 Mevlânâ, 93, 114, 122
 Meyhâne, 143
 Midhat Cemâl Bey, 78
 Miftâh-ı Lisân, 110
 Mir'âtü'l-îber, 93
 Mizânü'l-edeb, 93
 Mostar, 93
 Mu'allim Feyzî Efendi, 104
 Muhît Risâlesi, 87
 Muhteşem Kâşânî, 104
 Murâd Re'îs Türbesi, 161
 Murâd-ı Râbi', 94
 Musâ bin Ebû'l-Gâzân, 102
 Mustafâ Reşîd Efendi, 102
 Mustafâ Sultân, 102
 Mustafâ-yı Râbi', 187
 Müneccimbaşı Târîhi, 160
 Münşât, 162

N

Nâbi, 64, 89, 91, 128, 161, 162, 194
 Nâcî, 74, 75, 83, 84, 86, 97, 102, 103, 113, 119, 121,
 149, 160
 Napolyon Bonapart, 186
 Nasr, 66

Nazîm, 92, 113
 Necm-i Emel, 119
 Nedîm, 109, 122, 160, 161, 164, 169, 171, 180, 181,
 182
 Nef'î, 64, 73, 78, 94, 97, 105, 106, 109, 117, 120,
 122, 169, 171, 176, 182, 183
 Nev'î-zâde 'Atâyî, 101
 Nevres-i Cedîd, 104
 Nijad Ekrem, 103
 Nîlûfer Hâtûn, 130
 Ninesine, 167
 Nişapur, 121
 Nuhbe, 110
 Nusaybin Civârında Bir Vâdi, 119

O

'Osmân Gâzî, 59, 124, 131
 'Osmân-ı Sâni, 187

Ö

'Ömer bin El-Fârız, 122

P

Paris, 92
 Pîrâyê, 103
 Piriştineli Mesihî, 115

R

Râgıb Paşa, 114, 115, 188
 Rahmî-i Kırımî, 114
 Reşîd Efendi, 106
 Rihlet-i 'Âliyye, 151
 Rızâ Tevfik Bey, 193
 Rodos, 103, 161
 Ruha, 161
 Rûhî, 123, 149, 150
 Rûhu'l-Beyân, 115

S

Sadrazam Bayram Paşa, 94
 Safahât-ı Hayât, 99
 Safed Kasabası, 103
 Sahîh-i Buhârî, 144

Sa'îd Paşa, 93
Sakız, 94
Sâmân, 66
Sâmânîler, 66
Saraç 'Alî Bey, 97
Sebük-Tigin, 66
Selâmî, 170
Selîm-i Evvel, 102
Selîm-i Sâlis, 102
Semerkand, 66
Senedü's-şu'arâ, 161
Served-i Millet, 95
Sihâm-ı Kazâ, 105, 106
Sivas, 103
Sudûr, 161
Sûfler Mahallesi, 122
Sultân Ahmed, 94
Sultân Mahmûd, 66
Sultân 'Osmân-ı Sâni, 94
Sultân Selîm-i Evvel, 72
Surûri, 91, 106, 109, 186, 187
Su'ûd Bey, 72, 86, 126, 127, 136, 159
Süleymân Nazîf, 93
Süleymân Paşa, 165
Süleymân-ı Kânûnî, 102
Sünbülzâde Mehmed Vehbî Efendi, 106

Ş

Şâh 'Abdurrahmen, 92
Şâ'ir Nev'î, 101
Şâ'ir 'Ömer, 109
Şâm, 123, 150
Şâm-ı Garîbân, 119
Şeyh Gâlib, 79, 89, 123
Şeyh İsmâ'îl Hakkı Hazretleri, 115
Şeyhülislâm Yahyâ Efendi, 87, 117, 158
Şeyhülislâm Zekeriyâ Efendi, 158
Şinâsî, 64, 92

T

Tâhir 'Ömer, 103
Tâhir zü'l-yemînîn, 66
Tâ'if, 65, 146
Tarafe bin 'Abd el-Bekrî, 65
Tasvîr-i Efkâr, 135
Terâne-i Millî, 95
Tercümân-ı Hakikat Gazetesi, 97

Tophâne, 92
Tuhfe, 110
Tuhfe-i Dilkeş-i Nâbî, 162
Tuhfetü'l-Harameyn, 162

U

'Unsurî, 170
Urfa, 161

Ü

Üsküdar, 99, 109, 187
Üsküdarlı Sâfi, 102

V

Vâlî Baltacı Mehmed Paşa, 161
Varna, 97
Vâsîf-ı Enderûnî, 156
Vâveylâ, 104
Vefâ Bey, 103
Velüddîn oğlu Ahmed Paşa, 98

Y

Yavrucuğuna, 168
Yeğen Mehmed Paşa, 95

Z

Zafer-nâme, 105
Zahîruddîn Fâryâbî, 171
Zâtü'n-Nitâkayn, 102
Zeyl-i Siyer-i Veysî, 162
Ziyâ Paşa, 87, 88, 92, 98, 145, 181
Züheyr bin Ebî Sülmâ el-Muzenî, 65
Zülfikâr Paşa, 93

TIPKIBASIM

Takin

تدریسات ادبیہ دن

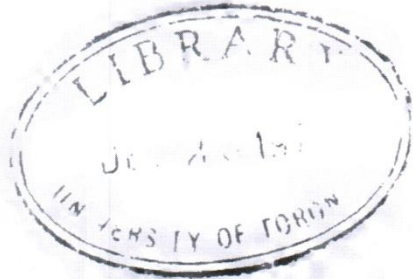
نظیر و لنگا لنگا

1-1502-1
1988
1988

محرری :

طاهر المولوی

درسعادت
محمود بك مطبعہ سی
۱۳۲۹

PL
181
055

افندیلر !

ویریلن قرار اوزهرینه بو سنه درس ساعتلر مزدن
برینی نظم ایله اشکال نظمه حصر ایده جکیز .
نظم: بر موسیقی بیاندرکه سامعه ذوقه اولان تأثیری
نتردن زیاده در . بو تأثیری حس ایتک (اوزان) ده نیلن
آهنک نظمی بیلمه یه متوقفدر . بنساء علیه اوزان ایله
کیفیت احداثی اوکره نلم :

موسیقیده (اصول نامیله) بر طاقیم میزان ترنم
اولدیغنی بیلیرسکیز . بو ، اصولار کبی نظمکده (وزن)
عنوانیله بر چوق مقیاسی وارددر . اصول آشنا اولمایانلرک
بر بسته یی طوغرو اوقوماسی ناصیل قابل دکلسه ، اوزانی
بیلمه یینلرکده بر منظومه یی درست انشاد ایتمه سی و :

ناسخنور مصرع موزونی ناموزون اوقور

تعریض محقندن قورتولماسی ممکن دکلدر .

بزده ایکی تورلو وزن وارددر . بری (پارماق حسابی)

دیدکلری وزن ترکی در که نظم عثمانی مؤسسلی صافی ،

وملی فیکر لرینی بونکله تنظیم ایتشلردر .

تورکلردن (قایی خان قبیلہ سی) نک سردار حماست
شعاری و عثمانیلرک ایلیک پادشاه بلند اقتداری عثمان
غازینک :

عثمان ! ارطغرل اوغلیسک اوغوز قره خان نسلیسک
حقک بر کمتر قولیسک اسلامبولی آج کازار یاپ
پارچه سیله نهایت بولان بر نشیده سی و شاعر الہی
مقال درویش یونسک :

بن یوریرم ایلدن ایله دوست صورارم دیلدن دیله
غسرتده حالم کیم بیله کل کور بنی عشق نہ یله دی
غسرت ایلنده یوریرم یاری دوشمده کوریرم
اویانور ملول اولورم کل کور بنی عشق نہ یله دی
بیتلرینی احتوا ایدن بر نظم حزینی - بعض متصفلینه
کوره (وزن بنانی) نامنی آلمش اولان - بو پارماق
حسابنک سکیز هجالی وزنیله نظم ایدیلمش سانشات
ملیه دندر .

(هوشنک) ناظمی علی فرخ بک مرحوم، وزن ملی به
دائر یازدینی بر مقاله ده :

« لسانک حال فقرنده بو وزنلری استعمالده بر ایکی
عصر قدر دوام اولمش و فقط بر مدت صکره لسانک

نواقصی الحال وانی مرتبه مقبوله به ایصال ایچون قبول اولنان برطاقم قواعد ایله کلمات و مجازات عربیه و فارسیه نك بو کبی و زلزله بالطبع صیغیشه مامسندن و مقطع و ساده اولامیوب مسلسل و مشعشع بولمسنندن و بالعکس اوزان ملیه ده قوللانیله جق الفـاظک بهمه حال ترکیه و مقطع و ساده اولمسی اقتضا ایتمسنندن لسانک بو یولده بر اغتنامه اوغرامسینه وزن ملی به تطبیقاً سـویله نیلن بر طمطراق بر طـاقم کلمات عالیله ایله خیالات و تشبیهات معجمه و معربه نك ارتق خوشه کیتماکه باشلامسی جهتیله طبیعت و لسان ، اصحابنه لسانه موافق دیگر بر وزنک اختراع و تحریرینی امر ایتمکله بین العرب مستعمل اولوب ده بعض تعدیلات ایله بالانتخاب عجملر طرفندن قبول اولنان اوزان عروضیه عربیه بی عثمانلیلرده ناچار شعر لرینه قبول ایتمشلر در . »

فقرة نفسگیری ایله وزن ملینک ترکی و اوزان عروضیه نك قبولی اسبابی خبر ویریور . بر قاج سطر صوکراده : « اوزان ملیه به تطبیقاً سویله نیلن اشعار (سحرانی) مرتبه سنده قاله رق افکار حکمیه و علویه نك اونده ایسته . نیلیدیکی درجه سلیس و فصیح اولماسی ممکن اولامیور ،

دیههرك «ادبامزدن شعرامزدن ، از جمله بویولده یتیشن
کنجلمزدن ... یازدقلری اشعاره - عمومیتله - یالکیز
اوزان عروصیهی حصر ایله وزن ملیمزی بتون بتون»
اونوتمالرینی توصیه ایدیور .

استاد محترم محمد عا کف بک ده ادبی بر مصاحبه سنده
بالماسبه شویله بر محاوره یوزوتویور :

«بزم نظممز ، عجم وزنلرینه تابع اولدینی ایچین
هر ایسته دیگمزی قولایجه سویله یه یز . شاعرلرمز ،
اکثریا ضرورت وزن ده نیلن خسته لقدن وفات ایدهر .
— ای یا . یالکیز هجالرك عدینی صایسه کزده بو
کلفتدن قورتولسه کز اولمازمی؟ اوله ایشیتدم که عبدالحق
حامد بکک پارماق حسابیله یازیلمش تیاترولری وارمش .
هم بک کوزل اولیورمش .

— اوت افندم . لیکن حامد بکک بووزندن یالکیز
برائری وار . حالبوکه عجم اوزانیله یازیلمش تیاترولری ،
مستقل منظومه لری بک متعدد . برده پارماق حسابی ،
عجم وزنلرینک تأمین ایتدیکی آهنکی درعهده ایده مه دیکی
ایچین قولاق ، بریکیلری ده ای بولیور .
— آلیشه کز اوته کیلرینی ده آهنکدار بولورسکز .

پك طوغرو، شوواركه عجم اوزاتنى عصرلردن
برى ايشلایه ايشلایه بو کونکی درجه سنه قدر کتیر مشر .
او قدر امك ویریلن رچیغیر او قدر قولای بیر اقیلیرمی؟
ذاتاً عروضی بیر عالم دیسه کز آرقا کزدن کیمسه کلز .
مکر که اک مقتدر شاعر لر مز، عجم اوزاتنى بوس بوتون
ترك ایتسینلرده بریکی وزنده بر چوق اثر لر میدانه
کتیر سینلر اوت، بو وزنده کی نقصان آهنکی تلافی ایچین
یازیلایق اثر لر؛ فکر ایله، خیال ایله، حس ایله طولو
اولمالیدر . یوقسه هیچ بر قاره بولاماز سکر .
یاقین زمانلرده پارماق حسابیله شعر سویله مک مودا
حکمنه کیرمش و او یولده ایچه یازی یازیلمشدی . فقط
بونلرک ناظم لری، یازیلرنده کی آهنکسز لکی افکار
عالیه و حسیات رقیقه ایله غیب ایده مه دللری ایچین
کوسته ردکاری یکیلکدن ! اومدق لری مکافات رغبتی
کوره مه دیلر . واقعا ذوق سایم اصحابنک بو، نظم لر حقنده
دریغ تقدیر ایتمه سی پک نه حتمسز بر معامله دکلدی .
چونکه مثلا :

— قالدق کیده لم !

— خیر او علم ! شیمدی بنم ایش و قتم ؛

باق بن دها اوجاقده کی دمیرلری دوومه دم ؛
شوآق قیزل دمیرلری دوومک کرک برکوزده
یالان دکل ؛ بو دنیا ده جنت کبی یرلر وار ؛
لیکن آتمک قزانانلر بوندن بر طات دوبارلر ؛
یوقسوزلره [۱] بر جهنم کبی کلیر هر بوجاق ؛
اونک ایچون بندن سکا اوکود اولسون چالیشمق ؛
اوف! یاوروم بو دنیا ده صفاسورمک ایسترسهک
سن ده اورسک حقی ویر؛ قولده قوت وار ایکن
ایش باشنده بری سکا قالق کیده لم ده نیجه ؛
اوکا دی که : براق نی شیمدی بنم ایش و قتم ؛
اوجاغمدن بشقه یرده یوقدر بنم امیدم ،
اوکجه چکیچ، آلهن تری اوندن سوکرا اکلنجه .
— محمد امین بک —

پارچه سی کبی :

لاقیردینک قیتلغنده آصهارلی بودایم !
قییلندن سوزلر، تقدیردن زیاده تکدیره مستحق کورولور .
باقک عاکف بکک محاوره سی فاصل دوام ایدیور:
« تحف سویلیورسکیز! هم الکزده کی وزنک دارلغندن

[۱] طوغروسی (یوقسول) در .

شکایت ایدیورس-کیز ، هم ده اوتنه کنی قبول طرفنه
یاناشمیورس-کیز .

— افندم ! المزده کی وزن ، واقعا دار . لیکن سزه
سویله دکاری قدر دکل . نیته کیم بوبوک شاعر لرمن ، بو
وزن ایله کوزل شعر لر سویله نه بیله جکنی اثبات ایتدیلر .
ذاتاً نثر وارکن نظم ایله تبلیغ حسیاته قالدیشمق برنوع
میراث یدیلکدر . قریحه-ی ، ضرورت وزن دردمنی
آلتنده ایله یین بزم کبی فقرای صنعت ، یا حدینی بیله رک
میراث یدیلکه اوزنه ممه ملی ، یا خود عجم اوزانندن شکایت
ایتمه ملی .

روزها کررفت وکو رو باک نیست

توبمان ای آنکه چون توباک نیست

بیتمه مقابل: کیتسه کونلر سویله کیتسون باک یوق

سن قال ای کاول سن کبی بر باک یوق

نظم ریک و بی معناسیله (مثنوی شریف) ی ترجمه
ایدیورم و همنه دوشن (کوتوک صاحبی خیری بک)
اوزان عروضه تطبیق کلام و منظوماتی قافیه ایله پذیرای
ختم ایتمه نک زور لغندن :

وزن و معنی قافیه دردی یمان !

دیهه وقتیلله فریاد ایله مشدی . برده سنی ده کیشدی ریمک
صورتیلله بوکون ، عین نغمه یی تکرار ایدنلر سائنحات
فکر یه نك - سهولتنه بناء - پارماق حساییله نظم اولونماسنی
ایله زی سورویورلر . عروض اوزانیله شعر یازمق ، ادبیات
عنائیه ایچین آتیلمش بر خطوه ترقی اولدینی ، وزن
بنانی ! یه نسبتله (افاعیل و تفاعیل) ك بر آهنگ روح
استیناسی بولوندینی حالده بواسکی ، یکی چیغیرده ایله رله منک
ایسته ینلر ، یا :

طفل نازنینم ! اونو تمام سنی
آیلر ، کونلر دکل کچسه ده ییللر !
تلخ کام ایله دی فراقك بی
چیقارمی خاطر دن او طاتلی دیلر ؟
مرتیبه سی کبی ، یا خود : - عاکف پاشا -
بن بر ترکم دینم ، جنسم اولودر
سینه م ، اوزم آتش ایله طولودر
انسان اولان وطنك قولیدر
ترك اولادی اوده قالماز کیده رم
ترانه حماسی کبی ، یا خود : - محمد امین بك -
بشیکمز بو طوبرا قدر بایراغمز بر بایرا قدر

آیریلق بزدن ایراقدر فرقمز یوق برز، اشتر
هپ مکتبلی، هپ قارده شتر
— فیکرت بک —

شرقیسی کبی حسی و حکمی اثرلریازمالی، ادلمادیمی صورتده:
خاموش که خاموشی بهترز عمل نوشی
حکمنه توفیق حرکت ایتملی . یوقسه «تدریسات
ابتدائیة مجموعه سی» نده کورولن:

«کله بک سویله نیوردی:

— «هوا کوزل اولورسه قیرلرده کنزه جکم
کلری اوپه جکم برازا کلنه جکم!»
بر آری کچیوردی:

— «هوا کوزل اولورسه بن، دیدی کیده جکم
کلری امه جکم ایشمی کوره جکم،

طرزنده سویله نیشار، ذوق آشنایان ادب عنندنه:
آبلاکی آلاچغم اینشتهک اولاجغم!...

هذیانندن بکده فرقلی کوروله من

بحث اوزامقله برابرشونی ده سویله مدن کچه، به جکز که
پازماق حساییله شعر یازماق آرزو ایله نلر؛ افاعیل
و تفاعیلی، عوامک آ کلامایا جغندن بحث ایدیورلر .
عجبا عوامک آ کلامادینی و آ کلامادینی ایچین ذوق

آمادینی افاعیل و تفاعیل ده نیان وزنلرده کی آهنگمی ،
یوقسه اونلرک موزونلرنده کی غرائب رنگا رنگمی ؟

عوامدن بری ، مثلا (نابی) نك :

نقش کوسترمک ایچون خامه صنع استاد
اولدی صیقلزده بونه ورق کون وفساد
صانع دادوستد چار سوی علامه
ایلمش حکمت ایله وضع ترازوی تضاد
تلخ اولور ذائقه نظم امور عالم
ایلمه سرکه فروشه متقابل قناد

بیتلرینی حاوی اولان قصیده سنی ، یاخود فکرت بکک :

صانکه بر معرکه ، بر معرکه جوشا جوش
صیت ولوال وغان ، ولوله جنک جیوش
سربسر رعد هیاهای ولهزای صفوف
سوسو برق چکا چاک شررناک سیوف
حمله صفشکن جانفشکن پیل دمان
صولت کرز کران ، ضربت شمشیر و سنان
کوس و نقاره هم آهنگ غریبو هجمات
کوبورور هر گوشه دن دمدمه دیو مات

نعره لر ، مشته زن طبل صباخ کردون
صدمه لر ، زلزله لر خدشه رس قلب منون
آتیلیر هر یانه بیك رخش صواعق ییرو
کرد خشیتله دولار کنبد وارونه جو

ابیات مظننه سنی احتوا ایدن (نفی) منظومه سنی
دیگه سه امینز که او یوقلامایه باشلار . سبب نعلی ایسه
آ کلامادینی برطاقم الفاظک اجتماعدن حصوله کن آهنگ
وزنک اوکا نینی کی تأثیر ایتمه سیدر . فقط انصاف
واعتراف ایدم که (شناسی) نک :

آچ ایدی بر قاره قوش یاوروسی برکون یوواده
اناسی یوقسول ، آنکچون یم آراردی اوواده
بربورا چیقدی یووا ، دیرکن آغاچدن دوشدی
باشنه یاوروجفک کوبلی چوجقلر اوشدی . . الخ
حکایه سی کلمات مشهوره ایله یازیلدینی ایچین محله
قهوه سنده او قونسده آ کلاشیلیر ، کوی او طه سنده ده .
کله لم اوزان عروضه :

عرب ادبیاتنه متعلق فنون میاننده — نظم عربی
اوزانندن باحث — (عروض) عنوانلی بر فن واردر که

(امام خلیل بن احمد) طرفین تدوین ایدیلمشدر [۱]
لیکن امام خلیلک تدوین عروض و تصنیف اوزان ایله مه سندن
اول، حتی — دینه بیلیرکه — بر ایکی بیک سنه مقدم
عربجه نك آهنگ نظمی موجود ایدی . پك اسکی
زمانلرک یادکاری اولدیغی روایت ایدیلن بعض منظومات
عربییه بوکون الده بولونویور .

زمانک اوزاقاغندن بودهرمانده آتاره اعتماد ایتمه سهک
بیله، عصر پیغمبری یه قریب دورلرده کی (سوق عکاظ)ی [۲]

[۱] امام خلیل: علمای اسلامیهدن اولوب ۸۱ تاریخنده
بصرهده ولادت و ۱۵۵ سنه سنده ینه اوراده وفات ایتشدر .
مرجع دانشوران اولدیغی حالده ضرورتله دمکندار والته ا کک
کچرسه قاتیق آرامایاجق درجهده قناعتکار بر ذات استغناشعار
ایدی . رحمة الله

[۲] سوق عکاظ: حجاز بانایرلرندن برینک واک بیوکنک
اسمیدر که هر سنه شوال ایچنده، مکه یه اوچ و طائفه برکون
بعد مسافه سی اولان بر موضعهده قورولوب بر آی دوام ایده ردی .
قبائل عربک تکمیل خطبا، بلغا، شعراسی بوراده طوبلانوب
مفاخره و مشاعرده بولونور، شایان تقدیر کورولن منظومه لر،
از بر ایدیلدکن صوکرایازیلیر و کعبه دیوارینه آصیلیردی . عصر
سعادتده، بیت مکرمه تعلیق اولونمش یدی قصیده واردی که
(معلقات سبعة) ده نیلن بو قصائدک ناظم لری شونلردر :

۱ امرأ القیس بن حجر بن عمرو الکنندی ۲ طرفه بن

تخطر واوراده او قونوب ده اك زياده بكنيلن آنا رمنظومه نك
حدار كعبه به آصيلمق صورتيله مظهر مكافات اولديغنى
تذكر ايله نجه امام خديك نظم عربى آهنگنى آنجاق بر
طاقيم ضوابط تحتنه آلدېغنى قبوله مجبور قاليريز .

حضرت امامك نقصان فضيلتى انبائه چاليشيورز
صانمايك . مشارالمهك تاريخ ولادتى اولان ۸۱ سنه سنه
قدر عربيه منظومه لر سويله نديكى ويازىلديغى ، على الخصوص
وقت سعادتدن اول ووصو كرا مشركين و مؤمنيندن توزين
كلامه مقتدر خيلى ذوات بولونديغى جهته اوزان عربيه
غايه سى اعتباريله موجود ايدى ديمك ايستيورز .

ايسته امام خليل ، كندى زمانه قدر سويله نمش
اولان منظومانى كوزدن كچر مش و بولرده بولديغى مختلف
آهنگلى (افاعيل و تفاعيل) دنيان الفاظ هجائيه ايله
ضبط ايله مشدر .

اساس الاوزان اولان افاعيل و تفاعيل (فعولن ،
فاعلن ، فاعلاتن ، فاعيلن ، مستفعلن ، مفاعلتن متفاعلن

عبدالبكرى ۳ زهير بن ابى سلمى المزنى ۴ لييد بن ربيعة العامرى
۵ عمرو بن كلثوم ۶ عنقرة بن شداد العبسى ۷ حارث بن حلزة
اليشكرى .

مفعولات) گمانندن عبارتدرکه بونلرك تكرر و تحولندن
عروضك بحرلربله وزنلری حصواه كلیر [۱]
وزن ، بحر ، عروض لفظلرینی ایجه آکلاماکنز
ایچین ، یللدیککنز موسیقی تعبیراتیله تعریفه چالیشالم :
مثلاً « دم ، تک ، تک ، دم ، تک » حرکاتندن هربری
ضرب ، هیئت مجموععهسی اصول ، بونلردن ونغماتک
کیفیت اجراسندن بحث ایدن فن ، موسیقیمیدر . علی التقرب
وزنلرده : نظمک ضربی ، بحرلر اصولی ، عروض
ایسه موسیقیسیدر . اوکره نه چکمز (قافیه) ایچین ده
(قرار) دییه بیلیرز .

* * *
فن عروض : اولاً عرب ، صوگرا عجم دیارنده شایع
اولدی . عجمستانده لسان دینی و رسمی عربی اولدیغی
ایچین یه تیشن علما . عربجه ایله توغل ایدیور ، مؤلفین
عربجه کتاب یازیور ، فرس شاعرلری بیله عرب وزنی
و عرب لسانیه شعر سویلیوردی .

[۱] بحور عربیه : طویل ، مدید ، بسیط ، وافر ،
کامل ، هزج ، رجز ، رمل ، سریع ، منسرخ ، متقارب ،
متدارک ، خفیف ، مضارع ، مقتضب ، مجتث ، جدید یاخود
غریب ، قریب یاخود مستعجل ، مشاکل یاخود متأخردن
عبارتدرکه صوک اوچی مؤخرأ تشکیل ایدیلشدر .

شو حال ، طوائف ملوکدن سامانیلر (۲) زمانه قدر دوام ایتدی . بو حکومت ، وحدت اسلامییه بی تفرقه یه دوشورن برسیاست تعقیبنه قالدیشدی ایرانیلرده قومیت غیرتی اویاندیروب عربلردن آیرمق ایچین فارسی بی لسان رسمی یاپدی . بونک اوزه رینه فارسی کتابلر یازیلمایه و عروض عربی یه توفیقاً منظومه لر انشاد ایدن عجم شاعرلری پیدا اولمایه باشلادی . هله غزنویلر (۳) زماننده نظم فارسی ذروه کماله یوکسه لدی .

[۲] سامانیلر: ۲۸۷ دن ۳۸۹ تاریخنه قدر ماوراءالنهر، خراسان ، جرجان طرفلرنده حکمدارلق ایدن ۹ کیشیدر . بونلرک جدی بولونان (سامان) اولاده وه جی صوکر اچیدود سرکرده سی اولوب خراسان والیسی (طاهر ذوالیمینین) بونک اوغلی (اسد) ی استخدام ایتمش ، اسدک اوغلی (احمد) ایسه (مأمون) زماننده فرغانه، سمرقند ، هرات والیلکلرنده بولونمش ، بونک اوغللرندن (نصر) وداها صوکر (اسماعیل) ماوراءالنهر والیسی ایکن ۲۸۷ ده اعلان استقلال ایله مشدر .

[۳] غزنویلر : ۳۸۷ دن ۵۴۵ تاریخنه قدر آسیای وسطی ایله هندوستانک شمال طرفلرنده اجرای حکومت ایدن ۱۴ ذاتدر . بو حکومتک مؤسسی (سبکتکین) اسمنده بر آدمدرکه (منصور بن نوح سامانی) نک امراسندن (الب تکین) ک کوله سی ایکن دامادی اولمش وافندیسنک وفاتندن صوکر (غزنه) ولایتی الده ایتشدی . بکرمی ییل قدر

فقط شعرای فرس، عرب بحر لرینک اوز دو قوزینی ده قبول ایتمه دی . اک سلیس و آهنگدار اولان لرینی آلدی . اونلرک پیروی بولونان سخنوران عثمانی ایسه عجملرک بکندکاری اوزانک ده اک سامعه نوازینی آیردی . بزده بو منتخباتک اک مشهور لرینی اوکره تمکله اکتفا ایده جکز .

افاعیل و تفاعیل : سبب ، وتد ، فاصله (۴) نامی ویریلن اجزادن حصوله کلیر . بو کلماتک بعض تحوله اوغراماسنه مثلا (مفاعیلن) لفظندن (ی) حرفک حذف ایدیلمه سنه (علت) ده نیلیر . عروضک (قبض) دیبه

چالیشارق ارتحالنده اوغلی (سلطان محمود) . بو بوجک بر حکومت بیراقدی . اوده برقات داها غیرت ایده رک شوکت فوق العاده اکتسابنه موفق اولدی . سلطان محمود ، غزنویلرک - هرنورلو معناسیله - برنجیسی اولدینی کبی ملوک اسلامیه نک ده ابله ری کلنلرندندر .

[۴] سبب : خفیف ، ثقیل نامیله ایکی به آیریلیر . بر متحرکه بر ساکنه (سبب خفیف) ایکی حرف متحرکه (سبب ثقیل) ده نیر . وندده : مجموع ، مفروق عنوانیله ایکی قسمدر : ایکی متحرک ، بر ساکن حرفه (وند مجموع) ساکن اورتاده بولونورسه (وند مفروق) نامی ویریلیر .

فاصله ده : صغری ، کبری دیبه ایکی به منقسمدر . اوچ متحرک ، بر ساکن حرفه (فاصله صغری) درت متحرک بر ساکن حرفه (فاصله کبری) تعبیر ایده رلر .

باشلایان بو فائده سز علتلیله اوغراشمق ، درمان نابذیر
بر درده اوغرامق قدر مزعجدر . بناءً علیه ، شافی حقیقی
حضر تلی سزی ده ، بزیده بودردن محافظه بویورسون
دعاسیله اونلری کچه جکنز .

بر وزنك حاوی بولوندیغی آهنکه مساوی اولان
سوزه (موزون) موزون بر سوزی ، وزنك اجزاسنه
کوره آیرمایه (تقطیع) دیرلر .

توازنده فتحه ، کسره ، ضمه ، کبی احوال حرکه یه
دکل ، حروف متحرکه یه اعتبار ایدیلیر . مثلا (مفاعله)
وزنی ایله (افندیلر) موزونی ، دورت هجا بولونمسی
وبرنجی ، ایکنجی ، اوچنچی ، هجالتک مفتوح اولما سیله
بر برینه مساویدر . فقط دردنجی هجالتک برینک مضموم ،
دیگرینک مفتوح بولونماسدن اراالرنده مطابقت یوقدر .

ایشته بوتورلو عدم مطابقتک ، یعنی ضمه یه مقابل فتحه ،
یا خود فتحه یه معادل کسره تصادف ایتمه سنک توازنه تأثیری
اولماز .

معلومات نظریه نك بوقدری کافی برارده تطبیقات
ایله اشتغال ایدم .

بجر هزج

۱ *

وزنی :

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن
تقطیع و تطبیق :

بیقیدک کیتہ - دک اما ای - ملوٹ دو - راستبداد
بیراقدک مل - لئک قلبہ - دہ چیقماز بر - ملوٹ یاد
دیوراجداد من مقبر لرندن : ای سفیل احفاد !
نیچین بیکلر جہ معصوم اولدور رکن هرکن جلا د
خروش ایتمزدی مذبو حانہ اولسون کیمسه دن فریاد؟

§

دکل کابوسک آرتیق .. دوردوات انتباهکدر
کل ای نازنده حریت که جانلر ، فرش راهکدر
امیندر موقعک : اک پاک وجدانلر بناهکدر
سراپا ملک عثمانی مؤبد تختکاهکدر
سریر آرای اقبال اول که بر ملت سپاهکدر
— محمد طا کف بک —

ایلک بندده کی مصر اعلمک جزء اخیرنده کورولدیکی

اوزره بعضاً (مفاعیلن) کله سنه (فعولان فاع) لفظی بدل اولور ، یعنی : صواک هجاده (سبب خفیف) یرینه (وتد مفروق) کتیر یلیر .

امیندر موقعک اذک پاک وجدانلر پناهکدر
مصراعنده کی (پاک) کله سنه اولدینی کبی بعضاً بر هجا
مدود وائشای تقطیعده مکسور او قونارق ایکی هجا یرینی
طوتار . شو مدود او قونوشه (اماله) ده نیلیدیکی کبی
ینه او مصراعده کی (امیندر) لفظی مثللی مدی لازم
کن بر کله نک قصر ایدیلشنه ده (زحاف) نامی ویریلیر .
آه ای ظالم دلکنده حسن شفقت یوقیدر ؟
مصراعنده کی (آه) کبی موقعنده بر اماله نه قدر خوشه
کیده رسه :

بن نهلر چکمکده یم سیلسه ک الکندن آه سنک
مصراعنده کی (آه) کبی ناهمحل بر زحاف، او قدر جان
صیقار .

سراپا ملک عثمانی مؤبد تختکاهکدر
مصراعنده کی (مؤبد) لفظندن آ کلاشیلدینی وجهله
مشدد بر حرف ایکی هجا اعتبار اولونور .
سریر آرای اقبال اول که بر ملت سپاهکدر

مصراعندن ده تفهیم ایدیلدیکی اوزره بعض کره همزه لر تلفظدن
ساقط اولور که بوکا (وصل) تعبیر ایدیلیر .
الجابی وزن ایله همزه نك وصلی جائزسه ده :
بك صمیمیدر یولانگده اولماسین بو عشق هدر
و : باق ای رسیده نهال عکسگه لب جوده
مصراعلرنده منظور اولدینی مثللی (ع) و (ه)
حرفلری وصل ایدیلمه مه لیدر .

۲

وزنی :

مفاعیلن مفاعیلن

تقطیع و تطبیقی :

چوجقلر سع - ی ایدک مردم

مساعیخا - ندر عالم

رفاهی ، عزّی ، اقبالی

کورور سهی قدر آدم [*]

دقت ایدیلمشدر که بو وزن ، اولکینک ایکی به آیریلمشندن
باشقه برشی دکندر .

[*] امضاسز مثاللر راقم الحروفکدر .

— ۲۲ —

۳

وزنی :

مفاعیلن   مفاعیلن   مفاعیلن
یاخود : مفاعیلن   مفاعیلن   مفاعیلن

تقطیع و تطبیق :

چیقار هرنا - له قلب مبه - تلادن
زمینه عک - س ایدوب کویا - سمان
اولور باحث بکا اول مهلقادن
شکایت جور دهر بی بقادن

تسلی بولما پک مشکل رضادن
فغان یارب ! فغان حکم قضادن

§

اجل ! عاشقمیسک تخریب جانہ ؟
قیارسک هر وجوده ظالمانہ
گر اولسه یدک پدر بر نوجوانہ
چکر میدک نبی بو امتحانہ

تسلی بولما پک مشکل رضادن
فغان یارب فغان حکم قضادن
— اکرم بک —

۴

وزنی :

مفاعیلن	مفاعیل	مفاعیلن	مفاعیل
یاخود :	مفاعیلن	مفاعیل	مفاعیلن
یاخود :	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیل
یاخود :	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیل

تقطیع و تطبیقی :

سحر وقتی - دی چیقدم   کچن کون کو - هساره
کهسس یوق بر - طرفده   سیس اینمشدی - جواره
نمایاندی او یردن   دکیز ، صحرا ، خیابان
غریب الحال بر کوی   مصادف رهگذاره
خراب اولمش نهوارسه   تراب اولمش او ، برکوی
باشنده سنک مقبر   ایکی ویران مناره
— حامد بک —

۵

وزنی :

مفعولُ مفاعیلن   مفعولُ مفاعیلن

تقطیع و تطبیقی :

اعمار - بشر مردم   هر لحظه - بولور نقصان

آناری - ده فائیدر   انلرده - ده وار پایان
بر یاندن اولور پیدا   بر یاندن اولور نیهان
کندی کبی دورانی   بیتمکده صانیر انسان
عالم ینسه اول عالم   دوران ینسه اول دوران

§

لکن نه به محو ایتدی   اول کنجی فلک بیلیمه
اول کنجی که ایتشدی   هر یولده خدا مکرم
احبابی طوتار صاندم   بر قاج کیجه جک ماتم
باقدم که کیدن کیتمش   دنیا ده کیلر خرم
عالم ینسه اول عالم   دوران ینسه اول دوران
— اکرم بک —

۶

وزنی :

مفعولُ مفاعیلن

تقطیع و تطبیقی :

ای یار - جفا پدشه

رحم ایله - دل ریشه

مجروحی قلبمدن

ایتمز میسک اندیشه

بووز زده یوقاری کینک ایکی به آیریلمشیدر .

وزنی :

مفعولُ   مفاعیلُ   مفاعیلُ   مفاعیلُ
یاخود : مفعول   مفاعیل   مفاعیل   مفعولن

تقطیع و تطبیق :

امید - جهانندنده - بیوک ذوق ای - سه محدود
هر ساء - تی عمرک - مل افزا - لم افزود
ماضی : متوالی ، ازلی سایه محدود
مستقبل : ابدله طولو بر مقبر مسدود
حال ایسه : سعادت کبی ، راحت کبی مفقود
« فریاد ! ازین نوع وجود عدم آلود » [۱]

§

مقبرلری محو ایله مه سه کردش دوران
بر او یاجق طاش بولاماز خانه نشینان
طاش ظن ایدرک قولانیورده اونی انسان
موتی کیکندن اولیور بر نیجه ایوان

[۱] مصراع : سلطان سلیم اولکدر .

صاغرله طولو مقبره در عالم بی سود
« فریاد! ازین نوع وجود عدم آلود »
- علی اکرم بك -

۸

وزنی:

مفعولُ مفاعِلن مفاعیلُ
یاخود: مفعول مفاعِلن فعوان

تقطیع و تطبیق:

ماه ایله - دی ایشته عر - ض دیدار
یوق تابی - سونوك سونوك - ضیادار
كل كل چیقالم که سیره ای یار
اولسون اوده مستنیر حسنك

§

ای مهر امید و نور طلعت
بر باشقه ضیایه وارمی حاجت
ایتمزدی بوشب طلوعه جرأت
اولسه یدی قمر ، خیر حسنك

- سعود بك -

بحر رجز

۱

وزنی:

مستفعلن   مستفعلن   مستفعلن   مستفعلن

تقطیع و تطبیق:

اسدی نسی - م نوبهار - آچیلدی کل - لر صبیحدم
آچسین بزم - ده کوکلز - ساقی مدد - صون جام جم
ایردی ینه ارد بهشت   اولدی هوا عنبر سرشت
عالم بهشت اندر بهشت   هر گوشه بر باغ ارم
برجام صون الله ایچون   بر کاسه ده اول ماه ایچون
تامدح شاهنشاه ایچون   آلام اله لوح و قلم
ابلق سوار روزکار   آشوب روم و زنگبار
لشکر شکار کامکار   بهرام افریدون علم
- نفی -

نمونه دن آکلاشیلاجفی اوزره بو وزنک اجزاسندن
هربری بعضاً (مستفعلات) شکلنه کیره .

۲

وزنی:

مستفعلن   مستفعلن

— ۲۸ —

تطبيق و تقطیعی :

نجم امل - پیرامیسک ؟
بر عالم - خولیامیسک ؟
کوکله کی سودامیسک ؟
جنتده بر رؤیامیسک ؟

§

کوکله مالکدر سنک
یرلر ظلالکدر سنک
ارض و سمانک حسنی هپ
بر باشقه حالکدر سنک

- خارجیہ نظارتی ترجمہ ممیزی فرید بک -
بو وززده اولکینک ایکیه آریلمشیدر .

۳

وزنی :

مستفعلاتن مستفعلاتن

تقطیع و تطبيقی :

ای ملک حسنک - عالی امیری
اورنکک اولون - سینم سریری

— ۲۹ —

بیلسهك نه اولدی - آزاده كوگم
سودا اسیری سودا اسیری
- معلم ناجی افندی -

۴

وزنی :

مفاعِلن   مفاعِلن   مفاعِلن   مفاعِلن

تقطیع و تطبیق

خیال دل - شكارمك - سرای سی - نه خانه سی
های عز - زو رفعتك - سها دكا - می لانه سی
اوطیر آتشین پرک نزليله كوگله
دروتم اولدی شعله دن سمندر آشیانه سی

۵

وزنی :

مفاعِلن   مفاعِلن

تقطیع و تطبیق

جهانی طوتدی دود غم
کورو نیور حدود غم
آلای آلای جنود غم
ناصیل مظفر اولمالی

§

— ۳۰ —

هجوم ایدنبجه غم سکا
بم کبی کورون اکا
طورورمی قارشی باق بکا
ار اولمالی ار المالی

— ناجی —

بجر رمل

۱

وزنی :

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن
یاخود : فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

تقطیع و تطبیق :

باقا قبرس - تانك آنجاق - ساحه مد - هوشنه
طورده برمد - دت قولاق ویر - ناله خا - موشنه
قلبی هیچ بکنزه رمی باق سیای هیبت پوشنه
کیم قاپلمشسه حیاتک سیل جوشا جوشنه
جان آتار بر کون کلیر یورغون دوشوب آغوشنه

§

ای شبستان، ای عدم، ای پرده پرده کبریا
سنده در امید لر؛ سندن طوغار فجر بقا
هر حجر پاره ک او قور بیک شعر لاهوتی ادا
هر نشیده ک روحی ایلر سرمدیت آشنا
بندن ای خاک سماوی! بیک سلام اولسون سکا
— عاکف بک —

۲

وزنی :

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن : فاعلات
یاخود : فاعلاتن فاعلاتن فاعلن
تقطیع و تطبیق :

جذبه سی تا - جانه تائی - ر ایلور
غمزه سی دن - یایی تسخی - ر ایلور
آب وتابی وجهه پرتو بارینک
انجلائی شرقی تنظیر ایلور

§

اولش اول حسن بدیع بی مثال
دیّر عشقه صانکه معبود جمال!

ای اساطیر آشنایان خیال !
دل ، اوئی کوردکجه تکبیر ایلور

۳

وزنی :

فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن
یاخود :	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن
یاخود :	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن
یاخود :	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن
یاخود :	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن
یاخود :	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن
یاخود :	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن
یاخود :	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن

تقطیع و تطبیق

۱۰ تموز :

کبه دن نو - ر نبوت - چیه رق را - همزه
عرش دن نف - خه رحمت - اینوب اروا - حمزه

آسمان عكس صدار ویره رك آهمزه
آجیوب قلب زمین، ناله جانكاهمزه
اکیلوب اك یوجه طاغیر بیله دلخواهمزه

سنى فتح ایلهك ای روز معظم عنوان !
بولدی برروح ، قیام ایلهدی تابوت وطن

§

یره نازل شفق ماتم ایدی رایتیز
ظلم ایله ازدی بزى دولت بی منتمز
نویه چككك بر آوج طوپراق ایکن غایتیز
خاك ایسه خاك مذلتی ایدی طینتمز ؟

سنى فتح ایلهك ای روز معظم عنوان
بولدی برروح ، قیام ایلهدی تابوت وطن
— مدحت جمال بك —

۴

وزنی :

فَعَلَاتُ	فَعَلَاتِن	فَاعَلَاتِن
فَعَلَاتُ	فَعَلَاتِن	فَاعَلَاتِن : یاخود
فَعَلَانُ	فَعَلَاتِن	فَاعَلَاتِن : یاخود

يَاخُودُ	: فاعلاتن	فعلاتن	فَعْلَانُ
يَاخُودُ	: فعلاتن	فعلاتن	فَعْلَاتُ
يَاخُودُ	: فعلاتن	فعلاتن	فَعْلَاتُ
يَاخُودُ	: فعلاتن	فعلاتن	فَعْلَانُ
يَاخُودُ	: فعلاتن	فعلاتن	فَعْلَانُ

تقطيع و تطبيقي :

آفرين لط - فكه اي با - د نسيم
بوقدر آن - جق اولور في - من عميم
عالمی کل کبی آچدی نفسک
ایله دک چهره ایامی بسیم
کشور چینهمی دوشدی کذرک
یانه در بونفس نافه شمیم
بیک جهان نکهت مشکی نفسک
ایتدی بردمده مشامه اشمیم
بوقدر نشر شمیم ایتمز ایدک
اولماسه ک طره دلبرده مقیم

— نفی —

وزنی :

فَعْلَاتُ   فاعلاتن   فَعْلَاتُ   فاعلاتن

تقطیع و تطبیق :

ینه زور - ق درونم - قیریلوب ك - ناره دوشدی
دایانیرمی - شیشه در بو - ره سنك - ساره دوشدی
ره مولویده غالب بوصفته اولدی حیران
کیمی قید نام وشانه کیمی اعتباره دوشدی
— شیخ غالب —

بجر منسرخ

وزنی :

فاعلات	مفتعلن	فاعلات	مفتعلن
فاعلمن	مفتعلن	فاعلات	یاخود : مفتعلن
فاعلات	مفتعلن	فاعلمن	یاخود : مفتعلن
فاعلمن	مفتعلن	فاعلمن	یاخود : مفتعلن

تقطیع و تطبیق :

ذات خلا - قیناه - دیده دن اول - مش نهان
برسو روایت - درکزن - بنده حا - صر دییه
وار کورونور بیک قضا، برده کورونمز قضا
تر به لر احضار ایدک امت مرحومه یه
— عا کف بك —

بحر مضارع

۱

وزنی :

مفعولُ فاعلاتُ مفاعیلُ فاعلاتُ
یاخود : مفعولُ فاعلاتُ مفاعیلُ فاعلُن

تقطیع و تطبیق :

ای نور - سیدکان س - زی الطاف - کردگار
ایتمش ج - هانده مکت - بی بولقله - کامکار
برکره کیردیکز می او دار سلامتہ
ایلرسکنز حیات بهشتی به ابتدار
مکتبلی به دکل یالککز طالب علوم
عالمده حرمت ایتمده حس ایلر اضطرار
ای خلد زار مکتبک امجد بشرلری
بن سزله ملانک دنیا دیسه م یری

— علی اکرم بک —

۲

وزنی :

مفعولُ فاعلاتن مفعولُ فاعلاتن

تقطیع و تطبیق :

ای مبد - ء وجودك - سر حد - انتهای
 ای ساف - لینه حقك - دنیا ده - صوك ندای
 فکرمجه وارسه سنسك مختسرای دهرک
 آزاده غوائل بر جای دلکشای
 ای نشوه نك ، غمومك ماوای واپسینی
 ای جوشش و سکونك آغوش التجای
 فجرگده منجلیدر برلعه شبابك
 صوك ساعتنده جوشان ، الوان انطفاسی
 لیلگده مند مجدر بر یأس ذی سکونك
 علویت وقاری ، جدیت اداسی
 — خارجیہ ترجمہ ممیزی فرید بك —

بحر محبت

وزنی :

فَعَالَاتُ	مفاعِلن	فَعَالَاتن	مفاعِلن
فَعَالَاتُ	مفاعِلن	فَعَالَاتن	یاخود : مفاعِلن
فَعْلُنْ	مفاعِلن	فَعَالَاتن	یاخود : مفاعِلن
فَعْلَانْ	مفاعِلن	فَعَالَاتن	یاخود : مفاعِلن

تقطيع و تطبيق :

نه قهرمان - مش او عبدال - ازل او مر - دوزا
کچيد بونا - م ايله من بع - ديا دا ولون - سه سزا
کومولديمی او مبارك وجود ، او پير شهيد
زمیندی مهدی ، نیچون لحدی اولماسین ناهید
« بیکتلرم . چیقالم غیرت ايله یك شو طاغه ! »
دیورکن آه ! وورولمش ، چکیلمه مش اوتاغه
جریمه سندن اودم نا امید ایمشلر هپ
« وورولدیکنز پاشا ! سز کیتمه یك » دیمشلر هپ
اوکنده عسکرینک رهبر حیات ، پدر
یالین قیلدیچ ، آتک اوستنده اولمق اوزره هدر
هجوم ! امری ویریرمش ، وجودی خون آلود
بو وقعه نامنه مطلق اولور مدار خلود
صوکنده پیر دلور اولور سقوط نما
وجودی خا که دوشر ، روحی آسمان پیا
— اسماعیل صفا بک —

وزنی :

بحر سریع

مفتعلن مفتعلن فاعلات

یاخود : مفعلمن مفعلمن فاعلمن

تقطیع و تطبیق :

شان وطن - حفظ بلا - دوعباد

ایتمه در - سونکو کوزه - استناد

ملتی ایلمیسکنز نامراد

آرش ییکیتلر ! وطن امدادینه

§

یاره نشاندر تنه ارلرک

موت ایسه صوک رتبه سیدر عسکرک

آلتی ده وار ، اوستی ده وارسه یرک

آرش ییکیتلر ! وطن امدادینه

- کال بک -

بجر خفیف

وزنی :

فاعلاتن مفاعلمن فَعَلَات

یاخود : فاعلاتن مفاعلمن فَعَلَات

یاخود : فاعلاتن مفاعلمن فَعَلُنْ

یاخود : فاعلاتن مفاعلمن فَعَلُنْ

یاخود :	فعلاتن	مفاعلن	فَعَلَاتُ
یاخود :	فعلاتن	مفاعلن	فَعَلَاتُ
یاخود :	فعلاتن	مفاعلن	فَعَلَانُ
یاخود :	فعلاتن	مفاعلن	فَعَلَانُ

تقطیع و تطبیق:

کیت وطن کج - به ده سیا - هه بورون
بر قولک رو - ضه بنی - به اوزات
برینی کر بلاده مشهده آت
کاشناته او هیئذکله کورون
او تماشایه حوقده عاشق اولور
کوزه بر عالم ایلیور اظهار
که جهاندن بویوک لطافتی وار
او لطافت اولونسه کر انکار
مشر بمجه دیک موافق اولور
آج وطن کوکسکی الهمکه آج
شهادگی چیقارده اورتایه صاج

- کال بک -

بجر متقارب (یاخود) تقارب

وزنی :

فعولان فعولان فعولان فعولان

تقطیع و تطبیقی :

آلهی - جهان آ - فرین ذوال - جلالم

شہود - ربوبی - یتکدر - عوالم

سنک لطف والاکی کوزلر امیدم

سنک قرب اعلاکی اولر خیالم

شو حالم اولور بلکہ غفرانی جالب

اولور بلکہ غفرانی جالب شو حالم

- معلم ناجی افندی -

۲

وزنی :

فعولان فعولان فعولان فعولان

یاخود : فعولان فعولان فعولان فعولان فعل

تقطیع و تطبیقی :

دوزہ ریا - وہ کو بر - حریف بر - غزل

مؤدا - پریشان - ادا مہ - تذل

طبیعی او غایتله پارلاق بولور
اوقور ، دیکله نیر ، سویله نیر ، غشی اولور
براز صوکر باصدیرمق ایستر فقط
صاقین اولماسین اک اوفاق بر سقط
دیوب ، بر ادیب منقد آرار
نهایت ظریفک برندن صورار
کوزه تمز بو آدمده خاطر ، حضور
بولور لفظ ومعناده بر چوق تصور
حریف ، شمدی تنقیده حدتله نیر
رذیلانه آرتیق نهر سویله نیر
براز دیکله یوب صوکر باق ، دیر ظریف :
سزک نثرکز نظمکزدن لطیف !
- عاکف بک -

بجر کامل

۱

متفاعلن متفاعلن متفاعلن متفاعلن

تقطیع و تطبیق :

شوکن اودل - شکن اولماسین - یزه کوکک - خلیجانی وار

دیمه بر نیکه - بیله ایتیمور - آ کوکل اونک - ده زمانی وار
متأثرم ، متحیرم ناصیل آجدی دلدەکی یاره یی
بیلیر اهل فن که او غمزەنک نه خدنکی وار ، نه کانی وار
- معلم ناجی افندی -

۲

وزنی :

تقطیع و تطبیق :

متفاعلن متفاعلن

بیراقلک امان - شو عطالتی

کتیریر بزە - او ، سفالتی

چالیشک ده اوکرە نوب اوکرە تک

ایدیکز ازاله جهالتی

بوده یوقاریکی وزنک ایکی یه بولونمشیدر . نادر
الاستعمال اولان بو مجردن ماعدا اندر الاستعمال اولان
اوزان ده واردر که اونلری یازمایه لزوم کورمەدک .

منظومات جدیده ده بعضاً وزن ده کیشدیریلدور . او
منظومه لرك آهنگ انشادی ده مارت هواسی کبی متحول ،
اوپه را اصوللری کبی متبدل بولونویور .
ذوق سلیمه توافق اتمه یه جکی ایچین ، هیچ اولمازسه قیصه
نظم لردە تبدیل وزنه قالفیشما مایدور .

بو فکرمز اعتراض ایده جکره قارشى مثلا شاعر
بلند اقتدار جناب شهاب الدین بکک (الحان شستا) سنی
کوسته ریز .

(مستزاد) لریله برابر ۲۰ بیته قدر چیقان
بو بدیعه ادبیه : فکر ، خیال اعتباریله نه قدر زنگین
ایسه انشاد نقطه نظرندن اودرجه آهنکسزدر . چونکه
تمام اوج دفعه وزن ده کیشدیر یلمشدر . ایسته اثباتی :

بر بیاض لرزه بر دومانلی اوچوش ،
اشنی غائب ایله یین بر قوش ،

کبی قار

کچن ایام نوبهاری آرار

*

دستگده ای سمای شتا ! توده توده در
برک سمن ، جناح کبوتر . سحاب تر ...
دوک ای سما - روان طبیعت غنوده در -
خاک سیاهک اوستنه صافی شکوفه لر !

*

**

کوکاردن املر کبی ریزان اولیور قار ،
هرسوده خیالم کبی پویان اولیور قار ،

بر بادخوشك پر صافنده اويوقلار
طرزنده طورور، بر آراق صوگرا اوچارلر

قافیه :

نظمده ارکان اساسیه دن بری ده قافیه در .
عین جنسدن اولان، یاخود مخرجی بر برینه پک یا قین
بولونان حرف ایله منتهی و اوندن اولیگی متحرک حرفک
خفت و ثقلتده، مدّ و قصرنده یکدیگرینه مساوی کلمات
ایله مصرعلرک، بیتلرک انتها پذیر اولماسنه (قافیه) ده نیر .

مثلا: الله ندر؟ ده نیجه غافل

الله ! دیوب خموش اولور دل

— معلم ناجی افندی —

مصراعلری بر بیت ،

هوا لطیف ! ده کیز ساکن ، آسمان برآق

زمان زمان کلیر اطرافدن صدای هزار

طبیعتک بو زمانسکی لطافتی ایلر

رقیق دلارہ بیک ذوق معنوی اینار

— سعود بک —

بیتلری بر قطعه ، نهایتلرنده کی (غافل) ایله (دل)

و (هزار) ایله (ایشار) دن حصوله کلن تساوی* منتهاده قافیه در .

دقت ایدیلیمشدر که : (غافل) و (دل) کلمه لری لام ساکنه ایله منتهی اولوب لامدن مقدم ، مکسور اولارق (ف) ایله (د) حرف لری بولونمقدده در .

کذا : (هزار) و (ایشار) لفظلرینک صوک حرف لری راءساکنه اولوب اوللرنده ماقبللری مفتوح برالف ساکنه کورولمکده در . کرك بیتک ، کرك قطعه نک صوک حرفندن اولکی حروف متحرکه ، ماهیت حرکه اعتباریله بربرینک عینی اولدینی کبی ، خفت تلفظ جهتیله ده یکدیگرینه مساویدر . فقط :

سن ایدک کلمه اخزانه قویان یعقوبی
آیروب حضرت یوسف کبی کوز نورندن
کتیروب عشق السهی بی کوکل خانه سنه
قبودن باقدیرهیم ای غم دنیا ! سنی بن
- عزیمی زاده حالتی -

و : نه مجلسلر قورولمشدر ، نه ساغرلر سورولمشدر
محبت باده سیننه بکتر اولماز هپ کورولمشدر
کوکل مراتتی صد پاره کوردم راه ذلتده

مقرر بر جفا جو، سنکدل یاره اورولمشر

- شیخ الاسلام یحییٰ افندی -

قطعه لرنده ثقیل اولان (نورندن) و (اورولمشر)
کله لریله خفیف بولونان (بن) و (کورلمشر) لفظلرینک:
کذا: ده کیزده دالغهلرک روح صافی هپ اویودی
اوزاقده خارملی، اسمر یاموقلرک نخمور
سملرنده یوزن بر (شلاله) بر نور
افول ایدرکن اونک سانشات ممدودی ...

(محیط رساله سندن)

پارچه سنده مقصور اولان (اویودی) کله سیله ممدود
بولونان (ممدودی) لفظنک تقفیه سی طوغرو دکدر .

ابکار معانی مرتب

صف صف دیزیلیر حضورینه هپ - ضیا پاشا -
و: ذره نور کدن ایکن مقنبس
مهرومه ایتمک اشارت عبث - لا -
و: افکاریمی سن ده ایتمه تهبیج
رسطو بونه در؟ ظفرو یاهیچ - حامد بک -
و: جنازه باشده ... دیوب لا اله الا الله

جنازه باشد . . . اولور هپسی رهنورد فلاح
- اسماعیل صفا بك -
و : یأسك صوکی یوقدر اوکا بر کره دوشرسهك
خمرانه دوشرسك چیقمازسهك ابدیا
- عاكف بك -
و : تك سر مقطوعنه کيسین شهادت افسرین
وارسین اولسون سر بریده اوغلی بر پیغمبرك
بیتلرندن برنجیسنده (ب) ایله (پ) ، ایکننجیسنده
(س) ایله (ث) ، اوجنجیسنده (ج) ایله (چ) ، دردنجیسنده
(ه) ایله (ح) ، بشنجیسنده کاف خطاب ایله تنوین ،
آلتنجیسنده نون ایله کاف اضافت - قرب مخرجلری
مناسبتیله - قافیه آنخا ایدیلمشدر .
شو طرز تقفیه ، یاقین زمانلره قدر (اکفا) نامیله
معایب ادبیه دن صاییلیر و اجراسنه اجتسار ایدنلر قواعد
شکن ، بلکه ده بیکنه سخن عد اولونوردی . ضیا پاشا بیله :
ابکار معانیء مراتب صف صف دیزیلیر حضورینه هپ
بیتنده (ب) ایله منتهی برکلهیه (پ) ایله نهایت بولان
بر لفظی قافیه یابدیغی حالده :
لایقمی که شاعریم دبین ذات فرق اتمهیه مخرج حروفات
تعریضنده بولونمشدر .

ادبای حاضرہ (قافیہ ، سمع ایچیندر) دیہہ رک حدود
قافیہ بی کنیشاہ تمہیہ چابالیور و کیتدجکہ تأمین موفقیّت ایدیور .
بوتشبت ، تسہیل نظمہ مدار اولدینی جہتہ خوش کورو -
لمہ لیدر . لکن ، ہر شیدہ اولدینی کی بوخوصودہ ذوق
سلیم صاحبی اولمایانلر ، ایشہ قاریشہ مالی و :
نہ نظر لر خبیری ماتمک نہ دوداقلردہ برظین حزین
- لا -

بیتدہ کورولدیکی اوزرہ آہنک مد وقصری بربرینہ
اویمایان کلانی قافیہ یایماہہ قالقیشہ مالیدر .

قدمای شعرا ، قافیہ نک ترکیب ایتدیکی حروفک بہرینہ
براسم ویرمشدر . فقط ذہنی اشغال وفہمی اشکال ایتمکدن
باشقہ فائدہ سی اولمایان بواسملرک ہپسنی باللہمہیہ حاجت
یوقدر . روح قافیہ اولان حرفہ (روی) دیرلرکہ قافیہ نک
حقیقہ ، یاخود اعتباراً ضوکنندہ بولونور ومقنی اولان ہر
بیتک نہایتدہ تکرر ایدہر :

انمکاس پرتو فکرم شعاع آفتاب (ب)
چوقی مرآت دل صافم اولورسہ ماہتاب (ب)
اعتلا ایتسہم سہای ممکناتک فوقہ
ارتقا ایتمک دیلر ، طورمازدل عالیجناب (ب)

بیتلرنده کی (ب) حرفلری کبی که قافیہ نك حقیقهٔ صوکنده
بولونمشلردر . لکن بعض بیتلرک نہایتندہ (ردیف)
نامیلہ بر ، یاخود برقاچ کلمہ عیناً تکرار ایدیلیر که بونلرک
باشلادینی محل قافیہ نك اعتباراً صوکی اولوب (روی) ده
اوندن اولکی حرفندر .

اغتراب ایت رشک ایله سندن کوزلدر افسر (ی)
کورمه دکمی ای کونش ! قارشیکده کی جنکاور (ی)
— محمد جلال بک —

و : صائما اولمکه بوسودا توکه نیر قورتولورم
اولورم ، فیض غرامکله ینه - بان بولورم
— خلیل ادیب بک —

و : مقال (عشق کیم آکلار کیمکله سویله شهلم)
مأل (عشق کیم آکلار کیمکله سویله شهلم) - لا -
بیتلرندن برنجیسنده ردیف (ی) ایکنجیسنده (ورم)
لوچنجیسنده (عشق کیم آکلار کیمکله سویله شهلم)
کلتسندن باشلادینی جهتله اونلردن اولکی (ر) و (ل)
حرفلری رویدر .

(نابی) نك برضعف تألیفی حاوی اولان :

جمع اولدی بزم صحبتہ یاران برر برر
جام آلدی دست عشرته رندان برر برر

مطلعونده ردیف (ان) لردن ابتدا ایتدیکی حالدہ اونلردن
اولکی (ر) ایله (د) حرفلرینک عین جنسندن اولمادیغی،
یاخوده تقارب المخرج بولونمادیغی ایچین قافیہ بوزوقدر .
شیخ غالبک :

مترکافی که نیم جنبش ایلر بیک جنس بلا نمایش ایلر
ییتی ده قافیہ سزدر . چونکه برر حاصل مصدر اولان (جنبش)
ایله (نمایش) کلمه لرندن، ردیف بولونان (ش) لر حذف ایدیلیرسه
(جنب) ایله (نمای) قالیر که بونلرک بررینه قافیہ اولامایا.
جغنی اخطاره حاجت یوقدر .

فقط ینه شیخک :

ظن ایتمه که آزمایش ایتمش اهل هنره نمایش ایتمش
ییتی بویله دکلددر . زیرا (ش) لردن صرف نظر اولوندیغی
تقدیرده تباقی (آزمای) ایله (نمای) ک مقفی بولوندیغی
میداندهدر . ردیفلی اولان ابیاته (مردف) تعبیر ایدیلیرکه
عجه جہ ایله ترکیجه یه مخصوص اولوب عبر بجده غیر مرعیدر .
(روی) نک ما قبلنده عیناً تکرر ایدن حرفه (قید)

ده نیر ، قیدی حاوی اولان قافیه ده (مقید) وصفی آلیر .
یارب بونه شورش و قیامت   هنکاهه حشرده می علامت .
اول نفس حریص و پرلثامت   ایتمزی بو فعلنه ندامت

§

قان آقاده رایت ظفردن   معدود اولیور بوزیب و فردن
آزاده قلا یدیلر سفردن   بر اوردو چیقاردی بر نفردن
— حامد بک —

بیتلرینک قافیلری (مقید) و حرف روی اولان(ت)
ایله (ر) نك اولنده کی (م) و (ف) حرفلری (قید) در . بویله (قافیة
مقیده) التزامنه (لزوم مالایلم) و (اعنات) عنوانلری و یریلدیکنی
کچن سنه اوکرده تمشدیکمز .

قافیة مقیده التزامی ، سمعه خوش کلیرسه ده اجرایی ،
ایچین کلفت . هله ینه حامد بکک :

هم سیه ، هم قابل نشر ضیا   کوزلرک نجیم سیه در (کوییا)
بیتمده کورولدیکی هئالی غرابت اختیارینه ده کمز .

بعضاً قافیه ، ایکی کلمه دن عبارت اولورکه بوضورتله
مقفی اولان منظومه لره (ذوالقافیتین) ده نیلیر :
ایتدی دلی خراب عشوه   چشمکده اولان شراب نشوه

بیتمده کی (خراب) ایله (شراب) ك و (عشوه)
ایله (نشوه) نك تقیه سی کبی . بو طرزده ، یان یانه اولان
قافیه لره (متقرن) و :

(عالم) اسیر دست (مشیت) دکلیدر ؟
(آدم) زبون پنجه (قدرت) دکلیدر ؟ — نابی —
بیتمده کورولدیکی اوزره آراننده کلمات سائرده بولونان
قافیه لره ده (محجوب) نامی و بریلیر .

بوشکلده ده متقرن قافیه لر یاییلمشدر :

باغده یایدیغیچون بلبیل (نالان) (لانه)
ژاله سندن اكا صاحدی کل (خندان) (دانه)
چشم پرتمده خیالک کورن ای کافر کیش
چیقدی دریای سفید اوستنه (قورصان) (صانه)

— سروری —

بو: کورن کوینده جوش موج (کریه م) (یم) قیاس ایلر
اوکابر خسار ایسه مانند (شبنم) (نم) قیاس ایلر
سنگ هزبر سوزك برکوهر سننجیده در « خالص »
ولی کیچ طبع اولان یاران (ابکم) (کم) قیاس ایلر
— خالص احمد دده —

برده (ذوالقوافی) وصفی آآن نظم را وارد کرده
بونلر ، (عونی بك) مرحومك :
السلام ای (شه) (ابرار) (عليك) (الصلوات)
السلام ای (مه) (نوار) (لديك) (الآیات)
و : (ارباب) (قلم) معرفت آموز (امم) در
(آداب) (امم) ماحصل فیض (قلم) در
بیتلریله ، (عشقی عسکری) نك :
بهشته باقیور (آدم) (یوز) ك (عیان) اولالی
اونوتدی کوثری (عالم) (سوز) ك (روان) اولالی
بیتده اولدینی کبی ایکیدن زیاده قافیہ بی حائز بولونورلر .

(اوزان وقوافی) نك مباحث لازمه سنی بیتیردك .
نظامك اشکالنه کچمزدن اول ، اقسامی حتمندده برابرچه
معلومات ایدینه لم که صو کرا هر شکل ایچین : شو قسمده ،
بو قسمده مستعملدر . دییه تطویل مقاله مجبور اولمایلم .

اقسام نظم

موضوع اعتباریله آثار منظومه - باشلیجه - بروجه -
آتی اقسامه آیریلیر :

۱ - « الهیات » درکه: توحید، مناجات، نعت ،
استغاثه کبی روحی و روحانی اولان منظومه لردر . ضیا
باشا [*] نك :

ای وارلغی واری وار ایدن وار

یوق یوق سکا یوق دیمک نه دشوار

و : شناسی [۲] نك :

[*] ضیا باشا : اصلاً ارضروملو اولوب استانبولده یه تیشمش ،
ادبیات شرقیه و غربیه بی تحصیل ایدرک عثمانلی اسانده ادبی
صیراسنه کچمشد . عبدالعزیزک مابین باش کاتبلمکنده و عبدالحمیدک
ایک زمانلرنده آطنه والیلمکنده بولونمش ، ۱۲۹۵ تاریخنده
تبدیل هوا ایچین کیتدیکی بروسه شهرنده وفات ایله مشدر .
(ظفر نامه) سیله (ترجیع و ترکیب بند) ی اک مشهور اثریدر .
آثار سائرهمی ده واردر . مقتدر برادیر ، حکیم برشاعرایدی .

[۲] شناسی افندی : استانبولده طوپخانه جوارنده دوغمش ؛
عربی ، فارسی لسالرینی الده ایتکدن صوکررا فرانسزجه بی
اوکره نوب فنون جدیده بی تحصیل ایلمک ایچین پارسه کونده -
ریلمشد . ایلك خصوصی غزته اولان اسکي (تصویر افکار) ک [*]

حق تعالی عظمت عالمک باد شمی
لامکاندر اولاماز دولتک تختکپی
بیتلریله باشلایان منظومه‌لری ، توحید و مناجاته و بازار
باشی نظیم [۱] لک :

آفتاب صبح ما اوحی حبیب کبریا
ماهتاب شام او ادنی حبیب کبریا
مطالعی قصیده‌سی نعت فیخر کائناته برر مثالدر .
کوردیکنز نعوت شریفه آراسنده معنأ پک واسع ،
فقط لفظاً مختصر بولونان شو اثر معتبر . حافظه عرفانکزی
تزیین ایتسین :

[**] مؤسس و محرریدر که بوغزته ایله نشر یانده بولونارقی اصلاح لسانه
چالیشمندر . ادبیات حاضر مکنک مجددی عد اولونور .
۱۲۸۸ ده کنج دینه‌جک بریاشده ایکن وفات ایتشدر .
[۱] نظیم ، ده‌نیلنجه دیوان معظمنک همان ثلاثی اوصاف
پیغمبری به حصر ایله‌مش اولان بوشاعر قدسی مائترک نام بلندی
لسان تکریم ایله ایراد ایدیله‌لیدر . عرفادن برذات ، دیوان نظیم
ایچین (او دیوان دکن ، برات غفراندر) دیمشدر که پک
طوغرودر . اصل اسمی (یحیی) بولونان (نظیم چلبی) استانبولده
(قوم قانی) سمتنده دوغوش و سلطان (احمد ثالث) زمانلرنده
فوق‌العاده اشتهار ایله‌مشدر . شعر . کبی علم ادواره‌ده وقوفی
اولوب برچوق آثار دوسیقیه‌سی وارددر .

یا صاحب الجمال ویا سید البشر
من حسنک المنیر لقد نور القمر
لا یمکن الشاء کما کان حقکم
بعدا از خدا بزرگ تویی قصه مختصر [۱]
استغاثه : اصحاب کرام و اولیای عظام حضرت آنک
همه مات روحانیه لرندن استمداد و استشفاع مقصدیه یازیلان
اثر لر در که :

ایتدم در عنایتیکی یاعلی ! مأب
باب رجاده بر قولکم ایله فتح باب
ایلر نکاه مرحمتک خاکی کیمیا
بن خاک پایه بر نظر ایت یا ابا تراب !
و : ای کشور عرفانه اولان شاهنشاه!
قیل حال پریشانمزه عطف نکاه
ای شاه گروه عرفا مولانا !
کلدک در احسانک شیناً لله

نظم لری بوقیبلدندر .

[۱] بونظم بدیمی ، حرم پیغمبری ستون لرندن برنده لوحه
اولارق کورمش وهندوستان مشایخندن (شاه عبدالرحمن) ک
ترجه حالندن بحث ایدن (انوارالرحمن) عنوانی کتابده مشاهده
بله شدک . هانکی مرد بختیارک اولدیغنی بیله میورز .

۳ « حکمیات » در که: فلسفی ، اخلاقی ، تصوفی

منظومه لردر . اکرم بکک ، دیار بکرلی سعیدپاشا [۰] نک .
هرسکلی عارف حکمت (۲) بکک :

[۰] سعید پاشا : (مرآت المبر) و (میزان الادب) نامنده کی
اثر لک مؤلفی و ادبای عصر دن ساینان نظیف و فائق عالی بکک
پدریدر . ۱۲۴۸ ده دیار بکرده دوغمش و ۱۳۰۷ تشرین نایسک
۱۸ نجی بازار ابرتهسی کونی - ماردین متصرفی ایکن - وفات
اتشدر . الی یاشندن صوکران فرانزجه و ریاضیات اوکرده نه جک
قدر مجد و مقدم برفاضل ایدی . شوبیتی مشهوردر :
دستیکر اولوق کبارک شانیدر افتاده یه
رفع ایدهر برشیم ناچیزی یردن آفتاب

[۲] عارف حکمت بک : هرسک والیسی استواچه لی علی
پاشانک اوغلی ذوالفقار پاشانک نجلی بجا ایدر . ۱۲۵۵ رمضانک
۱۶ نجی چارشابه کونی (موستار) ده دوغمش ، ۱۲۷۰
ده استانبوله کله رک تحصیل علومه باشلامش و (برجهان عرفان)
اولارق یه تیشمشدر . استاد ادب شناسی افندی ، حکمت بک
حقننده حسن حرمت پرورده ایدهر ، داهی اعظم کمال بک ایسه
مشارالهی مقام استادیده طوتار ، تعظیبات لازمه ده بولونورمش .
۱۳۲۱ صفرینک ۲۲ نجی چارشابه کیجه سی ارتحال داربقا ایله مش
وصوک دفعه اولوق اوزره :

بیماری هجران ایله بیزار حیاتر المدة لله منتهی مماتر .
بیستی سویله مشدر . عارفانه و حکیمانه بعض آزاری وارددر .
ابن الامین محمود کمال بکک (کمال الحکمة) عنوانی اتری ، حضرت
حکمتک ترجمه حال مختصریدر .

او کچه خلاق جهاندن قورقمالی
صوگرا اوندن قورقمايندن قورقمالی
و :

سن اوصانديرما ایلی ، ایلده اوصانديرماز سنی
حیله کارلق ایله مه کیمسه دولانديرماز سنی
و :

ظل موهوم عدهدر شو سواد امکان
سیر ماهیت دهره نظرباک یتر

یتلریخی حاوی اولان اثرلری بوقسمنددر .

۳ — « حماسیات » درکه : مدح شجاعت تمیزیح حمیت ،
تشویق ملت یولنده تنظیم اولونان آئارددر . نفی [°] نك
(سلطان عثمان ثانی) وصفنده کی :

[°] عمر نفی افندی : از ضرورم تو اومندن (حسن قلعه) ده دوغمش .
سلطان احمد دورنده استانبوله کلش . رجال دولتی قصیده لرله مدح
ایدهرک شهرت آلمش . مؤخرأ احمد اول ، عثمان ثانی . مراد
رابع کبی عثمانلی پادشاه لرینه اتساب ایله او وقت مناصب
رفیمه دن صاییلان (جزیه محاسبه جیمی) اولمش ، نهایت صدراعظم
بایرام پاشانک اسریله ۱۰۴۴ تاریخنده بوغولوب جسدی ده کپزه
آتیلمشدر . عثمانلیلرک یکانه قصیده سراسی و طرز قدیم ادبک معظم
بردهاسی اولان بو سخنور اشهرک ترکیه دیوانی مطبوع ، فارسی
دیوانیله (سهام قضا) سی غیر مطبوعدر .

آفرین ای روزگارک شمسوار صفدری
عرشه آص شیمدن کپرو تبغ ثریا جوهری
سرفراز ایتدک لواء الحمد دین احمدی
کافره کوستردک الحق دستبرد حیدری
تیغکه نوله یمین ایلرسه روح مرتضی
برغزا ایتدک که خشنود ایلهدک پیغمبری
بیتلرینی حاوی اولان قصیدهسی کی بعض اثرلری .
کال [ ] بکک :

کوروب احکام عصری منحرف صدق وسلامتدن
چکلمدن عزت واقبال ایله باب حکومتدن
بیتیه باشلایان مشهور قصیدهسی وا کثر منظومانی ،
علی الخصوص :

[.] کال بک : ۱۲۵۰ تاریخلرنده استانبولده دوغمش ،
۱۳۰۶ سنه سنده ساقیزده وفات ایلهدک کلیبولی چوارنده کی
(بولایر) ده (غازی سلیمان پاشا) تربهسی حظیره سنه دفن
اولونمندر . (کال مجسم) تعبیرینه سزاوار اولان مشارالیه
حقیقده بیان مطالعهیه تأدب ایلهرز . رجائی زاده اکرم بکک :
جهان ادب ماتم ایتمه سزا که ایردی اوهرکاله زوال
تاهفله تاریخ آرارکن قلم دیدی صوت هاتف (دریغاکال)
۱۳۰۶

قطعهسی انتقال کالک تاریخ مؤثریدر .

عثمانلیلرک ملکیدر آزاد آمدی
ییمدر اوزاتان خاکمزه پای تصدی
عثمانلیلرز بز ، ایدهرز بویله تحدی :
عثمانلیلرک کشوری : عثمانلیلرکدر
ترکیه : وطن ارلری عثمانلیلرکدر

و :

سینهده حبوطن سرمایه ایممز
برپرستشکار دیدار وطندر جانمز
عاشق علویتز ، چونکه وطن جانانمز
بایمال اولسون یولیکده قطره قطره قانمز
ای وطن ! ای سوکیلی معشوقه وجدانمز
قطره لریله مصدر و کچن سنهکی دفترکزده محرر
اولان (ترانه ملی) و (سرودملت) عنوانلی نشیده لر
بو قسمنددر .

۴ — « غرامیات » درکه : حسیات محبت

ونالمات فرقتدن حصواه کلن قلبی فریادلردر .

(فضولی) نك: [۱]

چکمه دامن نازایله افتاده لردن وهم قیل
کوکاره آچیل مسون اللرکه دامانکده در
بیتی کبی الواح رقیقه ومؤثره بی احتوا ایدن دیوانی - همان
سراپا - بوقسمنددر .

کوکلمک حزن غرام آکینی مقتدر اولسه مده تفسیر ایله - هم
بریتیمک ککریه عمکینی نوحه خامه مله تنظیر ایله هم

§

دیده بیداد یاره عرض ایچون روحک یأس ملال افروزی

[*] مجموعه ابوالضیاءک بیانیه کوره فضولی نخله مفتیسنک
اوغلی اولوب ۹۱۰ ده کربلا ده دوغمش ؛ بغدادده اشتهار
ایده رکه ۹۷۵ ده یته کربلا ده وفات ایله مش ومشهد امام حسین جوارینه
دفن اوونمشدر . اشمار ترکیه سندن بر قسیمیله (لیلی و مجنون)
منظومه سی طبع ایدیلمش ، فارسی دیوانی هنوز باصیلامامشدر . مدحت
جمال بیکان ، تریف شاعرانه سنجه « هم ماضی شاعری ، هم حال
حاضر شاعری ، هم استقبال شاعری » اولان فضولی نك نظم
بدیعی کبی اسلوبی کندیله مخصوص نثر لطیفه واردر .
« حدیقه السعدا » اسمنده کی کتابیله دیوانک مقدمه سی ویکن محمد
یاشایه یازدیغی مشهور مکتوب ، اقتدار نثرانه سنک برحجت
باهره سیدر .

صفحة شعر مده کو - ته رسه م بوتون بر شهيدك صوك دم دلسوزي

§

انسلاخ جسم ايدوب او اسه م اين بر كان تارنده ايتسه م استتار
زخه لر وورد قجه بردست حزين ايله سه م ارباب عشق ناله كار

§

محتضر بر عاشقك انظاريني ترجمان ايتسه م لسان حالمه
بر شكسته بر قوشك ا كداريني قيله تشبيه انكسار بلمه

§

سويله يك اي آشنايان غرام! مرحمت ايلرمي حال زارمه
ير تبسمله ايدهرمي شادكام كل آچوب صحن خزان آ نارمه

§

طابلي برخنده يله بايقين بر نگاه زبده آمالي قلب نارك
نائل رويت اولورمي، يوقسه آه عاقبت خسر آمي عمری ظاهر ك
منظومه سي ده غراميات قسمنه داخل اولابيلير .

۵ - (شرايبات) دركه: جانلر ياقان، خانما نلر ييقان

شراب ايله عالم آبك لذت ولطافته دائر :

ايچ باده كوزل سوده نه ديرلر سه ديسينلر

ميخانه ده يات اوده نه ديرلر سه ديسينلر

طرزنده سويله نيشلرددر .
صحايف دواويني ، قطرات صها ايله لىكه له تمش ماصه
اورتولرينه بكنزه تن بويازيلر؛ مع التأسف اكابر شعر امزدن
بك چوغنك مجموعه سانخاتنى كيرله تمكده در .
كاشكى نفعى ايله كالك :
مرحبا اى جام ميناي مى ياقوت رنگ
دورى كلسين سندن اوكره نسين سپهر بي درنگ
و: بزم صفاده سير ايت اول جام كل نزارى
بر لاله هيئتنده كور فيض نوبهارى
بيتلريله مصدر اولان (ساقى نامه) لرى او اكرم بلكه
ناجى نك [۲]

[۲] معلم عمر ناجى افندى: استانبوللو سراج على بك اسمنده
بر ذاتك اوغليدر . پدرينك ارتخاندن صوكر ا وارنه به كيدى رك
اوراده تحصيل كال ايله مش ، بالاخره استانبوله كلوب ترجان
حقيقت غزته سنه محرر ادبى اولمش ، ساطانى ، ملكيه و حقوق
مكتبلرنده ادبيات درسى و يروب صوك زمانلرنده (تاريخ نويس
سلاطين آل عثمان) تعيين ايدىلش ۱۳۱۰ تاريخنده ۴۴ ياشنده
ايكن بالارتمال (سلطان محمود ترهسى) حظيره سنه دفين اولونمشدر .
شاعرى بى مضلر نجه قبول ايديله سه بيله مرحوم جدا مقتدر بر معلم
ادب ايدى . منظوم و منثور بر چوق اثرى واردركه عاينده
بولونانلرده او آثار مخته نك ستميدى اولمده در . كاشكى صاغ
اولايدى ده خدمات ادبيه سى تمادى ايدى .

شرابی کیم که نوش ایدر دلنده عشق جوش ایدر
مثالیم خروش ایدر دوچشم اشکبار ایله
و : کوکله ساقی نی معمار ایله دم میخانه ده
الله الله کبه اعمار ایله دم میخانه ده

بیتلریخی حاوی بولونان یوولری یازیلماش اولسه ایدی .
سخنوران عصره سوء ظن اتمه یلم اما - کی شاعرلرده -
غریب بر حالت روحیه وارمش . سرخوش اولمادن شعر
سویله نه مزمش کی عشرتی شاعر ایکک لوازمندن عد ایشلر
و ابتلائی کتوله (رندلک) عنوان محتشمی ویرمشلر! کیمی :

لقمه غم که کلوکیر مال اولدی بکا
شیرمادر کی می : شیمدی حلال اولدی بکا

- عزت بک - [۱]

و : حل می امرنده بر تدبیر بولدم گوش ایدک
مست اولک تکلیف ساقط اندن نوش ایدک
- لا -

---

[۱] عزت بک : استانبول شعراسندن در . خواجکان
دیوان هایوندن ایکن ۱۲۲۲ ده بکلیجی و ۱۲۲۳ ده مرخص
ثالث اولارق مصالحه ایچین افلاقه کونده ریلش وعودتنده یعنی
۱۲۳۴ تاریخنده قاضی کوینده اعدام ایدیلشدر . دیوانچه سی
مطبوع اولوب ترکی وفارسی منظوماتی وسط درجه در .

هرزده سیله استجلال شرابه قالدیشمش؛ کیمی ایچمه دن
منع ایدیلدیکی آب آتشیفی احتقان صـورتیله استعماله
باشلامش [۱] کیمی :

اورندمی پرسم که کاسه سرمه
دوقونسه لر کلیر آوازه شراب شراب
— اینس دده — [°]

دییه صاییتلامش . کیمی ده :

بن شهید باده یم دوستلر ! دم یاد ایله ییک

[۱] بو ، آلقولیک شاعر : ابوالفتحک معاصر لرندن و اوچه
نظر کرده لرندن اولان توقادلی (ملیجی) درکه ولی الدین اوغلی
احمد پاشایه درس ادب و یرمش مقتدر ، فقط خراباتی بر آدم
ایتمش . بر وقعه غریبه نتیجه سنده سویله دیکی :

آفرینلر شراب کلرنکه اعنت اولسون بوزایه و بنگه
بیتی میان می آشامانده مشهوردر .

[°] بوذات : سالک معنوی ، عارف مشنوی بر شیخ مولویدر .
ادرنه مولویخانه سنده پوست نشینک ایتمش و آغزی طعم شرابه پک
یابانجی قالمش ایکن مضمونپردازلق مراقیله کنیدی کنذینه افتاده
بولونمشدر . ۱۱۴۷ ده وفات ایدهرک شیخی بولوندیغی درکاهک
حظیره سنه دفن ایدیلش و ایچیه عارفانه سوزلری احتوا ایله یین
دیوانچه سی طبع اولونمشدر .

تر به می و بیخانه انقاضیله بنیاد ایله یک
تر به دار اولسون بکا بر پیر میخور غریب
نذر سرخوشان ایله اول پیره امداد ایله یک

- لا -

طرزنده وصیتلر ایتمش !

شعر ایله شعورک بر اصلدن اولدینی وه شروبات
کئولیه نك عقل وشعوری سالب بولوندینی محقق ایکن :
بر شاعره منتهای مقصد
بر شیشه شراب وبر سمن خد

- ضیا پاشا -

دیمه نك هذیان مستانه دن نه فرقی قالیر ؟

سرخوش نعره لرندن باشقه بر شی اولمایان بوتورلو
سوزلر ، آرتیق ادبیات ساحه سندن تبعید ایدیله لیدر .

۶ - (تصاویر) درکه بر موقعی ، بر وقمهی ،

بر حالی ، بر شخصی مصور اولمق اوزره یازیلان ومیدانه

کله لری ایچین فیرچه یرینه قلم قوللانیلان لوحه لر در .

دور حاضر ادبک شاعر یکانه سی محمد عا کف بکک

(صفحات حیات) نامیه یازیغی اثرلر بوقسمک نمونه کالیدر .

منظومه آتیده بر تصویر صایلابیلیر :

استانبوله بر آدم!...

اسکدار طولشی عنوان قدمپرورنی
سنه لردن بری حفظ ایتمش اولان تکنه لری
بیامه یین یوق کیدر مملکت افرادندن
هدسی یاد ایتمه ددر وصفنی اجدادندن
کورو نور تهلمکه در هر بری ، لکن اغرب
اسکله قیدینه باق جمله سی: بحری مرکب
قالافاتسز ، بویاسز ، مینده ری یوق ، اوستی آچیق
چاتلامن تخته لری : یاغلی چامورله بولاشیق
منبع آب قضا را که هر لحظه دی
یانلردن بوشانیر کیرلی صو، شلاله کبی
یلکنی اسکلی چوال ، بلکه قامیشدن دیره کی
باغلی ایستارموزی ایپلک ایله ، اکلی کوره کی
موزیاته دوشه مه تخنه سی واسع مسکن
کهنه آرموزلری بر چوق حشراته مامن
جمع ونقل ابتدکی اضدادی کوروبده دیمه لی
کشتی نوح بی نیک او فاجق بر موده لی
قاچ عصردن بری اقوامه درونی سرکی

فیض آمیزش اوکا سانکه ازلدن ویرکی
فکر توحید عناصر ایله خادم هدی
کتیر بر آرایه احمد ایله وارتره سی
دیگه من هیچ ده کیزک موجی ، حتی لودوسی
کچیر قارشیه آورام ایله بقال بودوسی
اسکیدن قهوه چیتمازکن اهالی صاقینوب
بونک اولمده ایدی داخلی کویا که قلوب
صیقیشیر سطحنه ملتده تماس ایلر ایدی
سانکه برله شمک ایچین وضع اساس ایلر ایدی

بونلرک اسکله سی پیشکهندن بر کون
متفکر کچوردم واپوره بینمک ایچون
« ملک آهنکی یزه نیچون بویله بوزوق کیتمه ده در
نیه هر یرده شکایتجی ظهور ایتمه ده در
بولامازسک آراسه ک کیمسه ده ممنونیت
(مسلمان لغت ایدر ، غیر مسلمان لغت) [°]

---

[*] مصراع : ضیا پاشانکدر .

چو غمز لفظ حمیتله چالم صاماده در
یوتیور خلق ، فقط کنیدی آلاماده در
یوق ایکن طوغرو ، درست بر اوفاجق مکتبمز
بخت عرفانده فلاطون زمانز همز
اکثری تجربه سز ، نا اهل اللرده امور
عدم تجربه دن هرایشمز غرق فتور
یوقی بر چاره ؟ دیوردم که قاپانسین اوچوروم
« یورو ، استانبوله هایدی بر آدم ایستوردم »
دییه بر صیحه ایستیدم ده توقع ایتم
صوگرا کوزمک املیه سسه طوغرو کیتدم :
بر قایقچی آلاق اوچ کشی نی تکنه سنه
مترقب داها بر مشترینک بینمه سنه
بر آدم ها ! دییه هایقیرماده قالتوب کیده جک
بر آدم ... ایشته بویچاردنی دلشاد ایده جک

۔

وایور استانبوله ایتمدی توجه بن ایسه
دوشونوب دانش ایدم بحر عمیق یاسه
« بر آدم ایسته مه ده باقشو زواللی ، قانع

او ، بری بولمایه - نادر سه دهه - یوقدر مانع
وظنک اویله - فقط - قحط رجالی وارکه :
ایسته یوب بکله دیکی کیمسه دکلدز بر ایکی !
بو آدامار نه وقت بزده ظهور ایله به جک
ملکی همتری کلزار سرور ایله به جک
بونلری مملکته بخش ایله ای رب عباد
شو خرابه وطنی باری سن ایله آباء
حسب حالیه تضرع اییدیورکن باقدم
کلشز کوپرویه هرکس کبی بنده قالددم

۷- (روایات) درکه : مخیل یاخود واقع بر هنیکامینی

افادات شاعرانه ایله نقل ایدن اثرلردر .

آرناوود یحیی بکک [۱] نوعی زاده عطایانک [۲] :

(خمسة) لریله فضولی نک (لیلی و مجنون) ی . شیخ

[۱] یحیی بک : سپاهیلردن اولوب سیف و قلمی جامع برذات
ایدی . سلیم اولاک منادمه و مشاعره سنه مظهر اولمش . ۹۹۰ ده
وفات ایتمدر .

[۲] عطاءاه افندی : شعر نوعی نک اوغلی اولوب ۹۹۱ ده
دوغمش ، اکمال تحصیل ایله برچوق یرلرده قاضیالتمده بولونمقدن
صرکرا ۱۰۲۴ ده ارتحال ایله مشدر . (حدائق الحقائق فی تکملة
الذقائق) ی مشهوردر .

غالبك [۳] (حسن و عشق) ی ، حامد بكك منظوم
تیا ترو لری ، ناجینك (ذات النطاقین) (موسی بن ابی
الغازان) (ارطغرل) منظومه لری ، اسكدارلی صافینك
(اسلام حضرت عمر) ی ، محمد جلال بكك (منظوم تاریخ
عثمانی) سی بو قسمنددر .

۸ — (مدایح) دركه : پاره قوباره ق ، یا خود خلوص
چاقق فکریله سلاطینه ، وزرایه ، کبرایه تقدیم ایدیلن
[۳] شیخ محمد غالب اسعد دده : ادبیات عثمانیه نك فخر سر
مدیسی اولان بوشاعر عالی ، مصطفی رشید افندی نامنده برذاتك
اوغلیدر .

(اثر عشق) ترکیبک ارانه ایتدیکی ۱۱۷۱ ده استانبولده
دوغمش ، ۲۶ باشنده ایکن مشهور (حسن و عشق) ی یازمشدر .
مطبوع و معظم دیوانیه آتار سائرمسی واردر . غلطه
مولویخانه سی شیختنده و ۳۶ باشنده ایکن اکمال انفاس ایدرک
شارح مثنوی (اسماعیل انقروی) حفر تلرینك تر به سی داخلنه
دفن اولونمشدر . سرورینك :

کچدی غالب دده جانندن یا هو

۱۲۱۳

مصراعی ، جناب شیخك تاریخ انتقالیدر .

ستایشنامه لر در ، تفرعن واستبدادك سائق بكانه سی ، مشوق
مطلق بونلردر ددنیسه خطا ایدیته مش اولور .
بو قسمك مواداملاییه سی علی الاكثر قصائد اولدیغندن
(قصیده) مبحثنده تفصیلات ویریرز .

۹ — (مرآئی) درکه بروجود قیمتدارك ضیاع ابدیسی
اوزدرینه ایدیان نوحاندر . بونلرك مؤثر اولمالری ایچین :
حجابه ناسوته کیرمزدن مقدم عالیهم !
ایله دک رحات دریغا خلوت لاهوتکه
بکلیورکن بن سکاخال باغلامق هنکامنی
باغلام اما زواللی قارده شم ! تابوتکه
نالهی کبی متأثرانه یازیلش بولونمالری لازمدر .

بو قسمده ، ابن کمالک [۴] سلیم اول ، یحیی بکک ،
[۴] ابن کمال شمس الدین احمد بن سلیمان : اعلام علمای عثمانی -
نیهدن اولوب ۹۳۲ ده مقام افتایه شرف ویرمش ۹۴۰ ده عازم
آخرت اولمشدر . حالت احتضارنده سوبله دیکی (یا احد نجنا
من الخاف) جمله سنک وفاتنه تاریخ اولدینی بالحساب آ کلاشیلنددر .
برچوق تألیفاتی ایله برابر مرتب ومطبوع دیوانی وارددر .
ادرنه قایسی خارجنده کی قبرستانده مدفوندر .

• مصطفی سلطان ، باقینک [۵] سلیمان قانونی ، فاضل اندرونی .
نک [۶] سلیم نالت ، علی اکرم بک کمال بک حقیقده کی مرثیه لریله
حامد بکک (مقبر) ی اکرم بکک (نژاد اکرم) ی
وبالخاصه (پیرایه) سی ، ناجینک :

تعدیل الم ایتمه دک ای شعر روانم
سن طور ، یوروسون اشک دمامم جریانم

---

[۵] محمود عبدالباقی افندی : ۹۳۳ ده استانبولده دوغمش .
وروم ایلی قاضی عسکر لکینه قدر ارتقا ایله یه رک :
باقی افندی کتدی عقبایه بیک سکزده
میراعندن آکلا شیلدیفی اوزره بیک سکز نارینخنده وفات
ایتمشدر . مطبوع دیوانندن ماعدا آثار عالمانه سی واردر .
طرز ادبی اصلاحه چالیشاری موفق ده اولمش و (مجدد سخن)
عنوان افتخارینی قازانمشدر .

[۶] حسین فاضل بک : (صفت) قصبه سنده متولد اولوب
جیدی (طاهر عمر) ک اعدامی متعاقب برادری کامل بکله برابر
استانبوله کتیریلوب اندرونه چراغ ای دیلش و ایکی قاردهش اوراده
برر شاعر اولارق یه تیشمشدر . سلیم کت دورنده حلب دفتر داری
تعیین ای دیلش و ۱۲۱۴ ده رودوسه نفی اولونمشدی . بالاخره
کوزلرینه عمی کلدیکندن استانبوله عودت و ۱۲۲۵ تاریخنده
وفات ایله یه رک ایوبده تیزیل مسجد قبرستانه دفن ای دیلشدر .
دیوانندن باشته هزله متعلق بعض منظومه لری واردر .

وفا بکک [۱]

سنى مزاره بیرا قدم حیاته کوسدم بن
دکل حیاته بوتون کائناته کوسدم بن
بیتلریله بیتن فغاننامه لری ذکره ومطالعیه شایاندر .

بو قسمه الحاقی ایجاب ایدن بعض وفات تاریخلریله قبر کتابه .
لری واردرکه بونلر ، مزار طاشی ایصمارلانیر کبی بر
شاعره سپارش اولونور . بیچاره شاعر ، اصلاط ایما دینی
مرحومک مزیات کزیده سندن بحث ایدر و روح مغفورینی
جنته صوقاجم دینه فی سبیل الله اوغراشیر طورور .
سنگ مقابر کبی صوغوق برقچ بیت یازایلیرسه
میتک ولیسنه طوتوشدوروب الندن یاقاسنی قورتاریر . نمونه
لازمه برای خاطر تنظیم ایتدی کمز بر تاریخی یازالم :

[۱] احمد وفا بک : برادری اسماعیل صفا مرحوم کبی مادرزاد
بر شاعر در . پدری شعرا دن بهجت افندی اولوب ۱۲۸۴
نیسانک ۱۶ سنده دوغمش و دارالشفقه ده اکمال تحصیل ایله دکن
صوگرا عصبی بر عتته مبتلا اولارق ۱۷ مارت سنه ۳۱۷ ده
برادرینک سیواسده ارتحالی متعاقب وفات ایله مشدر . قبری
اسکدارده قاره جه احمد مزارلنده در . دادر محترمی علی کامی بک
افندی طرفندن (اشعار وفا) عنوانیه طبع ایتدیریلن بهیه
آثاری جداً حزین و شایان مطالعه در .

ایدن وضع قدم سوق قدرله سطح دنیایه
کچر جسر جهاندن مطلقا اقلیم اخزایه
ندای ارجی بر امر قطعیدرکه شاملدر
اونک حکم عمرمیدی بوتون مخلوق مولایه
بوفرمان آسمی به تونسلی میر کاملده
اجابت ایله یوب عزم ایتدی سوی حق تعالیه
غنی القلب و صاحب استقامت ، مرد عارفدی
حیاتی منحصردی خیره ، ترویج بر ایابه
اقامت ایله یوب آلتش سکزییل ملک فانیده
نهایت عازم اولدی کلشن فردوس اعلایه
آسمی همجوار ایت حضرت سلطان کونینه
روان پاکنی مظهر قیلوب نور تجلیه
کلوبده خسه آل عبا بیلدیردی تاریخن
سفر قیلدی دریغا روح کامل ملک عقبایه

۱۳۲۷

سیدالشهدا امام حسین کربلا علی جده وعلیه التحایا
حضرت تلمری حقهنده کی تفجعاتده مرثیه ده نیلیرکه بوواریده

نورسك : [۱]

دمدر ای دل آلايم دستمه لوح و قلمی
شور ماتم ایله تجدید ایدیم که کهنه غمی

بیتیه باشلايان ترکیب بندی و کاظم پاشانك [۲] (مقالید.

[۱] بغداد والیسی علی رضا پاشانك عتقاسندن ایش . برمدت
خارجیه نظارتیه دوام ایش ، مؤخرأ اوردو محاسبه جیلکارنده
بولونمشدر. السنه ثابته منظوماتی حاوی دیوان معظمی مطبوع اولوب .
مطالعاهسندن آ کلاشیلاجفی اوزره حقیقده کمال بکک :

نورس اوقونور بلامیدر هیچ شاعرانکه آشنامیدر هیچ
بر اهل کمال ایله هیسات بر خر اوله داخل خرابات
دیلمسی غیر محقدر . ۱۱۷۵ ده بروسه ده وفات ایدن مرالیدن
واسانده اسلافدن (کرکوکلی عبدالرزاق نورس افندی) دن
تفریق ایچین (نورس جدید) نامیله یاد اولونور ،

[۲] موسی کاظم پاشا : قونجهلی اولوب ۱۲۳۷ تاریخنده
دوغمش ، و پدری حسین بکله استانبوله کله رنک بعد التحصیل
دیوان همایون ، مهمه ، مکتوبی مالیه قلملرنده بولوندمن
صوگرا طابور کاتبلیکیله صنف عسکری به کچمش و فریقانک
رتبه سنه قدر ارتقا ایله مشدر . وفاتی ۳۰۷ تاریخلرنده ، مدفنی
اسکدارده (عزیز محمود هدایی) درکاهی حظیره سننده در . اهل
بیت نبوی به محبتیه مشهور و رجال دوات مجالسنده آتشنانلغی
مذکور بر شاعر ایدی .

عشق (ی ایله معلم فیضی افندی نیک (واویلا) اسمنده کی منظوم
کتابیری آثار مؤثره دندر .
مرثیه بحی آچیلینجه ، شعرا ی عجمدن (محشم
کاشانی) نیک نامنی اونو تمق قدر ناشنا- -ا قدر . بناء علیه
یواسم خاطر کزده قالمالی و مشارالیهک :
یا بضعة البتول زابن زیاد داد
کو خاک اهل بیت رسالت بباد داد
کی آتشین فریاد لری احتوا ایدن مرثیه مشهوره سی
مطالعه کذار کز اولمالیدر .

۱۰ — (هجویات) درکه تشریح مردائل و تشهیر اراذل

ایچین یازیلان یازیلردر . مع مافیه بونلرده نراحت بیانه
رعایت ضروریدر . چونکه طرز افاده ، دائره ادبی تجاوز
ایلرسه عادتاً نظماً سوکولمش و ترذیل یرینه رذالت ایدیلش
اولور . نزیه اولوق شرطیله هجو ، حق و حقیقتک مدافعی .
غدر و فضاحتک مانعیدر . بر ظالم متعظمی اللهک قهرامها .
لکار یسندن زیاده هجوک تأثیر آنیسی تیردیر . عبدالعزیز
کی بر پادشاهه یرینه کوره سرفرو ایتمین وزیر عالی
(ظفر نامه) نیک بیانات متهمه سنه قارشى مغلوب متلاشی
قالمشدی . ژون ترکلرک (مشورت) غزته سیاه اولان

مجاهدانه اهمیت و یرمہین دور سابق رجالی ، اشرف
آئشربانک - قطعات ہجویہ سیلہ - ابتدایی جہاد اکبردن
پک زیادہ چکینیردی . چونکہ جریدہ مشورتی ہمان کیمسہ
کوروب او قویامادینی حالده ہجویات اشرفی ہرکس ایشیدوب
یازار ویزدیریردی . او قطعہ لر ، ارباب اساتک کنیہ سنہ
اویلہ شرحلر ویریور ، نام فضاحتلرینہ اوتورلو آبدہ لر
رکز ایدیوردی کہ اونلرک دلالتیلہ چہرہ معنویتلری
خجالت سرمدیہ دن قورتولامایاجقدی . ہجو ، دہ نیلنچہ
اک اول خاطرہ - معاصرلرینہ الامان چاغیرتمش ونہایت
دیلی بلاسنہ اوغراہش اولان - نفعی ایلہ - منظومات
ہجویہ سنی احتوا ایدن - (سہام قضا) سی کلیر . غریبدرکہ:
کو کدن نظیرہ ایندی سہام قضا سنہ

نفعی دیایلہ اوغرا دی حقمک بلاسنہ - لا -

دہ نیلہ جک قدر اشہار ایلہین بو اثرک قیمتی شہرتیلہ
متناسب دکل ، عاداتا سب و شتم مجموعہ سیدر .

مندرجاتندن - صدراعظم کورجی محمد پاشا - نندہ کی -

شو بیتلری نمونہ اولمق اوزرہ یزیریورز .

زہی خسران دین و دولت وننک ہسلمانی

کاوله بر دیوختی مالک مهر سلیمانی
نه دیو ، افساری یوق بر بارکیر فیل پیکر کیم
خرد جالدر دیردم اکر اولسهیدی پالانی
نهر ایتدی نه دکلو فته پیدا اولدی عالمده
ایدیجه تا وجودیله ملوث صدر دیوانی
طمع بر مرتبه ذاتنده ماعونک که حرصندن
یوتاردی قویروغندن بولسه کرخوک بیابانی
قدید اولسون قازیق باشنده قالسون حشره دک اوپله
قوروتسون آنی تاب آفتاب قهر یزدانی
بونلر ، اوجموعه-نک اک پارلاق و اک نزیه اولان
ایاتیدر . آرتیق سائرلرینی قیاس و تصور ایدیکنز .
بزجه ، نفعینک اک بلیغ هجولری سهام قضا-نده دکل ،
دیواننده ومدحیه دییه اکابره تقدیم ایتدیکی قصه-اند
میاننده درکه :

بر عصرده کلدک که بوبازار فنیاه
سرمایه عرفانی اولانلر ضرر ایلر
بیٹی اونلردندر .

برده سروری [۱] وهبی [۲] عینی [۳] کبی کوه زه لرك
هجو یاتی وارد رکه هیئت عمومیه سنه بردن شتوم غلیظه !

[۱] سید عثمان سروری افندی : آطنه لی اولوب ۱۱۶۵
تاریخنده دوغمش ، ۱۱۹۳ ده استانبوله کلهرک مخلص قدیمی
اولان (حزنی) یه بدل (سروری) عنوانیله اشتهار ایتمش ،
سرورینک وفاتی ماعت حزن اولدی احبابه
مصراعندن آکلشیلدیغی اوزره ۱۲۲۹ ده وفات ایله مشدر .
تاریخ بولمقی خصوصنده کی موفقیاتی وسنبلزاده ایله عینی یه قارشی
یازدیغی هزیلیاتی ایله مشهوردر . دیوانی ایله مجموعه هزیلیاتی
باصیامشدر .

[۲] سنبلزاده محمد وهبی افندی : مرعش خاندانندن رشید
افندینک اوغلیدر . ایرانه سفارتله کونده ریلش وبرچوق یرلرده
قاضیلق ایتمشدر . فضلی کبی فسقی ایله ده مشتهر ایدی . کوزلرینه عمی
طاری اولدیغی حالده ۱۲۲۴ ده ارتحال ایتمشدر . قوی طبیعت
برناظم ایدی . دیوانه مظمی ، تحفه ونخبه اسمنده کی اثرلی مطبوع
ومشهوردر .

تاریخ انتقالی : کلشن جنتی مأوی قیله سنبلزاده مصراعیدر .
[۳] عینی افندی : عینتابلی اولوب افاضل علمادندر .
۱۱۷۰ ده دوغمش وبهدالتحصیل استانبوله کلهرک باب عالی
خواجه ی اولمشدر .
عینی یه عمری کلدی لمح بصر قدر
مصراعی تاریخ وفاتی اولان ۱۲۵۴ سنه سنی کوسه ریر .
غلظه مولویخانه سی حظیره سنه دفن ایدیلش و دیوان اشعاری طبع
اولونمشدر .

دییوب کچمک موافقدر . شایان حیرتدرکه دقایق ادبیاته
حقیقه واقف اولان بوفضیلتلی آدم لر ، تعریضات ادبیه :
دییه خیلی ادبسلکده بولونمشلرده اشرفک ، مثلا انجمن
معارفی تصویر ایدن :

علی العمیا چیزه لر هر کتابدن برطاقیم یرلر
ادیم ! صانما که یالکز سنک دیوانی چیزه مشلر
کچن کون انجمنده یوق ایتمش (حیرت) بوتون هیئت
عربجه بر عباره ظن ایدوب قرانی چیزه مشلر
قطعه مضمونداری کبی سوز سویله یه مشلر و :
اسکی برطوب یوکه توب بر مرکه
راست کله صالمقده خالقه سونکو شاه
پادشاهم ! سن حیا ایتمیسیک ؟
سندن اشنع ظلمی یاپدی دونکی شاه
لوحه سنی وجوده کتیره دهه مشلر در .

یوقاریده (هجو ، غدر و فضاحتک مامیدر) دیمشدک .
ونی اثبات ایچین سزه بر وقعه نقل ایده لم : اوچ ، دورت
سنه اول رمضان شریف کیجه لرنندن برنده چوقور چشمه دن
شهراده باشنه حیقان سوقاقدن کچوردق . جاده یه یاقلاشینجه

طوپوقلره قدر یوکسه لن میاه ملوئهدن تحفظامليله باصاجق
طاش آرامایه ، هوای متعفی قوقلاماق فیکریله بورنمزی
طیقامایه مجبور اولدق . او نفرت وحدتله خاطره کلن :
شهرزاده باشنده کی اهالی کیرله تمده جابجا زمینی
اسواق ، بوتون تمیزقالیردی برکوشه ده طورسه شهرایینی
قطعه سنی ، او طور دیغمز چایچیده بعض احبایه او قودق .
درحال استساح ایدیلدی و او کیجه تکمیل چایچیلرده
اوقونمایه باشلادی . ایکی کیجه ص-و کراینه او سوقاقدن
کچرکن اورا سنک تمکن مرتبه تمیزلندیکنی ومنع قبول
وظیفه سیله مکلف بر بلدیله چاوشنک آشانی یوقاری دوله .
شدیغنی کوردلشکه بوقدرجق اولسون تقید ، بزم قطعه نك
نتیجه منبه و مفیده سی ایدی .

زاهتپوران ابدان بری هجوی « مستکره بر شیء
آغزینده آلوب باشقه سنک یوزینه توکورمکدر » دییه تعریف
ایتمش . طوغرودر . فقط هیج کیسه بلا سبب ساقیزبیا
چیکینه مزکن ، او مستکره شیء آغزینده آلوب ده تیزارتمق
ایسته دیکی صورته توکورن برشاعرک نه کبی مجبوریت تختنده
قالدینی ده دوشونولمه لیدر مثلا: بولوندینی دائرة رسمیه ده

تمیز و تحیز ایتمش بر اهل قلم ، معلوماتنه نسبتاً بک دون
اولان معاشنه قناعتنه چالیشوب طورورکن ، یازمق شویله
طورسون او قومقندن بیله عاجز بر محینک - یورو یا قولم !
خطابنه مظهر اولمش کبی - بردنبره ترقی ایتدیکنی کورور ،
غرور جاه ایله کندینهده قفا طوتمایه باشلادیغنی مشاهده
ایلرسه طبیعیدرکه جانی صیقیلیر و او صیقینتی ایله :

سر (الجنس الی الجنس) ی تخطر ایددرک

ایله اشکلک ایله آمرکه عرض هنر

جد بجر ابن حمار اولدیغنی اثبات ایت

بکایکدن بیکی ویرسین کبرا دیرسه ک اگر

قطعه سنی یازیویریر . واقعا بو بر بوش بوغازلق ، بناء علیه

قباحتدر . لکن انصاف ایدلم که اصل قباحت ؛ سویله بندد .

میدر ، سویله تنده میدر ؟

هجویاته الحقی لازم کان بر قسم داها وارددرکه مشهور

بر نظمک وزن و قافییه سی تقاید ایدیلک صورتمیله لطیفه

پرداز اولمق ، طوغرو بر تمبیر ایله زه وزه کلک ایتمکدر .

بویله یازیله (هزیایات) دنیلدیکی کبی صنعت انجرا سنده

(تهزیل) نامی ویریلیر . مثلاً (جم) غزته سنده کچیلرده بر

منظومه مندرجہ کی کہ تک کوزلک قوللانان بر فارس ملحمی
تصویر ایندیور و :

بر کوب مثلا بر سحر اوستنده بر ایلر
یا بر فیچی کہ چفته صیر یقله سفر ایلر
یا بر دوبایی ربط ایله بر اسکی ستم بوط
خیشلار ، ایکیلر ، داخل مرصاده جبر ایلر
یا بر قوجامان دنک ، بوجورغادله واپوردن
کمرک اوکنه طوغرو هوادن کذر ایلر
وجه شہی اولماسده بونلری رؤیت
بر فارس ذیشانہ دلی باخبر ایلر
اول فارس یکران کہ اوکا غازی بطل
همدنک اولاماز ، راه فراری سپر ایلر
اول ذات مفخم وملحم کہ پیاده
کنزسه آیانی قالدیریم اوزره اثر ایلر
بریش چیقاماز پانطالونچین بیلہ مزده
خیاط وهم ، اطاس چرخنی هدر ایلر
بر چیزمه سنہ پنجه چیقارمق هوسیلہ
خفاف امل ، کاو زمینہ ضرر ایلر
یاندن کورونن قبه کبی بطن رفیعی

صاغدن صوله ؛ صولدن صاغه ستر بصر ایلر
چشمنده کی تک جامنی ظن ایتمه (مونوقل)
طورمش قاماره پنجره سندن نظر ایلر
آت میداننه هیکلنی دیکسین اهالی
کیم منظرده سی بلدهده تسکین شر ایلر
دشمن باشنه ایله سین الله اوننی بالیوز
بر ضربه سی بر اوردونی زیر وزیر ایلر
بیتلرینی حاوی بولونویوردی . ایشته بو بر هزلدر که
نفعینک :

صانماک که فلک دور ایله شام وسحر ایلر
هر واقعه نیک غاقبتدن خبر ایلر
مطلعلی قصه سنی تنظیراً وجوده کتیر باشدر .
بویله - معنیدار اولدقلری ایچین - قارلرینه خذده نشاط
بخش ایدهبیان هزلر ، بر درجه یه قدر مقبولدر . فقط ،
ندیماک :

بیک زبان سویلرسک اول چشم سخن پرداز ایله
دا- تانلر شرح ایدرسک بر نگاه ناز ایله
مطلعیله باشلایان غزلی تقلیداً ، خیالی شاعر عمر
مرحوم طرفندن سویله نیلان :

اسکداردن طولمشه بپندم کچرکن قارشیه
شرکتک واپوری کلدی چاندی داولومبازایه
بیتی صرف یاوه اولدیغندن مدخول صابیلیر و آنجاق
قاره کوز پردلریله بعض مزاح غزته لرنده اوقونابیلیر .
(هزلیات سروری) بو یاوه لردن بک چوغنی محتویدر .

(فنیات) دینمسی ایجاب ایدن بر قسم نظم دها
واردرکه بو نوع منظومه لر ، عادتاً برر فن کتابیدر .
عربیجه و عجمجه ده منظومات فنییه بک چوقسه ده لسانمزده
(سبحه صیان) (تحفه وهی) (نخبه وهی) کی فن لغاته
متعلق بعض منظوم کتابلر یازیلشدر .

(تحفه) ایله (نخبه) فارسی و عربی کلماتی اطفال
نورسیده یه قولایجه اوکره تمک وانعت تعلیمیه برابر آغیزلری
آهنک نظمه آلبشدریمق فیکریله یاپیلش ایکی اثر معتبردرکه
یاقین زمانلره قدر مکتبلرده اوقوتولور و طلبه یه حفظ
ایتدیریلیردی .

منظوم لغتنامه لره اسکیدن ویریلن اهمیتی شوندن
آکلایک که فرانسه زجه کله لر بیله وزنه صوقولمایه قالدیشیلش

و ۱۲۶۶ تاریخده (مفتاح لسان) اسمنده منظوم بر رساله
ترتیب و طبع ای دیلشدر . بونک مندرجاتندن نمونه اولارق
برقاچ بیی عیناً یازیورز :

بوز (فیکور) صاچ (شووو) (بارب) صاقال
figure cheveu barbe

آلنه دیندی (فرون) باشدر (تته)
front tête

(سورسی) قاشدر (قو) بویون ، کیرپیک (سیل)
sourcil cou cils

(لانغ) دیله دیندی ، کوچک دیله (لوئهت)
langue louette

(ژو) یاناق ، (لهور) دوداق (طانب) شاقاق
joue lèvre tempe

(قور) جسمدر (قالیته) کیفیت
corps qualité

بزم شو صورتله تصنیف ایله دیکمز اقسام نظم حقنده
بو قدر معلومات ، شیمدیلك سزه کافی اولاجغندن برارزد
اشکال نظمندن بحث ایدهلم .

اتهای قسم اول

قسم ثانی یاقینده نشر ای دیله چکدر .

تدریسات ادبیہ دن

نظیر و لاشکال النظائر

محرری :

دار الشفقہ معلمارندن

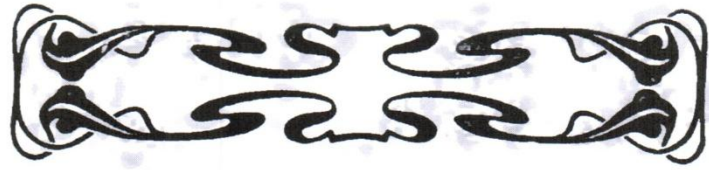
طاهر المولوی

قسم ثانی

درسعادت

باب عالی جادہ سنده « یکی عثمانلی » مطبعہ و کتبخانہ سی

۱۳۲۹

اشکال نظم

مِصْرَعٌ ، یاخود مِصْرَاعٌ — لغه: قافی قانادی دیمکدر.
اصطلاح ادباده: نظمك شكلاً اك كوچكى، تمبیر جائزه آهنگ
وزنك برباطوتهاق پارچهسیندر.

عثمانیلرک کشوری: عثمانیایرکدر

نظمی کبی که بوکا عن وزن دن برمصراع علاوه ایدیلیرسه:

عثمانیلرک کشوری: عثمانیایرکدر

ترکیه: وطن ارلری عثمانیایرکدر

طرزنده بر بیت - صوله کلیر.

مصراعار، لفظ و معنی اعتباریله بعض وصفلر آلیر:

حمیواغا چوقدر، حمیتدن اثر یوقدر — لا

نکتهسی هتلی محتاج اکیل اولمایان، یعنی باشلی باشنه تام بر حکم
افهام ایلهین مصراعاره (آزاده) تمبیر اولونور.

خواجه نشأتك : [۱]

هوس زلف یار وار سرده

سرکرام خمار وار سرده

ونظیمك : فکرت خطّ یار وار سرده

آرزوی بهار وار سرده

پیتارنده کورولدیکی اوزره آرالرنده مناسبت بولونمایان ، یاخود
یکدیگرینه مقارنت بعیدهسی اولان مصراعلرک هربری ایچینده
(آزاده) وصفی قبول ایدیش ایسهده بربرینه بویله نیزن باقیشلی
طوران مصراعلرک (بیگانه) لکله توصیفی دهها مناسب دوشر
صانیرز .

ناجی مرحومك ، تصویر متبسمی زیرینه یازدیغی :

مضحکات دهره بن اولسهده تصویرم کولر

آبدهسی کبی بعض مصراعلر واردرکه لسان شاعردن بلاتکلف
صادر اولدقاری ایچین (برجسته) عنوان تکریمی احرازایدهرلر [۲]

---

[۱] خواجه سلیمان نشأت افندی: ۱۹۴۸ده ادرنهده تولدایتمشدر.
مصاحب شهریار احمد رفیعا افندیك اوغلیدر. شیخ غالب کبی برجرق
ذوات یه تیشدرمش فیضلی بر استاد ایدی. تلامیندن چوغنی کندیخی
فرسخ فرسخ کچمشدر. ۱۹۲۲ده وفات ایلهمش و دیوان اشعاری طبع
اولونمشدر.

[۲] ضیا پاشامك:

تنقیح ایدر سوزی او دانا

برجستهدر انده لفظ و معنی

پیتیه عاکف بکک :

قائلریتک کتابه مزارى سيلينسه، متروك مدفونينك بقيه آثارى
مندرس اولسه بيله بونلر سرمدى بر حيات ايله حافظه عرفاده
ياشارلر. مثلا :

كون طوغمانن مشيمه شبدن نه لر طوغار!
مصراع برجستهسى — كچن سنه يازديگنر جهتله — محظوظات
ادبيه كزندنر. قائل بي شهرتلك (رحمى قريمى) اولديغنى ده
بيليرسكيز. فقط :

— عجباً رحمى زده مدفوندر؟ ديهه سزه صورولسه امينر كه:
— خواجه مزسويامه دى. ديمكدن باشقه جواب ويره مزسكيز.
حتى معلمك زده، حتى زمانم زده تاريخ ادبيات يازانلر و اوقوتانلر ده
بو سؤاله اوغراسه :

— الله بيلير! اعترافندن، ياخود :

بعداز وفات تربت مادر زمين مجو
درسينه هاى مردم عارف مزارماست حضرت مولانا-
استظرافندن غيري سوز بولاماز!

سرول مولايه يوكسهلمش برر برجسته آه!
مصراعلرندن آكلاشيلاجنى اوزره (برجسته) تعبيري، آثار بديعه يه
مخصوص اولوب مصراعلره منحصر دكلدر.
اديب محترم فريد بك افندينك بر ديوان بلاغت ده كرنده اولان
(برجسته) تعبیر تکریمنى حاوی بولونان:
بره ثلکى کتيرمش اولسه يدى کلک قدرت
بيت التصيد اولوردك منظومه جهانده
مصراعيسك كه صنمك برجسته تا ازلدن
فرديتكله قالدك ديوان كن فيكانده
قطعهسى نه قدر عاليدر .

چونکه : ارباب معرفتك حیات و ممانده كوردیكی
قدر ناشناسلق رحیمك قبرینی ده مقابر منسیه صیراسنه کچیرمشدر .
دیك که بر مصراع ، بر مزاردن زیاده پایدار اولایلیرمش!
بوکا بناءً راغب پاشا :

اگر مقصود اثرسه مصرع برجسته کافیدر
عجب حیرتدهیم بن سد اسکندر خصوصنده
بیتیه برجسته بر مصراعك قوجه بر سددن زیاده ابقای نامه
وسيله اولدیغنی بیایدیرمشدر .

شجاعت عرض ایده رکن مرد قبطی سرقتن سویلر

و: کوره لم آینه دوران نه صورت کوسته ریز
کبی اکثر برجسته مصراعار ، السنه عوامهده انتقال ایله یه رك
ضرب مثل حالی آلیر . چوق کیمسه واردر که بو ، مصراعاری
اثنای کلامده بالمناسبه ایرادایده رکن برنجیسنك قائلی (راغب پاشا)
اولوب قوسقهده کی کتبخانه سنك باغچه سنده ، ایکنجیسنك ناظمی
(باقی) اولوب ادرنه قاپیسی خارجنده مدفون بولوندیغنی بیلمك
شویله طورسون ، بلکه راغب وبالخاصه باقی اسمارینی دویمامشدر .

§

بیت — لغه : أو معناسنه در . اصطلاحده : هموزن ایکی
مصراعدن عبارت نظمدر که مصراعك ، قاپی قانادی ، مألنی
حاوی بولونماسنه کوره ایکیسی بر آرایه کلینجه لانه معنی اولان
خانه ادبی تشکل ایدیور دیمکدر .

یوقاریده سویله دیکمزکی بیتی تشکیل ایله این مصراعر ،
عین وزنده اولمالیدر. مختلف الوزن مصراعر دن بریت تنظیم
ایتمک، مثلا اوچ جوزله بش آرمودک جمعنه قاقیشمق کبی اولور.
(پرشنه لی مسیحی) نک [۱]

مسیحی ایتدی ایسه ترک دنیا
حشره دک وار اوله یونس پاشا

و: شیخ اسماعیل حقی حضرتلرینک [۲]

نیته کیم شمس عزم قونیه ایدوب
ایله دی ملا جلالی ارشاد

بیتاری بو قبیله ندرکه بوزار حقنده جناب جامی نک :

دی همی خواندی بدعوی مطاهی

کین نه مطلع بلکه بجر کوه رست

[۱] مسیحی: عربی و فارسی لسانلرینه واقف برشاعره مقتدر اولوب
خادم علی پاشا) نک کاتب و مصاحبی ایش . ولی نعمتنک شهادتی حقنده
حزین برصرتیه تنظیم ایش . غیر مطبوع دیوانندن ماعدا (کل صدرک)
عنوانلی منشور بر اثری وارمش . بوسنه ده سپاهی ایکن ۹۱۸ جمادی
الاولاسنک ۱۶ نجی کونی ایشام وقتی عازم آخرت اولمش .

[۲] شیخ اسماعیل حقی قدس سره : آیدوسلی اولوب طریق جلوئی
عرفای مشایخندن ایدی . منظوم، منشور برچوق آثار مفیده سی واردرکه
(روح البیان) اسمنده کی تفسیر شریفی بونلرک اک مشهوریدر . نثری
نظمندن داها لطیف اولان حضرت شیخ :

کبش روحم حقه قربان ایلدم

مصراعتک ایما ایتدیکی ۱۲۷۱ ده عالم جماله انتقال ایله مشدر . مدفن
مبارکی بروسه ده در .

کی سزدیک بحر تنها خواندش
زانکه هر مصرع بحر دیگرست
لطیفه سی خاطرہ کلیر .

•
•

بر بیت مقفی اولمازسه (فرد) یاخود (مفرد) ، قافیہ دار
بولونورسه (مُصَرَّع) نامنی آلیر .
تدریسات عارفانه سندن مستفیض اولدیغمز مثنویخوان الحاج
محمد اسعد دده افندی حضرتلرینک :

الده تسبیح ، بلده مسواک ، دلده حبّ ما-وا
خزده ایلر معصیت ، احوال استغفارمه

ترجمه سی ، مفرد وشاعر بلند اقتدار عوننی بک مرحومک :
کل سر قبرمده طور بر لحظه ای سیمین بدن
نوردن برسرو دیکمشلر قیاس ایتسین کورن
بدیعه سی مصرّع بر بیتدر .

بعضاً بر بیتک معناسی دیگر بر بیت ایله تمام اولور . بویله
متممه محتاج اولان بیتاره (مرهون) ده نیلیر:
اونی کوردکده خلیفه بویله سن نیچین قاجادک اوغلم! سویله
دییه رک صوردی او ثابت چوجغه نه جواب ویردی باقک یاوروجغه
قاجایه چونکه بهانه معدوم سز عدل صاحبی بنسه معصوم
پارچه سنده کی بیتلرکی که اوچی ده بر برینه مربوط ویکدیگریخی متممدر .

قطعه - پارچه دیمک اولان بوکله، اصطلاحده - استعمال
مشهوره کوره - ایکی بیت مقفادن متشکل نظمدر:
تا آلتی عصردن بری تاریخ بشرده
اوصاف حماسله آدی شانلیلرز بز
یونانلیره شویلهجه اخطار ایده رز که :-
شرقی رومیایی محو ایدن عثمانلیلرز بز
تجدیسی کی.

(استعمال مشهوره کوره) دیمک. چونکه ایکی بیتدن فضله
قطعه لرده وارد. مثلا نفی نک (شیخ الاسلام یحیی افندی)
وصفنده :

ای پادشه سریر دانش وی خسرو بارگاه معنی
و (اسعد افندی) ستایشنده :

نفیء ساحرم که استادم صنع اندیشه الهیدر
بیتاریله باشلایان قطعه لرندن برنجیسی ۱۷ ایکنجیسی ۳۷ بیتدر.
اسلاف ادبا ، بویله اوزون قطعه لره (کبیره) وصفنی ویریر وایک
مصراع می مقفی بولونان قطعاتی ده آری برشی فرض ایله، مثلا :

اولمشک مانع راحت بکا سن آه کوکل
سبی چکدیکمک سنسک آکمره کوکل
غایت رقت ایله اولدک اسیر سودا
نه قدر حسلی یاراتمش سنی الله کوکل

پارچه سنه (نظم) تعبیر ایده رمش .

بۇ، بۇتفرىقە لزوم كورە ميورز. چونكى قىطعە، ذاتا نۇمىدن
بۇ پارچە اولدىغى ايچىن ايلك مصراعىنك قافىدار بولونوب
بولونماماسدن آيرىچە برنام آلماسى - فكىر مزجە - فضله در.

* *

عرب و عجم شعراسى كى بوتون عثمانلى سخنورانى ده قىطعە
تنظيمه رغبت كوسته رمشدر . متقدمينك ديوانلىرى كوزدن
كچيريلسه مندرجاتى مياننده و (قىطعات) سرلوحهسى آلتنده برچوق
نظم مندرج اولدىغى كورولور. معاصرلر مذك مجموعە اشعارنده ده
آز، چوق قىطعه لره تصادف ايدىلر. قىطعه نك بو درجه رغبت
قازانماسى، سهولت تنظيمندن و برفكرى قولايچە افديه واسطه
اولماسدن ايله رى كمشدر صائيرىز .

قوى طبيعت اولان ناظمار، ارتجالاً دىنه جك قدر سرعت
وسهولته قىطعه سويله يه بيليرلر . بالبداهه سويله نيامش پك چوق
قىطعه لر واردركه :

اشعارده مقتدر اولورمى؟
قانون ادبە بر اولورمى ؟
دل پر نالشمى ياندىردى ،
آيرىلق چشمه سنى آندىردى .

اكمال حقوق ايله بر آدم ،
قانون جزاء، آنكته دانم!
و: نار هجران عذارك آكل!
كوزلرم حين فراقكده سنك
كى سوزلر اونلردندر .

* *

ادیب مقتدر فرید بك افندیك:

چشمکده کی حسن نهان   برلونه ایتش افتران
کیم رشک ایله تقلیدایدهر   باقدم او رنگی آسمان

§

ای مایه جان و تم   یرلر ایکن یوردم بنم
سودای چشمکده سنک   اولدی سهار مسکنم

§

چشمکده حالت باشقهدر   تأثیر و قوت باشقهدر
قانون خلقت مطرد   اما بو فطرت باشقهدر

§

وادیده چاغلار جویبار   سحراده آغلار روزکار
سودای چشمکده نمیدر   بویله عناصر تارمار

بدیه لرینی حاوی (نجم امل) عنوانلی نشیده سی کبی بعض منظومه لر
برطاقم قطعانک اجتماع و توالیسندن تشکل ایدهر .
بو قطعهلرک بعضاده برنجی ایله دوردنچی ، ایکنجی ایله
اوچنجی ؛ یاخود برنجی ایله اوچنجی ، ایکنجی ایله دوردنچی
مصراعلری عین قافیہ نی حائر بولونور . ناجی نک (شام غریبان)
و (نصیبین جوارنده بر وادی) منظومه لرندن مفزر اولان
اشاغیکی قطعهلر ، بو طرزک نمونه سیدر:

گه بر او واده سفر کنزیم   بیکانه سی شاخ سایه پرور
گه بر لب جوده خوش نشیم   پرورده سی بید سایه کستر

§

کاهی چیقیور بوفق دخواه
اقتسام اولیورده اولمایور کاه
بر شهر جسیمه شاهراهم
بر قریه مصادف نکاهم

§

تنهائی سیاحتم دکلدر
کفتاری کزیده طبعی نادر
وار برده رفیق ترزبامه
کیمدر؟ قلم دقیقه دانم

§

قالسم نه زمان حزین و بی یار
ویردکجه دماغه حدت افکار
تنشیط دله عنایت ایلر
بن سوبله زم اول کتابت ایلر

**

آقیور نور، کوردیکم دره دن
زیر وبالاسی نوره غرق اولمش
آب و اشجاری برق برق اولمش
وادی ایمن اولماسین کورونن؟

§

بومیدر وادی شریف طوی؟
بوایسه زرده شیمدی موساسی
او نمایش کیمک تجلاسی؟
یا دکله نه در او نور هدی؟

§

کیده رم شعر خوان اولوب ایدهرک
لحن داودی آندیرر بو صدا
عکس نغمه مه طاغاری کویا
بویله وادی به بر کایم کک

§

بیخودانه موافقت ایدیور
دره آهنگ کمزله ما لامان
(او بی) امرینه هنوز جبال
بر حلاوتلی نغمه در کیدیور.

رباعی — وزن مخصوصه توفیقاً سویله نیان ایکی بیتدن عبارتدرکه مطلقاً برنجی، بمضاده او چنجی مصرعی مقفی بولونور. بوکا رباعی ده نیایدیکی کبی (دوبیت) و (ترانه) اسملری ده ویریلیر. وزن مخصوص دیدیکمز بو آهنگ ؛ اولاً (أَخْرَمَ) و (أَخْرَبَ) نامیله ایکی یه، صوکراده علل و عوارض اعتباریله بهری اون ایکی یه آریلار ق ۲۴ نوعه چیقار. چوغنی بزم سابقه مزه موافق کلمه ین بونوعارک هپسینی اوکریمه یه لزوم اولمادیغندن شونونه لری کورمکله اکتفا ایدهرز :

یارب دِ	-	لمی سهوو	-	خطادن صاق	-	لا
مفعول		مفاعیلان		مفاعیلان		فع
اندیشه	-	می تزویرو	-	ریادن صاق	-	لا
مفعول		مفاعیلان		مفاعیلان		فع
باصدم ر	-	مِ وادی	-	رباعی یه	-	قدم
مفعول		مفاعیلان		مفاعیلان		فعل
طعن خ	-	ر نادان	-	دو یادن صاق	-	لا
مفعول		مفاعیلان		مفاعیلان		فع

— نفی —

میال	-	هوادر دِ	-	لِ بی تمکی	-	نم
مفعول		مفاعیلان		مفاعیلان		فع
عصیان ای	-	له اشتغا		لدرآنی	-	نم
مفعول		مفاعیلان		مفاعیلان		فع

ناجی ری - نه ایتمکده - یامید - نجات
مفعول مفاعیلان مفاعیلان فاعول
بن بنده - ۱ درگاه - جلال الدی - نم
مفعول مفاعیلان مفاعیلان فاع
— معلم ناجی افندی —

ای مظه - رفیص ان - بیامولا - نا
مفعول مفاعیلان مفاعیلان فاع
سالار - جیوش اص - فیامولا - نا
مفعول مفاعیلان مفاعیلان فاع
عون الض - عناسی - دنامولا - نا
مفعول مفاعیلان مفاعیلان فاع
لطف وک - رم ایت بزل - ردیامولا - نا
مفعول مفاعیلان مفاعیلان فاع

رباعی ، شعرای فرسک اختراع کرده سی اولوب مؤخرآ عربار
و عثمانلیلرجه قبول ایدیلشدر . عجمارک بر چوق رباعی نویسی
واردرکه مشهور (عمر بن خیام) بونارک عادتا رئیسیدر .
مستانه بر حیات ایله ۸۰ ؛ ۹۰ سنه قدر یاشایان و ۵۱۷ ده
(نیشاپور) ده وفات ایدن بوذاتک حکیمانہ و بیہوشانہ ترانه لری ،
خصوصیله :

ناکرده کنناہ درجهان کیست بکو
وانکس که کنه نکرد چون زیست بکو

من بدکنم و تو بد مکافات کنی
پس فرق میان من و تو چیست بگو
و: کاویست در آسمان و نامش پروین
یک کاود کز نهفته در زیر زمین
چشم خردت کشای چون اهل یقین
زیر و زبر دوکا و چندین خربین

رباعیبری یک منمورد در .

خیامک درجه شهرتی شوندن آ کلامالی که سخنوران عجمه میدان
او قویان نفی فیخارمز :

حافظ و ابن یمنم غزل و قطعه ده . کر
سویله سهم بلکه رباعیدن اولوردم خیام

بیتیه تنظیم رباعی به چالیشسه بلکه بر خیام اولاجغنی سویله مشدر .

یارب زکناه زشت خود منفعلم
وز قزل بد و فعل بد خود خچلم
فیضی بدلم ز عالم قدس رسان
تا محو شود خیال فاسد زدلم

مناجاتی کبی عارفانه سوزلری اولان محققین مشایخدن (ابو سعید
ابو الحیر) حضرت تلیله بیک بشسیوزی متجاوز رباعی بی حاوی
بر مجموع عسی بولونان جناب مولانادد رباعی نویسان فرسک
مشاهیر ننددر .

عربك رباعى كوى شهيرى، عرفاى عاشقك شيخ كبرى
اولان (عمر بن الفارض) حضرت تاريدركه :

روحى لك يازاثر فى الليل فدا يامونس وحشتى اذالليل هدى
ان كان فراقنا مع الصبح بدا لاسفر بعدذاك صبح ابد
بديعه عاشقانهسى ذكره شايندر .

عثمانلياره كانجه رباعى يازمقاله اك زياده كسب اشتها رايدن ونديمك :

نقى وادى قصادده سخن پردازدر

اولاماز اما غزلده باقى و يحيى كى

مثنوى ستمنده كچمشدر عطايى جمله سن

حالتى اوج رباعيده اوچار عنقا كى

ييتارنى حاوى قصيده سنده نام استادانهسى ذكر اولونان
(عزى زاده حاتى) در . بو عثمانلى فاضلى ۹۷۷ ده استانبولده طوغمش
۱۰۳۷ ده روم ايلي قاضيسكرى اولارت ۱۰۴۰ ده وفات ايتمش
و صوفيار محله سنده تعمير ايتديرديكى مکتبک ساحه سنه دفن
اولونمشدر . قلم تصحيح و توشيجندن كچمش ۴۰۰۰ جلد كتابيه
يوزى متجاوز مجموعهسى چيتمشدر . بو قدر كتابى اوقويوب
لازم كلان يرلرینه حاشيه دوشمك ايچين مرحومك نه قدر غيرت
و نه درجه فضيلت صاحبي اولدنى دوشونولمليدر . منظوم ،
منثور آثارى وارددر . رباعيلريه منتخز اولديغنى شو قطعه سيابه
سويار :

ارباب عشق انده رباعيلرم بزم

بزم صايه حالييا چار پاره در

کیمدر انکاه قطعۀ الماس بر طوتان
نقصانی خود باننده ایکن آشکاره در
مرحوم ، شاهده حاکمک ایتدیکی صیراده ، اوراده بولونان
(روحی بغدادی) :

آدمه جانلر ویریر آب و هواسی صبح و شام
روضه جتتمیدر بو ، یا سواد ملک شام
مطالعی قصیده سیله افندینک ستایشخوانی اولمشدر .
روحی کبی :

عارف کیم اول مدبر و نادان اول مقبل
اقبالنه یوف عالمک ادبارینه هم یوف
دییه جک قدر عالمه مستغنیانه باقان لاقید برشاعره :
افضل ارباب فضل و عدل اصحاب عدل
مالک ملک کمال و ناظم در کمال
نور چشم اهل بینش حاتی نامدار
اول که عدل و داد ایله عالمده اولمشدر بنام
عالم ارواحدن سحر آفرینان سلف
کونده ریر لر آستان قدرینه هر کون سلام
سیر ایدن اشعارینی مست مدام فیض اولور
کیم معانی باده مشکیندر الفاظی جام
لازم اوله عنبر خاهی مکر ذکر ایله مک
یوقسه یوقدر اول سخندانک سوزنده لفظ خام
بیتارینی یازدیر مالک نه قدر کاله متوقف اولدیغی دوشونولمه لیدر .

* *

۱۲۱۱ تاریخچه غلطه مولویخانه سنده وفات ایدن و شیخ
غالبك همدم عرفانی اولوب :
سینه مده یانار نار تجلادر بو تکریم اولنان آدم معنادر بو
فتحنده فلاطون خرد عاجزدر دل نامه برنکته غرادر بو
کبی عاشقانه و عارفانه رباعیاری بولونان (محمد اسرار دده) مرحوم دده
بوصیراده تخطر ایدیلهدیر .

مربع — دردر مصراعدن عبارت پارچه لردن و تشکل
بظمدرکه بو پارچه لرك بهرینه (بند) تعبیر ایدیلیر .
محمد جلال بکک، عثمان غازی حضر تارینک رفیقہ محترمه سی
(مال خاتون) اسانندن سو یله دیکی :

یار دلر آلدی دل غم فکنم !
ناوک عشقه نشان اولدی تم !
عجبا قلعه می صاندی بدنم ؟
بریکیتم کو کللی فتح ایتدی نم !

§

زور بازوسنه، تدبیرینه باقی !
شهرت شدت شمشیرینه باقی !

توت نجه تسخيرينه بات !
بريکيت کوکلی فتح ایتدی نم !

§

کوکک ضبطنه یوقکن امکان !
کلدی ارطغرلک اوغلی عثمان !
کشور فکرمی قیلدی تالان !
بريکيت کوکلی فتح ایتدی نم !

§

ایتدی اول رستم صاحب شمشیر ،
بنی برطانی اسارتله اسیر !
آه ، وجدانمی قیلدی تسخیر !
بريکيت کوکلی فتح ایتدی نم !

§

سویله یك تیغنی آصین بلنه ،
بنی دنیا کی آلسین اننه ،
زلفنک جان ویرهیم بر تلنه !
بريکيت کوکلی فتح ایتدی نم !

نظمنده کورولدیکی اوزره دردنجی مصراعی عیناً تکرر ایدن

مربعاره (متکرر) وصفی ویریلیر .

پیش اجلالکده اولدم خاکسار اولدر بنی
چیکنه یوب کچه امان ای شهسوار! اولدر بنی

ذوق زخك روحه ایتسین کذار اولدر بنی
تیر مژگانکه آه ای دلشکار! اولدر بنی

§

آرزوی آب شمشیرکه دیدم کریه ناک
حسرت تیغک ایله پهنای سینهم چاک چاک
بایکه رومال اولوب ایتمکدهیم عرض هلاک
ایتمه رد، قربانک اولسون جسم زار اولدر بنی

§

صانما خوفدن یوزم اولدیه ای کاپچهره! زرد
یم و استغنا و نازگنددر ای دلدار فرد!
آبیار خنجرك آچسین بوتون جسممده ورد
تنده اولسون صبغة الله. آشکار اولدر بنی

§

نا امید عافیت اولمش حیاتم خسته در
مهربانم! سینمکه درمان جان وابسته در
قورماکه دستم ینه کندی المله بسته در
چیریلنوب ایتهم سنی پراضطرار اولدر بنی

§

ویردی دهر بنی وف آرتیق بکا حس ملال
سن دخی نومید آمال ایتمه ای نور جلال
اولدر الله عشقنه اولسون قنم، قتل حلال
چکمهیم درد حیات مستعار اولدر بنی

§

خون جوشانماه بولسون دست نزمينك خضاب
پردۀ اسحاری ييرتدی ظن ايديلسين آفتاب
جسم طاهر ايمه دن زير ترابه اغتراب
ايله يوب عطف نگاه اعتبار اولدر بني
منظومه سنده اولديني کي مصراع رابعي عيناً تکرار ايديله يوب
برنجي بندك قافيدلريه متوافق بولونان مبرعلرده (مزدوج) ده نيدير.

دردنجي مصراعي، اوچ مصراعك قافيه سنه مخالف، فقط بند
آتي نك صوك مصراعيله مقفي مبرعلرده وارد. سعود بلك:

بر نور بديع معنويدر
کو کلمه غريق پرتويدر
مضمون کلي محتويدر

هر نکته دلپذير حسنك

عشقكدر اگرچه براسارت
اما که حياتدن عبارت
سن پادشه بهاسك البت

بنده ابدی اسير حسنك

نظم عاشقانه سنده مشهور اولديني کي .

بعض مبرعلرده هر بندي آري قافيه يي حائز بولونور .

استاد ادب عاكف بكاك شعر آتيسنده كورولديكي مثلى :

سرير واپسينكدر شوبى پروا اوزانمش طاش ،
كه نرمين خوابگاهكدن چيقار بركون اورورسك باش!
الندن يوق خلاص امكانى مادام الحياة اوغراش..
سنگ برسد راهكدر، آشيلماز.. مقتدرسهك آش!

§

مصلی : منجمد بر موجيدر اشك يتيانك !
مصلی : آهيدر برجسته ، ماتمزار دنيانك !
مصلی : منبر تبليغيدر انسانه يزدانك . .
مصلی : درس عبرتدر طورور پيشنده عرفانك .

§

بو منبردن اينر ناسوته اك مدهش حقيقتار،
بو يردن يوكسهلير لاهوته اك خالص قناعتار.
جوارندن كچر ظالمتده بي بايان خيالتار:
كفن بردوش كچمشار، قالان عريان سفالتار!

§

بابام ، قاردهشارم ، اولادم، عمجهم.. بائكه بوناردن
معزز بياديكم قيمتلى برچوق يارجان ، الآن
بو طاشدن عطف ايدهر ظن ايلرم دنيايه صوك امعان..
بم روحم بو هيكلدن دويار خاموش بيك افغان!

§

سریر سلطنتار دهوریلیر، آلت اوست اولور دنیا ،
مشید برج و بارولر دوشر بربر، بو طاش حالا
زمانك دست تخریبیله طورمش ایلر استهزا !
بوتون موجوده حاکم برعدم تمثالیدر کویا .

متکرر مربعلرده تکرر ایدن مصراعك، اولنده کی مصارع ایله
مناسبتدار اولماسی لازمدر. بومناسبت کوزه تیلمزسه اومصراع،
بوغچه یاماسی کی ذیل نظمده صیریتوب قالاجنی ایچین متکرر
برمربعك تنظیمنه مزدوجدن فضله دقت ایستهر.
بودقتك لزومی متکرر وصفی آلابیله جك اشكال نظمك
هپسنه ده عانددر .

(شرقی) نامی ویریلن ترانه نردن چوغی ده (مربع متکرر) شکلنده
یازیلش نظمدر. لکن بونلرده علی الاکثر برنجی بندك (نقرات)
اسمی آلان ایکنجی مصراعی تکرر ایدهر. سعود بکک شواثری کی:

مجسم روحسك ، تمثال آنسك
یامانسك ، پك یامانسك ، پك یامانسك
جهان عشقه یکتا حکمرانسك
یامانسك ، پك یامانسك ، پك یامانسك

§

دلاراسك ، سهاویسك ، ملکسك
مطرا نوشکفته برچیچکسك

کوزللك عالمده شيمدی تکسک
يامانسک ، پک يامانسک ، پک يامانسک
على الاكثر قيديله کوسته رديکمز مثاله مخالف شکلده شرفيارده
واردر .

فخمس — هر بندی بشر مصراعدن متشکل نظمدر . بوده
مربع کبی متکرر ومزدوج اولور :

بوکاستانده بنچون نه کل ، نه شبنم وار
بوچارسوده نه داد وستد، نه درهم وار
نه قدرت ونه تصرف، نه بيش ونه کم وار
نه قوت ونه تعين، نه زخم ومرهم وار
بوکارخانهده بيلسهم نهيم . بنم نه م وار

§

وجود جود الهی، حیات بخش کریم
نفس عطیه رحمت ، کلام فضل قدیم
بدن بنای خدا ، روح نفخه تکریم
قوا ودیعه قدرت ، حواس صنع حکیم
بوکارخانهده بيلسهم نهيم ، بنم نه م وار

§

بوکارخانهده بر باشقه کار و بارم يوق
نه وارسه جمله آنکدر، براوزکه وارم يوق
جهانه کلهده ، کیتمکده اختیارم يوق

بنم، بنم دییه جك الده برمدارم یوق
بوکارخانه ده بیلسه م، نهیم، بنم نه م وار
§

وجود عاریتدر، حیات امانتدر
عباده دعویء ملك، ادعای شوکتدر
قولك وظیفه سی تسایمدر، اطاعتدر
بكا قولم دیدیکی لطفدر، عنایتدر
بوکارخانه ده بیلسه م نهیم. بنم نه م وار
— نازی —

: 9

هزاران یأس و حزنه غرق ایده ر افکار و انظار
سکوت آمیز بر قبرك نهانی ناله و زاری
او بر منظومه در معجزه که مفتون ایله ر افکاری
ایشیتمز دیکله یین، سیر ایله یین آکلار او اشعاری
سکوتی بر مزارك بر ده رین فریاد در مدهش
§

مزارستانی استیلا ایدن صمت و سکونتدر
سکونت پر غریو و ناله در، بیلمه م نه حالتدر
که هر بر ناله بر فکره مکمل درس حکمتدر
نه حکمتدر او کیم ظلمتلی بر نور حقیقتدر
سکوتی بر مزارك بر ده رین فریاد در مدهش

§

کوروب بر سنك جامد، بولساندر صانما ای انسان
اونك واردر الهی برلسانی کیم اولور حیران
دم وحدتده ، استغراقده کوش ایله یین وجدان
صاچار فواره آسا ناله هر سر و مزارستان
سکوتی بر مزارك بر ده رین فریاد در مدهش
— منمنلی زاده طاهر بک —

بندلری خمس متکرره .

بر صاحب حسن و آندر اورخان
بر بارقه جهاندر اورخان
بر صاعقه دن نشاندر اورخان
بر طاغ کبی قهرماندر اورخان
شاهنشاه ملک جاندر اورخان

§

اورخان کبی بنده نوجوانم
دیدارینه قارشی ناتوانم
محو اولدی محبتیله جانم
کیم دیر اکا قارشی قهرمانم
بر صاحب عز و شاندر اورخان

§

شمشیری ناصیلده شعله افشان
مانند هلال اولور درخشان
وارمی او قدر شتقده الوان
خندان یوزی ، تیغی آغلاتیر قان
یخشی کورونور . یماندر اورخان

§

اول سرور زمرد اعظم
فتح ایله دی قلم اولدی حاکم
سینه مده ده اولسه آه قائم
اول تیغ ایله حاکم عوالم
اول حسن ایله دلستاندر اورخان

§

اورنگ دلم سریری اولسون
قلمده انک اسیری اولسون
سودالبارک شهریری اولسون
جان یوردی نشان تیری اولسون
آلسین بنی نوجواندر اورخان
«نیلوفر خاتون لساندن»
— محمد جلال بک —

و:

قبر شاعر سمای رقتدر
یوق صدا ، مخزن سکونتدر
مرمری برلقای عبرتدر
ماتم چهره طبیعتدر
منکسف برجمالی بک سوه رم

§

بو سکونه خلل ویرن سسلر
نه قدرده حزین ، کدر پرور

آسمانن باقان هلال سحر
نہیہ کوسنتہ ردی چہرہ مغبر
متورم ہلالی پک سوہرم

§

بر مزار سکون و غمپرور
انک اوستندہ بر بیاض مرمر
انک اوستندہ مرغ نوحہ اثر
انک اوستندہ خالق اکبر
آہ بن بویلہ حالی پک سوہرم
— محمد جلال پک —

بندلری دہ نخمس مزدوجہ مثالدر .

بعض نخمسارده مصراع یرینہ بر بیت تکرر ایدہر .
محمد جلال پک عثمان غازی لساندن سویلہ دیککی:
ہوای صید ایلہ محرارلی ایتدجہ بن مسکن
کوروردم هرکون استمداد ایدہ ردی شیرلربندن
اولورکن ناوکم هرکیردیککی یردن صدا افکن
شکار تبر عشق اولدم جهانی صید ایدہرکن بن
کل آہو باقیشلم! کل نم صیادم اولدک سن

§

اورورکن عالمی دستمدہکی تمشیر شاہانہ
شہنشاہ محبت باشلادی حکم ایتمکہ جانہ

اورولدم تاكوكاكن بر نكاه ايتدك غريبانه
شكار تير عشق اولدم جهاني صيد ايدهركن بن
كل آهو باقيشلم! كل بنم صيادم اولدك سن

§

ناصيل آتشفشاندر باقاديك تيغمده كي رنكه
نكاه ايتدك ده بر كير پيك سوزوشله باشلادك جنكه
نيجه حكيم ايله دك كوكلم كبي بر شانلي اورنكه
شكار تير عشق اولدم جهاني صيد ايدهركن بن
كل اي آهو باقيشلم! كل بنم صيادم اولدك سن

§

جهانه باش اكرمي بويله بر مرد جهان سويله
اسير آفتاب حسن اولورمي قهرمان سويله
نيچين قوردك بودامي اي غزال حسن و آن! سويله
شكار تير عشق اولدم جهاني صيد ايدهركن بن
كل آهو باقيشلم! كل بنم صيادم اولدك سن

§

ياقوب دل برجنه مشعلارك سور هايون ايت
اكر ايسته رايسهك جان يوردني مستغرق خون ايت
بر از مژگانكك مزارا قاريله قلبي ممنون ايت
شكار تير عشق اولدم جهاني صيد ايدهركن بن
كل اي آهو باقيشلم! كل بنم صيادم اولدك سن

منظومه سيلاه :

عثمانليارک ملکيدر آزاد تعدی
کيمدر اوزاتان خاکمزه پای تصدی
عثمانليارز بز ایدهرز بویله تعدی
عثمانليارک کشوری: عثمانليارکدر
ترکیه: وطن ارلری عثمانليارکدر

§

خاک وطنی جوهر جان عد ایدهرز بز
راهنده اونک شام وسحر دیده ورز بز
یوقدر چيقاجق قارشیمزه شیرتز بز
عثمانليارک کشوری: عثمانليارکدر
ترکیه: وطن ارلری عثمانليارکدر

§

ممکنی کچه جند عدو خط حدودی
در حال سه ریایر خط حدود اوزره وجودی
بیننده دویار قورشونمزدن بوسرودی
عثمانليارک کشوری: عثمانليارکدر
ترکیه: وطن ارلری عثمانليارکدر

§

حفظ وطنه قلعه آهن تمزدر
مرمی عدو تکمه پیرانه مزدر

اولسه كده حدودى وطنك مدفنم زدر
عثمانليارك كشورى : عثمانلياركدر
تركيه : وطن ارلرى عثمانلياركدر

§

قورنونه اكر- قار پرينه - طولسه ده بالقان
بى شك ايده رز كو كسمزى اوناره قالدان
يوقدر وطنى ترك ايده جك آقسه ده آل قان
عثمانليارك كشورى : عثمانلياركدر
تركيه : وطن ارلرى عثمانلياركدر

§

قورقارمى صانير بزلرى دشمن واريشندن
قالماز برىمز يولده شجاعت يازيشندن
المى چكه رز بز وطنك برقاريشندن
عثمانليارك كشورى : عثمانلياركدر
تركيه : وطن ارلرى عثمانلياركدر

§

حفظ وطنك آمريدر دين و حميت
عثمانليارك بويله جه در فكبرى حقيقت
وارمى بونى بر جرح ايده جك صاحب جرأت
عثمانليارك كشورى : عثمانلياركدر
تركيه : وطن ارلرى عثمانلياركدر

§

حفظ وطن اقدسیدر ملتہ دلخواہ
اولدق بوکا دائر ہیمز حالف باللہ
باشقمدز عہدمزك شاهدی اللہ
عثمانیلیرك كشوری: عثمانیلیركدر
ترکیہ: وطن ارلری عثمانیلیركدر
سرود حماستنده كورولدیگی كبی.

بعض نغمہسارده:

سینهده حب وطن سریه ایمانمز
بر پرستشكار دیدار وطندر جانمز
عاشق عاویتز زیرا وطن جانانمز
بایمال اولسون یولکده قطره قطره قائمز
ای وطن! ای سوکیلی معشوقه وجدانمز

§

حفظ اقطارکهدر اولادکه ذوق حیات
اک کوچک برعضوکک قطعی بزه آنی ممت
بر ایکی دولت دکل، قالمیشسه جهله کائنات
دوئمہ یوت. اولمکهدر آنجق سنکچون شانمز
ای وطن! ای سوکیلی معشوقه وجدانمز

§

اولمانجه سینهمن طوپدن، تذاکن چاک چاک
سندن آلمق دشمنه قابل دکل برقبضه خاک

اوغراشیرکن حنظکه اواسهتده هپ بردن هلاک
برکیرینز قاعه در سرحدکه ابدانمز
ای وطن! ای سوکیلی معشوقه وجدانمز

§

قیردق استبدادک آرتق حلقه زنجیری
شیمدی کورسون تیلکیار دشت جلادت شیرینی
ایشته مات دست فخرنده طوتوب شمشیرینی
سویله یور اعداسنه: عثمانایدر عنوانمز
ای وطن، ای سوکیلی معشوقه وجدانمز

و :
موسقوفینه باش قالدیراجق دشمنمزدردر
قنقاس طانغی آرتیق یولمز، مسکنمزدردر
اواسهکده نه غم! دشمن ایلی مدفنمزدردر
هپ جنکه کیده ر شوق ایله پرنشوه و خنده
کیت سویله بوکون بکله مهسینار بنی اوده

§

همشیره سیسک سن وطنک یالوار ای آنه!
ایقاظ ایدهرک یادینی شیقه دیله پلونه
ویرسینینه بر قدرت نو، عزم متینه
موسقوفله دوکوشمک دیله رز زنده و مرده
سن سویله کوزم بکله مهسینار بنی اوده

§

دشمنله دوکوشمک بکا بر ذوق دروندر
حرب ایتمهدهیم هر طرفم آتش و خوندر
آق صاچلی نینهم بگله مهسین یولدر اوزوندر
هپ جنکه کایر شوق ایله پر نشوه وزنده
کیت سویله اجل، بگله مهسینلر بنی اوده
— تصویر افکار —
نظمارنده مشاهده ایدیلدیکی اوزره هم متکرر، هم مزدوج
اولور.

هر بندی آریجه مقفی نغمسارده واردر. محمد عاکف بکک
هرسکلی عارف حکمت بک مرحومه خطاب ایتدیکی:

عارف! بزه سن بارقه حکمت حقدک
طارکادی جهان شعشه فیضکه، باقدک
یوکسهلدک افقدن بزی ظلمتده براقدک
مادامکه برکون کله جک آریلا جقدک
کیتمزکی طور دک ده نهدن سینه می باقدک

§

یوکسهل، داها یوکسهل بوتعالی بی تمام ایت
اقصای مقاماتی کالکله مقام ایت
تا سینئه لاهوتی یاروب رکز خیام ایت

ارواح شهیدان حمیتله خرام ایت
کور عاشق حریتی بزدرده سلام ایت

§

جسمك طورویور سینئه مقبرده امانت
یادك بولوویور خاطرئه عامده حرمت
روحك یوزویور عالم لاهوتده حکمت !
سن اولمه یه جکسك بو، اوت ایشته حقیقت .
بن شیمدی ندر آکلایورم ذوق فضیلت

§

اصحاب ککلك بوکون افرادی آزالدی
اونارده بوتون گوشه منسیتنه دالدی
میدانی یازیق برسورو دیوانه لر آلدی
یرله شدی جبات کوکنی هریره صالحدی
یارب ! بوکونک اقشامی فردایه می قالدی

§

وقتنده چکیلدك هله حضرت! ایچمزدن
ذانا طور امازدك طور اجق اولسه ایدك سن
آرتیق بو افقار اولامازدی سکا مسکن
هیها ! بو حکمتاری حتمیه بیایرکن
بیلمه م که ندر شیمدی بو فریاد، بوشیون

شعرنده اولدینی کبی .

مسدس — بهر بندی آلتیشر مصراعدن متشکل نظمدر.
بوده مربع وخمس کبی متکرر و مزدوج اولور. سعود بکک آتیده
مندرج ایکی اثری کبی :

ایتمکدهیم نگاهکه باق انتظار، طور !
اویله سلامسنز ایدیلیرمی کذار ؟ طور!
شمسیهک ایله ایتمه امان استتار، طور !
اولماز بو حال رو بکی ستره مدار، طور !
لایقمیدر بکا بو قدر اغبرار، طور !
بی چاره برفتادهیم ای دلشکار، طور !

§

بن منتظر ایکن نیجه دمدر وصالکه
قائمش ایکن بو یولده اولان حسبمالکه
بیلیمم بوکون نه اولدی سبب انفعالکه
رحم ایتمه دک بوخسته دل بی مجالکه
باری طوی نیجه بر باقیم کل جمالکه
بی چاره برفتادهیم ای دلشکار، طور!

و :

ای مجسم شعر لاهوتی ادا ! سودم سنی
معنی سودا که اولدم آشنا سودم سنی
فکرم ابتدی وحلّه میل علاسودم سنی
ناکبانی برکوروندک بی ریا سودم سنی

ایشته اقرار ایلم ای مهلقا! سودم سنی
یوق فقط هیچ بر امیدم، مطلقا سودم سنی

§

صفوت سودامه اشهاد ایلم چشمانکی
قوت دعوامه برهاندر دیرم پیکانکی
حیرت ایتمزی کورن دیدار نورافشانکی
هانکی دل ایلم تحمل سیر ایدوب مژگانکی
سودیکم! معذور کور، دیدار نورافشانکی
برکوروبده اختیار اولدی هبا سودم سنی

متکرر و مزدوج مسدسارده علی الاکثر بر مصراع یرینه
ایکی مصراع بردن تکرر، یاخود تغیرایدهر:

دنمنده غرض رخنه مینای وطندر
اولادینک امدادی تمنای وطندر
میدان وغا چونکه شوپینای وطندر
تسلیم اولاجق خائن ادنای وطندر
دشمن کلپور مقصدی افنای وطندر
قارشی طوراجق دشمنه ابنای وطندر

§

عثمانلینک آوازه سی اعدایه جزادر
هر فردی بو عالمده عجب حادثه زادر

هم مولدی هم شهیدی میدان غزادر
میدان غزایه وطنم دیرسه سزادر
دشمن کلیور مقصدی افنای وطندر
قارشی طوراجق دشمنه ابنای وطندر

§

ماضی دوشونولسه نه کوچك نشاتمز وار
حاله باقیلینجه نه بویوك هیاتمز وار
بیك قلعه دشمنده بزم راتمز وار
صلحی سوه رز، حرب ایده جك جراتمز وار
دشمن کلیور مقصدی افنای وطندر
قارشی دوراجق دشمنه ابنای وطندر

— حامد بك —

و :

ای یاد کزین احترامی
روحده حیاتنك دوامی
ای لمعه فیضنك تمامی
صبح ازینك احتشامی
آمالسکه طار کلنجه ناسوت
اقبالسکه سینه آچدی لاهوت

§

باقازده بو دار ابتلایه
روحك جان آفاردی اعتلایه

اك صوگرا او نور عرش پايه
يوكسهلدى جوار كبريايه
دم شيمدى دم سعادتكدردر
ارواح ، ندیم حضرتكدردر

§

توفيق اولارق يولكه همراه
آشديك شو فضاي تاري ناكاه
تا فجر بقاده اولديك آكاه
حالا كيديورسك الله الله !
پروازكه يوقيدر تناهي
اي طائر كاشن انهي

§

هر كل ديبي، مدفن خيالك
هر غنجه، كتابه كالك
هر یرده نهان اولان جمالک
هر یرده عیان اولان مالک
بر یرده کورونمبورسک اما
هر یرده بدايمک هویدا

§

ای سن که حریم حقه محرم
اولدده یابانجیك اولدی عالم

یاد ایله په جکمیسیک که بیلیم
دنیا ده نیان بوسبحن ماتم
حالا بکا دار امتحاندر
قور تومادم ایشه آن بو آندر

§

ای یار عزیز غمکسارم
محو اولدی خدایا بیلیر قرارم
صار صیلدی اولانجه اصطبارم
بیزار پیکده روح زارم
کیتدک بنی کیمسه سز براقدک
یاقدک بنی حسرتکله یاقدک

— تا کف تک —

شعرلرنده اولدینی کبی .

—

کیمی اندیشه کار لاخلادر
کیمی برهان شمار لاملادر
جهان دیرلرکه دار ابتلادر
اولوم دیرلر مدار اعتلادر
مریضه طول عمری بر بلادر
نیچین انسان حیاته . بتلادر ؟

§

شو سائل پیزه باقی رنجور ذلت
هلاهل نوش دندان سقالت

اولور پچش نمای درد و علت
فقط وجدانی دارویاب غفلت
درونی مسمدتخواه شفا در
نیچین انسان حیاته مبتلادر؟

§

قیلارکن علمنی تزئید و اکمال
بولورکن جاه و منصب، ثروت و مال
ایده رکن پرهوسن تعقیب آمال
دوشهر خاکه بنسر منسی و پامال
حیات انسانه قارشی بی بقادر
نیچین انسان حیاته مبتلادر؟

§

بقا حسنده و جنانک کن یوق
او حسدن باشقه لکن ترجمان یوق
ظواهر برزمان وار، برزمان یوق
اجلدن اول و آخر امان یوق
بیلیر آدم که محکوم فنادر
نیچین انسان حیاته مبتلادر

— اسماعیل صفا بك —

و :

دون سایه صالیدی باشمه بر سر و سر بلند
کیم قدی دلربا ایدی ، رفتاری دلپسند.

گفتاره کلدی تا که آچوب لعل نوشخند
بر پسته کوردم آنده دوکر ریزه ریزه قند
صوردم : مکر بودرج دهندر؟ دیدم . دیدی :
بوخ بوخ ، دوای درد نهانکدررسنک .

§

اکمش هلالی اوستنه ظرف کلاهنی
چوق دلشکسته نك کوکه یتورمش آهنی
زلفن داغیتدی ، کیزله دی ابرایچره ماهنی
کوردم یوزنده حلقه زلف سیاهنی
اول پیچ وتابی چوق نهرسندر؟ دیدم . دیدی :
دور رخدمه رشته جانکدر رسنک

— فضولی —

نظمنده . مشاهده ایدیلدیکی اوزره هم مزدوج ، هم متکرر مسدسارده
واردر .

باق شو وادی غرامک ساحه پر جوشنه
دقت ایت منظور اولان اوضاع خشیت پوشنه
نشوه بخش اولمش که اوپله واقف مدهوشنه
بکنزه مز بزم شرابک ذوق نوشانوشنه
هربری آصمش ده احرام تجرد دوشنه
کندینی آتمش رضای خالک آغوشنه

§

قرب مبروکنده بیت الله حاجتپرورک
دامن فیضانده برکوه بلند و انورک
پیش قدسیتناهدکده خدای اکبرک
اجتماع ایتش کزیده امتی پیغمبرین
پارهنه، سینه عریانکن قویوب چیلاق سرین
هپسی سورمکده بو خاک پاکه وجه مغبرین

§

قلب امتدن خروش ایتمکده بر بانک حزین
انعکاسی ویرمهده آفاقه برعلوی طنین
ایکلهین دلر دیور: لیبک الله العالمین
آغلایان کوزلر: ایدیلش شرم ایله عطف زمین
تیرهین اللر ایسه: معطوف درکاه برین
وقت تبشیر اجابت. طورما ای روح الامین!

§

بجر غفران نفیخه رحمتله اولمش پر حباب
ظن ایدهر انسان کورونجه خیمه دن یجد قباب
توز، دویمان وهم ایله مه، لوث کناه شیخ وشاب
سوق باد مغفرته موجه دار اضطراب
پارلایان سمت سهاده صانما قرص آفتاب
وجه باقی ایتمده عشاقنه رفع نقاب

§

ای مقدس بقعه ، ای جای معالی انما
ایلیور صحنک سنک بیکلرجه حکمت احتوا
اولمشک اسلام ایچین برعشر وحدت نما
سن ایده رسک مسلمینی بربریله آشنا
سطح فیاضکده اولدقجه حقایق روشنا
«بندن ای خاک سماوی! بیک سلام اولسون سگاه
طرزنده هر بندی آریجه مقفی مسدسارده یازیلیر.

اویانوبده آچالم پرده ابصارمزی
عالمه کوسنه رهم دیده بیدارمزی
بر زمان نیتره تیوردق دل اغیارمزی
ینه یاد ایتدیره لم نام ظفر کارمزی
قاره دن سیر ایده رک جند جهاندارمزی
اوردویه بکنزه ته لم سطوت ابچارمزی
ویره لم هایدی دونانمایه بوتون وارمزی

§

باغلامشدی قولمز خیلی زمان استبداد
فیض حریت ایله اولدق اوباغدن آزاد
آرتیق ایش کورمه لی ای قوم اکارم اجداد!
وطنه امداد دیله هر بر مزدن امداد
چکیان بونجه امک اولمادن اول بر باد
ایده لم صفحه دریاده شکوهی مزداد
ویره لم هایدی دونانمایه بوتون وارمزی

و :

المله آغلاشه كلش عباده آغلاييم
صبح موته قالان اعتماده آغلاييم
بكايه خنده ايدين اجتماده آغلاييم
كچن زمانى آلوب شيمدى ياده آغلاييم
وجوده نامزد اولمش رماده آغلاييم
بلای فرقت ايچنده ، صفاده آغلاييم
دم سحرده ، خصوصا مساده آغلاييم
نژاده آغلاييم بن . . نژاده آغلاييم !

§

غريب چهره امنيه فوادمدى
انيس روح ملولمدى .. روحزادمدى
سويلى حزن شيم . . شوق بامدادمدى
كوچك وجودى بيوك جاي استنادمدى
دوشونجه مى اوکا حصر اتمك اعتيادمدى
او كيمسهك دكل آنجق بنم نژادمدى
بوكون سفيل قالان اعتياده آغلاييم
نژاده آغلاييم بن . . نژاده آغلاييم !
- اكرم بك -

و :

بيك خوف جانغراش ايله درمانده بر امل
عمقنده روحك تمادى ايدوب جدل

تحریرک ایدردی جسممی معلول و پرکسل
طبع بولوردی عالمی طاتسز، فقط کوزل
راضی ایدم سورونمکده ساقط العمل
بردن صوقنجه قلبمه شمشیرنی اجل
خوف و امل قنیل اولارق چکدی بدن ال
اما که دردم اولدی بتر، بولمادن خلل
قورتار بودرددن بنی ای رب لم یزل!
روح نژاد! کل بکا . . برتسلته کل!

§

تنها یاتاردی سنک مصلاده نعش پاک
بخنک کولردی جلوه سنه بی نیاز و پاک
کوردم افقده بر اوفاجق ابرکریه ناک
طوردق نمازه اجرایله پرشوق و انهماک
فانیارک یاننده مهیا طوران مغاک
تابوتی یوتدی، اوستنه در آن ییقیلدی خاک
بیلیم ناصیل بو حالی کوروب اولمادم هلاک
چیلدیرمادغی بن اورادن ایتدم انفکاک؟
اولدرکه اولمک ایستهرم ای واهب الاجل!
روح نژاد! کل بکا . . برتسلته کل!

— اکرم بک —

مثالرنده کورولدیکی اوزره ۷، ۸، ۱۰ مصراعلی منظومه لرده
واردرکه بوناره (مسبع) (مشمن) (معشر) وصفلری ویریلیر.

عاکف بکک شعر آتیمی ده اون برر مصراعلی بندلردن متشکلدر.

میخانه :

خروشان باد سفلیت درونندن، کنارندن
کریزان روح علویت حریمندن، جوارندن
چیقار بیک ناله نومید خاک رعشه دارندن
ایتر بیک ظلمت مقبر فضای شب نثارندن
کایر فریادلر ابکم طوران هر سنک زارندن
بیقیلمش خانمانلر صانکه چیقمش ده مزارندن
دهان حسرت آچمش رخنه دار اولمش جدارندن
چوکر بر دود ماتم تیرمین قندیل تارندن
سونوب کیتمش او جاقار یوکسه لیرکویا غبارندن
کیرن بر کره نادمدر حیات مستمارندن
چیقان آواردر آرتق جهانک کار و بارندن

§

دو کولمش آب رولر باده پسانده حالنده
امل بر منکسر پپانه در صف نمالنده
بوغولمش روح انسانی شرابک موج آلنده
نمایان ملعنت ساقیسنک چرکین جمالنده
نه ماضی وار، نه آتی باق شو عیاشک خیالنده
طوتوب بر زهر آتشناک دست بی مجالنده

زوال عمری بکار هم شبابك تا كَلنده
مرارت انطباع ایتش جبین انفعالنده
دهرین بر التوانك سینۀ زرد ملالنده
او در آنجق هویدا سر نوشت بنی مألنده
مؤبد برده نسیان نظره سنکین لالنده

بعضاده ، (مسلسل) یاخود (مصرع) ذه نیان منظومه لر
یازیلیرکه بونارك هر مصراعی عین قافیه یی حائر بولونور .

افضل علمای اسلامیه دن خواجه حسنی افندی مرحومك :

ایتدی یزدان بزه قرآن احسان

اونی تصدیقه ده نیادی ایمان

مطلمیه باشلایان نظمی کبی که ۳۳ بیتی حاوی اولدینی حالده ۶۶
مصراعی ده مقفادر .

اوزون سوره جکی ایچین تکمیلنی یازمایه لزوم کورمه دک .
خواجه مرحوم ؛ نوادر فطرتدن ، پیغمبر سیرتان امتدن ایدی .
سنه لرجه مکتب ملکیه ایله دارالمعلمین ده درس عرفان و یرمش ،
شوبی کس وطنه آدم یه تیشدیرمه یه چالیشمشدی . آراسیره یازید
جامع شریفنده ده (صحیح بخاری) تدریس ایده ر و بزم کبی مشتاق
معرفت اولانلری دلسیر فیض ایاردی . معلمکزه ده خواجه لق

ایتمش اولان بو محترم استاد، ۱۳۲۵ حزرانی ایچنده عازم آخرت
اولدی. وفاتنه خایل ادیب بك :

کیتدی یا هو حق دیوب حسنی افندی جنته

۱۳۲۷

تاریخی سویلهدی.

جناب غریق رحمت ایله سین

ترجیع و ترکیب بند — اقلی بشر بیتدن متشکل و آرازلنده
برر بیت فاصل بولونان — عین وزنده ، فقط مختلف قافیهده —
بندلردن متحصل منظومه لردرکه بیت فاصل ، متکرر ایسه (ترجیع
بند) متغیر ایسه (ترکیب بند) نامنی آیرلر .

ترجیع و ترکیب بندك هر قسمنه (ترجیع خانه) (ترکیب خانه)
ده نیایدیکی کبی متکرر یاخود متغیر اولان بیت فاصلهده (واسطه)
تعبیر اولونور . واسطه سیاه برابر هر پارچه ایچین (بند) عنوانی ده
مستعملدار .

ترجیع بندهده بر بیت تکرر ایدوب کیده جکندن هر بندك
حاوی اولدینی افکارك او بیت ایله مناسبتدار اولماسی لازمدر .
ترکیب بندهده ایسه بوضعوبت اولمادیغندن ترجیع بنده نسبتله
تنظیمی داها قولایددر .

ترجیع و ترکیب بند؛ ده نیایدیجه ضیا پاشامرحومك، کمال بك
طرفندن :

ترجیع ایله فکری قیادك اعلا

ترکیب ایله شعری ایتدك احیا

اعتراف حقیبساننه مظهر اولان ایکی اثر بدیعنی تخطر ایتمه مک
قابل دکلددر .

مکرراً باصیلعش بولونان بو بدیعه لردن نمونه اولمق اوزره
ایکینسر بند یازالم :

(ترجیع بند) دن :

دوشدی جدا نعیم صفادن ابوالبشر
اولدی خلیله تجربه گه کردن پسر
یعقوبی قیادی فرقت فرزند اشکبار
اولدی جناب یوسفه چاه بلا مقرر
ایوبی علت بدن ایگه تدی زارزار
منشاره ایله دی زکریا فدای سر
باشی که سیادی غدر ایله یحییای مرسلک
چیتدی سایه ظلم ایله عیسای بی پدر
طائفده زلی لعله دونوب، اولدی هم شکست
یوم احده دره ناب پیامبر
طاش باغلادی مجاعه ایله بطن پاکنه
دنیا به رغبت ایله مهدی سیدالبشر
تأثیر سمله ایله دی صدیق ارتحال
اولدی شهید تیغ قضا عاقبت عمر
انجام ایردی جامع قرآن شهادته
آخر جناب حیدر ده ابتدی تیغ اثر
مسموماً ابتدی ذات حسن عدنه انتقال
مظلوماً اولدی شاه شهیدان بریده سر
هرکیمده عشق غالب ایسه قرب حضرته
اول دکاو انده درالم و درد بیشتر
سبحان من تحیرت فی صنه العقول
سبحان من بقدرته یعجز الفحول

کیمدر بو عجزی خاص قیلان نوع آدمه
کیمدر بونوعی اشرف ایدن جمله عالمه
شیطان و نفسی کیمدر ایدن آلت شرور
کیمدر قویان زبون هوایی جهنمه
منصوری کیم دوشوردی (انا الحق) دیارینه
کیم ویردی حکم، قتلی ایچون شرع اکرمه
کیمدر شرابی حرمت ایله تلخکام ایدن
اعمال جام و باده نی کیم اوکره تن جمه
کیمدر یهودی منکرا عجز حق ایدن
کیمدر مسیحی نفخ قیلان ذات مریمه
کیمدر ویرن جسارت شر و فضاحتی
سفیانه، جعدیه، شمره، ابن ماجمه
کیمدر نصیرطوسی هلاکویه سوت ایدن
مستعصمی کیم ایتدی قرین ابن علقمه
کیمدر ویرن علویه تداوی به احتیاج
کیمدر قویان مزیت اصلاحی مرهمه
زنبور کیمدن ایله دی تحصیل هندسه
بابلره کیم ایله دی تعالیم زمزمه
کیمدر بوکارگاهه چکه پرده خفا
کیمدر ویرن تصور تفتیش آدمه

سبحان من تحیر فی صنعه العقول

سبحان من بقدرته یهجز الفحول

(ترکیب بند) دن :

بک رنکنه آلدانما فلک اسکی فلکدر
زیرا فلکک مشرب ناسازی دونکدر
یا بستر کمخاده یا ویرانده جان ویر
چون بای وکدا خاکه برابر کیره جکدر
اللهه صیغین شخص حلیمک غضبندن
زیرا یوه وشاق خویلی آتک چفتهسی پکدر
یاقدی نیجه جانلر او نزا کتله تبسم
شیرک دخی قصد ایتهمسی جانه کوله رکدر
بد اصله نجاتمی ویرر هیچ اونیفورما
زردوز پالان اورسهک اشک یدنه اشکدر
بدمایه اولان آکلاشیلیر مجلس میده
عشرت کهر آدمی تمیزه محکدر
انصح ایله یوله کله نی ایتهملی تکدیر
تکدیر ایله اوصلا نمایانک حتی کوتکدر
نادانلر ایدهر صحبت نادانله تلذذ
دیوانه لک همدی دیوانه کرکدر
عفو ایله مبشر میدر اصحاب مراتب
قانون جزا عاجزه می خاص دیمکدر
میلیونله چالان مسند عزنده سرافراز
برقاچ غروشی مرتکبک جایی کوره کدر
ایمان ایله دین آچه در ارباب غناده
ناموس وحیت سوزی قالدی فقراده

اقبال ایچون احبابی سعایت یکی چیقدی
بیلمز ایدک اوّل نو درایت یکی چیقدی
سرفت چوغالوب لفظ صداقت مودالاندی
ناموس تمام اولدی، حمیت یکی چیقدی
دشمناره احبابی ذم اولدی ظرافت
دلداردن اغیاره شکایت یکی چیقدی
صادقاری تحقیر ایله رد قاعده اولدی
خیرسزله اکرام و عنایت یکی چیقدی
حق سویلهین اوّل دخی منفور ایدی کرچه
خائنره اما که رعایت یکی چیقدی
اوراق ایله اعلان اولونور جمله نظامات
الفاظ ایله ترفیه رعیت یکی چیقدی
عاجز اولانک کتم اولونور حق صریحی
محمیاری هر یرده حمایت یکی چیقدی
اسناد تعصب اولونور مرد غیوره
دیندنزله توجیه رویت یکی چیقدی
اسلام ایمش دولته پابند ترقی
اوّل یوق ایدی اشبوروایت یکی چیقدی
ملیتی نسیان ایدهرک هر ایشیمزده
افکار فرنکه تبعیت یکی چیقدی
ایواه بو بازیچهده بزله یینه یاندق
زیرا که زیان اورتاده بیلهم نه قازاندق

پاشا مرحوم ، ترکیب بندینی مشهور (روحی بغدادی) نک:

صانماک که بزی شیرۀ انکور ایله هستز

بز اهل خراباتدنز مست الستز

بیتیه باشالایان و شعرای سالنه طرفندن تقلیدینه چالیشیلان اثرینی
تنظیراً یازمش؛ حقا که نظیره لرینی دکل، اصلی بیاه فرسخ فرسخ
کچمش اولدینی حالدده :

اوغرارسه صبا! راهک اکر سمت عراقه

بغداد ایلنه طوغرو دخی عزم و خرام ایت

مردان سخندانی زیارت ایدوب اندن

آداب ایله وار روضه روحی به سلام ایت

تحسینی عرض ایله یوب اولجه ضیانک

بو بیتی حضورنده اوقو ختم کلام ایت

میدان سخنده یوق ایکن سن کبی برار

برشاعر روم اولدی سکا شیمدی برابر

بیتاریله روحی مرحومه مساوی کله بیاه جکنی سویله مشدر، لکن
ناجی مغفور کده :

استاد سخندر بیلیرز حضرت روحی

مختارمن اما که بزم میر ضیادر

دیدیکی کبی پاشانک نظیرده سی هر حالده اصلنه فائق و برابر دکل،
برتر وصفنه لایقدر .

روحي ، بغداد ده دوغمش وبعدا التحصيل طريق مولوي يه
انتساب ايده رك برچوق سياحتدن صوكره ۱۰۱۴ تاريخنده
شامده وفات ايله مشدر. مطالعه يه شاين اولان ديواني مطبوعدر.

حالا كه بز افتاده خوبان ده مشقز
سرحاقه رندان ملامتكه عشقز

بیتیه بیتیرمش اولماسنه نظراً ترکیب مشهورینی شامده و اواخر
عمرنده یازمشدر. بو اثرکده نمونه اولارق ایکی بندینی کوردم :

ابنای زمانک طای نام و نشاندر
هر بیری تصویرده فلان ابن فلاندر
کفتاره کلوب سویله سه لر جهل مرکب
زعمنجه ولی هر بیری بر قطب زماندر
ارباب خرد ذره قدر معتقد اولماز
اول مرشده کیم معتقد بی خرداندر
تقلید ايله سجاده نشین اولمش او طورمش
تحقیقه اما خربکسسته عناندر
دیرمش بکا کشف اولدی هپ اسرار حقیقت
واللهی یالاندر سوزی باللهی یالاندر
کندیندن ایراغ اول دوشوب آردینه یورولما
کاؤل بی خبرک کیتدیکی یول ظن و کماندر

ای طالب تحقیق اگر وار ایسه درک
کوش ایت بوسوزی کیم خبر باخبر اندر
زهار اونوت بیادیککی دوشمه عناده
بر پیره یاپیش کیم ایره سگ سر معاده

دنیا طلبیه کیمیمی خلتک امکده
کیمی اوتوروب ذوق ایله دنیایی یه مکده
یوق دردینه بر چاره ایدر میروکدادن
سن چکدیکک آلامی کرک صاقلا، کرکده
اعیان جهانده کرم اووما، آنی صانما
آثار عطا اولایا پاشاده، یا بکده
مطبخلرینه آج واران آدم ده کنک یر
درباناری وار کوز قاپوده ال ده کنکده
بر دورده کلک بوفنا عالمه بزکیم
آثار کرم وار نه بشرده، نه مالکده
اغیار وفادن دم اورور، یار جفادن
آدمده وفا اولمایه و اولایا کویکده
اوج فلکده باصدی قدم جاه ایله جاهل
ارباب کمالک یری یوق زیر فلکده

یارب بزه برار بولونوب همت ایدرمی
یوقسه کونمز بویله جفنا ایله چرمی

معامكزك برانين قلیبسی اولان شو ترکیب بنده دفتر کزده
بولونسون :

— رحلت عالیه —

برغملی شبنده صوڪ بهارك
سوغمش ایدی جو آسمانده
انوارى نجوم شعله دارك
هریری ایدی مثلی قلب زارك
چو كمشدی برودتی مزارك
بر عینی فراش احتضارك
اولمشدی خزان ایچنده عالم

ایواه او فراش ایچنده ایواه
یا تمشدی زواللی (عالیه) م آه

ایواه او فراش ناله پرور
ایواه اوراده یا تاردی بی تاب
ایواه اوراده اوشب قاپاندی
ایواه اوراده اوروح قدسی
آرتیق اونی قالدیرك کوزمدن
قوش اوچدی کوکل قفسمی ایستهر
بر جسم نزاره اولدی مقبر
بر برک خزان مثالی خواهر
چشمانمه فر ویرن او، کوزلر
کلزار جنسانه آچدی شهر

ایواه اوکا صاغ ایکن کومولدی
ایواه اوراده نهایت اولدی

ای خفته جاودان اولان کوز
بر لحظه آچیلده باق که سنسز
خاموش قالان اوچوق لبکدن
حس ایله مه دکمی اولدی کوندوز
دادر قالیور جهانده اوکسوز
بر تسلیه ایله ، باری برسوز

نیچین بو بیاض لباسی کیدک اولدکمی قوزم کاین دوکونسز
یا بویله نیچین صارارمشک سن ای غبطه ارغوان اولان یوز

صولدکمی شکوفه حیاتم
بیتدکمی مال سانحاتم

بر تخت روان اوکده سیار آلتنده سکون ایچنده زوار
بر زهره کبی او تخت عالی ایتمکده جهانه عرض دیدار
محمولی عجب کایمنیدرکه کردونه مثالی زینت آثار
دیرکن بونی ایلهدم که ادراک تابوت ایمش او تخته تار
بر حجه که بقا ایمش که قویننده کی مهر عصمت انوار

همشیره مهوشم ، اشم مش

اون آتی یاشنده قارده شم مش

ای تخت روان ! نه در شتابک نیچین بو شتاب اغترابک
بر شوق ایله او حقیق ایستیورسک بیلمه م زویه بو انجذابک
ظن ایله یورم که اولمشک سن مشتاقی حفیره ترابک
لکن نه کوزل نمایشک وار یاد آوری اولمشک سرابک
بر ابر کشفه بکزییورسک ستر ایله دیکک او آفتابک

دیدارینه رشک ایده ردی خورشید

سینه کده سنک او مهر امید

بر جای سکوت ، بر خیابان اولمده نکاهمه نمایان
بر دیده کبی ترابی نملی بر سینه کبی درختی نالان

بر تر به کبی درونی لوشجه   قنبدیل مهیپی نور ایمان
هر برطاشی برخطیب ساکت   هر نقشه سی برمال عرفان
هر ذره سی مابقای اجسام   هر توده سی صوک مقام ابدان

سطحنده کتابه لر صاچیلمش
بر گوشه یه بر مزار آچیلمش

ایشته او مزاره کیردی حیفا   بر آی کبی قارده شم دریغا
طوپراق او وجودی آلدی بدن   آغوش وصاله چکدی گویا
برکنج ایدی آه اودر عصمت   کنجینه سی اولدی خاک غربا
کیتدی اورادن ریاض عدنه   معصومه اولان او روح علیا
صنبتسته سی اواسه چوق دکادر   پیش ره هقدهنده حورا

مرحومه عقیقه بر ملکدی
نشکفته، لطیف بر چیچکدی

ای توده خاک ذی مهابت   پارلار اوزه رکده نور عفت
یوق سنده او وحشت مقابر   دینسین سکا حجه بکارت
بر آبده می باشنده سروی   محفوظ که می ایدر دلالت
ای بحر عطای لایزالی   ایله بو مزاری غرق رحمت
ای نور تجلی الهمی   سن اول بوکا شمعۀ لطافت

زیرا بورایه غروب ایدن قین
اولمشدی سمای بکره ییلدیز

غزل — لغه: ملاطنه نسوان ديمکدر . اصطلاحده ؛
برنجی بيتی مصرع اولق و دورتن اوز، بشه قدر بيتی حاوی
بولونمق شرطيله وجوده کتيريلن منظومه لر دزکه — اساس اعتباريله —
اصل غرامياتی بونار تشکيل ايدەر لر . فضولينک شو نشيده
عاشقانه سی کبی :

ياقما جانم ناله بی اختيار مدن صاقين
دوکه قام آب چشم اشکبار مدن صاقين
صو ويرر هر صبحدم کوز ياشی تیغ آهمه
چوق بی ايخيتمه تیغ آبدار مدن صاقين
جور اودی یاقدی بی یا نده طورما ای کوکل
برطوتوشمش آتشم قرب وجوار مدن صاقين
تن اوندن رختکی جهدايله ای جان طشره چک
آفت سيل سرشک بی قرار مدن صاقين
طورما تبرم اوزره ای عشق ایچره بن تک اولمهين
طعنه طاشيدر سکا سنک مزار مدن صاقين
ای فضولی قننی دلداری که سوسهک زحمی وار
قیل حذر آنجیق بنم بی رحم یار مدن صاقين

منظوماتک ، خصوصيه غزلياتاک ايلک بيتنه (مطلع) صوک بيتنه
(مقطع) ده نیلیر که مقطع بیتاری شاعرک مخلصنی احتوا ایدر .
مطلعدن صوکراکی ، مقطعدن اولکی بیتارهده (حسن مطلع)

و (حسن مقطع) نامی ویریلیر . غزل تنظیمندن مقصد : آلام غرامك افهامی اولدیغندن مال عاشقانه سی ؛ رقتپرور بر قلبی تیره تن ، متحسس برکوزه یاشار دوکدورن سوزلر ، حقیقی غزللردر . شوخانه ، رندانه ، حکیمانه غزللر ، شکلاً اولسه لر بیله حقیقه غزل دکالردر . - خاطره کلدیکی جهتله - مثال اولارق یازدیغمز غزل فضولی - دیدیکمزکی - بر قلبی لرزه دار و بر چشمی کریمه بار ایده جک تأثیری حائر اولدینی ایچین رقیق وحسی برغزلدر . ابیاتی اراسنده ارتباط معنوی ده بولوندیغندن (يك آهنگ) وصفنه مستحقدر .

غزل تنظیمنده لازم اولان شیردن بری و بلکه برنجیسی ابیاتك معنوی ارتباطنه دقتدر . هر بیتنده باشقه برشیتدن دم اوران غزللر ؛ عطار دکانه ، بیک بر چشید ماغازه سنه بکزه لر . مثلاً (واصف اندرونی) [*] نك :

سنك خال عذارکدن نشان عنبرده قالمشدر
نم سوز درونمدن اثر مجمرده قالمشدر
دنیلر بوزدیلمر بکر نظام عالمی شیمدی
نظام انجق افندی ! صورت دفترده قالمشدر
مهیا بزم عشرت برقدحله آل الم ساقی !
نمله یار بیننده همان بر پرده قالمشدر

['] عثمان واصف بك : اندرون هایون مکتبینه به تیشش شعرانددر
۱۲۴۰ ده ارتحال ایتمش و دیوان اشعاری باصیلمشدر . برچوق منظوماتی
وارسده مؤثر ورقتبجش اولانلری بك آزددر .

نوله حیران اولورسه روز وشب آینه وش واصف
خیال وعقل و فکرم صورت دلبرده قالمشدر

غزلی کبی مختلف المأل منظومه لر، هر تلی آیری برسس چیقاران
دوزه نی بوزوق سازلری آندیردقنری ایچین (یک آهنگ) صفتی
احراز ایله یه مزملر ومنقدان ادبک صماخ تقدیرینه کیره مزملر.

اسلاف ادبا، غزل تنظیمنه فوق العاده اهمیت ویرمش، حتی
غزلسرالغه حصر مقل ایله یین شاعرلر کلمشدر. جهان بدایعه
ظهوری ایچه اسکی اولدینی و طرز تحریرنده کندینه مخصوص
برغرابت بولوندینی حالدده اشعار هر دم تازه سی کهنه ک صفتی
قبول ایتمه یین فضولی :

غزلدر صنایعش اهل نظر   غزلدر کل بوستان هنر
غزال غزل صیدی آسان دکل   غزل منکری اهل عرفان دکل
غزل بیادیریر شاعرک قدرتن   غزل آرتیریر ناظمک شهرتن
کوکل! کرچه اشعاره چوق رسم وار   غزل رسمن ایت جمله دن اختیار
که هر محفلک زینتیدر غزل   خردمندلر صنعتیدر غزل
غزلدی که مشهور دوران اولا   او قوم مقده، یازمقده آسان اولا
بیتاریله غزلک خصیصه مهمه سنی بیادیرمش، کندیمی ده او خصیصه
مهمه نک متخصص فریدی اولارق قالمشدر.

قانونی سلطان سلیمانک جمله موفقیاتندن اولوق اوزره دور

احتشامنده ایکی بیخنور غرامپورر یه تیشمشدی. بونلر (فضولی) ایله
(باقی) اولوب بری بغدادده :

یاد ایتمه قاره کوزلولرک مردم چشمین
مردم دیوب آلدانما که ایچدکارک قاندر

دیگری استانبولده :

جان لعلن ایلر آرزو، یار ایچمک ایسته ر قانمی
یارب نه وادیدر بو کیم جان تشنه ، جانان تشنه در

طرزنده تبلیغ حسیاته چالیشیوردی .

بوشیوه بیان تقایده اوزده نیادی و نمونه اتخاذایدیله رک نظیره لر
سویله نیادی. فضولینک سوزلری صرف قلبی و شیخسه منحصر
اولدینی ایچین اوکا — حالاییه — یه تیشیلیمک ممکن اولامادی.

فقط : مداح اولالی چشم غزالانه که باقی
اوکره ندی غزل طرزینی رومک شعراسی

دییهن باقی یه (شیخ الاسلام یحیی افندی) کی:

کوکل مرآتئ کیم صد پاره دست جلالکدر
ینه هر باره سنده جلوه کر باقسه ک جمالکدر

مثلی نشاؤد عاشقانه تنظیم ایدن پیرو لر پیدا اولدی. یحیی افندی
۱۰۰۱ تاریخنده مرحوم اولان شیخ الاسلام زکریا افندی نیک
نجل نیجیلیدر. ۱۰۳۱ ده مقام مشیخته کچهرک اوچ دفعه ده یکر می
سنه قدر مفتی الاناماق ایله مش ، ۱۰۵۳ ذی الحججه سنک ۱۸ نجی
کیجه سی ارتحال داربقا ایتشدرد. مدفن فآتح جوارنده کی چهارشنبه

جاده‌سنده ، یاپدیردیغی مدرسه‌ده مکتبمیزك قارشیسنده در .
غیرمطبوع دیوانی کوزدن کچیریلیرسه حضرت یحیانك اعظم
شعرادن اولوب باقینك مسلك ادیبسنى تقلید و تأییده چالیشدیغی
آکلاشیلیر .

درسمز، تاریخ ادبیات اولمادیغندن سائر متغزلین عثمانیه‌دن
بخت ایده‌مه‌یه‌جکمز . لکن ۳۰۱ تاریخلرنده عازم آخرت اولان
وبهاریه مولویخانه‌سی حظیره‌سنه دفن اولونان (عونی بك) مرحومك
نام بلندی ذکر ایتهدن کچه‌مه‌یه‌جکمز .
مرحوم، عصر اخیرك اك بویوك شاعرلرندن و اك مقتدر
غزلکولرندن ایدی . آثار دهاسندن اولان :

آتش‌کی توتسه‌یدی اکر نور تجلی
ای زلف‌سیه ! دود سیاهی سن اولوردك
دنیا‌یه اکر وقت جهالتده کله‌یذك
طاعتکده حسنك الهمی سن اولوردك

بیئاری‌کی بدایعی حاوی غزل تنظیم ایله‌ینلر غزل‌سرایان اسلاف
ایچنده‌ده اندر بولونور .
معاصر وکنج شاعرلرمزدن سعود بك‌ده غزل انشادیه
اشتغال ایدن سخنورلردندر . عونی بك مرحومك :
خرامان اول‌که نخل‌طور رفتارایتدی صانسینلر
ینه مهرتجلی عرض دیدار ایتدی صانسینلر
بیئیه باشلایان غزلی بوجه آتی تنظیم ایله‌مشدر .

سوزولسون چشم مستك ميل كفتار ايتدى صانسينلر
خدا نوخارقه، نوحكمت اظهار ايتدى صانسينلر
كهر پاش كلام اولسون لب معجز دمك بردم
دويانلر، هاتفي انشاد اشعار ايتدى صانسينلر
طوغ اى خورشيد لاهوتى! كه مشتاقانه ديدارك
جمال مهر سودا نشر انوار ايتدى صانسينلر
توج ايله سين زلف شب آميز دل آويزك
فلك بر فتنه خوابيده بيدار ايتدى صانسينلر
سعود اولسون اوزلفه اويله كردن بسته كيم هر كس
مشيت، بر يكي منصورى بردار ايتدى صانسينلر

(مسمط) دهنيسان طرزده يازيلش غزللرده واردر .
(تسميط) ك معنای لغویسی: اینجی نی ایبلکه دیزمك ديمك اولديغنه
كوره (مسمط) ديزيلش اینجی مألنده دره. اصطلاحده ایسه :
هر بيتی ، دورت جزئه آریلان و صوك جزئری عین قافیہ نی
تعقیب ایدوب اوندن اولکی جزئری آریجه مقفی بولونان
منظوماته ده نیر .

ناجی نك :

كوكلم ليال فرقتك بيدار ياربخوانيدر
فكر ايتديكم بر آفتك ديدار نور افشانيدر

عكس ايتدی بيك واحسرتا   طاغارله چيقدم آشنا
هر طاغده كي قلبي صدا   افغانمك افغانيدر

و فضولى نك :

بني جاندين اوصانديردي   جفادن يار اوصانمازى
فلكر ياندى آهمدين   مرادم شمعى يانمازى
شب فرقت ياقار جانم   دوكر قان چشم كريانم
اويارير خلقى افغانم   قاره بختم اويانمازى
دكادم بن سكا مائل   سبن ايتدك عقمى زائل
بكا طمن ايله بن جاهل   سنى كوركچ اوتانمازى

بيتلرينى حاوى اولان غزللرى برر مسمطدر .

مثاللك تدقيقدن آكلاشيلاجنى اوزره برنجى و ايكنجى
مصراعلرده كي جزء اوللرك مقفى بولونوب بولونماسى ده
مشروط دكلدر .

نديمك [١] :

برشكر خنده يله بزم شوقه جام ايتدك بنى
نيم صون پمانهين ساقى تمام ايتدك بنى

[١] احمد نديم افندى : استانبولده يه تيشن رجال علميه دن اولوب
محمود پاشا محكمه سنده نائبلك ايتشدر . مشهور داماد ابراهيم پاشانك ده
كتابخيسى و نديمى ايدى . ١١٤٣ ده پاشانك پاره لانتاسى اوزه ريته

شعله سر و آسا چيقار خاکمدن اول برلرده کيم
بايمال توسن آتشيخرام ايتدک بنی
نکھت کيسو ايله کلدک بزه آه ای نسيم
طره سنبل صفت آشفته کام ايتدک بنی
جاوه حسنکاه هر مويم پری خيز اولماده
عشقه سر تا قدم آيدنه جام ايتدک بنی
اويله سرمست و خراب ايمه ندیم زارکی
نیم صودن پمانه بی ساقی تمام ايتدک بنی

غزلنده اولدینی کبی بعضاً مطلع بیتدک برنجی یاخود ایکنجی
مصراعی مقطع بیتدک صوکنده عیناً ایراد اولنور .
مطالعده کی مصراعک مقطعه تکرار ایدیله سی ایچین اونک

فلاکتخانه آصفیدن قاجوب قورتولمق تلاشيله طامدن دوشمش و متأثراً
ارتحال ایتشد. مدفن اسکنداره قاره جه احمد قبرستانده در.
دیوانی و ترجمه ایتدیکی منجم باشی تاریخی مطبوعدر.
رجائی زاده اکرم بک ، ندیم حقنده بشویله مطالعهده بولونویور:
«اسلوبی شایسته تکلف و تصنعدن بری و تحف تحف تصویرلی ،
نازک نازک تعبیرلی کندیسنه مخصوصدر... ندیم دنیادن کیده لی برنجی
عصردن زیاده زمان مرور ایتدیکی حالدده محصول طبیعت نازکانه سی
بو صبح طویلانمش بر دسته ازهار بویا کبی تر و تازه طور مته در.
ابکار خیالاتک اکثریسی اساطیر اولین پریرلی کبی ، نه قدر دلبر، نه
درجه نازک ایسه او قدرده آچیق صاچیق شیلر اولدیفندن ، کمال بک
افندینک دیدیکی کبی «ندیم افکار ایتک جائز دکلدرد».

برجسته و صنفه شایان اولماسی و تکراره ده کری بولونماسی لازمدر
یوقسه حشمتك [۱]

او ظالم داغ عشقی سینهمه یاقمش یاقیشدیرمش
چراغ خاصنه پرتو و یروب یاقمش یاقیشدیرمش
مطالعنده کی مصرع ناینک :

چراغ ایتدی بی حشمت او ظالم بزم لطفنده
فتیل داغ عشقی سینهمه یاقمش یاقیشدیرمش
صورتنده تکرری قافیه قیتلغنه اوغرامقدن باشقه شی دکلدرد .

نابی نك [۲] :

ترکیب کونک ایتمه نظر اختلافه
چشم ادیله ایله نکه درد و صافنه

[۱] حشمت افندی : صدوردن عباس افندی نك مخدومی اولوب
عثمانلی شاعرلرینک بوش بوغازلریندره طریق علمیه ده دور مدارسله دمکندار
ایکن زباندرازاق تهمتیله اولا بروسه یه مؤخرأ رودوسه نفی ایدیلش و
۱۹۸۲ ده وفات ایله یه رک مراد رئیس تربیه سی حظیره سنه دفن اولونمشدر .
قوجه راعبه انتسابی اولدیغی جهتله کرک مشارالیه ایله، کرک شاعره شهیره
فطنت خاتمه برچوق ملاطفه ده بولونمشدر . وسط درجه ده کی دیوانیه
(سند الشعرا) عنوانلی منشور بر اثری واردر .

اولایم دیرسه ک اگر ریان آب امتنان
دلو مقصودی چه بی غایه حرمانه آت

بی تی اک کوزل اثریدر دینه بیلیر .

[۲] یوسف نابی افندی : رها (اورفه) لیدر . محمد رابع دورنده
درسعاته گلش و مصاحب مصطفی باشایه دیوان کاتبی اولمشدر . بالاخره
ایفای حج ایچین حجازه کیتمش و عودتنده (تحفة الحرمین) عنوانلی

عارف لباسه باقماز ، ایدهر ذاته التفات
کوهر شناس تیغ چکینمز غلافنه
ترتیب ایدهر صفوفنی ساغرده موجمی
جیش کران غبار خمارك مصافنه
آب روان خزینه سنك قوتیاهدر
ذوآره لرده ایتدیکی جیش خلافتنه
ایتمك دروغ وضعله خلقی ثریفته
بامك ورق یایشمغه بکزره شکافنه

اثرینی یازمشدر. برمدت حلبه چکیله رك او طورمه قده ایکن والی بالطه جی
محمد باشانك صدارته تعیینندن برابر کتیریله رك باش محاسبه جیلک منصبنه
کچیریلش و ۱۱۲۴ هـ وفات ایدهرک اسکدارده قاره جه احمد مزارلغنه
دفن اولتمشدر. حال احتضارنده سویله دیکی مروی بولونان :

چوق روح کمین نابی درلجه نور آمد
از تنکی تن وارست درصحن سرور آمد
تحقیق شناسان معنای شهود الغیب
کفتند بی تاریخ (نابی بحضور آمد)

قطعه سنده کی (نابی بحضور آمد) جمله بی سال ارنخالنی کوسترریه ناجی
مرحوم نابیه دائر شوفکری سرد ایدیور:
« . . . (نابی کی مثلی) کندیسنك درجه شهرتی کوسته رمکده در .
طبیعتنده کی قوت، اشمارنده کی سلاستدن استدلال اولنور . سلاست ادا
جهتیه دورنده حقیقه تفرد ایتشدر. مع ماویه زمانمزده منونیتله مطالعه
اوانه میه جق بک چوق سوزلری ده واردر. آثاری شونلردر: (مرتب
دیوان) (خیریه) (خیرآباد) (تحفه دلکش نابی) (ذیل سیروسی) (تحفه
الحرمین) (منشآت) . »

مذنب که اعتراف ایده شایان شان جاه
احسان ایله مقابله در اعترافنه
نابی امید در بوغزل ذات آصفک
اولا وسیله خاطرینک انکشافنه
اول آصف یکانه که باب رفیعینک
توفیق و یمن نوبت آرار لر طوافنه
داماد پادشه علی پاشای بی عدیل
کیم مهر یوز سوره رسه سزادر لحافنه
الله معمر ایده وجود شریفنی
یول بولمایه غبار کدر طبع صافنه

نظامنده مشاهده ایدیلدیکی مثالی آراضیرا غزل لریک مقطع بیتسندن
صوکررا بعض ذواتک مدحنه دائر سوز سویله مکده اسکیدن
مرعی ایمش .

•
•

مشترک سویله نیلیمش غزل لرده واردر . فقط (مشترک) وصفنه
باقوبده بونده ایکی شاعر طرفندن بالاتجوال برر مصرع سویله نتمک
صورتیه وجوده کتیریلش صانمایک . بلکه اویله سیده اولوز .
لکن علی الاکثر برغزل یازیلیر . صوکررا بر دیگرری طرفندن
بوکا علاوه صورتیه اشتراک ایدیلیر . نتیجهده مثلاً بش بیتلی
برغزل اون بیتیه قدر اوزار .
نمونه آتی بوخصوصده سزه بر فکر ویره بیلیر :

سعود: زخم غمزهك تا ابد بر یادگار اولسون بکا
طاهر: سینه ده طورسون او جرحه بر کنار اولسون بکا
ط: ایستهرم که تیر دلدوز نکاهک ای پری
س: اک صوکنده بادی عزم مزار اولسون بکا
س: درد درمانسوز عشقک مابه العمر مدرآه
ط: مایه عمرم! او دردک بی شمار اولسون بکا
ط: اولدر رسهک قبرمه هذا شهیدالعشق! یاز
س: تادم محشر مدار افتخار اولسون بکا
س: بند زلفکدن کلم! ربم بی قورتار ماسین
ط: غبطه منصور اولور بر باشقه دار اولسون بکا
ط: اولمق ایستهر دل مجاور کیمه المشاقده
س: آستان دوانک جای قرار اولسون بکا
س: دل سنک عشقکله اینسین عرشه طوغرو اعتلا
ط: خاک پایک اولمایه بر روزکار اولسون بکا
ط: ایله سین سرنامه تجیل نامم اهل عشق
س: سودیکم! عشقک کمال اعتبار اولسون بکا

مصراعربینک نهایتنده پرر بارچه علاوه سی بولونان بعض
منظومه لر واردرکه بونلره (مستزاد) وعلاوه لرینه (زیاده) عنوانی
ویزیلیر .

مستزاد لر، علی الاکثر بحر هزجک (مفعول مفاعیل مفاعیل
مفاعیل، یا خود فاعولن) وزندن تنظیم ایبدیله یکی ایچین زیاده لریده

(مفعول مفاعیل ، یاخود فعولن) وزنده اولور . ندیمک شو
اثری کبی :

ای شوخ کرم پیشه دل زار سنکدر
بوق منتک اصلا
ای کان کرم آنده نه کیم وار سنکدر
پنهان و هویدا
سن کیم کلهسک مجلسه بر برمی بولونماز
باش اوزره یرک وار
کل غنجه سبک کوشه دستار سنکدر
کل ای کل رعنا

زیاده سی بردن فضله اولان مستزاد لرده واردر . شاهدی
دده [۸] نک نظم آتیبی مثللی :
هی هی نه عجائب بزهمش حسن ایله باری
بو صورت یاری ، بونقش و نکاری

[۱] ابراهیم شاهدی دده : منتسبین مولویه دن (خدایی افندی) نک
اوغلیدرکه :

شاهدی ، مولویم ، عارفم کلون بری
ایسته بن سر خدایی بن خدایی زاده ایم

بتیله بوکا تبلیح ایدهر . مغله . مولویخانه سی مشیخته بولونمش و ۹۲۷ ده
قاره حصار صاحبده وفات ایله یرک شیخی (سلطان دیوانی) حضرتلرینک
تریه نه دفن اولونمشدر . (کلشن توحید) (کلشن اسرار) (تحفه شاهدی)
ناملرنده کی منظومه لری مشهوردر .

مراهل نظر کیم کوره تحسین اولاکاری
بوچشم وعذاری، قالمایه قراری
ای مطرب دلکش اله آل چنک و ربابی
چاک ایله حجابی رفع ایله نقابی
ای ساقی مهوش طاشه چال شیشه عاری
صوک جام عقاری دفع ایله خماری
عشاقی قطار ابه دی عشق ایچره محمد
اول شاه مجدد، اول مطلب و مقصد
ای اشتردل سن اولاکور پیش قطار
چک عشق ایله باری، بی درد ایله خاری
شوصورتله ده مستزاد یازیلیر:

سلطان محمد اول حضر تلیرینه:

شایسته ده نیسه سکا بر نیر رخشان
ای شاه جهانگیر
تیغک اولیور دشمنه قارشی ینه تابان
ایتدک آئی تسخیر
ای عالم بالایی ایدن خنجیری پر نور
بر بارقه سک سن
هر جنکک ایچنده اولیور سک بزه منظور
تیغک شرر افکن

دشمنلرکی قهر ایله تدمیره کایرسک
ای مرد کرمکار

دارا کبی عالمتری تسخیره کایرسک
ای مهر ضیا بار

سندن صاچیلیر نور هدی عالمه قارشی
بر نور خداسک

سندن کورونور مهر خدا آدمه قارشی
بر نور هداسک

— محمد جلال بک —

(مبانى الانشا) مؤافى سايمان پاشا مرحوم ، مستزادى
(مابعد لرند کندولرینه مرتبظ بر فقره منشوره مذکور اولان
مصرع و يا خود بيته ديرلر) ديبه تعريف ايدييور و مستزاده کي
زياده لرك موزون اولمايا جغنى سويليور. حال بوکه درج ابتدکي :

سرتا بقدم شعله عشقم شررم يوق
امانه لرم وار

ياندی دل و جانم غم ایله اشک ترم يوق
داخی بترم وار

صوردقده دیدم حال دلی اول لب عیسی
ای جان انیسی

بیمار غم عشقك اولالدىن خبرم يوق
كِرچه كدرم وار

بن معتكف كلبه اخزان فراغم
بزمكدن ايراغم

كيم شاهره وصله چيقار رهكذارم يوق
كيزلى سفرم وار

مثالنده كى علاوه لرك (مفعول مفاعيل) وزنده اولدقلرى، بناء عليه
مشور بولونما دقلرى كوروليوورده باشا مرحومك تعريفنده ذهول
اولديغى آكلاشيليور. كمال زاده على اكرم بكك (قرمزى فسار)
سرلوحه سيله يازديغى :

اي قرمزى فسار باقالم كيم سزى بسار
آج قالديكز ابواه
زده او املر، او ائمانه هوسار
هپ اولديمى كمره

حريتى اعلان ايدييور كوكاره سسار
قرمزى فسار
زده او بزم قرمز فسار، او قابارمش
عقرت آفاجانلر

ملت بوكروهك باشنه ذلتى صارمش
كچمكاه زمانلر
باتماز، اونوتولماز بوكوپك يوزلو عسسار
قرمزى فسار

منظومه‌سی ده بویله برزه‌هولی حاویدر. چونکه زیاده لرندن برنجی
و ایکنجیسی (مفعول فعولان) و زننده اولدینی حالدده اوچنجیسی
بولونان (قرمزی فسار) فضله‌سی، بو وزندن برجا نقصاندر.
بومنظومه‌یه نظیره اولارق یازیلان :

ای قرمزی فسار سزه یوق اسکی هوسار

بوش قالدیکیز ایوا

آرتیق کیه‌جک جمه اهالی قویو فسار

هپ ایله‌دی اکراه

باق اولمایاجق ها ! ته‌په کوز مثلی قفسار

ای قرمزی فسار

زده او بزم اسکی صاریقار که قابارمش

باشده قوجامانار

اجداد شهامتورمن هپ اونی صارمش

اولکی زمانار

کیددی سزیده برنجیه ایت جانلی عسیسلر

ای قرمزی فسار

لطیفه‌سنده ایسه صوک زیاده‌یه بر(ای) علاوه‌سیله اونقصان اکیال
ایدیلشدر .

موسیقیده ترنماتک صوکی یکه‌قرار اولوق لازم کلدیکی کبی
نظم‌ده مصرع‌ارک نهاتی یک آهنگ بولونمق ایجاب ایدهر :

بر مصراع، یا خود بر بیتک آهنگ انہائیسفی، ایکنجی مزراع،
یا خود بیتک سوکندهده قولاق عادتا بکار. بدایع صنایعہدہ کی
تناظر، ناصیل نظر تماشایی اوقشارسہ آثار ادبیہ نک سوکلرنده کی
تساوی دہ سامعہ ذوقی تازید ایلر. شو حقیقتی اثبات ایچین توفیق
فکرت بکک :

ننه سنه :

نہ در تہالکک ینہ ؟

کوزل ننه !

کیمک شودویدینگ صدا؟

او شعر مبہم صنا ،

نہ در، نہ سویلیور سکا؟

بو اعتنا ،

بو ابتلا ،

بو احتراز دلنشین ،

بوہر شراری بر امید ،

اولان نگاه آتشین ،

بو نیلار ،

کہ خندہور ،

بر پر ری روحپر

لطاقتندہ جاوہ کر ،

یانندہ کاهوارہ نک ،

بوتون بوشوق و غيرتاك ،
بوتون ليال راحتك ،
مسيرتك ،
سعادتك ،
محببتك ،
بوتون سنك ،
شوظفل دلستانه مي ؟
بوتون او يار جانانه مي ؟

ياوروجفته :

چوجق دكل ، بوبر چيچك!
يا بر ملك!
سن اي شكوفه جهان!
نه سك ، صنم اي دلميسك ؟
دكلميسك ؟
فدا شو آكلا شيلمايان ،
سرودگه ،
نم بوتون فصاحتيم ،
بلاغتم ،
اولانجه شاعريتم !
فدا محاسن جهان ،
شو ناتوان ،
وجودگه !..

فقط بوغمزه لر کیمه؟
بو تازه التفاتلر،
که بخش ایدر حیاتلر،
بو خنده لر،
که نشئه ور،

برر شکوفه سحر،
مثالی انکشاف ایدر،
دکلی هب او مادره؟
اویار مهر پروره

شعری او قویلم. مال اعتباریله رقیق وحسی اولان بو بدیعنک
انشادی بک ذوقکزه کیمه دی غالباً؟ سببی ندر بیلور میسکنز
افندیار؟ آهنگ تنظیمنده کی عدم انتظام . چونکه شکلاً آنجق
(مستزاد) دینه بیه جک اولان شو منظومه ده قافیله لر اولسون،
زیاده لر اولسون تقریب و تبعید ایدیلک صورتیه مشوش بر حاله
قونولمش . تشویش منتهادن سامعه رقت ، تمامیه ذوق آلامیور.
مثنوی بچشده ده ایشکزه یارایاجاغی جهته بوراسی ایجه
خاطرکنزه قالسین .

قصیده — بر اثر ادبی ده قصیده کله سی « متصود مألنی
افاده ایدر. کانه قائل طرفندن معانی مختلفه و الفاظ متناسبه قصد

اولونمش ديمك اولور» ديه تعريف ايديشدر. بزه قاليرسه قصيده
 مقصود دكل، مابه القصد معناسنه دركه اصل مقصود اولان او،
 واسطه ايله آليناجق جائزه در. چونكه افنديلر! قصيده جيلك،
 داها طوغر و سى مداحلق اسكيدن پك رواجلى و سرمايه سى
 اتماب ذهنندن عبارت بر صنعت ايدى. بر شاعر، پاره سز قالدیمی
 مال و نه عيجه بويوك بر آدمى كوزينه كسدیرير، شایان مدح
 اولوب اولماديفنى دوشونمكسزین اوکا بر ستایشنامه بازار، وسعت
 خیالنه كوره مبالغات مردوده ايله ممدوحنى اوچوردتجه اوچورور
 آسمانلری، لامكانلری كچیرير. الفى مرتك صانان بر جاعلك عرفان
 و فضیلتندن، شیشه بی طیشندن یا لایان بر خسیسك كرم و سخاوتندن
 كيچه دیشاری به چيقمادن چه كینهن بر قورقاعك شجاعت
 و بسالتندن دم اورور. بونلره مقابلده — یالانجی شاهدلرینه
 ویریلان اجرت كبی — (جائزه) ناميله بخششار، آبردى.
 بر قصیده سى اوزه رینه كندیسنه بر مملكت ویركیسی اعطا
 اولونمش، یاخود عهده سنه بر قاچ ناحیه تملك ایدیش
 ستایشكاران بولونديفنى تاريخار یازیور. نفعینك (الیاس پاشا)
 وصفنده كی قصیده سنه جائزه اولارق برآت، بر كوله، بر چوق
 اشیاى نفیسه ايله بيك دانه آلتون ویریلدیكنی بيلمه سه كز بيله
 ندیمك قصیده انشاد ایده ركن داماد ابراهیم پاشا طرفندن آغز بینه
 جواهر طولدور و ولدیفنى سزده ایشیتمشكزدر.
 بر آراق قصیده ايله مدح اولونمق مراتی او قدر ایلرله مشكه
 ماوكك دكل امرانك بيه معیتارنده نشانجی و دیوان افندیسی كبی

برده شاعر بولونور، فرصت دوشدجه تنظيم ايتديكى قضايدايه
افنديسنىك قولتوقلارنى قابارتير، كندينىك ده مقدار ثروتى
آرتيريرمش .

سلطان محمود غزنويناك سراينده برمعيت طابورى تشكىل
اولوناجق درجهده شاعر موجود ايشكه عددلىرى دورتيوزى
تجاوز ايدهرمش . (سلطان الشعرا) عنوانيايه بونارك رئيس اولان
(عنصرى) نك درجه ثروتى شوندىن آكلامالى كه سفره طاقيمنى
آلتوندىن ، ساچ آياغنى كومهوشدىن ياپديرمش . بويله بول بول
احسانلره آليشان وعادتا حریت لسانيه لرى صاتين آلينان شاعرلرده
مدوحلرينه « ولى نعمتم ! زمانك صاحب قرانى ، جهانك يكانه
حكمرانى سنك . بوتون انسانلر ، سنك آزاد قبول ايله مز
كوله كدر . اونلره قارشى ايسته ديكك معامله يي ياپايديرسك ! »
طرزنده هذيانلره ارباب تجبرك عظمت و نخوتى اوقشامشار
وييله رك بيامه يه رك استبداد محركالكى ، مظالم مشوقلكى ايتشار .
صوكرالرى قصيده ديلنجياكى پك مزعج بر رادديه كلش
اولمالي كه مدوحين كرام ، مادحين لئامه جائزه يرينه چين جبين ايله
مقابله يه باشلامش ، بونك اوزهرينه ده جائزه سى ظهور ايمه ين
برستايشنامه نك اسم ده كيشديريله رك ديكرينه ، حتى — اوده
باره ويرمزه — دها باشقه سنده تقديم ايديله سى مودا حكمنى
آلمش . باقك برعجم شاعرى نه دييور :

دخترانى كه بكر فكر منند   هر يكي را بشوهرى دادم
آنسكه كابين نداد عنين بود   زوكرقم بديكبرى دادم

بوقطعه نك « اباكار افكارمدن هربرخی بر قوجهیه ویردم، مهریخی
یعنی جائزه سنی اعطا ایتمینده ارکسکلك اولمادینی ایچین اوندن
بوشاتم، دیکرینه تزویج ایله دم» دیمك اولدیغنی آکلامه شسکزدرد.
بجئه مناسبتی اولان شو فقره ده خاطر کزده قالسین:

سلامی و کلامی نامنده ایکی شاعر برادر وارهمش که هرکون
وزیر وقتك گذرگاهنه طوروب بر مدحیه تقدیم ایدهر و بر
مقدار جائزه آیلرلمش. هفتهلر، آیلر کچدیکی حالدده شاعر قارده شاعر
معتادی بوزمامش. وزیرك ایسه صبر و تحملی توکه نمش. برکون
ینه بر قصیده صوندقلری ائناده وزیر ده اونلره « ایکی شی
حرامی قیایچندن بتدرد. بری سلامینك کلامی، دیکری کلامینك
سلامیدر » مألنده کی :

دوچیزست بدترز تیغ حرامی کلام سلامی، سلام کلامی
یذنی حاوی برور قپاره اوزاتمش و پك دواملی اولان کونده لکارینی
او کوندن اعتباراً کسمش .

بر حیدود سر کرده سنی مدح ایدوبده (رضینا من نوالك
بالرحیل) دییه عودته مجبور اولان شاعر طمعکارك سرگذشت
غریبئی (کاستان) ده او قومش اولاجغکزدن تکراره لزوم کورمه م.
قصیده جیلاک یوزندن قزانمش برچوت شاعر لر بولوندیغی کبی ینه
او یوزدن فلاکته اوغرامش، حتی حیاتی غیب ایتمش اولانلاری ده
واردرد. مثلا (ظهیرالدین فاریابی) (قیزیل ارسلان) وصفنده
سویله دیکی برقصیده یه «فکر، قیزیل ارسلانك اوزه نکیسن او پمك
ایچین دو قوز قات فایکی آیاننك آلتنه آیلر» مألنی مزید اولان:

نه كرسىء فلك نه انديشه زير پا
تابوسه بر ركاب قيزيل ارسلان دهد

بيتنى درج ايتمش و فيكرنججه ممدوحنى فلككاركده، ملككاركده
فوقنه چيقارهش . حال بوكه قيزيل ارسلانك بر آياغى آفصاق
اولدينى ايچين آته بيندججه او آياغنه تصادف ايدن اوزد نكيناك
قايدشنى قاصارلرمش . بوويت اوكا تعريض كورونمش ! بي چاره
شاعر، اميدوار احسان ايكن نالحق يرده قربان ايديش .

قصيده جيلك علاتى بزه ايراندن كچديكى ايچين مشاللىر ده
اورادن كتيريوروز . تاريخ عثمانى يى تيم ايدهرسهك بزدرده خيلى
نمونه بولاييرز .

، قصيده نويسلك دور سابقدهده اچجه مرعى ومعتبر ايدى .
محرم ابتدالرنده ، هله ولادت و جلوس كونلرنده اوراي حوالت
سراپا ستايشنامه هميدى كسيلير و ارباب قلم طرفندن يا رغبه
يا خود رهبه منحيه لرتخير اولونوردى . او وقتكى غزته لركوزدن
كچيريلسه مشروطيت حاضر نك ستايشخوانى بولونان بعض
هميتمندانك ، استبداد زائلكده مداح سخندانى اولدقلى كورولور .
غالبا صددن چيقتن . سوزلرمزدن مقصد الهيات قسمنه
تعلق ايدن سائحات مخلصانه ايله ارباب فصل و كمال حقندهكى
ستايش خالصانه اولماديغنى ده سويله دكن صوكر ا بچشمزه كالم :
اصطلاح ادباده : مطامى مصرع اولمق اوزره اون بش بيتى
تجاوز ايدن فقط عدد ابياتى غير محدود بولونان منظومه لره
قصيده تعبير ايديلير .

نمونه اولمق اوزره نفی وندیک لاعلی التعمین برر قصیده سنی

اوقویالم :

هر معنی لطیف که جانندن نشان ویریر
تعبیر ایدیغجه طبع آنی نظمه جان ویریر
هر نظم دلفریب که بدن صدور ایدر
لغزلی جمال شاهد معنایه آن ویریر
هر نکته خفی که کلامده درج اولور
مضمونی دست عالمه برداستان ویریر
اول سحر ساز معجزه کویم که نطقمک
فیضی دوات وکاکه زبان و دهان ویریر
اول ناظم لائلی نظم که نعرمک
رشکی جماده طبع جواهر فشان ویریر
پاکیزه کوی نادره سنجم که هر سوزم
شهنامه بلاغته حسن بیان ویریر
وصاف محشم سختم کیم قصائدم
شاهان جم شکوه جهانبانه شان ویریر
بردانه سینی کوهر سلك کلاممک
محصول بحر وکانه ویرن رایکان ویریر
طبع عروس معنی به مشاطه لاق ایدر
اندیشه م آینه ، قلمم سرمه دان ویریر
خامه م که نظم می ایدر احیا مداد ایله
آب حیاته رشحه سی فیض روان ویریر

بو اقتدار طبعه اما نه فائده
سرمایه تصورمه غم زیان ویریر
بردم مرادم اوستنه دور ایله من فلک
آب ایسته سه م سراب عدمدن نشان ویریر
دستمده جام کورسه بنم سر نکون ایدر
نادانه ساغر ایسته سه رطل کران ویریر
ایتدجه طالعمله رجای موافقت
هر و عده دروغنه بیک ییل زمان ویریر
هر ظلمنه تحمل ایدر آشکاره دل
اما بوجوری جانه غداب نهان ویریر
بر شوخ شیوه کاره اسیر ایتدی کیم بنی
نه اولدرر جفاسی، نه غمدن امان ویریر
بر بی وفا که هر دم اسیران عشقه
داروی صحتی اجل مهربان ویریر
هم اوغراماز فرات ایله اولسه مده یانمه
هم بولده راست کاسه قاجار با که یان ویریر
باقدجه بر نگاه ایله بیک جان آلیر کوزی
هم یینه شویله خسته کورونور که جان ویریر
چکدر که چشمی خشم ایله شمشیر غمزده سن
عشقه دهشت غضب قهرمان ویریر
که قهرمان چشمه ابرو کن صونار
که رسم نگاهنه هژکان سنان ویریر

خضی که ظاهر اولسه کړك داخی عالمه
خوف ظهور فتنه آخر زمان ویریر
لهلی که رشك خاتم جدر زمانه ده
حکم نکین پادشه انس و جان ویریر
اول شه که فریبختی ایله تختگاه روم
فرش زمینه مرتبه آسمان ویریر
اول شه که شمع بارکهی دود وشعله دن
لیل و نهاره خلعت نوروز خان ویریر
اول شه که سیره چیتسه یاننده کوتورمه که
چرخ، آفتابی تیغ و هلالی کن ویریر
خان احمد. اول شه شه که دوران روزگار
عدایله دهره مژده امن و امان ویریر
جمشید کامران که سوار اولسه رخشنه
دارا طوتاز رکابی خسرو عنان ویریر
خورشید زرفشان که کفی فیض جودایله
دهره غنای ماحصل بحر و کان ویریر
یکتا سوار عرصه دوران که دشمنه
خوف هجومی تفرقه خانمان ویریر
کاهی که کرد پویه رخس سبکروی
کردونه باصره اختران ویریر
هر بر قدمده صدمه پر زوری نعلنک
کاوزهینه زلزله استخوان ویریر

اول دمدہ کیم هجوم کدایان ایچون زری
خورشید زرنشان کبی دستی عیان ویریز
اول دکاو دامن پرایدر زرله هر کدا
کیم یولارینه زیب ره کپکشان ویریز
دوری زمان احمد مختاری آندیریز
شمشیری ذوالفقار عامدن نشان ویریز
قپیری سپهر پرستمک اود ایدر یرین
خاکی جہانہ بوی کل وکاستان ویریز
شانی شہان عالمی خوار وحقیر ایدر
لغنی کدایہ سلطنت جاودان ویریز
کہ بروزیری شاد عجمدن خراج آلیز
کہ بروکیلی عسکر تاتارہ خان ویریز
خاقن چین کہ در کپنہ ایلچی کوندریز
ہپ کاسہ شوی مطبخنہ ارمغان ویریز
ججر فروز بزمنہ خود عود و عنبری
شاهنشہ ممالک ہندوستان ویریز
ہر سلطنت کہ حکمی نسقساز اولا آکا
قانونی داد دولت نوشیروان ویریز
ہر ممالکت کہ عدلی مرہنی اولا آکا
آب و ہواسی کر کہ خصال شہان ویریز
دورندہ اہل ماتمہ فرط نشاطدن
ذوق سرور نغمہ نانی نغان ویریز

ملکبندہ دزد مناسہ مال زکاتدن
دستار و کفش و پیرہنی کاربان ویریر
حلمی سرایت ایتسه نهاد هواہ کر
باد وزانہ لنگر کوه کران ویریر
عزیمی اولورسه کرسبق آهوز طبع خاک
کوه کرانہ جنبش باد وزان ویریر
کر نہی ایتسه جبر خواص مکینفات
می، طبع شادمانہ غم ناکہان ویریر
میم مکانہ ایستسه پرکار ہمتی
مقدار دور دائرہ لامکان ویریر
کاهی افقدہ ظاہر اولان ماہ نودکل
تأثیر شوق مدحی سپرہ زبان ویریر
چکدکچہ سلاک نظمہ درمدحن آسمان
مہر آکھ تارشعشہ دن ریسمان ویریر
ای داور زمانہ کہ آب عدالتک
ملک جہانہ رونق باغ جنان ویریر
چوق دولتکده شاعر ساحر بیان ولی
داد ادایی (نفعی) شیرین زبان ویریر
لطفک اولورسه کرسخن پست پایہ سی
نظم بلند محشمہ کسر شان ویریر
سوز برمتاع فاخر و کمیابدر ولی
اکا رواجی لطف شہ نکتہ دان ویریر

سوز آخر اولدی باشلا یالم شول دعایه کیم
شعره خواص ادعیه قدسیان ویریر
تا کیم شهن دهره نظام جهان ایچون
دوران، سریر معدلت اوزره مکان ویریر
اولسون قاپیکده منتظم سلك بندکان
دولت که انتظام امور جهان ویریر
بولسون شرف همیشه وجودکاه سلطنت
اول سلطنت که دهر بقای امان ویریر
طوب ایله سین یولکده سر دشمنی قضا
تا کیم فلکده ماه نوه صولجان ویریر

ناز و شیوه یله که آغوشمه جانانه کلیر
سینه نی ، قلبی کچوب تا حرم جانه کلیر
او بتک خانه می تشریفنی کوش ایتدی مکر
شوق شوریده نی کوردم کلیر آمانه کلیر
چکسه برجام اکر اول غنجه دهن همچون کل
چاکی دامانک آغوش کریبانه کلیر
داد بیلمز میسک ای دشمن ایمان که طیب
کافر اولور سه ده بر خسته مسلمانه کلیر
کله دک . کورمه دک احوالی داد ایله مه دک
کورسه کافر بنم احوالی ایمانه کلیر

آچیلیرسك كوزلم! سن دخی صبر ایله برار
شیمدیجك شرم کیدوب مجلسه پیانه کلیر
عاشقك آغزینه برکون دوشمرای غنچه! لبك
لعبر البت او، آغوش نکیندانه کلیر
فصل کل کادیمی آیا؟ دیه پر سان اولارتق
بابلی کوچهده کورددم که کاستانه کلیر
فصل کل داخی همان بر ایکی کوندن صو کرا
خاکبوس در دستور جهانبانه کلیر
یعنی همنام شرفزای خلیل ابراهیم
کادی نه عالمه آنک کبی دانا، نه کلیر
صدرجم مرتبه کیم ذات شریفیه آنک
زمره برمکیان قصهسی پیانه کلیر
آصف عهدکه اقبال و جلان کورده نه
جم و دارا سوزی، شهنامهسی افسانه کلیر
اوکره کار که کوردکجه کف زرباشن
حرف تحسین کبی کوهر، لب عمانه کلیر
زر و کوهر کبی تابوس ایده دست جو دین
مهر اینوب اوج فلکدن حرم کانه کلیر
پاپیشوب ال اله الهام ایله تأیید ایکسی
آسماندن حرم قابنه یان یانه کلیر
بولوب البته اوپر یانی هرکون اقبال
اوطهده، قصره بولماز ایسه دیوانه کلیر

ابر جودنده در اول فیض که رشخندن انک
کل اولوب کورده حداد کاستانه کلیر
دست قهرنده وار اول تاب وتوان کیم چرخ
ایتسه افشرده حمل نقطه سی بهزانه کلیر
لطفی بر باغچه در کانه حیات ابدی
چون تبسم دهن غنچه خندانه کلیر
وارد اول باغده بر نشئه جاوید مکر
'لاله نك تخمى اكسه ك طولو چمانه کلیر
کیمسه لر یا قلاشاماز یانه الا نصرت
برق شمشیری که بر عرصه ده جولانه کلیر
خامه یا کی عامداری در اول جیشک کیم
قلعه مجبره دن عرصه عرفانه کلیر
آصناباب رفیعکده اولان دربانک
ایاغی کینکرده افسر کیوانه کلیر
ذهن وقادک او صافی یازدجه سنک
کیجه لر کولسکه مک اطرافنه پروانه کلیر
شادمان اول که عدونک دل صد چا کندن
پیشکش بال و دم رخشک ایچون شانه کلیر
آسمان مجلسکه کاسه او پونجه پایک
بر ایکی دفعه جبینی سردامانه کلیر
سنسک اول نور ماخص که اگر بولسه جواز
شمع خورشید سنک بزه که پروانه کلیر

سنسك اول عقل مشخص كه فلاطون خرد
پيشگاه دل آگاهكه طمئانه كلير
زر خورشيدى ميزاب ايله صرف ايلر چرخ
نيجه يانكده آنك بخششى ميدانه كلير
ليك سن عالمه اى معدن افضال! زرى
شويله و بردك كه نه قنطار ونه ميزانه كلير
سن كې كان كرم بر دخى، بالله قسم
هله بندهك ديهيم عالم امكانه كلير
مشلكك كادىكى يوق شيمدى به دكصو كرا دخى
ظنم اولدركه نه ايرانه، نه تورانه كلير
صدر ديوان نه كورور مشلكى برداخى نه خود
سخنم كېي سخن دفتر و ديوانه كلير
آصفا حق بوكه باقدنجه (ندىما) قولكك
بكا هر بر سوزى بر كوهر يكدانه كلير
هر صدقده در يكدانه بولونماز الحق
كرچه كيم هر برى دريوزة نيسانه كلير
هر صدقده در يكدانه بولونماز ديمه دن
نه ديمك ايسته ديكم خاطر يارانه كلير
بنم اول كوى ربا كيم سر ميدانده
سر عسفى و نظيرى خم چوكانه كلير
هر سوزم كلشن معنائه كوكل بزمندن
كل كې رنكلى و نركس كې مستانه كلير

قد رفتارمه اول سچیلوب جامه رنک
صوگرا فرسوده سی بازار بهارانه کلیر
طبع اول نادره زادرکه جهانہ ولدی
جماه برجیس وعطارد کبی فرزانه کلیر
وار بیانمده او حالت که صریر قلم
کوش ادرا که صریر در میخانه کلیر
یتر ای خامه یتر غیری دعا دملریدر
که چوت اولدججه کهر قیمتی نقصانه کلیر
جره لر هر سنه تا بربرینک آردنجه
نوبهار ایردیکی مژده یله کاستانه کلیر
کوردیم شویله کنف جودکی کیم از بهار
اکا یوز شرم ایله دریوزه بارانه کلیر
عزت و دولت اولا نامه قدرکاه فخور
عز و دولت سوزی تا نامه ده عنوانه کلیر
هرکونک عید و بهاران اولا تا کیم اعیاد
که بهاران ، گپی فصل زمستانه کلیر

قصیده تنظیمنده رعایت ایدیلن بعض ارکان وارددر.
اولا (مطلع) که هر ایکی نمونه ده کوردیککنز وجهله
مصرع اولوب قصیده اونکاه باشلار .
بعض قصائدک اورتہ یرلرینه طوغروده ایبات مصرعه ایراد

اولونور. بویله ایکنجی و اوچنجی بر مطلع تحریرینه (تجدیدمطلع)
وصفی ویریلیر. مثلاً ندیمک :

خوشا ای برج عز و دولتک خورشید تابانی
ینه لطفکله پر نور ایله دک چشم دل و جانی
بیتیه باشلایان قصیده سنده :

ایا سرمسند جاه و جالات صدر ذیشانی
کونشاه چرخه بکزمدم سنکله صدر دیوانی
صورتنده و ضیا باشانک :

ستانبول شهری رشک انداز هفت ایلیم دوراندر
ایکی بحره ، ایکی اقلیمه زیرا پرتوافشاندر
منابعیه ابتدا ایدن نشیدد سنده :

بهار ایردکده عالم باشمه صورتده نمایاندر
یشیله نمش چمن . کالار آچیا مش . غنچه خنداندر
طرزنده تجدید مطلع ایدیلمشدر .

ثانیاً (نسیب) یاخود (تشیب) که مدوحک ستایشنه کیرمک
ایچین آفاقی ، یاخود شاعرانه بر باشلانغیچدر . یازدیغمز قصیده لردن
برنجیسنک ابتداسی (نسیب) ی ، ایکنجیسنک اولی ایسه (تشیب) ی
حاویدر .

ثالثاً (کریر ، یاخود کریرکاه) که شروع مقصده مناسب
دوشوره جک بدارددر . قسماً مکتوبه نک :

لمی که رشک خاتم جدر زمانه ده
حکم نکلین پادشه انس و جان ویریر

و: فصل کن داخی همان بر ایکی کون سوکرا
خاکبوس دردستور جهانبنانه کلیر
بیتاری کبی .

رابعاً (تاج بیت) که شاعرک مخلصنی حاوی اولور و اکثریا
قصیده ناک سوکننده و سوکننه یاقین یرلرده بولونور :
چوق دولتکده شاعر ساحر بیان ، ولی
داد ادایی (نذعی) شیرین زبان ویریر
و : آصفا ! حق بوه باقدیقه (ندیه) قوالکک
بکا هر بر سوزی بر کوهر یکدانه کلیر
کبی .

خامساً (دعا) که نمونه لرده منظورکنز اولدینی اوزره
قصیده بونکاه ختامه ایره .

برده (بیت التصید) تعبیری واردرکه قصیده ناک اک کوزل
بیتنه ویربان عنواندر . برغزلک اک کوزل بیتنه ده (بیت الغزل)
وصفی ویریلیر .

(شه بیت) تعبیری ایسه داهاعمومی اولوب هر تورلو منظوماتک
اک بدیع بدتی بونکاه توصیف اولونور .

بعض قصیده لریک باش طرفنده یاخود وسطنده تغزل ایدیلیر .
نمونه لردن برینک ابتداسی بو یولده اولدینی کبی نذعی نک :
صقدر معنی دل صاحب قراندر بنم
تیغی . شمشیر جهانگیر زباندر بنم
مطالعی قصیده سنک نهایتارنده :

مجلس اقبالنه کلام غزخوان اولغه
جوهری یم بوغزل ، زیب دکانمدر یم

بیتمدن سوکرا :

عاشقم شوریدهک آرام جانمدر یم
غمزه دابر بلای ناکهانمدر یم
غمزه نین کیم خوف ایدهر زلفی هوادار اولماسه
غمزه زیرا همدم راز نهانمدر یم
بن کر بیانچاک مست جام استغناى عشق
فتنه خدمتکار دامن دره یانمدر یم
بلبل کلزار عشقم سینۀ پرداغ ایله
نوشکفته غنچه دل ، آشیانمدر یم
خانمانسوز دلم ، کردابه دوشمش آتشم
حلقه حلقه طره دابر دخانمدر یم
آتش عشقم که دریالر سویندر من بی
نقطه داع سویدا دودمانمدر یم
نطقه کاسه م نفی معجز دم عیسی کبی
بیت معمور معانی خانمانمدر یم

غزلی یازیشدر .

بعض قصیده جیار ، مدوحک اوصافندن اول ، یاخود سوکرا
کندیلرینی ده اوکمه یه باشالارلر ، بوکاده (فخریه) نامنی ویریرلر که
مقصدلری کندیارینک کبار دیلنجی اولدقارینی و جزئی بر شیله

صاوولمایه لایق بولونمادقلرینی آ کلاتمقدن باشقه برشی اولماسه
کرکدر. نمونه لمزك ایکیسی ده بوشاعرانه ! اوکونمه لری حاویدر.
ارکان مبحوئهدن بعضلرینک ترکیله ده قصیده یازیلابیلیر.

ذات خلاقسمات شهریارینک حین جلوسنی اشعار ایدن :

زمانک لطفی نوبهار روح افزادر
خصوصیله مه ارد بهشت کلشن آرادر
حقیقت شهر نیسان بردم فیاض عالمدر
که فیض نشوه افروزی شطارت بخش دنیادر
نسیم پرشمیمی دهره ایثار حیات ایلر
تسم ایله دجه صانکه انفاس مسیحادر
تقطر ایتسه ابری، اشک شادی یه مشاهددر
کورونسه مهبری، مست ناز اولان بزماهی ایمادر
طاوعنده صباوت خنده مواجی ظاهردر
غروبنده شبابت حسی انظاره هویدادر
شب مهتابی بیلمم ناصیل تصویر ایدر شاعر
که لیل مقمری ذاتاً طبیعی شعر غرادر
سماسی برصفا، دریاسی راکد، دشتی موجاوج
خیابان شکوفهداری کاکشت تماشادر
ایدور دمبسته حیرت دلی، اشواق کلزاری
که هر بر غنجهسی برغندلیب زار وکویادر

هله اقام عثمانیده کی تأثیر فیاضی
لسان کلک ایله تعریف اولونمقدن مبرادر
فقط افسوس! دوچار خریف اولمشدی ییلارجه
او اقام مبارک که مقدسدر، معلادر
اوتوز اوچ ییل که محکوم شتای ظلم دائمی
بهار عدل ایله آرتیق ریاض عدنه همتادر
رها یاب اولدی سردی مظالمدن اوکون ملت
دیتک نوروز عثمانی (نیسان ۱۴) ه احرادر
رشاد حق محمد خان خامس پادشاه اولدی
لطفانه بو ییل شوق ربیبی جاوه فرمادر
او شاهنشاه نوجاه خلافت که بلاشبهه
معینی روح پیغمبر، ظهیری لطف مولادر
حدیث (کاکم راع) مان ایله یوب درپیش
من الاول مرادی ملک عثمانی بی اعلادر
کزیده تاجدار و پادشاه راشدین خصلت
شه درویش سیرت، پیرو شهراه ملادر
حمیت، حب ملته دل پر نوری روشندر
تعالی و ترقی ذاته بر فکر اقوادر
الهی سایه ساز معدلت اولسون سریرنده
بوکا عثمانلیار آمین کویلی تمنادر
یاز یلسین خامه زرین ایله تاریخ منتوظم
محمد خان خامس زیور اورنک عیادر

نشیدہ سی کی تاریخی قصیدہ لڑیہ وارد .
 تاریخ بختی آچیا مشکن — مخرطہ وقایع اولمق اوزرہ
 قولانیان — (ابجد حسابی) ایله طرز استعمالیہ بر پارچه
 اوکرده لم و حروفاتک قیمت عدیہ سی آکلامق ایچین شوبله
 برجدول یایلم :

ا	ب [۰]	ج	د	ه	و	ز	ح	ط	ی
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
ك	ل	م	ن	س	ع	ف	ص	ق	
۲۰	۳۰	۴۰	۵۰	۶۰	۷۰	۸۰	۹۰	۱۰۰	
ر	ش	ت	ث	خ	ذ	ض	ظ	غ	
۲۰۰	۳۰۰	۴۰۰	۵۰۰	۶۰۰	۷۰۰	۸۰۰	۹۰۰	۱۰۰۰	

ایشته بونارک جمعندن حصوله کار کلمات و ترا کیب ایله بعض
 وقعہ لر تورنخ ایدیلمیر . مثلا (امداد پیغمبری) ترکیبندہ کی حروفک
 قیمت مجموعہ سی ۱۳۱۳ درکه کیچن یونان محاربه سندہ کی مظنریتمزی
 کوستریر .

تاریخ : تام ، مجوهر (جوهر، جوهرین معجم، منقوط ده
 تعبیر ایدیلمیر) مهمل اولمق اوزرہ اوچ قسمدر .

[۰] فارسی به مخصوص اولان پ ، ج ، ژ ، ک حرفلری ب ، ج ،
 ز ، ک کی حساب ایدیلمیر و حروف مشدده برحرف اعتبار اولونور .

بر مصراعك ياخود بر يديك تكميل حروفاتي احساب
ايديليورسه او تاريخ ، تامدر . استانبول فتحی اشعار ایدن :
اهل دين استانبولی آلدی جدان و جنگله

— لا —

۸۵۷

تاریخی کبی .

بالکز نقطه لی حرفار داخل حساب ایسه او تاریخ ،
جوهردر . ناپولیون بوناپارتنک انهمایله مصرک استردادینی
اخطار ایلهین :

اولدی غازی مصری دینسزدن آلوب سلطان سلیم

— سروری —

۱۲۱۶

تاریخی کبی .

ساده نقطه سز حرفار صایلیورسه او تاریخ ، مهمادر :
محمود ثانی وزراسندن غالب پاشانک صدارتی یاد ایتدیرن :
فر ویرر مهرایله غالب کبی پاشا صدره

— سروری —

۱۲۳۹

تاریخی کبی .

اولوب آویزه کواره مجوهر بیتیم
پرتوی ، دختر نظمی کبی دهری بوروسون
هرسحر دیکایه رک نینینی آنه سنک
مهد راحتده نراحت او یوسونده بو یوسون

۱۳۱۹

قطه سنده کورولدیکی مثالی بعضاً ایکی مصراعدن بر تاریخ و :

قرقری هر حالده مولى معیتی ایلیه

۱۲۱۵

سنی قرق اولدی جناب شه سلیمك بوسنه

— سروری — ۱۲۱۵

دیتنده مشاعده ایدیلدیکی اوزره بعضآده بریتدن ایکی تاریخ چیقار .
بعض مصراعرده مطلوب اولان سنه نك ضعفنی کوسته هریرکه
بویله ایکی قاتلی تاریخلره (دوتا) تعبیر ایدیلیر . سلطان عثمان ثانی نك
جالوسی ایچین سرورینك سویله دیکی :

برجمه کون شوکت ایله سلطان عثمان اولدی شاه

مصراعی کی که ۱۱۶۸ سنه سنك ضعفی بولونان ۲۳۳۶ عددینی
مشعر در . (دوتا) قسمنه الحاقی ایجاب ایدن بعض تاریخلره
واردرکه نقطه لی حرفلری آیری ، نقطه سز حرفلری آیری بر
تاریخدر . مصطنای رابعك جالوسنه سرورینك تورخ ایله دیکی :

مربع وفق کشور مصطفی خاندن مکارمه

مصراعی مثالی که بونك مهمل حرفلری ده حساب ایدیلیرسه ینه
او سنه بیایدیریر .

هم لفظی هم معنوی تاریخلره واردر :

یول اولدی اسکنداره بیک اوتوزده آتی دکز طوکدی

مصراعی کی که هم لفظاً هم ده عدداً ۱۰۳۰ ی اشعار ایدر .

خاتم بحافظ آمده باطل حق محفوظ باد

۱۰۴۱ ۱۰۴۱ ۱۰۴۱ ۱۰۴۱

— آدم دده —

مثالنده کورولدیکی اوزره تواریخ متعددی حاوی مصنع
مصراعلرده وارد .

ابراز هنر مقصدیه کوسته‌ریان بو صنعتار هر مصراعی
و هر فقره‌سی تاریخ اولق اوزره قصیده و مقاله یازمایه قدر
ایلرله‌مشدرکه له الحمد والمنه زمانمزده بونرله اوغراشاجق ذوات
قالماشدر .

بعض مصراعارک حروفی . مطلوب اولان سنهدن یا فضله ،
یاخود نقصان اولور . بونی تنزیل و اکل ایچین (تعمیه) دنیان
اصوله مراجعت ایدیلیر . مثلاً مرحومه همشیره مک و فاتنه
سویله‌نیان :

ای نشوئه حیاتم همشیره عقیتم
سن آریابوب کیدیجه شفقتلی دادرکن
بر آه ایله شو مصراع تاریخ فوتک اولدی
جنات عالیاته اوچدگی قاردهشم سن

۱۳۲۷

قطعه‌سنک صوک مصراعی ۱۳۲۶ سنه‌سنی کوسته‌ریر ، حال بوکه
۱۳۲۷ سالی مطلوب اولدیغندن بوکا (بر آه ایله) اشارتیه، تعمیه
یاپلمشدرکه اونک دلالتیله (بر)ک تاریخ مصراعنه علاوه ایدیه جکینی
آکلاشیلیر . راغب پاشانک (بلغراد) فنجی ایچین یازدیغی :
چیقاروب (لشکرکنار) ی دیدم تاریخن
بلغراد قلعه‌سنی آلدی محمد پاشا

مصراعنده ۹۳۱ فضاہ اولدینی ایچین بوندن (اشکر کفار) یعنی ۹۳۱ رقی تنزیل ایدیلهرک مطلوب اولان سنه اراءه اولونمشدر.

*

•

برده معما طرزنده تاریخار واردرکه بونردن معنی چیقار مق
عادتا بیامهجه حل ایتک کبیدر.

مثلا عبدالمجید مرحومک جالوسی ایچین شوینله بر تاریخ
سویلنمش :

بر، ایکی، ایکی ده لیک عبدالمجید اولدی هاک

(بر، ایکی) بیک ایله ایکی یوزی (ایکی ده لیک) ده ایکی دانه بشی
افهام ایدیورمش که یاز یانه یازیلارندن ۱۲۵۵ رقی حاصل
اولویورمش .

شرح، چکدم داغ یا قدم کوز کوز ایتدم سینهمی

داغمی سیر ایله ن کورسون نم تاریخمی

- لا -

طرزنده ومعما کونه بر وفات تاریخمی ده واردرکه بوندکی شرحه
چکمدکن الف، داغ یا قدمدن نقطه یعنی صفر، سینهمی کوز کوز
ایتمکدن ده ایکی دانه بش قصصه ایدیلیورمش که مجموعندن (۱۰۵۵)
چیقبور وبومعناهی مشکل ینه (۱۰۵۵) رقی کوسته رن (داغمی)
لفظیلله تأیید اولونویورمش . تاریخه متعلق ده بعض صنایع !
وارسه ده بحشمز پک اوزادینی ایچین بو قدرله اکتفا ایدم. بوندن
فضاه معومات آلمق ایسته رسه کز جودت پاشانک (بلاغت عثمانیه) سنه
باقیکز .

مثنوی — مختلف القافیہ بیتلردن تشکل ایدن نظمدر.
تنظیم اعتباریلہ اشکال نظمک اک قولانی مثنوی اولدیغی
ایچین روایات و تصاویره دائر اوزونجه منظومدلر اکثریا
بوشکاده یازیلیر. نظم آتی کبی:

الی بالطهلی چوجوق:

سعدی، اوجهان شاعری استاد حقیقت
تصویر ایدیور شویلهجه برلوحه عبرت:
شهرک داراجق بر سوقاغندن کچوردم،
باقدم که اعالی قیامش یزلاری . طوردم
— « بروقمه می وار، یوقسه کورولمکده می برایش؟
نردن بو قدر خاق کلوب بویله بیریکمش؟
بنده صوقولور آکلارم البته بو حتم»
فکریله بنی تا ایلهری سوردی مراقم
کوردم که: توج ایدیور بر بیریکینتی،
هر موجه-نک پیروجوشانی ایکیمتی
— باصما او موزم چوکدی حریف!
— بوکره اورما!
— ازدک چوجوغنی!
— قاقما به یا هو!
— هادی طورما!

— نردن بو بلالی یره کلدم ده طیقیلدم ؟
— یول ویر چیقایم .
— باقسه کنز آ بنده صیقیلدم !
طرزنده شکایتلر ایدن بر سورو انسان
بر دائره ناقصه شکانده خروشان .
اک اوکده کیلر : جسم ضروری متحرک ،
اوسطده قالانارده دکل کندینه مالک ،
اک آرقاده کی صف ایسه شایان تماشا :
ال، اوکده او موزلرده، آیاق یرددمی؟ حاشا !
بارماق لرینگ او جاریدر خاکه دایانمش ،
کوزلر آچیاوب کورمک ایچین، کردان اوزانمش !
دیرسه کاه ، ایتمکله اپی صدمه کچیردم ،
غیرت! دیره رک خلقی یاروب اوک صفه کیردم .
اولدی او زمان پیش نکاهمده نمایان :
برقاب شکسته کبی بره مسجد ویران :
اخلاق کبی سقنی : خرابی به نشانه !
اذهان کبی طاقی : اورومجکلره لانه !
جمله قاپیسی : باب عدالت کبی مسدود !
نقش دری : مدلول حمیت کبی نابود !
اوتلر یه یشوب خاک ایله دستور اشیکنده ،
اولمش اثر همته بره مقبر زنده !
دیواری بقایامی اولان بر ایکی کرپیچ .

یرده ، باش اوچنده دیکیاوب طورماده برپیچ
سنا کوچک اما ، نه بویوک فتنه بریا !
اولمقده النده قوجه بر بالطه هویدا !
وضعاً اولیور حاله کوره هیکل بیداد !
حالا ایسه : مستقبله ایصمارلما جالاد !
پیشنده ، بوکولمش بلی بر پیر جهانید ،
طوتمش قولاغندن چوجوغنی ایتمده تهدید !
بر ال له چکوب کوشنی ، ایندیرمهده برچوق ،
دیگر ال ایله رأس هوادارینه یومروق !
حدتله کوپورمش دهنی صاحجاده دشنام ،
ایلر چوجوغنک سب ایله تأدینه اقدام !
الفاظ شتوم اولماده یکسر متوالی ،
اولمازمی بوتأدیب ایله اوغلان متحلی ؟
— ای قبه دولی ! بن سکا ویردم ایسه بالطه .
قالقیشمی دیدم مسجدی ییقمق کبی خامله ؟
سویله آقاپیر ! بویلهجه برهرزه بهدم می ؟
اورماندن اودون کس ، کتیر اوغلم ! دیمهدم می ؟
أودن طاغه طوغرو کیدهیم دیرده چیقارسک ،
صوکر ا کهرک جامعه دیواری ییقارسک
های چیتماز اولایدک ، او ایچنده کبره یدک !
اورتردی سنک عیبکی یر ، قبره کبره یدک !

واقعه‌ده ، مصنوع ایسه‌ده قصه‌سی ، راوی ،
صیغدیره‌ش اونک ضمننه برخیلی ذجاوی .
از جمله دییور : بر ایشی نا اعلاه ویرمه ،
دیواری بیقار سوکرا ، شریک اولما او جرمه .
برده بونی افهام اییدیور : ای ید مقبل !
آوجکده‌کی سررشته بخنک یرینی بیل !
طالع سکا ویره‌ش ایسه بر تیشه قدرت ،
اعماره چالیش ، ایتمه اونی بیتمایه آلت !
یوقسه زده‌لر کوشکی سر پنجه تکدیر ،
بینک ازیایر ایندیکی دم هشته تقدیر !

—

یازدیغکز شومنظومه : اسکی اصولده و مرتب بر هتویدر .
طرز جدید اوزره یازیلان مشوش القوائی مثنویارده
واردرکه ، انواع عدیده‌سی بولونان بو منظوماتک قافیله‌لرنده‌کی
تقارب و تباعدک عدم انتظامی — نظم خصوصنده پک دقت
ایدیله‌سی لازم کان — آهنگ انشادی — بزم آکلایشمزه کوره —
بوزویور و عادتاً سامعه ذوقی طیرمالایور .

فرنگ اصولنی تقلیداً وجوده کتیریلان و آهنگ انشادی
بزه بوزوق دوزن کان بونوع منظومه‌لردن بردانه‌سنی اوقویلم .
طبایع مختلف اولدیغندن طرز تنظیمی بلکه سزک خوشه‌کزه
کیدر :

۱

بر شب‌دی خرابه‌لرده قالدِم
برخیلی تفکراته دالدم
افلاکده هاله لرله ظاهر
اولش‌دی سرائر طبیعت
ظلمتله شعاع نور بردی
هر شیده اونور مستتردی
دیجوره کولو مسیوردی ناهید
محسوس ایدی بر حیات جاوید
معنالی بر اغبرار ایچنده
بر باشقه جهان ایده‌ردی تواید
هر خنجرده ، هر مزار ایچنده

۲

بردن بره اولدیغم خرابه
بر جلوه‌که عجائب اولدی
بر کولکه چوکوب هان ترابه
موقع نظر مده غائب اولدی
وارلقاری هپ سراب کوردِم
بر محشر انقلاب کوردِم
هر ذردنی آفتاب کوردِم
اجرامی بوتون شهاب کوردِم
هر شیده بر انجذاب کوردِم

عالماری پرشتاب کوردم :
برقعه که یوقدی هیچ حدودی
حالك ابدیته سجودی
مقبرلری زنده ایلدیوردی
معنای تکونی ، حیاتی
هر منظره نك تحولاتی
بر باشقه لسانله سویلیوردی
بر جمعه خراب ایچنده
بر مقبر تارمار ایچنده
بیلم طانیدم که اویدی خندان
اول چهره انکسار ایچنده
رضا توفیق بك

—

اسکی ناظمار :

بلای شاعر بی وایه در ضرورت وزن
داها بلاسی اونک اضطراب قافیهدر

دیرلر مش . یکبارده — مقصدمز رضا توفیق بك و امثالی ادبای
مقتدره دکلدرد — وزنی، قافیهدی تحمل شکن بر اسارت زنجیری
تلقی ایدیورلر. افسکار حریتپرورانلرینه توافقی ایلهمه دیکی ایچین
وزن قیدینی قیرمق، قافیهد سلسله سنی قوپارمق، آزاده پا و مطلق
العنان قالدقن صوکرا وادی نظمی کنیشه تمک و اوراده
آلابیلدکلرینه ایلرله مک ایستیورلر. بو قدر اوغراشمایه مقابلده:

پك بىغنه وصد هزار دعوى
لغايته سنه مائل شويله بر اثر بى معادل! ميدانه چيقار بيورلر:

سربست نظم:

مائى بر كوكب هجران .

— كهواره خايا .

اولان — بولايه مهتابه بر پرى مسا

ابتساميله بوسه ريز ، خندان ...

و سرمدى:

برغرامك اوزان تسلايى

كبي تيره ر ،

صولوق سرائر ظلمتده ساهر و نوار ...

مغبر ،

تمايلات مريضانه مك بوشب اغلار

چيريدنير . ففحه تمنيسى . . .

صاير المالى نكاهم نصيب عشتم ايچين ،

بى وفا برقادين بونجم ترك ،

نقاب اصغرى آلتنده كيزايدر صانكه [۹]

غالباً سربست نظمى كولونج بولديكيز . اوت . بوسويله نيشار

اويله مضائب مضحكه دندركه انسان :

[*] آناز جديده نك برندن استنساخ ايتديكيز بو اعجوبه ادبيه نك

قائلى يازماني اونوتمشز .

بیا مه م ایله یه جک خنده میدر ، کریهه میدر؟

— نابی —

حیرتیه دوشهر و بو طرز تنظیمده سربستی و ترقی
صایانلرکده ادراکنه تاشار .

دوام ایدیلسه پک زیاده اوزایاجق اولان بو بچی آرتیق
بوراده کسه لم . و امتحانک تقری مناسبتیه ترقیات مستقبه کنزی
تمنی ایله یه رک درس مزده خاتمه ویره لم .

